Helena Janeczek

FATA CU LEICA

musai

„O biografie; o parabolă feministă; o declarație de dragoste pentru fotografie; un tablou narativ al anilor '30: *Fata cu Leica* înseamnă toate aceste lucruri. Helena Janeczek a lucrat la cartea asta șase ani. Se vede."

Il Sore 24 Ore

„Helena Janeczek e cea mai eclectică scriitoare a Italiei. În timp ce acordă o atenție deosebită firului narativ, rămâne extrem de preocupată de realitatea istorică. *Fata cu Leica* e cea mai frumoasă carte a ei până la ora actuală. De fapt, fiecare nou roman al lui Janeczek pare să-l întreacă pe cel de dinainte – până să-ți dai seama că toate operele ei fac parte din aceeași enciclopedie a experiențelor umane."

L'Espresso

„O poveste despre curaj și determinare, care ne ține cu sufletul la gură și ne lasă cu sentimentul pierderii, de parcă am fi cunoscut-o personal pe Gerda Taro."

La Repubblica

Helena Janeczek s-a născut la München într-o familie de polonezi evrei care au supraviețuit Holocaustului și trăiește în Italia, la Milano, de mai bine de treizeci de ani. *Fata cu Leica* a câștigat cel mai prestigios premiu literar italian, Strega, fiind prima femeie care a primit această distincție în ultimii cincisprezece ani, și a fost roman finalist la Premiul Campiello.

Helena Janeczek

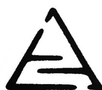
FATA CU LEICA

musai

Helena Janeczek

FATA CU LEICA

Traducere din limba italiană
de Liviu Ornea

Redactor: Oana Purice, Cristina Ştefan
Tehnoredactor: Roxana Ciobanu
Corector: Theodor Zamfir
DTP copertă: Anna Grozavu
Foto copertă: Gerda Taro într-o cafenea. Franţa, Paris, 1934-35.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
JANECZEK, HELENA
Fata cu Leica / Helena Janeczek ; trad. din lb. italiană de Liviu Ornea. - Bucureşti : Art, 2019
ISBN 978-606-710-654-1
I. Ornea, Liviu (trad.)
82

Helena Janeczek

La ragazza con la Leica

„Era, fără nici un dubiu, [...] acea fată
frumoasă pe care nu puteai decât s-o urmezi –
așa cum îți urmezi destinul."
GEORG KURITZKES,
într-un interviu radiofonic din 1987

„În ciuda morții și a rămășițelor tale,
aurul antic al părului tău,
floarea proaspătă a surâsului tău în vânt
și grația cu care săreai,
bătându-ți joc de gloanțe,
ca să surprinzi o scenă de luptă,
toate acestea, Gerda, încă ne dau curaj."
LUIS PÉREZ INFANTE,
Gerdei Taro, moartă pe frontul din Brunete

PROLOG

Perechi, fotografii, coincidențe #1

De când ai văzut fotografia aceea, nu te mai saturi să-i privești. Par fericiți, foarte fericiți, și sunt tineri, așa cum trebuie să fie eroii. Chiar frumoși n-ai zice că sunt, dar nici n-ai putea-o nega și, oricum, nu par deloc eroici. E vina hohotului de râs care le închide ochii și le scoate în evidență dinții, un râs deloc fotogenic, dar atât de sincer și deschis, încât îi face să strălucească.

El are o dantură de cal, râsul i-o dezgolește până la gingii. Ea nu, dar caninul îi iese în evidență pe golul dintelui următor, chiar dacă cu grația micilor imperfecțiuni atrăgătoare. Lumina se întinde pe albul cămășii în dungi, se prelinge pe gâtul femeii. Pielea ei strălucitoare, diagonala tendoanelor sculptată de profilul așezat pe spătar, chiar și

© Gerda Taro © International Center of Photography/Magnum Photos

curba brațelor fotoliului amplifică energia voioasă care țâșnește din hohotul acela sincron.

S-ar putea afla într-o piață, dar, așa cum sunt așezați în scaunele acelea comode, par să fie într-un parc unde fundalul se pierde într-o cortină deasă de frunze. Te întrebi, atunci, dacă acest cadru care pare să existe doar pentru ei n-ar putea fi grădina vilei vreunui bogătaș din marea burghezie fugită peste graniță de când Barcelona e în fierbere revoluționară. Acum, oaza aceasta răcoroasă de sub copaci e a poporului: adică a celor doi care râd în hohote cu ochii închiși.

Revoluția e o zi ca toate celelalte, în care lumea iese ca să pună capăt complotului care vrea s-o sufoce, fără să renunțe însă la pacea sărbătorii. *Mono azul*[1] se afișează ca o haină de vară, sub salopetă se leagă o cravată – din dorința de a te înfățișa frumos în ochii celuilalt. Aici n-ai nevoie de pușca enormă trecută prin mâinile cine știe câtor soldați nefericiți înainte s-o primească milițianul anarhist care acum nu mai poate mângâia gâtul luminos al femeii sale.

Cu excepția acestui mic impediment, în clipa de față sunt complet liberi. Au câștigat deja. Dacă-i dau înainte cu râsul, dac-or să continue să fie la fel de fericiți, nici nu pare să fie prea urgent să învețe să tragă cu arma aia vetustă. Va triumfa cine trebuie. Acum se pot bucura de soarele temperat de frunziș, de compania persoanei iubite.

E bine ca lumea să afle. Trebuie să vadă dintr-o singură privire că de o parte e războiul, vechi de secole, generalii care au debarcat din Maroc cu ferocele trupe mercenare, iar de cealaltă parte sunt oamenii care se doresc și încearcă să apere ceea ce trăiesc.

La Barcelona, în acel început de august 1936, sosesc mulți pentru a se alătura primului popor din Europa care nu a ezitat să pună mâna pe arme

---

[1] Salopeta albastră purtată de milițiile republicane pe front (n. tr.).

împotriva fascismului. Înfățișează orașul în fierbere în limba universală a imaginilor care, din paginile expuse în chioșcurile de ziare din jumătate de lume, afișate în sediile partidului și ale sindicatelor, fluturate de vânzătorii de ziare, refolosite ca să învelească ouă și roade ale pământului, îți sar în față chiar și dacă nu cumperi și nu citești ziare.

Barcelonezii îi primesc fratern pe străinii care au dat fuga să lupte alături de ei și încep să se obișnuiască cu acel Babel care se învârte peste tot, bucurându-se să-i salute cu *compañero* sau *compañera*, pentru ca apoi să înceapă să se ajute cu gesturi, sunete onomatopeice, dicționare de buzunar. Fotografii, care nu sunt în așteptarea armelor și a instrucției, fac parte din acel aflux continuu de miliții voluntare. Sunt aici pentru noi, sunt ca noi, tovarăși, oricine îi vede înțelege și-i lasă să lucreze.

Dar cei doi milițieni din fotografie sunt atât de pierduți în hohotul lor de râs, încât nu-și dau seama de nimic. Cine-i pozează se retrage, mai declanșează o dată, riscă să se dea de gol ca să mai prindă o dată perechea aceea unită de surâsul larg, nespus de intim.

Fotografia iese aproape identică celei dintâi, doar că acum e limpede că bărbatul și femeia sunt îndrăgostiți până peste cap și nici că le pasă de viața care palpită în jur. Foarfeca pașilor cuiva, tăind pavajul din spatele lor, arată că cei doi nu

© Robert Capa © International Center of Photography/Magnum Photos

sunt într-un parc, ci poate chiar pe Ramblas, unde se adună orașul mobilizat. Alături e un scaun, pe care stă o altă femeie.

Din capul ei nu se vede decât un ciuf de păr creț, din corp numai un braț îmbrăcat. Ar fi însă nevoie de privirea ei, privirea cui a văzut de-aproape ce se poate apoi înțelege din imagini, dar se sustrage ochilor tăi.

Fotograful care i-a prins pe cei doi tovarăși nu era singur. E vorba de un bărbat și o femeie, postați pe partea dreaptă a străzii, unul lângă altul.

Apoi descoperi fotografia unei femei așezate în aceleași scaune și ești tentat să crezi că ar putea totuși exista un noroc atât de nerușinat. Până când, în dreapta sus, observi o felie din profilul tânărului

milițian care în celelalte fotografii îi surâde extaziat prietenei lui blonde.

© Robert Capa © International Center of Photography/Magnum Photos

Muncitoarea asta care ține o revistă de modă între mâinile depărtate și o pușcă între picioare nu prea pare tipul care moare de curiozitate indiscretă când vede o pereche de fotografi care o imortalizează și pe ea, după ce s-au străduit să nu piardă hohotul răsunător de râs al camarazilor îndrăgostiți. Nu, îți spui, una ca asta nu se uită unde nu-i fierbe oala. Rămâne

un pic în alertă, pentru că i-au dat o armă, dar vrea mai ales să se bucure de clipa aceea de pace.

Dar câteva zile mai târziu – așa îți imaginezi – miliţianca aceea ajunge pe plaja pe care se face instrucţia și dă acolo peste cei doi fotografi. El, cu aerul acela aproape de ţigan, oricum neîngrijit, ea – parcă o siluetă ieșită din revista citită pe Ramblas, dar cu un aparat de fotografiat voluminos, atârnat de gât, care-i ajunge până la șold.

Acum femeia devine curioasă: cine-or fi cei doi? De unde vin? Au o aventură, ca atâtea altele care înfloresc în clima asta de mobilizare, de vară deplină și de libertate, sau sunt soț și soție?

Cam așa ceva, ţinând cont că își șoptesc atenţi ceva, într-o limbă dură. Ea surâde, zveltă ca o pisică, dar mai reţinută când le instruiește pe femei cum să ţină armele. Amândoi își fac de lucru, sunt euforici și veseli, împart până și o Gauloise ca gest de mulţumire și fraternizare.

„I-am văzut deja“, intervine miliţianca, atunci când fotografii se îndepărtează, și începe un schimb animat de comentarii, dar nimeni n-o ascultă. Știri interesante are camaradul jurnalist care i-a adus aici. Abia au sosit de la Paris și erau deja să-și frângă gâtul pentru că bimotorul a executat o aterizare de urgenţă pe Sierra. Un mahăr din presa franceză și-a rupt mâna, dar ei – n-au nici o zgârietură,

slavă cerului. El Robert Capa îl cheamă – zice că Barcelona e magnifică și-i amintește de orașul lui natal, doar că la Budapesta nu se poate întoarce câtă vreme e în mâinile amiralului Horty și ale regimului său reacționar. Gerda Taro, prietena lui, trebuie să fie o *alemana*, o tânără din acelea emancipate care nu i s-au supus nici măcar lui Hitler.

„Știți cumva când ies fotografiile?" se năpustesc la el femeile.

Jurnalistul promite să întrebe, dar nu pe fotografii care deja sunt pe picior de plecare către zonele unde se dau lupte: merg întâi pe frontul din Aragon iar apoi în sud, în Andaluzia.

La un an de la fotografiile acelea, Barcelona și-a numărat primii optsprezece morți sub blocurile eviscerate de focul crucișătorului Eugenio di Savoia. Milițiile se desființaseră, femeia aceea se întorsese în fabrică. Acum, poate coase uniforme pentru Ejército Popular[1], unde anarhiștii trebuie să execute fără să discute, iar pentru femei nu mai e loc. Dar în ateliere tot se mai ascultă radioul, se comentează știrile, oamenii se încurajează unii pe alții.

Să ne imaginăm așadar că cineva citește cu voce tare un ziar din data de 27 iulie 1937. Scrie că Madridul rezistă eroic, chiar dacă inamicul, cu

[1] Divizia principală a Armatei Spaniole a celei de-a Doua Republici (1931-1939).

ajutorul criminal al aviației germane și italiene, a avansat către Brunete, unde a avut loc un eveniment tragic. A fost împușcată o femeie fotograf care venise de departe ca să imortalizeze lupta poporului spaniol, un exemplu de o asemenea valoare încât generalul Enrique Lister s-a plecat în fața sicriului său, iar poetul Rafael Alberti i-a dedicat tovarășei Gerda Taro cele mai solemne cuvinte.

„Nu-i aia care ne-a pozat pe plajă?!" exclamă o muncitoare, stârnind atenția fetelor care, în ușa atelierului, începuseră să pălăvrăgească de-ale lor. Păi, e chiar ea: în articol scrie și despre *„ilustre fotógrafo húngaro Robert Capa que recibió en Paris la trágica noticia*"[1].

Muncitoarele de la fabrica de uniforme au împietrit, năpădite de amintiri. Soarele deasupra capului, nisipul din pantofi, râsete când vreuna dintre ele aluneca pe plajă, dezechilibrată de reculul armei, și, de îndată ce alta nimerea ținta, urlete victorioase. Și străina aia care – te prindeai repede – era o *señorita* cu mâini moi și ar fi putut rămâne la Paris să imortalizeze actrițe și manechine elegante, și-n schimb ea venise să le pozeze pe ele cum învață să tragă pe plajă. Ba chiar avea aerul că le admira, mai că le invidia. Și-acum a murit ca un soldat, în timp

[1] Ilustrul fotograf maghiar Robert Capa care se afla la Paris când a primit tragica veste (span., în orig.).

© Gerda Taro © International Center of Photography/Magnum Photos

ce ele se spetesc în fabrică și-apoi fug să caute de mâncare, dar măcar sunt vii. Nu-i drept. Lua-i-ar dracu' pe fasciști!

Printre cele mai impresionate de știre e femeia care era așezată pe Ramblas, cu revista aceea de modă. Emoția care o cuprinde în momentul acela, cu chiștocul reaprins care-i arde degetele, cu mașinile de cusut care mitraliază în spatele ei, nu e doar emoția cuiva plin de recunoștință pentru sacrificiul unei puștoaice venite dintr-o țară rece. În ea s-a trezit, pură, o imagine fixată inconștient acum un an,

când a ridicat ochii din revistă: un bărbat smead și o blondină tunsă băiețește pozează o blondină tunsă băiețește și un bărbat smead care râd fericiți. Blondina cu capul înclinat declanșează un aparat care-i acoperă fruntea. Bărbatul smead lucrează cu o cameră atât de mică încât i se văd sprâncenele, stufoase ca și ale milițianului. Apoi, imediat ce-au terminat de fotografiat, râd și ei, exuberanți și complici. Până și ochii unei străine ca ea observă că cei doi s-au recunoscut în ceilalți. Și că sunt la fel de îndrăgostiți.

O mică coincidență a făcut ca, abia ajunși la Barcelona, fotografii să dea peste o pereche care le semăna. O fi fost doar o întâmplare că Gerda Taro a reușit să surprindă poza unui hohot de râs în punctul său maxim, în timp ce Robert Capa a pierdut câteva secunde, poate ajustând unghiul. Dacă ea ar fi lucrat cu aparatul pe care el învățase să fotografieze – o Leica – atunci și negativele sale ar fi avut formatul dreptunghiular care ne permite să-i atribuim lui Capa a doua fotografie a perechii alături de femeia cu revista. Gerda n-ar fi obținut încadrarea perfectă a imaginii dacă nu și-ar fi cumpărat un aparat ieftin, de format mediu, un Reflex-Korelle. După șase luni însă, câștigurile comune erau suficiente ca și el să-și poată procura un Contax și să se despartă

de tovarășa anilor lui de foame, de Leica lui, să i-o lase fetei care-l încurajase să meargă înainte.

Bani n-aveau când au plecat din Paris – ea era la începutul aventurii ca fotograf, el fără vreun angajament, deși începuse să fie căutat –, dar erau nesfârșit de încrezători că aveau să devină faimoși.

Traiul la Paris, fără altceva în afara unei Leica, era arta de a te descurca în fiecare zi. André Friedmann și Gerda Pohorylle au ajuns la concluzia că și-ar fi găsit mai ușor de lucru sub pseudonim. Așa că au inventat până și povestea lui Robert Capa, care avea tot ce le lipsea lor: bogăție, succes, o viză permanentă în pașaport, a unei țări respectate în virtutea unei puteri care nu cunoștea nenorocirea războaielor și a dictaturilor. Uniți într-o societate secretă care, drept capital de pornire, avea un pseudonim, se simțeau și mai apropiați, și mai temerari în visele lor de viitor.

Apoi s-a sfârșit vremea basmelor. De când se pornise atacul împotriva Republicii Spaniole, singurul act de curaj era să te afli la momentul potrivit în locul potrivit pentru a prinde o realitate care trebuia să zguduie, să țină treaz protestul, să forțeze intervenția lumii libere.

Dar dacă o fotografie vorbește și despre cine-a făcut-o, atunci nu se poate ca cele două instantanee

ale unei perechi în care le era atât de simplu să se oglindească să nu-i reflecte și pe autorii lor. În fotografia lui Taro, bărbatul și femeia împart în mod egal spațiul, uniți în hohotul care țâșnește-n aer, într-o compoziție atât de armonioasă încât, prin contrast, potențează acea energie debordantă. Fotografia lui Capa pune femeia în centru, îi decantează fizicul atrăgător, în timp ce ea se apleacă înspre partenerul ei și din perspectiva privirii lui radioase.

Mergeau unul lângă altul, când au observat perechea de milițieni atât de asemănătoare lor, atât de fericiți. Dar nu plăcerea unui joc de oglinzi i-a împins să focalizeze pe același subiect, ca măcar unul dintre ei să prindă o imagine bună de trimis la ziare. Era făgăduința care se înfățișa pe chipurile și pe trupurile transfigurate de râsul acela atât de fericit, utopia trăită în acele câteva clipe care îi eliberaseră complet pe cei doi. Liberi, da, și înfrățiți în idealuri și sentimente, dar nu egali. Într-adevăr, Robert Capa a prins dorința de a se abandona unul altuia, în timp ce Gerda Taro a surprins bucuria nerușinată care se avântă să cucerească lumea.

Erau diferiți, erau complementari în acea zi de august scoasă pentru totdeauna din timpul ce-avea să vină. O spun ei înșiși, involuntar, curați ca râsul pe care l-au imortalizat, prin acele autoportrete furate tovarășilor lor de arme și dragoste, în scurta vară a anarhiei, la Barcelona.

Partea întâi

Willy Chardack

Buffalo, N.Y., 1960

„Cine-i cea care vine, care pe toți îi uimește
și freamăt luminos lasă în aer?“
Guido Cavalcanti

„Ceva atât de frumos – cum să placă
doar unuia singur
Când stelele, soarele sunt ale tuturor?
Nu știu cui aparțin.
Cred că doar mie și numai mie.“

„Nu mai știu cui aparțin“ (1930)
de Friedrich Hollaender
și Robert Liebmann,
cântat de Marlene Dietrich

Doctorul Chardack s-a trezit devreme. Se spală, se îmbracă, își duce în birou o ceașcă de cafea solubilă și *New York Times*-ul de weekend, răsfoiește paginile de politică, pe care vrea s-o urmărească mai îndeaproape acum, când cursa pentru Casa Albă e mai strânsă. Apoi lasă din nou ziarul pe masă, cu fața-n jos, își pregătește hârtia și pixul și se apucă de lucru.

De-afară nu se-aude nici un zgomot, doar țipetele sporadice ale rândunelelor și ciorilor și huruitul depărtat al vreunei mașini care caută o pompă de benzină sau se duce naiba știe unde. Mai târziu or să înceapă și vecinii să se suie-n mașini ca să meargă la biserică, în vizită la rude sau la restaurante cu „Sunday's Special Breakfast" – din fericire, sunt treburi care nu-l privesc pe doctorul Chardack.

Nu se miră când sună telefonul imediat ce a început să scrie un articol, strigă „E pentru mine!" către ceilalți din casă, mai degrabă din obișnuință decât ca nu cumva soția să se năpustească asupra aparatului.

— Dr. Chardack, răspunde ca de obicei, fără să schițeze vreun salut.

— Hold on, sir, call from Italy for you.[1]

— Willy, zice o voce vătuită de telecomunicațiile intercontinentale, sper că nu te-am trezit.

— Nein! Absolut nicht!

A priceput imediat cine e. Vechii prieteni erau încă acolo, întipăriți ca urma unei căzături urâte dintr-un copac din Rosental[2], și cine mai era în viață putea da semne.

— Georg, s-a întâmplat ceva? Probleme?

Pe vremea când el era Willy, era și prietenul la care se putea apela într-o chestiune practică: bani, în general, dat fiind că întotdeauna avusese mai mulți decât ceilalți. De-asta râde acum interlocutorul, râde tare, în timp ce-i spune că n-are nevoie de nimic, dar ceva, asta-i sigur, tot s-a întâmplat, și chestia aia el o făcuse acolo în America, o chestie așa de mare că n-a rezistat să nu-i telefoneze în loc să-i scrie o scrisoare.

— Felicitări! E formidabil ce-ai făcut, mai c-aș spune: epocal.

— Mulțumesc, răspunde pe un ton și-ntr-un ritm care aduc prea mult cu un automat.

Doctorul Chardack nu e un tip căruia să-i placă complimentele, preferă vorbele de spirit, dar acum nu-i vine nici una în minte.

---

[1] Așteptați, domnule. Aveți un apel din Italia (engl., în orig.).

[2] Parc celebru din Leipzig (n. tr.).

Pe vremuri, erau campioni la bășcălie. Nu, asta e o exagerare, dar erau buni la însuflețit cu remarci ironice seriozitatea solemnă a dezbaterilor, iar Willy Chardack n-a fost niciodată mai prejos de prietenii lui. Acum și colegii îi apreciau umorul sec, pus în evidență și mai bine de accentul german (acela al oamenilor de știință nebuni), iar lui îi convenea să nu pară prea ursuz pentru parametrii americani – un personaj.

Ascultând vocea îndepărtată a lui Georg Kuritzkes, doctorul Chardack îl revede *en plein air* cu toată gașca lor veselă, sau nu neapărat în aer liber, ci într-o atmosferă de film francez, veselă și luminoasă, chiar dacă încă nu erau la Paris. Dar Rosental suporta o comparație cu Bois de Boulogne iar pasajele din Leipzig erau faimoase. Industria și comerțul, muzica și editurile se mândreau cu tradiții centenare, iar soliditatea aceasta burgheză atrăgea ca un magnet nou-veniții din provinciile din Est, care făceau ca orașul să arate din ce în ce mai mult ca o adevărată metropolă, până și în contrastele și conflictele lui. Asta până când au luat-o razna bătăile și grevele, criza economică mondială care grăbea catastrofa germană. Fețele crispate pe care le găsea Willy acasă, când taică-su era exasperat de cozile celor care căutau de lucru, orice fel de lucru, în timp ce el deja cu greu își mai ținea băieții de prăvălie și

lucrătorii, fiindcă începuse să oscileze până și bursa blănurilor, care prosperase în Leipzig încă din Evul Mediu sau chiar dinainte.

El și prietenii lui, care nu erau nevoiți să se confrunte cu clienți în insolvență, erau dispuși să lupte împotriva tuturor, chiar dacă proveneau din familii înstărite. Nimic nu-i oprea s-o facă, nimic nu-i oprea să meargă în excursii și să doarmă în cort sub stele, să curteze fetele, și erau câteva drăguțe, ba chiar unele trăznet (Ruth Cerf, care se transformase dintr-o scândură uscată într-o blondă înaltă și maiestuoasă, sau Gerda, care era persoana cea mai încântătoare, mai vie și mai haioasă pe care-o cunoscuse vreodată în universul feminin), nimic nu-i oprea să râdă. Cheful de glumă nu le pierise nici măcar în preajma victoriei lui Hitler, când deja stăteau cu valizele pregătite. Nimeni nu le putea răpi acea resursă care-i făcea egali, tovarăși în felul în care se poziționau în lumea care-i sfida pe naziști. Deși egali cu adevărat nu erau, Georg era exemplul cel mai bun. Era strălucitor, dar ca printr-un exces risipit inutil, cumva echivalentul teancurilor de cămăși (din bumbac egiptean!) care zăceau în șifonierele casei Chardack de când Willy intrase în mediile de stânga. Georg Kuritzkes era inteligent, frumos, atletic. Leal și de încredere. Capacitate excelentă de a aduna oameni, a-i instrui și a-i organiza. Dansator

dezinvolt. Cunoscător pasionat al ultimelor gusturi muzicale de peste ocean. Curajos. Hotărât. Spiritual, pe deasupra. Cum să fi reușit un Willy Chardack să fie prima opțiune a fetelor? Îi spuneau „Șoricar“ cu mult înainte ca porecla să-i devină antipatică, atunci când Gerda Pohorylle o adoptase imediat, cu ușorul ei accent de Stuttgart. Păi, nu reușise. Totuși, faptul că Georg era și amuzant alimenta o afecțiune care se ridica deasupra acelei ierarhii a băieților, o afecțiune aparent durabilă, după cum o demonstra emoția resimțită acum. Efectul unui râs redescoperit după o perioadă care părea lungă cât un secol.

Georg i-a dat informații la zi despre fratele lui din America, însurat, mutat în casă nouă, cu vedere spre Munții Stâncoși. Tocmai Soma îi trimisese o tăietură din ziar: ajunsă după un interval biblic, evitând meandrele moarte ale poștei italiene, o surpriză totală, entuziasmantă.

— Cine știe dacă nu iei și Nobelul.

— Pe dracu'. Suntem doar un inginer care-și face experimentele într-o magazie de lângă o casă plină de plozi și doi doctori dintr-un spital pentru veterani. În Buffalo, nu la Harvard. Industria medicală a venit în recunoaștere, nu mai pridídesc cu încurajările și promisiunile, dar fonduri sau cereri de licență pentru brevet – ioc, deocamdată.

— Am priceput. Dar să pui lângă inimă un motoraș cu care să poți înota, juca fotbal, alerga după autobuz, asta-i ditamai revoluția, ce naiba. Or să-și dea seama.

— Să sperăm. Când ai sunat, credeam că e spitalul ori vreun pacient externat. „E vreo problemă?" – o spun deja ca fetele de la telefoane – „vă fac legătura". Dar mă bucur, sigur.

— Abia aștept. Până la urmă, vei fi singurul care-a schimbat ceva. Ți-am spus eu: tu ești cel care-a făcut revoluția...

De data asta, doctorul Chardack avea răspunsul pregătit. Ar fi vrut să aducă vorba despre studenții care încercau să zguduie America nefăcând altceva decât să se așeze la o tejghea interzisă negrilor, până când Woolworths și apoi celelalte lanțuri comerciale au acceptat clienți de culoare în *lunch-counter*-urile din Sudul rasist. Ar fi vrut să compare credința lor atât de fermă și de pașnică, ghidată de un reverend botezat cu numele lui Martin Luther, cu aceea pe care-o găsise la fiul unui tâmplar englez ajuns inginer electronist grație programului de educație pentru veterani. „Providența mi-a dictat greșeala concludentă, dragă Chardack, o să vezi că până la urmă se rezolvă totul", repeta inginerul Greatbatch când doctorul dădea fuga la magazie ca să-i arate a enșpea problemă. Ar fi vrut să-i spună lui Georg că tocmai el, cel fără credință,

a renăscut cu fiecare impuls electric al inimii unui bolnav și că îl împlinise unicul nume căruia i s-a închinat vreodată, Esculap[1].

— Mie-mi ajunge munca mea, zice.

Celălalt râde cu timbrul acela păstos și puternic, un râs complice, dar doctorul Chardack deslușește o fisură în vocea lui Georg și-l lasă să continue.

— Și mie mi-ar plăcea să mă dedic doar cercetării medicale, nu te plictisești și e clar că faci ceva util. Dar în zona mea, invențiile miraculoase sunt improbabile. Ce bine-ar fi, după un ictus, să putem lipi o jucărie ca a voastră!

Doctorul Chardack simte din nou un nod în gât, o notă de neplăcere. Dar știe cum s-o aline cu o glumă:

— Mie inima, ție creierul! Noi doi ne împărțim organele vitale ca marile puteri lumea, acum și cosmosul.

— Important e să avem ceva de împărțit, nu? Și-acum, că or să te cheme pe toate continentele, sper că o să dai un semn de viață dacă treci și pe-aici.

Pentru c-au ajuns la politețuri, doctorul Chardack s-a înseninat. Până la urmă, nu era puțin lucru că dintre toate țelurile și visele pe care le

---

[1] Zeu din mitologia greacă, având puteri tămăduitoare. Toiagul lui Esculap, pe care este încolăcit un șarpe, este simbolul științelor medicale (n. r.).

împărtășiseră – medicina, Gerda, antifascismul – primul rămăsese al amândurora.

Conversația se încheie cu schimbul datelor de contact ale doctorului Chardack și ale doctorului Kuritzkes, care se gândește să părăsească FAO[1] și, în general, ONU, chiar dacă nu-i surâde ideea că nu va mai fi bine-venit peste tot.

— Atunci, te aștept, Willy, aștept ca mușchiul fără vlagă al vechii Europe să te primească triumfal...

În picioare, pentru câteva clipe, în fața aparatului pus în furcă, doctorul Chardack încă aude ultimul banc al prietenului său, atât de cald în ciuda sarcasmului implicit. Dar îndată ce-și dă seama ce-l prilejuise – aluziile astea telefonice neclare – se crispează.

De ce se dusese Georg la Roma? Chiar se iluzionase că acolo, la FAO, ar fi învins foamea, nici mai mult, nici mai puțin? Nu fusese niciodată un naiv sau un exaltat, dimpotrivă. Cine știe dacă s-ar fi dus în Spania de n-ar fi venit să-l convingă nebuna aia – s-o refuzi pe Gerda, vezi să nu! Era nebună de legat, chiar mai mult decât Capa, care a înlemnit când a descoperit că ea nu se mulțumea cu o lungă vacanță italiană la celebrul Georg. Nu, inconștienta aia luase cu ea pozele milițiilor republicane în leagănul fascismului! Gerda, impasibilă, o ținea sus și tare că erau

[1] Food and Agriculture Organization, agenție a Organizației Națiunilor Unite (n. r.).

prostii, pretexte ca să-i facă o scenă, și cine asista la cearta asta în zarva primitoare a unei cafenele pariziene abia își stăpânea un surâs admirativ.

În orice caz, Georg Kuritzkes se alăturase Brigăzilor Internaționale[1] și-apoi rămăsese la Marsilia, intrând în *Résistance*, în timp ce Willy ridica ancora către Statele Unite. Dar, înainte să urce în munți, Georg își luase licența, iar după Eliberare se specializase cu o teză care-i adusese un post de cercetător la UNESCO.

Acum, doctorul Chardack se ferește de politică, dar politica tot nu-i dă pace. Cum ar putea înghiți faptul că SUA refuză oameni de știință ca Georg Kuritzkes din pricina sfintei spaime de tot ce e roșu? Pe de altă parte, nu e sigur că Georg suferă din cauza asta. S-o fi întors el în Italia pentru că așa a decis ONU, dar s-ar putea să-i fie chiar bine acolo, dacă nu s-a schimbat prea mult.

Ajuns în acest punct, doctorul Chardack se simte ușurat. Astfel, când se reapucă de lucru, frontul noros de peste Atlantic s-a risipit deja.

Nu atunci s-a-ntâmplat. Acela era un moment al zilei când, satisfăcut de terminarea primei forme a articolului, în timp ce la parter se trânteau ușile (pleacă toți, din fericire), simțea lumea

---

[1] Unități paramilitare care susțineau Frontul Popular în timpul Războiului Civil din Spania (n. r.)

îndepărtându-se. A fost după prânz, când a decis să facă mai devreme vizita pacienţilor, ca apoi să conducă spre cartierele meridionale – Polonia, Kaisertown, Little Italy – unde se vând dulciuri ca odinioară. Poate că gesturile astea ar trebui să-i vină în minte un pic mai des, chiar dacă nimeni din familie nu le aşteaptă. Dar doctorul Chardack a respins întotdeauna orice efort care nu e îndreptat spre un scop realizabil. Îi place să aducă acasă o prăjitură, nu strădiunţa abstractă de a deveni *un adevărat american*, când ce a făcut și face e de ajuns și merge. Își spune William, își pronunță numele de familie americănește, a luptat doi ani în Coreea, pompa pentru transfuzii pe care a făcut-o dintr-o grenadă i-a adus două medalii. E mândru, desigur, pentru că e mândru de copiii pe care a reușit să-i salveze și de multele vieţi americane care acum vor fi salvate mulţumită pacemaker-ului său implantabil. Așa că să nu-i mai ceară nimic: pentru el, America e o naţiune din care merită să faci parte, nu o religie în care să renaști. Uneori îi lipsesc bunătăţile de-acolo, din Europa. *So what?*

Odată încredinţat că starea pacienţilor e stabilă, preferă să lase maşina la Spitalul Veteranilor și merge pe jos până pe Hertel Avenue, unde e plin de cafenele și restaurante italienești sau evreiești. Pe deasupra, dacă timpul i-o îngăduie, doctorului

Chardack îi place să se plimbe, obicei câtuși de puțin american. Ceea ce nu schimbă faptul că străzile pe care pornește să le traverseze, fiind unicul pieton, singurul în sacou și cravată (sacou lejer, totuși, aruncat peste o cămașă din fibră mixtă, cu mâneci scurte) în după-amiaza acelei duminici de sfârșit de vară, sunt străzile din North Buffalo: trasate cu rigla, presărate cu copăcei care justifică numele de Avenue, cu case din lemn proaspăt vopsite sau doar puțin scorojite (nu multe), roșii, gălbui, verzui, albastre, de culoarea vaniliei, albe ca gheața, unele ornate cu steagul american, mai mici sau mai mari, case care au în față o peluză generoasă (fără gard!), surprinzător de rezistente la ninsoare și de călduroase (dar nu răcoroase), așa cum a descoperit în decursul anilor.

Numai să nu apară vreun binevoitor care să-l invite în mașină. „Thanks, no!“ răspundea sec de obicei, în lipsa unei explicații convingătoare, până când îi venise ideea să-și prezinte excentricul „just walking“ ca pe un tratament preventiv împotriva infarctului. „Oh, really, doctor“, răspundeau vecinii, răsucind cheile mașinii un pic speriați. Dar acum, pe stradă sunt doar câteva fetițe absorbite de conversația lor și niște veverițe care traversează trotuarul cu tupeul acela care lipsește cu desăvârșire bietelor lor surate din Europa. Când mergi printr-un spațiu care

te ignoră, în timp ce tu îl cunoști, mintea se pune-n mișcare și rumegă la fiecare pas. Nu la Leipzig se obișnuise doctorul Chardack cu plimbările lungi în oraș, ci mergând pe bulevardele din arondismentele cincisprezece, șapte și șase, pentru a ajunge adesea în arondismentele somptuoase sau populare de pe malul drept. Metroul costa puțin, dar tot era prima cheltuială evitată de Ruth și de Gerda, care nu puteau conta pe vreun ajutor din partea familiei. Bani aruncați, ziceau, unde mai pui că te menții în formă dacă mergi pe jos. Șoricarul mustăcea, spunea că era ultima dintre grijile lor. Fetele acceptau câte-o cafea, dar bilete de metrou numai în cazuri excepționale. Care-i hazul să călătorești în Paris sub pământ, înghesuiți ca-ntr-o cușcă? La cuvântul „cușcă", Willy renunța să obiecteze că tocmai începea ploaia. Gerda făcuse pușcărie, scăpase ca prin minune, și chiar fuga ei din Germania avusese loc sub o stea norocoasă. „Unde vrei să mergi?" o-ntreba. „Știi cum să ajungi?" „Mulțumesc, Șoricarule, mă descurc, dar dacă n-ai altceva mai bun de făcut, poate vii cu mine o bucată de drum." Sigur că avea altceva de făcut (să se ascundă-n bibliotecă și să iasă la ora închiderii); însă își trambala tomurile de medicină până hăt, dincolo de Pont Saint-Michel, și se întorcea cu urma mânerului genții imprimată adânc în degete.

Ea era neobosită, după o lună părea deja parizianca din naștere. În ziua când putea merge să încaseze banii câștigați cu micile ei lucrări, trebuia să bată tot drumul până la Opéra și, la întoarcere, să ia croissante și un coșuleț cu căpșuni pentru Ruth, care era deja în cameră. „Aia-mi leșină dacă nu-i duc niște dulciuri, nu-i nici măcar majoră și-i așa de-naltă." Sau trebuia să treacă pe la poșta din Montparnasse, să-i trimită o scrisoare lui Georg, de fapt, era de-ajuns o cutie poștală și, înainte, o tutungerie și-atunci, dacă tot intrau, nu putea lua și câteva țigări? Uneori, în timp ce ea umezise deja timbrele pentru Italia și el aștepta restul, se gândea că, dacă n-ar fi existat, șoricarii cu păr sârmos ar fi trebuit inventați...

Apoi își pusese-n cap să-și ia bacalaureatul în privat, Georg fiind generos cu încurajările pentru Gerda și cu recomandările pentru Willy: s-o ajute la materiile științifice pe care ea nu le studiase niciodată. Îi plăcea să-l convoace la École normale supérieure, care era chiar mai frumoasă și mai liniștită decât Sorbona, unde era înscris Șoricarul – era aproape o provocare. Când îi dădeau afară, se retrăgeau pe o bancă în Jardin du Luxembourg, ea scotea din geantă tabelul periodic al elementelor și lista de formule de fizică elementară și netezeau amândoi foaia periculos de transparentă de-a lungul liniilor

pe care fusese împăturită. Rămâneau în intimitatea aceea fizică și chimică făcută din hârtie până când Gerda își pierdea răbdarea ori nu mai suporta frigul. Câte minute de contact îi fuseseră acordate coapsei flanelate a Șoricarului, câte viziuni ale ciorapilor de mătase care se ițeau din spatele formulelor, ale picioruşelor care băteau ritmul repetiţiilor?

Dimineaţa, când deschidea obloanele, Willy scruta norii de deasupra curţii hotelului. Când erau atât de mohorâţi încât prevesteau anularea lecţiei din parc, Willy se întuneca. Lui îi ajungea o zi nu prea rece și înnorată, dar meteorologia lui nu reușea niciodată să ghicească după cât timp avea Gerda să se ridice de pe banca aceea. Deodată era-n picioare și mergea de-a lungul zidului verde de copaci aliniaţi, enormi în comparaţie cu ea. Înainta cu pas ușor, dar puţin enervat, sau poate că ăsta era efectul pietrișului care trosnea sub tocurile ei, împunsătură după împunsătură. Șoricarul mergea după ea, cu foaia în mână, ca s-o corecteze. Gerda se oprea și se întorcea, căuta să găsească formula, şirul de elemente înainte ca el s-o ajungă din urmă. „S-o iau mai încet?" se întreba Willy, fără să-i fie limpede dacă o făcea ca să-i dea ei timp sau ca să păstreze privirea aia foarte intensă. Probabil că îndoiala însăși îl încetinea, dat fiind că Gerda reușea aproape întotdeauna să-i dea la timp răspunsul,

după care-i acorda în fugă Șoricarului favoarea unui zâmbet triumfător. Dar uneori, văzând elevii care ieșeau de la Liceul Montaigne, Gerda se ducea glonț la ei, ca și cum strădaniile lor la învățătură ar fi fost ridiculizate de paltonașele și de părul lins care le uniformiza fețele copilărești, însuflețite de sfârșitul orelor. Gata, las-o baltă – asta transmitea goana aceea către intrarea din strada Auguste Comte prin care se revărsau elevii vechiului liceu parizian. Willy întindea pasul, pregătit să-i spună-n față că băiețașii ăia nu erau un motiv valid ca să se enerveze și să-l lase cu ochii-n soare. Ca prin minune, și Gerda se oprea din alergat, de parc-ar fi avut o revelație, dar lui Willy, care-o urma, îi ajungea din ce în ce mai tare la urechi o arie de soprană: „lutétium, hafnium, tantale, tungstène, rhénium, osmium, iridium, platine, orr..." Gerda părea că recită o poezie suprarealistă. Elevii se înghesuiau ca s-o lase să treacă, învrednicind-o cel mult cu un rânjet. Dar în ochii câte unui băiat se aprindea o luminiță pe care Willy Chardack o cunoștea foarte bine.

Doctorul Chardack avea să-și amintească veșnic blocul D din tabelul periodic, în franceza aia calchiată și histrionică, o categorie care, ca să vezi!, include mercurul din care e făcută bateria pacemaker-ului său. De fapt, bateria nu merge cum trebuie

cu mercur, va trebui să rezolve problema cu Greatbatch, sarcină de care doctorul abia așteaptă să se apuce. Dar Chardack nu se teme de provocări. Greatbatch nu l-a întrebat niciodată de unde-i vin sângele rece și credința de nezdruncinat în invenții; poate pentru că vede mâna destinului în a fi găsit tocmai la Buffalo un cardiochirurg atât de capabil și de disponibil să-și piardă nopțile în magazia lui. În nopțile acelea i-a venit ușor să vorbească despre peregrinările lui prin lumea veche, în timp ce doctorul Chardack era sătul de prânzurile la cantină și de *dinner parties*, unde vreun coleg sau vreun perfect necunoscut începea cu aceleași eterne întrebări:

— So you went to university here or back in Germany?[1]

— Well, in Europe, but not in Germany. In Paris.[2]

— Oh... in Paris![3]

— Nici chiar *in Paris* morga nu miroase a Chanel 5, spusese și înghețase odată conversația, înainte ca oaspetele să râdă ca la o glumă între colegi, *not bad*, dar neplăcut pentru doamnele care considerau Parisul *so romantic*. Așa că, imediat ce doamnele se retrăseseră în bucătărie, gazda revenise asupra subiectului:

---

[1] Deci ați fost la universitate aici sau acasă, în Germania?

[2] Păi, în Europa, dar nu în Germania. În Paris.

[3] O... în Paris!

— Am trecut prin multe, nu-i așa Bill? Nimic nu e mai democratic, după moarte, decât sarcina unui medic și văd că se învață peste tot în mod la fel de neplăcut... *Allright*, îți mai torn o picătură?

— *Cheers*, răspunse doctorul Chardack, înghițindu-și vorbele.

De fapt, problema fuseseră cei vii. Unii profesori erau chitiți să-i pice la examen pe cei care se poticneau nu la vreo noțiune prost înțeleasă, ci la cuvinte sau declinări. „Ne-au invadat“, scria pe afișele de pe stradă iar în amfiteatre se formau pâlcuri de studenți ajunși la Paris din toate locurile unde fascismul și șovinismul în creștere câștigaseră deja: aici italienii, colo ungurii și polonezii, apoi românii și portughezii în grupuri mai mici. Și mai peste tot ei, *judéo-boches*, picătura care umpluse paharul, pentru că de-acum chiar că erau mulți și stârneau frica, fiind adesea printre cei mai buni.

Memorau totul, repetau pe de rost, cuvânt cu cuvânt, manuale de cinci sute de pagini. Le ieșeau ochii din cap până noaptea târziu, din cauza luminii economice a veiozelor sărăcăcioase cu abajururi cu floricele palide (care se voiau, da, romantice), tremurând de oboseală și de frigul umed, de aciditatea prea multelor *cafés crèmes* băute în timpul zilei ca să nu se prăbușească pe salteaua din camera de hotel.

„Încă puțin și francezii nu se vor mai putea trata la medici francezi", comentau studenții mai mult sau mai puțin asociați în grupuri catolice, mai devotați oricum Franței decât lui Isus Cristos. Proferau fraza ca pe anunțurile din gară, o mormăiau către colegul de bancă, aroganți, din vârful buzelor.

Trebuiau să fie cei mai buni pentru a fi siguri că luau examenele. Trebuiau să respecte toate termenele. Să se grăbească. Să spere că *Ligues d'extrême droite* nu-și vor relua isprăvile teribile din 6 februarie '34 cu și mai mare succes („se descurcă bine cu șampania, puciul încă nu le iese", era sinteza disprețuitoare, exorcizatoare a unui coleg berlinez), că guvernul nu va ceda prea repede presiunilor prea reacționare, că stânga va câștiga viitoarele alegeri. Altfel, printre restricții, era de așteptat și cota de acces pentru a restitui universitățile franceze francezilor și-apoi – ce naiba aveau să mai găsească de promulgat ca să le facă imigranților viața amară?

Doi ani de incertitudine. Dar după victoria Frontului Popular, sărbătorită până în zorii acelui 4 mai din 1936, profesorii naționaliști ori doar antisemiți au devenit și mai nemernici, convinși fiind că, de-acum, Franța poate fi apărată numai prin eforturile lor exemplare de a opri invadatorii în timpul studiilor, picându-i unul după altul, examen după examen.

Dar avantajul limbii materne și orice privilegiu din naștere se stingeau când se intra *dans la morgue*: nu aceea de apusă glorie de spectacol buf, ci un simplu obituar cu aerul lui rece ca moartea, stătut, umed. Acolo căpătau paloare cadaverică și odrasla hărăzită cabinetului lui tăticu', și *le petit bourgeois* pentru care se făcuseră economii și pe care-l voia ajuns tot familionul, inclusiv vreun provincial mândru că a sucit gâtul găinilor. Până la urmă, era o problemă de probabilități numerice: ritul macabro-științific nu spunea nimic despre viitoarele calități ale unui medic, după cum chiar Willy le zicea colegilor ca să-i încurajeze.

Fusese totuși un moment de test și de revanșă. Un moment în care nici un profesor nu putea nega evidența expusă pe masa de autopsie. Să știi în mod obiectiv ce să faci. Să știi să faci și gata. Willy și prietenii săi din Leipzig nu aveau de ce altceva să se agațe ca să nu fie obligați să continue doar așteptând să slăbească strânsoarea unui destin pe care-l refuzau. A recunoaște acest destin însemna să accepte ca regizorii lui să fie fasciștii care-i goneau, să valideze minciunile despre „destinul popoarelor și al raselor", miturile false ale celor care se credeau urmașii unor zei dispăruți în urmă cu câteva mii de ani. Destinul era un mit fals, o păcăleală, un pretext reacționar. Dar și la Paris erau siliți să-și

ia destinul ăla în propriile mâini, cu tot ce puteau pune la bătaie. Willy nu ezitase să țină ferm bisturiul. Și singura dintre ei care ajunsese la Paris cu o meserie-n buzunar a ieșit la liman cu mașina de scris. Până când degetele cu vârfuri bătătorite (dar poate că Gerda exagera) nu îmbrățișaseră corpul compact al unui aparat de fotografiat.

„Gerda noastră cântă la Remington ca Horowitz la un Steinway", era o frază ieșită din cafenelele care țineau loc de salon, un salon în regulă, pentru cine locuia într-o odăiță sau pentru cine era încă legat de un pat într-un dormitor. În același timp, erau bursa, piața neagră mereu volatilă pentru cine căuta sau avea de oferit ceva de lucru. Gerda era ajutată de perfecta cunoaștere a limbii franceze, însușită într-un colegiu din Lausanne, dar asta-i dădea și un aer de fetiță din lumea bună care n-ar fi mișcat un deget. Una peste alta, primele comenzi le avusese nu pentru că comanditarii se așteptau ca ea să fie o bună dactilografă, ci din pură simpatie. Cu atât mai mare era surpriza când preda, foarte repede, lucrări impecabile – și tot pe-atât de repede îi sporea *la renommée*. Oricine-i dăduse „Gerdei noastre" să-i bată *vite-vite* o scrisoare putea fi la originea zicalei cu Steinway. Dar nu, se gândește doctorul Chardack, fără să bage de seamă o bicicletă care-i taie

fața, fraza pornise de la Fred și Lilo Stein, care-o primiseră pe Gerda cu Remingtonul ei în apartamentul lor și o priviseră lucrând în toată perioada aceea.

Willy nu era convins că aranjamentul optim pentru „Gerda noastră" era să locuiască la Steini. „Cum e la înălțime, în exilul din Montmartre?" o întreba din când în când. „Bine, foarte bine", răspundea ea lăudându-și camera cea nouă, pe care-o împărțea cu o prietenă cu care era minunat să coabitezi, mai ales că și Lotte, jurnalistă, alerga întruna după slujbe. Și nu făcea niciodată economie de elogii la adresa magnificelor sale gazde. Ceea ce, de fapt, soții Stein nu erau, cu acea subînchiriere care ocolea contractul de locație semnat de un fotograf francez care le dăduse țeapă. Dar chiriașii care-l acceptaseră plăteau chiria cu o punctualitate de neimaginat pentru Gerda și Lotte. Dacă însă nu era liniște între anumite ore, amenințau că nu mai plătesc nici un sfanț. Totuși, dacă voiau să respecte termenele, fetele nu aveau alternativă: cum înceta Lotte cu ciocănitul cacofonic, *slegato*-ul său jurnalistic, pornea Gerda cu marșurile ei accelerate, inexorabilele triluri cristaline ale schimbării rândului, care răsunau dincolo de ușa închisă. Astfel, după ce îmbunaseră chiriașii cu un păhărel de culcare („un coniecel e mai bun pentru somn decât o tizană...") și cu scuzele de rigoare (Fred voia să

ofere o reducere, dar Lilo i-o tăiase decis), soții Stein plasaseră Remingtonul în punctul cel mai depărtat de dormitoare, pe masa din sufragerie, de unde doar ei, gazdele, întinși pe sofa, sorbeau din plin impactul dactilografic. Ziceau că s-au obișnuit, ziceau că ritmurile Gerdei le evocau bătaia dezlănțuită a lui Gene Krupa în swingul lui Benny Goodman și chiar pe Șostakovici și Haciaturian, arta revoluționară viguroasă. „Gerda noastră cântă la Remington ca Horowitz la Steinway" spuneau, și ea râdea, perfect în ton cu laudele acestea cuvenite unei soliste.

Willy o cam pierduse din vedere în perioada aceea, chiar dacă Gerda îl primea cu bucurie ori de câte ori se prezenta cu o sticlă de vin bun în Montmartre. Soții Stein, simpatici și cu dare de mână, îl invitau mai des, dar nu se ivise ocazia în care să lege o prietenie.

După câțiva ani, totuși, îi revăzuse pe Fred și Lilo în acea zi fatidică, 6 mai 1941, tipărită pe biletul cu care urcase pe vaporul care-i ducea de la Marsilia în Statele Unite. Willy sosise la debarcader încordat ca firele care-i legau viața de un chei al Franței ocupate. Supraveghea totul, dar de fapt nu privea decât pasarela, ridicarea pontoanelor și, în sfârșit, linia coastei dispărând. Îl recunoscuse Fred, pe când

coborau sub punte. „Ce bine să ne revedem“, așa se salutaseră, cu neîncrederea, ușurarea și nodul în gât conținute în fraza aia de circumstanță. În timpul călătoriei ajunseseră la intimități, Steinii aveau chef de vorbă iar Willy era bucuros să-i asculte. Puneau la cale noua lor viață din America, dar povesteau cu plăcere și despre Gerda, despre frumoasele vremuri cu Gerda, cum era și normal. Ea era liantul prieteniei lor și, până la urmă, un subiect imun la îngrijorările pe care ar fi fost bine să le lase în urmă, cel puțin în luna aceea petrecută în largul mării. Da, s-o știe moartă și îngropată la Paris le permitea să nu se mai întrebe pe unde era și ce-ar mai fi putut încă păți...

Doctorul Chardack privește-n jur și realizează cât de monstruos pare acel gând în ambianța liniștită și atât de verde a unei suburbii unde cea mai mare problemă o reprezintă câte-un *racoon* care scurmă noaptea-n gunoi. Se pare că, nu o dată, câte-o doamnă s-a trezit față-n față cu intrusul strecurat în pubelă și acela s-a uitat la ea ușor plictisit, doar cât i-a trebuit ca s-o ia la fugă. Lucruri pe care greu le înțelege o persoană născută în Europa, lucruri care, totuși, merită o știre în *Buffalo News*, iar Gerda sigur ar fi înnebunit întrebându-se cum se putea trăi într-un loc ca ăsta, unde nu exista nimic

mai palpitant decât să dai nas în nas cu un, cum îi zice?, ah, da, *Washbär*, un ursuleţ spălător.

În orice caz, Gerda a fost esenţială pentru a îndura traversarea Atlanticului. Amintirile lui Fred şi Lilo l-au făcut să descopere lucruri niciodată ştiute. De exemplu, că Fred fusese atât de încântat de talentul cu care Gerda bătea la maşină, încât a fotografiat-o în această postură: cu degetele moi pe tastatură, cu chipul indecis între surâs, grimasă, hotărâre, concentrare, provocare, rotocoale de fum care sugerau o încercare de dialog între maşina de scris şi aparatul de fotografiat.

În epoca exilului în Montmartre, Willy era convins că interesul Gerdei pentru fotografie era doar o fierbinţeală trecătoare, o curiozitate auxiliară unei surse noi de divertisment. Avea nevoie să se distreze cum avea nevoie de aer, asta da, iar André Friedmann, care-i dădea târcoale de mult, o făcea să râdă, nu-i nici o îndoială. Alt motiv ca să-i stai în preajmă nu exista. Ce ambiţii ori posibilităţi putea avea hahalera asta nostimă din Budapesta, cu capul ciufulit şi cu franceza lui ridicolă, un tip care tot încerca să-şi plaseze câte-o fotografie la ziar la fel ca atâţia alţii, sute? Încerca să-şi creeze un stil, să-şi prezinte condiţia mizerabilă drept o alegere de gust, dar Gerda nu era receptivă la asemenea mesaj şi, după un timp, băiatul, care prost nu era, a încetat

s-o mai curteze, mulțumindu-se cu rolul de prieten amuzant pe care i-l acordase. Fotografia și fotograful rămăseseră o distracție și un pretext ca să-și lărgească aria cunoștințelor din lumea aia (de exemplu, Cartier-Bresson, cu maniera lui atât de elegantă, care trăda mediul bogat din care venea) – asta până când Gerda s-a mutat la Steini.

Doctorului Chardack încă i se pare de neconceput că Friedmann – Capa, cum ar veni – a putut să ajungă un nume cunoscut până și de o fată de origine italoamericană din New Jersey. („Robert Capa? *You never told me!*" exclamase nevastă-sa, văzându-l cum se albește la față la volan, când radiojurnalul anunțase moartea lui în Indochina.) Mai degrabă ar fi pariat pe Fred Stein, care, la Paris, știuse să se facă respectat și nici la New York nu se descurca rău, dar succesul răsunător al lui Capa era cu totul altceva.

Stein era din Dresda, își luase licența la Leipzig, iar la Paris era apreciat pentru activitatea antifascistă și ca fotograf. Reușise să se perfecționeze de unul singur, să câștige stima colegilor, ba chiar și să pună la punct un studiou în Montmartre. Ceea ce Gerda admira; admira transformarea unui jurist împiedicat să profeseze, întâi de Hitler, apoi de Franța, care era zilnic amețit de putoarea reactivilor din baia transformată în cameră obscură. De

altfel, dacă nobila Franţă nu ar fi prevăzut toaletă separată până şi pentru locuinţele unui imobil ca vai de el, nevoile chiriaşilor greu s-ar fi împăcat cu exigenţele laboratorului. Cada însă era blocată de fotografiile atârnate la uscat pe sfoara de rufe, lucru de care, i se părea lui Willy, prietena lui nu putea fi încântată.

Într-o zi, Gerda, care încă locuia la hotel cu Ruth Cerf, îi ceruse un ajutor urgentisim. Chestiunea era ridicolă şi chiar un pic scabroasă, fiind legată de ploşniţe. După ce descoperiseră adevărata origine a mâncărimii pe care o luaseră drept reacţie alergică, fetele întorseseră cu fundu-n sus tot ce era posibil ca să-şi dezinfecteze camera, începând cu fortăreaţa coloniei de paraziţi, salteaua cea infamă. Problema părea rezolvată. Totuşi, ce blestem!, acum era nevoie de o baie caldă, de o scufundare în urma căreia să iasă la suprafaţă cu faţa îmbujorată şi cu pielea degetelor zbârcită ca la nou-născuţi, curăţate de stratul scârbos care părea să fi rămas lipit de piele, oricât s-ar fi spălat de două ori pe zi în chiuveta lor ruginită. Dar bani pentru apă caldă nu aveau, şi-n plus, baia aia a lor era parcă şi mai respingătoare decât întregul hotel. Zăpăcit, Willy n-a mai apucat să zică ceva, că Gerda a şi început să turuie:

— Tu născoceşti ceva ca să-i distragi portarului vostru atenţia iar noi urcăm. Apoi o să fie uşor, o

luăm încet, ieșim pe rând. Tu n-ai altceva de făcut, doar, te rog, nu uita cheia de la baie.

Lui Willy i-a trecut prin cap să le expedieze la baia municipală, dar singura din apropiere, Bains d'Odessa, avea faimă proastă. Așa că s-a-mpăcat cu riscul ca portarul ori cameristele să afle că era unul din aceia care-și aduceau fete în cameră (chiar două deodată!). Dar totul mersese așa cum plănuise Gerda. Noaptea, totuși, lui încă-i bătea inima mai repede, asuda și, ca să se liniștească, a sfârșit prin a recurge la metoda cea mai umilitoare și mecanică. Conștiința faptului că ele se despuiaseră, chiar acolo, de partea cealaltă a culoarului, la câțiva pași. Apoi lovitura de teatru (sau atacul de cord) pentru care nu era pregătit: Gerda se întorsese nu pentru a-și recupera poșeta, ci ca să scoată din ea un tub de Nivea. Și după ce i-a spus „Dacă vrei, poți să te-ntorci" (el tocmai se așezase cu fața la dulap), își dăduse jos hainele și se unsese cu cremă. „Din păcate, trebuie așteptat să se absoarbă!" „Nu-i nimic, aștept!" răspunsese. „Sigur, dar îmi pare rău să stai prea mult acolo, pedepsit..."

De fapt, când a comunicat că e gata, în realitate Gerda mai avea să-și ungă picioarele, să aștepte alte câteva minute, să-și tragă ciorapii și să-și aranjeze fusta. Ar fi fost comic să se întoarcă atunci. Nu-i rămânea decât să spere că fierbințeala n-o să-l

doboare de tot înainte ca Gerda să-i dea un pupic și, cu ușa întredeschisă, să-i șoptească „Danke, Dackel" și-apoi să dispară imediat.

Din pricina acestui episod pariase împotriva vieții prea regulate din Montmartre; iar baia de la Steini, mereu inutilizabilă, i se părea emblema acelei libertăți diminuate.

Gerda, în schimb, își aminteau soții Stein, a fost imediat entuziasmată de noua utilizare a băii. Întrebase dacă n-ar putea veni uneori să developeze acolo și prietenul ei Friedmann și, mai ales, se oferise atât de rugătoare drept ajutor, încât forțase răspunsul. Da, Gerda noastră vedea o frumoasă oportunitate apărând din benzile de negative și începuse să-l urmeze pe Fred în fiecare clipă liberă. „Mă lași să-ți fur meseria?" Învăța să developeze, să facă retușuri, să mărească, repede și cu o bucurie concentrată; instructorul ei nu apuca să-i dea o sarcină nouă, că ea deja făcea planuri. Povestea cui se nimerea despre progresele sale în domeniul fotografiei, numai despre asta vorbea. Nu prea știa cum să facă practică, pentru că Leica lui Stein era disponibilă doar când erau acasă, în timp ce a lui André, Doamne!, ajungea la amanet din două-n trei zile. Nebunul ăla de ungur avea mâinile găurite și mai avea tupeul să-i spună că exagerează cu obsesia ei

atât de tipic germană pentru economie. „Eu, Willy, tu-ți dai seama?“ Oricum, avea impresia că de-acum stăpânea partea tehnică și teoretică, iar profesorii ei susțineau că ochiul se antrenează și trăgând în gol. „Sigur, dar e ca și cum un chirurg stagiar, tu, de exemplu, ar trebui să se mulțumească întruna să taie-n gol! Crezi c-ar merge?“ „Nu, ai dreptate“ zisese Willy, deși de multe lucruri nu mai era nici el sigur. Renunțase Gerda la ideea de a-și lua licența pentru a încerca o carieră în fotografie? Nu vedea ce concurență e, nu vedea că i-ar fi fost mult mai ușor s-o scoată la capăt cu mașina de scris? Într-o zi chiar a întrebat-o și ea i-a tăiat vorba: „Crezi că nu știu?“ Era bucuroasă că se descurca cu munca ei de dactilografă, își spunea *Tippmammsel* („chez nous, c'est une mademoiselle qui batte sur la machine“[1], le explica francezilor), dar se simțea alienată, se plictisea. Și, mai ales, nu suporta să lucreze la negru, la cheremul oricui putea prezenta exploatarea drept o favoare și s-o arunce oricând în șomaj.

Și în timp ce ea continua să-i explice cât de rezonabile sunt visele ei („nu-s chestii care se fac de azi pe mâine“), Willy rememora un detaliu din vremea când repetau împreună la École normale, detaliu

[1] La noi, asta înseamnă o domnișoară care bate la mașină (franc., în orig.).

căruia, proiectat pe banca din Jardin du Luxembourg, nu-i acordase mare atenție atunci. Întâlneau uneori, prin împrejurimile École normale sau pe culoare, pe scări, în grădinița izolată unde se opreau să fumeze o ultimă țigară înainte de a se strecura în vreo sală, un bărbat cu mersul zigzagat al medicilor de o anumită vârstă, cu pălăria bine înfiptă pe capul aplecat, pântecele bine hrănit pe care stăteau să plesnească nasturii din mijloc ai impermeabilului. René Spitz, recrutat ca elev al lui Sigmund Freud pentru catedra de psihanaliză, avea nevoie de o secretară personală și acea secretară fusese Gerda. Astfel, de fiecare dată când îl zărea, aștepta să se apropie și-i spunea „Guten Tag, Herr Professor!", ieșindu-i înainte ca și cum ar fi fost persoana cea mai fericită din lume pentru că l-a văzut. Profesorul nu răspundea sau mormăia ceva, în orice caz o tulea, instinctul de fugă prevala asupra imperativului de a păstra conveniențele în fața studenților. Reacția asta îi smulgea Gerdei un rânjet sarcastic. „Ai văzut? Îl saluți *à la bouche*... și zbang!" Era doar un mic-burghez ipocrit care, totuși, găsea cu duiumul ovreicuțe dispuse să se spetească pentru el. Dar ea n-avea să rămână cea de acum, și nu trebuia să fii un discipol al lui Freud ca să fii sigur de asta...

Oare ce-ar fi spus Gerda văzându-l cum trece prin golul pașnic al acelor căsuțe colorate, cu fața

asudată și probabil un pic roșie, cu burta mai pronunțată, dar altfel foarte puțin schimbat? Tocmai ea, care era sigură că avea să-l vadă la vreo catedră din Sorbona sau într-o importantă universitate americană, cum ar fi acceptat ce se alesese de toate așteptările acelea? Până la urmă nici nu greșise, fiindcă ajunsese ceva mai mult decât un *Herr Professor*, dar într-un loc aproape oarecare, un loc pe care amândoi ar fi fost nevoiți să-l caute pe hartă. Dar Gerda ce-ar fi ajuns dacă nu l-ar fi întâlnit pe André Friedmann într-o perioadă deloc grozavă, dacă el n-ar fi introdus-o într-o agenție foto și, mai ales, dacă în Franța n-ar fi fost interzis prin lege să angajezi o străină? N-ar fi găsit ea repede o slujbă demnă de calitățile și de frumoasa ei înfățișare? Și n-ar fi continuat să învețe împreună cu Șoricarul, pentru a debarca până la urmă într-o facultate unde fetele, în general, erau flori rare iar cele ca ea o subspecie în fața căreia porțile științei se deschideau larg datorită unei minți adecvate, a unei încăpățânări de nebănuit și chiar a frumuseții? Nu, nu e sigur. Poate că ar fi fost mai fericită dac-ar fi cunoscut nu neapărat un Rothschild, dar măcar un facsimil al fostului său prieten din Stuttgart: un domn cu vederi liberale și cu un portofel generos...

Să mergi în soare pierdut în conjecturile astea – iată o visare extrem de utilă. Doctorul Chardack s-a

obişnuit să extragă esenţa din orice experiment, fie el mental şi involuntar. Pe de altă parte, pe atunci se gândise deja că, în urma unei alte configuraţii de plecare, a unei mici intervenţii a cauzalităţii, într-un oraş ca Parisul, Gerda Pohorylle ar fi putut ajunge orice.

În scrisorile pe care Gerda le citea întotdeauna împreună cu Willy – ori pentru că, la început, se simţea un pic singură, ori ca să-şi ţină aproape fiinţele dragi, şi anume în ordinea pe care o stabilise la Leipzig – Georg îi scria că în Italia viaţa nu era o cursă cu obstacole. I-o repetase pe un munte de zăpadă când se întâlniseră la Torino, ca să meargă toţi trei să schieze într-o localitate bine echipată din Alpi. Se opriseră în vârful pistei, jos nu se mai vedeau nici telefericul sosind, nici cele două silozuri mastodontice – cele mai noi hoteluri pe care patronul Fiat le construise cu aprobarea solemnă a Părintelui Patriei. Georg propusese să se odihnească un pic şi profitase ca să-i vorbească.

— Să fie clar că nu există scuze, spusese el, pentru aceia care au închis, au călcat în picioare, au aruncat peste graniţă sau în exil pe tovarăşii noştri italieni, dând exemplu învăţăceilor încă şi mai criminali.

Totuşi, în Italia era posibil să te naşti evreu şi să ajungi ministru, funcţionar înalt, mare mahăr,

artist de curte adorat de lideri, ba chiar și – privind spre Gerda – primă concubină a prim curvarului: rol deloc de invidiat, dat fiind că, în Italia, libidoul extrem era celebrat ca o mare calitate a unui conducător.

Ea nu comentase, ci-și scuturase părul scurt, strâns sub beretă, fără să-și dea la o parte șuvițele care-i căzuseră pe frunte. Poate că gestul ăsta instinctiv nu avea nici o treabă cu teoriile lui Georg. Oricum, Gerdei, cu obrajii ei îmbujorați, cu baticul care-i ieșea de sub fular, făcând pandant cu ochii verzi mijiți ca la o felină care-și pândește prada, puțin îi păsa. Așa că Georg se întorsese către Șoricar:

— Știi că mare parte dintre clienții taților noștri sunt fasciști, chiar tipi cu numele de Cohen, și că nu fac asta pentru că e bine să ai relații bune cu cămășile negre. Sunt fasciști blănarii, dar și negustorașii de doi bani. Amețiți de pompa militară, îmbătați cu drojdia de romanitate cu care să te simți italian până-n măduva oaselor.

Apoi erau cei pe care Georg îi întâlnea la cursuri: cu cât mai mult crescuseră în case pline cu cărți șterse de praf de servitoare („așa se zice pe-aici“, preciză scârbit), cu atât mai mult îi excită să se transforme în paiațe costumate în războinici.

— Acum, când războiul imperialist se apropie, sunt în culmea excitației!

Willy ar fi vrut doar să se bucure de o zi pe schiuri, nu să intre în genul acela de discuții. Stând cu ochii pe urmele proaspete de slalom de pe pantă, a încercat să scape spunând:

— În Franța se spune că agresivitatea războinică exasperată a lui Mussolini vrea să sperie celelalte națiuni și să încurajeze consensul în patrie.

Georg clătinase decis din cap.

— Führerul nostru e ceea ce știm foarte bine că e, dar să nu ne amăgim că e un câine care latră și nu mușcă. Totuși, fasciștii nu-l simpatizează cine știe ce pe Hitler și, deocamdată, asta ne poate folosi. La ce bun să rămâi la Paris și să te epuizezi în războiul dintre sărăntoci al tuturor emigranților? Nu trebuie să renunțăm la luptă, dar nici să cultivăm scrupule morale pentru că am ales să trăim acolo unde, acum, aproape totul e mai simplu și la îndemâna buzunarului nostru.

— Tu cu cine vorbești, cu munții? replicase Gerda, râzând încetișor.

Georg luase tableta de ciocolată pe care i-o întinsese ea, conciliantă, deja urcată pe schiurile așezate oblic pe zăpada proaspătă, și mușcase din porția lui, parcă vrând să arate că-i place gustul dulce-amărui.

Willy se codea să facă același lucru, stânjenit. Nu era nici un dubiu că împunsătura aceea însemna un refuz de care nu putea decât să se bucure, dar îi era

la fel de limpede că, încă o dată, prietenul lui își desfășurase armele dialectice ca s-o atragă pe Gerda: s-o apropie de el, s-o știe alături. Declarații politice pe post de declarații de dragoste. Așa făcea de când intrase în grupul lor. Willy nu se pricepea nici la unele, nici la celelalte; chiar dacă mai târziu viața a arătat că o putea scoate la capăt cu câte-un compliment elementar („îți vine bine cămașa asta albastră, pieptănătura asta, aerul ăsta odihnit"), reușind chiar să articuleze un „mă bucur să te văd", arvună și, mult mai adesea, surogat pentru „te iubesc". Dar femeile pe care le curtase erau de alt soi, femei cu intenții serioase. Cu Gerda, dacă adoptai acel limbaj, riscai un fulger ironic sau o ciufuleală, la propriu sau la figurat.

— *Ach*, Willy.

Cu totul alt repertoriu avea Georg Kuritzkes: glumițe complice, complimente camuflate în zeflemea, discursuri grandioase în care cita din Lenin, Marx și Rosa Luxemburg și-n care recita din memorie versuri din Heine. De când venise Gerda la Leipzig, Georg se lansase în competiția cu iubitul din Stuttgart fără să se lase descoperit prin vreun cuvințel, făcându-i însă curte prin tot ce spunea. De-asta se hotărâse ea până la urmă pentru studentul medicinist care nu-i putea oferi luxul rafinat cu care-o obișnuise dragul de Pieter, importator de coloniale și descendent al

unei dinastii de negustori hanseatici? Probabil că nu. Georg locuia totuși la un kilometru distanță. Voia să amestece pasiunea lui cu care-i făcea curte cu pasiunea politică pe care Gerda reușea, da, s-o ia în serios. Voia să se adapteze din mers la Leipzig și la vremurile cele noi. Nu avea decât să culeagă norocul de a-și fi întâlnit maestrul: să sune oricând vrea la soneria din Friedrich-Karl-Strasse, să uite acolo o carte sau o pereche de mănuși, să împrăștie câteva agrafe în mansarda lui Georg, unde nimeni nu făcea caz dacă ultima rămasă era o fată.

Apoi Georg Kuritzkes se înscrisese la Berlin și Gerda se ducea des la el. Lunea, se întorcea la Leipzig iluminată – ochii, pielea feței, mișcările molatece, în timp ce-i povestea Șoricarului despre minunatele zile berlineze. Așa se transformă o femeie când poate să locuiască liberă cu un bărbat, conchidea Willy, complet derutat. Asemenea unei regine în capitala care îi aparține, o străbate princiar și binedispusă. Plimbările în Tiergarten, când Georg era la universitate, orchestrele americane de jazz, raționalitatea monumentală a noilor cinematografe și rigoarea emoționantă a cărămizilor cu care marele arhitect Mies van der Rohe, deja admirat la Weissenhofsiedlung din Stuttgart, ridicase un zid colțuros în memoria lui Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. „Voiai să mă duci la cimitir?“ îl întrebase, dar cumpărase un

trandafir de la un amărât, așezându-l peste cei deja ofiliți, așa cum se cuvenea. Apoi, în absența fizică a lui Georg, luminozitatea aceea intensă scădea, electricitatea se descărca. Dar Gerda tot se simțea bine la Leipzig, aici și acum.

Aerul din North Buffalo, în duminica aceea însorită, are o mireasmă de fân cosit, minunată, cu câteva nuanțe de benzină, pe care doctorul Chardack o inspiră dimpreună cu a doua sau a treia țigară de după prânz. Se bucură de ea ca de o dovadă a luxului de-a nu avea nimic altceva de făcut. Împrejurul caselor e mare agitație acum, lumea e ocupată să mai dea un strat de vopsea, să bată-n cuie o scândură, să repare-un burlan. Par să se amuze (copiii, cu siguranță) și el nu poate decât să admire acest mod simplu de a reînnoi spiritul coloniștilor din vest, scoțându-l din trusa de unelte. În ceea ce-l privește, i-au trebuit ani de zile ca să se așeze aici, o odisee întreagă petrecută în mașină, cu aeroportul închis din cauza vremii rele (aici iarna vine pe neașteptate), cu lungi căutări până să găsească o casă potrivită. Acum se simte bine, nu-i mai lipsește New Yorkul.

De când nu mai vorbise cu soții Stein? Ultima dată, Fred i-a povestit despre problemele lui de sănătate, agravate, dar nu într-atât încât să-i zădărnicească marile întâlniri: o ședință cu Marlene

Dietrich, bătrână, dar tot carismatică, un instantaneu fantastic al lui Hrușciov, sau al lui Willy Brandt, prieten pentru totdeauna și cu chipul neschimbat, sau al senatorului Kennedy, care nu-l entuziasma, nici el, nici portretul pe care i-l făcuse, dar spera să fie ales. Avea în plan chiar și o călătorie în Germania, scurtă și fără nostalgii, biletul era deja rezervat...

Era de așteptat ca, în timpul traversării Atlanticului, soții Stein să vrea să afle răspunsul la unele întrebări legate de Gerda. Lilo îl întrebase unde-o cunoscuse și Willy a răspuns că era în vara târzie a lui '29, când domnul Pohorylle primise oferta de a deschide o afacere la Leipzig și-și mutase întreaga familie din Stuttgart.

Se întorcea acasă cu tramvaiul când, într-o stație, a observat o femeie în fața vitrinei unei modiste. Purta ciorapi de mătase și pantofi un pic mai închiși la culoare, haina de culoarea fildeșului se termina în pliuri moi deasupra genunchiului, părul șaten lăsa descoperită, între linia urechii și umăr, o întindere de piele ușor chihlimbarie. Willy sperase ca tramvaiul să nu plece înainte să poată observa chipul acelei femei de o eleganță ireală, cinematografică. Dar ea se pornise cu un pas care parcă-l sfida. O pierdea din ochi deja, îi mai vedea spatele drept,

scobitura genunchilor aproape dezveliţi. Când tramvaiul şi-a reluat cursa, devenită acum una de urmărire, lui Willy i s-a părut că desluşeşte profilul lui Elisabeth Bergner, atât de tare semăna cu actriţa lui preferată. Dar într-o porţiune în care au mers în paralel, şi-a dat seama că această femeie era tânără, mult mai tânără decât îşi imaginase. O fată pe care-ar fi putut-o cunoaşte, ba chiar voia s-o cunoască cu orice preţ.

O cunoscuse după câteva săptămâni. Era deja prietenă cu mulţi din grupul lor, cu Ruth Cerf şi, mai ales, cu Georg Kuritzkes. Şoricarul îşi făcea socoteala că nici unul dintre ei nu avea şanse cu ea, pentru că erau prea tineri, iar Georg, mai ales, prea dedicat exproprierii burgheziei pentru gusturile şi exigenţele elegantei domnişoare Pohorylle. Dar, ca de atâtea alte ori, se înşela.

Doctorul Chardack nu și-ar fi amintit o viață-ntreagă de femeia văzută din tramvai dacă femeia aceea n-ar fi fost Gerda. Și dacă n-ar fi intuit, poate nu la șaisprezece ani, ci la optsprezece, că fascinaţia pe care-o stârnea era corelată cu capacitatea frustrantă de a-ţi scăpa printre degete – și nu doar printre ale lui. Nu și-acum. Amintirea Gerdei e acum doar un lux pe care ţi-l permiţi când ai timp de pierdut, o amintire la fel ca altele. În timp ce continui

să mergi drept pe Hertel Avenue, cu haina pe braț, pentru că aici lipsește până și umbra pe care chiar și copacii cei mai pipernicíți reușesc s-o arunce pe asfalt, și, în același timp, ți se năzare un gând pieziș: de exemplu, cine i-a dat lui Georg numărul lui de telefon? În nici un caz fratele din Colorado cu care nu mai era în contact. Poate mama, dar ei cine să i-l fi dat? Ruth? Mama lui Kuritzkes și soțul ei de-al doilea, doctorul Gelbke, s-o fi ajutat pe văduva Cerf în timpul nazismului? Posibil, iar Ruth era genul care ține minte așa ceva. Totuși, acum avea o viață burgheză în Elveția (măritată, cu copii: câți?). Să-i fi telefonat din când în când, din politețe, Dinei Gelbke? Ce să-și spună? Despre sănătate, despre vremea din Leipzig și din Zürich, despre fii și nepoți și despre vechiul grup care frecventa Friedrich-Karl-Strasse, dar cu grijă mare, punând morții într-o lumină bună, începând cu adorata Gerda și arătând respect celor care s-au împrăștiat, nu chiar întâmplător, în cele patru colțuri ale emisferei occidentale... Eh. Mai știi, poate că strada și-a schimbat numele, poate că familia Gelbke nu mai are aceeași adresă, își spune doctorul Chardack, cu capul perlat de broboane de sudoare printre firele rare de păr. Oricum, s-a convins că Georg a făcut rost de număr de la Ruth Cerf. În Europa, era mult mai ușor să-ți păstrezi vechii prieteni.

De ce n-o luase în calcul niciodată pe Ruth? Doar pentru că era prea înaltă și de o frumusețe care aproape te înmărmurea? La Paris, o scosese la capăt ca model până când genul ei a început să fie considerat *démodé* și prea germanic, o farsă a timpurilor. Dar la Leipzig erau încă la liceu și o fată ca Ruth sigur n-ar fi trecut neobservată. Una de vreo douăzeci de ani, totuși, ca Gerda, era o noutate senzațională, și-apoi era atât de sofisticată, atât de *glamorous*: era inevitabil ca băieții să înceapă să-i dea târcoale. Era curios totuși că tocmai el se aprinsese mai tare decât ceilalți. Nu-i spuneau „Șoricar" și pentru că, lăsând la o parte statura, voia întotdeauna lucruri la care nu putea ajunge?

Dar Gerda nu-și împărțea favorurile doar pe baza aparențelor, și n-a fost niciodată doar o fată la care să te zgâiești de la fereastră. Pentru cei care-o iubeau, ea era ceva foarte serios, judecând după reacțiile la derapajele epice ale lui André Friedmann, când partenerul ei era la Paris și Gerda, cu Leica ei, se afla în mijlocul armatei republicane. Robert Capa, căruia i se dusese deja vestea, apărea pe bulevardele de pe Rive Gauche, exuberant și sexos, ținând după talie fata pe care-o agățase în seara aia. Cât ar fi rezistat Gerda cu unul ca ăsta, un bărbat care spărgea economiile lor ca să se facă mangă cu pipițe? se întreba Willy îngrozit. Dar apoi

se întâmpla să dea peste el către prânz, cu resturile dezmățului strânse într-un zâmbet strepezit. Cu o expresie atât de extenuată încât părea rugătoare, Capa îl invita pe Șoricar la o cafea ca să discute despre plecare și despre programe. Dădea pe gât ceașcă după ceașcă și continua să folosească prima persoană plural. Vorbea despre Gerda ca un amărât de *melamed*[1] despre Unicul și Supremul, chiar dacă el o numea de-a dreptul, se amuza Willy amintindu-și de învățătorul galițian care-l pregătise pentru *bar-mitzvah*. Nu era un motiv valid pentru a-i scuza excesele din seara precedentă, dar trebuia să recunoască: Capa nu era singurul care se lăsa în voia oricărui fel de beție când venea vorba de Gerda. Era aproape imposibil să te ții deoparte de un izvor atât de proaspăt.

Willy încercase, aparent, cu bune rezultate; uneori, totuși, își dădea seama că recidiva. Situațiile cele mai umilitoare erau cele de demult, când Georg Kuritzkes câștigase în mod oficial. Fostul iubit din Stuttgart se retrăsese cu clasa celui obișnuit să piardă cu un anume stil, ca după crahul din '29. Să rămână „prieteni buni", cum susținea ea, nu i se părea natural lui Willy, ba mai mult, pușea a

[1] Preceptor al copiilor evrei (ebraică, în orig.).

retragere tactică: prietenul aștepta ca rivalul să-și consume treptat resursele, ceea ce nu s-a întâmplat.

Pe de altă parte, era limpede că Gerda era foarte îndrăgostită de Georg și de lumea lui. Și tocmai realitatea incontestabilă îl expunea pe realistul Șoricar la contralovituri.

Se întâmpla, de exemplu, s-o privească în salonul întunecat din Friedrich-Karl-Strasse când Dina Gelbke, mama lui Georg, rememora câte-un episod din trecutul ei, un roman de aventuri bolșevic, din care Gerda nu pierdea nici un rând. Dina povestea cum, foarte tânără și neștiutoare, trezită de furtuna din 1905, care ajunsese să pună pe jar și proletariatul din Łódź, evadase de-acasă, vrând să fugă de represiune și să se alăture tovarășilor din Moscova. Pomenea de pușcării, identități false, fuga finală de poliția țaristă, apoi de isprava cea mai memorabilă de când locuia la Leipzig: evadarea dintr-o clinică din Merano, unde fusese sub observație în timpul primei sarcini, pentru a-l vizita pe cel care dăduse un sens vieții sale, pe Lenin. „Mă simțeam bine și nimeni n-ar fi putut să mă oprească să pornesc la drum: în nici un caz soțul meu și cu atât mai puțin doctorii."

Cine-i dăduse ocazia să repete anecdota de data asta, când pe el îl marcase atât de profund? Nu, nu fuseseră Bertold Brecht, nici Kurt Tucholsky,

ci vreo celebritate minoră care venise în vizită, în trecere prin oraş. Dina însă, în timp ce povestea, privea înspre grupul de tineri și subliniase cu un soi de satisfacție că, la doar câteva zile de la sosirea sa la Zürich, Georg însuși manifestase un fel de nerăbdare revoluționară și apoi o furie de nestăpânit – nu față de băncile elvețiene, ci față de moașă și de doctor, adică față de toată lumea din jur.

— Bine-ar fi dacă ți-ai regăsi furia aia, că parcă prea-ți place să dai din gură, încheiase cu ochii fixați asupra tinerilor aflați la picioarele ei, pe covor.

Gerda nu-i adresase lui Georg un surâs tandru, nici vreunul scânteietor. Îi râsese-n față cu gura plină, cu capul întors legănându-se ca să reia contactul vizual cu Dina și cu buzele ei cărnoase, iar Georg își retrăsese mâna sprijinită pe genunchiul Gerdei, care vibra de intensitatea acelui hohot de râs.

Willy suferea. Era gelos pe neglijența de proprietar cu care-o atingea Georg și încă și mai mult pe dezinvoltura cu care se îndepărta. Era invidios pe siguranța lui înnăscută (la ce te puteai aștepta de la unul care-l avusese naș pe Lenin?) și-l înnebunea faptul că celălalt n-o privea pe Gerda ca pe un dar, ci ca pe un merit. Era gelos și pe curtea pe care Dina i-o făcea Gerdei încă din ziua în care fiul ei o adusese-n casă. Așa ajungea să-și amintească iar de femeia zărită din tramvai, fotograma aia coborâtă

de pe ecranul de cinema. „Fiți pe fază", își spunea. „Dacă aici lucrurile or să meargă mai bine sau dacă o să se sature să frecventeze *la crème* revoluționară de la voi, Gerda redevine cât ai clipi cea dinainte."

Nu avea el mari speranțe că lucrurile ar putea merge mai bine în Germania anilor '31 sau '32. Așa că se concentra pe figura candidă care admira *bérets* și pălărioare în vitrina unui magazin de pălării din stația aceea de tramvai. O șmecherie de doi bani. Oricum, era sigur că Gerda nu-l uitase pe Pieter. Fostul ei iubit era din nou pe cai mari cu importul de cafea la al cărui nou avânt contribuise și ea. Și poate, cine știe, în amintirea vremurilor de demult, ea ar fi acceptat să-l însoțească într-o călătorie de afaceri pentru ca apoi el să deschidă pentru ea un birou în America de Sud.

Cine poate ști ce-ar fi făcut dacă Pieter chiar i-ar fi propus-o? L-ar fi preferat pe Georg, care pleca la Berlin, sau ar fi folosit ocazia de a se îndepărta de sărăcie și de orice amenințare posibilă?

Lui Willy îi era teamă să afle. Chircit ca într-un cocon în gelozia lui și în încercările de a scăpa de ea, i se pusese pata – stupid și inutil – pe o chestie pe care, după câțiva ani, mulți dintre ei i-o scuipaseră-n față Gerdei. Oportunistă! Ea-și aprindea o țigară cu nonșalanță foarte pariziană și, ridicând bărbia, expira: „Dacă asta crezi tu..." Proasta dispoziție se

reflecta în oglinzi, fumul învăluia persoana așezată în fața ei la măsuță. De obicei, se scuza puțin după aceea, ca voind să grăbească o formalitate: repede și bine, chiar surâzând deja. Să insiste, să explice ar fi fost contraproductiv.

Da, „oportunistă" au crezut-o mulți și, a posteriori, nu părea excesiv. Dar supărările treceau, deziluziile se temperau, iar Gerda rămânea. Așa era ea, volubilă și îndărătnică, un metru și jumătate de orgoliu și ambiție, fără tocuri. Trebuia s-o iei așa cum era: sinceră până la a face rău, afectuoasă în felul ei, pe termen lung.

Era sinceră când prietenia o cerea, nu când ar fi putut da o tușă hollywoodiană vicisitudinilor vieții ei. De exemplu, îi plăcea să facă din „Broasca roșie", Opelul decapotabil al lui Pieter, încredințat unui prieten care-o adusese până la gara din Strasbourg și se întorsese dimineața la Stuttgart, o coprotagonistă a fugii ei peste graniță. Când evoca traseul acela, Gerda trecea cu vederea și controalele de la frontieră, și un anume moment de panică pe care nu l-ar fi mărturisit nici celor mai apropiați prieteni. Voia doar să strălucească, să fie-n prim-plan, să-și lărgească cercul de admiratori care se nimeriseră la masă. Greu de știut dacă scurta călătorie fusese chiar o plimbare de plăcere.

Nu era însă nici o îndoială că fostul prieten o ajutase mult după fuga la Paris – BANI SOSIT STOP EȘTI O COMOARĂ STOP – pentru că nu o dată o însoțise Șoricarul la poșta din Montparnasse ca să-și încaseze mandatul.

Abia acum își dădea seama doctorul Chardack, de la distanța din Hertel Avenue, că a înțeles prea târziu lucrurile cu adevărat importante. Până și în științele exacte observatorul modifică datele, și e clar că el, pe-atunci, nu stătea să observe un corp care se mișcă într-un câmp neutru. Antenele lui captaseră că nu se poate conta pe fidelitatea Gerdei în sens strict (ceea ce lăsa totuși speranța să mai pâlpâie), dar se dovediseră insensibile la datele empirice cele mai relevante. Era imposibil de calculat ce ar fi ales ea să facă dacă i s-ar fi oferit ocazia perfectă, de exemplu, comerțul cu cafea în America de Sud, sau extrema urgență. E posibil că Gerda ar fi acționat, da, după placul ei, dar sigur nu s-ar fi întors din drum.

Să fi fost pe la începutul lui '34, Friedmann nu-și făcuse încă apariția, iar Gerda, cu toate strădaniile ei, era tot ca la-nceput. Putea să arate mandatele poștale de la Stuttgart ca dovadă de autosuficiență necesară reînnoirii permisului de sejur, ca apoi să-și plătească hotelul, dar contractul doctorului Spitz

o obliga să o ia de la capăt zi după zi. Ieșea în zori și bătea bulevardele cu un pachet de ziare care, în brațele unei *colporteuse* atât de frumoase se epuiza rapid. Își făcea timp pentru o cafea cu mult zahăr, se grăbea la comenzile de dactilografă care se tot împuținau, apoi se ducea să stea la soare-n parc. Era Gerda: arăta uluitor, o femeie frumoasă și odihnită. Nici Ruth, cu veniturile ei de manechin sau de gimnastă, care vara se expunea în exerciții fizice în fața oaspeților unui stabiliment balnear de pe malul Senei, nu-și trăda dificultățile, ea care la *Gymnasium* studiase limbile moarte și deci găsea cel mult slujbe mute.

Șoricarul știa că fetele nu traversau o perioadă bună, dar nu pricepea cum se făcea că, mai ales la sfârșit de săptămână, Ruth și Gerda dispăreau.

— V-a luat la el un admirator bogat? a îndrăznit să întrebe până la urmă, într-o zi când le-a întâlnit pe stradă, cu un strop de neliniște îndreptată către cea dintre ele despre care știa că ar fi acceptat invitația fără nici un fel de scrupule.

— Unde n-avem noi norocul ăsta! Am stat în casă tot timpul, economisim calorii sub pătură.

— Și ce faceți? întrebase siderat.

Ce-ntrebare! Pălăvrăgeau, citeau, își făceau unghiile și sprâncenele, își dregeau dresurile cu ojă și, când stomacul începea să chiorăie (cine-ar fi zis,

râdea Ruth, că Gerda putea produce asemenea borborisme), îl liniștеau fredonând câte-o șansonetă ușoară, ba nu, un cântec de revoltă; asta cerea burta goală...

În iarna lui '32, se îmbulziseră să vadă *Kuhle Wampe*[1], atrași de „burta goală" din titlu și de bătăliile cu cenzura, care permiseseră proiecția filmului doar în unele săli.

Doctorul Chardack își amintește bine doar începutul care, ca o palmă dată conștiinței moleșite a vremurilor trecute, îi vorbește despre o Germanie aflată deja la sfârșit. Șuvoiul acela de biciclete care străbătea Berlinul ca pentru a câștiga o medalie, dar care, în realitate, se luau la întrecere pentru o zi de lucru. Tânărul ciclist care se întorcea acasă învins, înfuleca o farfurie de supă dimpreună cu reproșurile părinților („cine-și dă silința obține întotdeauna ce vrea") și nu scotea nici o vorbă. De îndată ce rămânea singur, își desfăcea ceasul de la mână, singurul său lucru de valoare, și se arunca de la fereastră. Un

[1] *Kuhle Wampe, oder: Wem gehört die Welt* (*Stomacuri goale*, sau *A cui e lumea?*), film german din 1932, despre situația socială și economică și politica de stânga din Republica de la Weimar, pe scenariul lui Bertold Brecht, care a și regizat ultima scenă (în rest, regia lui Slatan Dudow; muzica: Hanns Eisler) (n. tr.).

țipăt ascuțit, un șomer mai puțin. Moartea unui tânăr de vârsta lor în câteva minute de peliculă.

Succesul lui *Kuhle Wampe* a fost mai mare decât se aștepta. Publicul pleca emoționat de actorii care vorbeau în dialect berlinez și nu păreau să fie actori. „Totul e adevărat!“ În salonul Dinei Gelbke se aprinsese o dezbatere oarecum imprevizibilă. Willy nu se întrebase cine erau tovarășii cu capsa pusă, dar îi era limpede că făceau parte dintr-un fel de aristocrație muncitorească. Pe neașteptate, stăpâna casei și prietenii ei, care nu mai conteneau cu elogiile la adresa acelui *Proletkino* teoretizat și scris de amicul Brecht, s-au văzut contraziși de adevărații proletari.

— Unde erau Brecht al vostru și tovarășii din colectivul artistic când noi organizam greve și pichete? La plimbare cu *Fräulein*? Învățau poezii de Goethe?

Vehemența reacției îi lăsase mască și pe prietenii fraților Kuritzkes. Erau atât de obișnuiți cu cinematograful, că nu-și puseseră vreodată problema să considere nici cea mai realistă peliculă drept o oglindă a realității. Erau de acord cu cei care susțineau că un film trebuie să-și generalizeze mesajul.

Printre cei prezenți era cineva despre care se șoptea că ar fi fost marea dragoste a Dinei Gelbke. Nu se întâmpla prea des ca o femeie să divorțeze de

un soț precum Kuritzkes, în casa căruia nu-i lipsea nimic, ca să se lanseze într-o aventură cu un *goi* boem și fără o para, fără măcar să se ferească de copii. Măcar a doua căsătorie, cu doctorul Gelbke, le asigurase bieților copii un acoperiș solid – comentase mama lui Willy. El nu luase în seamă bârfele. Și când, la liceu, unele fete începuseră, curioase, să întrebe despre povestea asta și despre bărbatul fascinant, el răspunsese cu un „habar n-am" sec. De altfel, Willy știa doar că frații Kuritzkes vorbeau dintotdeauna despre un anume Sas care, la un moment dat, își făcuse apariția în casa lor. Era un prieten de familie. Un fost muncitor care se străduise și ajunsese învățător și profesor de muzică. Îi plăcea să se afle în compania tinerilor și tinerii se simțeau bine cu el. Asta era tot.

Așa că nu era de mirare că Sas venise cu ei în mansardă și nici că voise să continue discuția. Dar în diatriba împotriva lui *Kuhle Wampe* explodase. Sigur, așa e bine, să avem încredere în tineret, striga, voi sunteți cei mai loviți de războiul ăsta împotriva clasei muncitoare! Dar e o nebunie să arăți cu degetul și să-i consideri pierduți pe toți muncitorii care nu reușesc să-și explice mizeria de azi. Dezacordul față de partidul comunist și faptul că nici măcar nu și-l ascundea, ca și privirile mai mult decât elocvente pe care i le arunca Dinei, erau motive de admirație

în plus. Dar tocmai pentru că se simțea o dublă fricțiune, politică, desigur, dar și una abrazivă, datorată unei legături foarte intime, nimeni nu mai știa ce să spună odată ce glumele încetau. Cea mai isteață a fost cea care nu-și pierdea niciodată prezența de spirit în fața vreunei încurcături sentimentale. Gerda începuse să povestească despre ultima întâlnire cu Georg. *Kuhle Wampe* abia ieșise și trebuia să pleci cu mult timp înainte ca să traversezi jumătate din Berlin, pentru că la Atrium-Palast din Wilmersdorf, singurul cinematograf în care rula, era o coadă infinită. O impresionase pelerinajul unui public atât de variat – notabilități din cultură și muncitori, oameni din lumea spectacolului și vânzătoare, câteva animatoare sau chiar mai jos de-atât –, apoi muzica, glumele, montajul excepțional! Scena din U-Bahn în care apare *Solidaritätslied*, refrenul acela pe care nu mai puteai să ți-l scoți din minte! Apoi însă e concursul acela de canotaj feminin, ca și cum a trage la rame – *eins zwei hop hop* – ar fi fost lucrul cel mai util și plăcut pentru a schimba lumea.

— I-am spus și lui Georg și nu mi-e rușine s-o repet: poți s-o compari cu scena în care dansează și fredonează valsul din *Congresul se distrează*?

— Încetează! N-ai voie nici măcar să pomenești pelteaua aia reacționară alături de geniul muzical al lui Hanns Eisler, izbucnise Sas, ridicând mănușa.

— Ce vrei, replicase Gerda satisfăcută, dacă comunismul e plicticos la cinema, atunci reacționarii vor câștiga întotdeauna, așa cum s-a văzut cu ocazia realegerii lui Hindenburg...

Cu ochii scăpărând din spatele ochelarilor subțiri, Sas a admis că fata avea dreptate.

— Dar, atunci, ia zi: ai ține un curs de dans la școala mea, unul ca acela la care sunt trimise debutantele?

— Pentru tine, orice! Sau pentru educația maselor, dacă preferi...

Râsul cristalin în care s-a pierdut replica Gerdei, molipsitor și învăluitor, a alungat definitiv tensiunea din mansardă.

Mai bine să râzi: atunci ca și mai târziu, la Leipzig și la Paris. Mai bine să te faci că nu vezi cât de gravă e situația decât să cazi iarăși în capcana discuțiilor devenite absurde pentru că Hitler suprimase întreaga stângă, discuții care totuși se aprindeau peste tot: în asociații și redacții în exil, în fostele cazărmi transformate în dormitoare pentru primirea refugiaților, la coadă la *préfecture* sau în cantinele gratuite în care social-democrații și comuniștii mâncau din aceleași străchini ciobite cu primii exponenți rătăciți ai burgheziei evreiești. Dar mai ales în cafenele, unde timp aveau chiar prea mult și înverșunarea din

glasuri molipsea pe oricine se așezase la masa de-alături. Unii ex-deputați, stând cu orele la tejghea în fața ceșcuțelor goale, își revendicau vechile poziții de parc-ar fi fost ultimul reazem al mândriei lor. Mai bine să nu-i asculți, mai bine să faci bancuri pe seama lor. Mai bine să beneficiezi de privilegiul de a duce o viață de student, ca Șoricarul, sau să mulțumești intimității unei camere amărâte de hotel, făcând să răsune un cântec de luptă proletară și, în timp ce fredonezi, să asimilezi noțiunea destul de recentă a propriei apartenențe la *Weltproletariat*-ul șomer. Încă și mai bine, să ieși la lumină, să reiei duetul pentru un public mai recunoscător decât ploșnițele, să-l transformi într-un imn pentru tovarășii împotmoliți pe Rive Gauche, cu plăcerea suplimentară că parizienii ar fi înțeles doar că se cânta în germană și că n-ar fi putut fi decât un marș.

Vorwärts und nicht vergessen, worin unsere Stärke besteht. Beim Hungern und beim Essen, vorwärts, unde nie vergessen – die Solidarität![1]

Cam la doi ani după perioada celor mai mari dificultăți pentru Ruth și Gerda, s-au întâlnit la o serată de sprijin pentru lupta antifascistă din Germania. Nici unul dintre ei nu mai avea probleme stringente de subzistență, Gerda și Ruth nu mai

[1] „Înainte, să nu uităm în ce constă forța noastră. Flămânzi sau sătui, înainte, să nu uităm – solidaritatea“ (n.a.).

împărţeau un pat plin de ploşniţe, iar cântecul despre solidaritatea care trebuie să existe între hămesiţi şi sătui a fost interpretat de Helene Weigel, soţia lui Brecht. Scundă, slabă, cu ochi scânteietori pe chipul de tragedie greacă (şi un pic ca de maimuţă, dacă e să fim sinceri), cânta cu o intensitate de actriţă, nu cu vocea plină, obraznică cu care tunaseră prietenele ei. Toate astea îi sugeraseră lui Willy diferenţa abisală dintre viaţă şi teatru. Ajunsese târziu la Café Mephisto, pe bulevardul Saint-Germain, după o zi de practică în spital, şi rămăsese în spate, dar localizase imediat capetele prietenilor şi ale cunoscuţilor: Ruth şi Melchior Britschgi, tipograful cu care se măritase de curând, Gerda, între cei doi Stein, şi o gaşcă ciripind în mai multe limbi, pe care André Friedmann, deja un obişnuit al băii-laborator din Montmartre, o cărase după el. Dar era o *soirée* frecventată mai ales de *emigrés* germani, şi altă dată toată acea *Heimat* îi produsese o stare neplăcută, uşor claustrofobică, în timp ce acum, faptul de a cunoaşte atâtea persoane îi făcuse plăcere, o plăcere simplă, asemănătoare cu ce observase pe faţa părinţilor săi, când i se întâmplase să-i însoţească la vreun concert sau la vreo premieră: suntem şi noi aici, în mijlocul societăţii care contează!

Nici unul dintre ei nu conta cine ştie ce acolo, printre marile nume ale culturii germane în exil, cu

atât mai puţin afară, în adevăratul Paris. Se recunoşteau totuşi dintr-o privire, dintr-o înclinare a capului, dintr-un gest schiţat cu mâna. Apropierea din primii ani le trezise acel simţ primar al orientării. Dobândiseră solidaritatea care nu se uită, pentru că fusese născută de nevoi materiale. Willy Chardack nu crezuse niciodată foarte tare într-o nouă umanitate generată de socialism, dar felul ăsta de a rămâne uniţi îi împinsese să meargă înainte, *vorwärts*, cum zicea *Solidaritätslied*, cu o forţă pe care cine ştie dac-ar fi găsit-o altfel.

Asta era ce-i recunoştea Gerdei, în primul rând, şi găştii destul de mari adunate în jurul irezistibilei, scumpei sale persoane. Şi dintr-odată îi trece prin minte că, întâlnind-o pe stradă sau văzând-o cum se ridică după ce a stins chiştocul cu energie încăpăţânată – „gata, de-acum nu mai pot da înapoi, trebuie să strâng anumite informaţii, să mă prezint la cutare post“ –, o poreclise *Fräulein Vorwärts*. Era o glumă pe care şi-o spunea doar lui, o încercare de a se convinge că scăpase de povara geloziei din Leipzig, opresivă ca cerul acoperit de nori joşi şi de fum industrial. Dar nici măcar în seara aceea, în picioare, la teatru, când Gerda i se părea atât de aproape, n-avea habar cât era de neoprit forţa propulsivă a *Domnişoarei Înainte*...

*

Doctorul Chardack merge pe lângă obloanele închise ale unui supermarket, ale unui coafor, un magazin de articole pentru casă și grădină, o spălătorie, o benzinărie deschisă. Trece printre tineri în haine ușoare, prea țipătoare pentru gustul lui, familii care par ieșite dintr-o fotografie decolorată a bunicilor din *shtetl*[1], cu excepția pantofilor cu talpă de cauciuc ale nevestelor cu peruci. Poate ca să se gândească la altceva, se întreabă dacă asta e America. Toți sunt comozi, practici, toți merg în aceleași *saddle shoes*. Capitalismul invită la cumpărarea egalității, se gândește, socialismul real păstrează ce-i mai bun pentru cei mai fideli. Cine a ajuns să locuiască în casa părintească din Gohliser Strasse: întâi un funcționar al partidului nazist, iar acum, ar putea să parieze, un funcționar al partidului socialist unit. Poate era mai bine s-o fi lovit bombele care au dărâmat palatul din Springerstrasse, unde locuia Gerda Pohorylle. Război rece, își spune adesea doctorul Chardack, e un slogan bun pentru o țară care n-a fost distrusă de războiul adevărat, chiar dacă abia înghețul păcii e acela care a distrus definitiv anumite legături.

N-a fost simplu să aibă viza strecurată în pașaport, să vadă tipărit deasupra ENEMY ALIEN; n-a

[1] Orășel sau sat evreiesc din estul Europei.

fost simplu, totuşi războiul e război şi el înţelegea. Dar apoi, William M. Chardack, naturalizat american de curând, a fost obligat să spună dacă a fost vreodată înscris în partidul comunist sau în SAP, partidul socialist muncitoresc german.

— Nu, a răspuns, şi era adevărat.

Dar frecventase mai mulţi membri ai acelei formaţiuni marxiste revoluţionare.

— Da, recunoscuse, dar din motive de simpatie personală.

Reieşea totuşi că participase la diferite activităţi promovate de acel partid, atât în Germania, cât şi la Paris.

— Erau iniţiative antifasciste, spusese el.

De acord, dar promotorul era troţkist.

Ce să fi spus: că fuseseră singurii care s-au străduit să construiască un front unic al stângii? Că SAP era în dezacord cu Stalin?

— Studiam medicina, a răspuns, îmi petreceam timpul între cursuri, practică de spital şi pregătirea examenelor. Dar dacă aflam că are loc o manifestaţie împotriva naziştilor, nu-mi făceam prea multe scrupule în privinţa organizatorilor.

Moment în care s-a gândit: trimiteţi-mă şi-n Palestina, ori înapoi în Germania. Dar n-au mai avut alte întrebări.

Câţiva ani mai târziu, când se întorsese deja din Coreea, l-au mai convocat o dată.

— Noi suntem siguri, doctore Chardack, că sunteți loial Statelor Unite. Totuși, poate că puteți face ceva mai mult pentru țara dumneavoastră.

L-au întrebat dacă cunoștea anumiți oameni frecventați de o femeie fotograf cu a cărei apropiere de partidul comunist și de persoana sa erau la curent. Printre numele care-i fuseseră prezentate l-a recunoscut doar pe al lui Robert Capa, cu care nu mai ținuse legătura în Statele Unite.

— Nimeni altcineva? îl presaseră. Mai gândiți-vă o clipă.

În momentul acela doctorul Chardack se întrebase dacă ăștia credeau cu adevărat că unul ca el putea fi un informator.

— Willy Brandt, a răspuns, care acum e președintele camerei deputaților din Berlin, în Vest, evident.

Nu că ar fi fost vreodată prieten intim cu omonimul său, dar se întâlniseră de câteva ori la cine improvizate la familia Stein, în timpul cărora Willy Brandt se lăsa vrăjit de Gerda, la fel ca toți ceilalți.

Când au aflat tragica veste, apoi când a sosit sicriul, el a fost cel care a dat glas bănuielii că poate nu murise într-un accident, sub șenilele unui tanc. Zvonul acela, răspândit poate chiar de Fred și Lilo, începuse să se întindă pe Rive Gauche și să treacă dintr-o cafenea în alta. Bănuiala era oribilă. Willy

Brandt era steaua în ascensiune în care aveau încredere militanții SAP. Totuși, Gerda fusese doborâtă la porţile Madridului în iulie '37, iar Willy Brandt nu mai călcase de vreo lună prin Spania, după ce scăpase la mustață de raziile contra „troţkiștilor" din Barcelona. Pe ce bază formulase el ipoteza aceea groaznică? Dimpotrivă, exista acel ziarist canadian rănit serios în coliziunea care-o doborâse pe Gerda. Venise la Paris și Ruth se întâlnise cu el. Se cazase în hotelul lui Capa. Se ținea după el în cârje, greu de tot, un condamnat în lanţuri. Dar tovarășii din SAP nu l-au crezut. O rană la picior nu garanta că gura martorului spunea adevărul curat. Se descoperise că Ted Allan fusese comisar politic, un tovarăș care raporta orice deviere de la linia Moscovei. Și asta fusese de-ajuns ca zvonurile despre moartea Gerdei, ipotezele cele mai absurde, să continue să circule încă multă vreme.

Ultimele dăți când Gerda se întorsese la Paris, cu faţa bronzată și picioarele palide, prietenii cei mai activi din SAP o sfătuiseră să fie cu ochii-n patru.

— N-are ce să mi se-ntâmple, le-o tăiase scurt. Lucrez pentru ziare corecte, cunosc oamenii...

Nimeni n-avusese curajul să-i spună că acele „persoane corecte" se numărau printre cele care începuseră să se teamă. Așa că ea ori nu-și dăduse seama de stinghereala lor crescândă, ori alesese s-o

ignore, abilitate în care excela. Ridicase cu agilitate aparatul de fotografiat așezat în fața ei, pe măsuță: de-acum încolo n-avea să mai lucreze doar cu Leica, ci și cu o cameră de filmat primită de Capa de la *Time-Life*, „știți, faimoasele cine-jurnale americane..." Vestea asta i-a liniștit, au felicitat-o. Gerda ținea aparatul foto în palmă, îl privea cu bucuria delicată cu care privești un pisoiaș încă orb. Și încheiase cu un surâs dezarmant:

— Înțelegeți, nu-i așa, cât de utilă cauzei e Leica mea?

Nu, nu le venea să-ntrebe dacă se alăturase complet comuniștilor, din moment ce ei erau la Paris, iar ea urma să se-ntoarcă pe câmpul de bătaie ca să-și pună pielea pe băț. Și totuși, câți dintre ei n-ar fi vrut să plece voluntari; până și o fată prudentă ca Ruth era gata s-o facă. Luni la rând și-a drămuit timpul ca să urmeze un curs de infirmiere, dar la sfârșit i-au spus că era prea târziu. „Cine vrea să meargă-n Spania, s-o facă în nume propriu. Partidul nostru nu garantează pentru nimeni." Nici măcar la Crucea Roșie? Nu, nici măcar.

Willy o întâlnise pe Ruth când era furioasă împotriva șefilor SAP și a logicii absurde a partidelor și partiduțelor, exasperată că se repeta întruna, chiar și acum, când poporul spaniol crăpa zilnic sub bombe. „Uite", îi spusese, scoțând ultimul număr

din *Regards,* care avea pe copertă o fotografie a Gerdei sub titlul acuzator *„Guernica! Alméria! Et demain?"*[1] Arăta bărbaţi şi femei în faţa porţilor spitalului din Valencia, unde erau aduse victimele bombardamentului de la jumătatea lui mai. Reportajul vorbea despre „o repetiţie generală pentru războiul total", instantaneele Gerdei prinseseră cadavre azvârlite pe dalele ca o tablă de şah: un băieţel în pantaloni scurţi, un bărbat pe jumătate gol, acoperit de un cearşaf însângerat, o bătrână în negru, vie sau moartă, greu de spus, la grămadă cu alte trei pe o targă. „Acolo nu doar de fotografi e nevoie", spusese Ruth strâmbându-se, incapabilă să lase să-i scape măcar un firicel de furie. *„Ach Scheisse!"*[2] Willy n-o întrebase dacă şefii SAP o convinseseră să nu plece, sau renunţase ea singură, cu părere de rău.

Se întâmplă uneori ca gândurile, dintr-odată, să facă un salt care le aruncă afară din circuitul pe care se roteau de ani de zile. William Chardack îşi spusese mereu, i-o spusese şi nevesti-sii, că avusese un noroc nemeritat. „Trebuie să-i mulţumeşti tovarăşului Stalin, draga mea, dacă FBI nu poate să-mi mai facă necazuri!" Nevastă-sa doar clătina din cap ca să-l facă să-nţeleagă că nu era frumos să râdă de

[1] Şi mâine? (franc., în orig.).
[2] Rahat! (germ., în orig.).

temerile ei cu umorul lui negru exagerat. Dar fusese doar o întâmplare că la Leipzig el intrase în orbita unui partid muncitoresc pus de Stalin pe lista neagră, fapt de care țineau seama și Statele Unite. Toți prietenii săi se apropiaseră de SAP, deci și el. Toți prietenii lui (nu: aproape toți), chiar și foștii șefi pe care evitase să-i numească la biroul de investigații, erau încă în viață și se descurcau. Așadar SAP fusese salvarea lor. Raționamentul era rotund ca o demonstrație logică. Prăpastia se cască abia acum, când se gândește din nou la Ruth, care ar fi vrut să salveze câteva vieți și, în schimb, s-a temut pentru a ei. Toți prietenii lui (da, toți: inclusiv el) credeau că în Spania era musai să învingă, să învingă cu orice preț, să învingă și basta. Până la urmă însă, numai Gerda, singura care nu s-a sinchisit de pericole, de considerații și de nimic altceva și s-a îngrijit doar să fie în locul potrivit la momentul potrivit, numai ea s-a dus și a rămas acolo.

Doctorul Chardack asudă prea mult, se pierde prea mult în amintiri care încep să nu mai fie acompaniamentul plăcut al unei *Spaziergang*[1], așa că accelerează decis către obiectivul său.

Mastman's Delicatessen e o instituție frecventată mai ales de familii care vor să-și încânte copiii și să

[1] Plimbare (germ., în orig.).

se bucure de avantajul de a-i duce la culcare sătui. Merg bine acei *delicious kosher hot dog, crispy potato latkes*[1] și rulourile ninse cu zahăr pudră de *home-made Apfelstrudel*[2]. Ca să cumpere câteva bucăți din prăjitura aceea faimoasă, trebuia să treacă printre puținele mese de pe trotuar, la care câteva mame își forțează copiii să termine de mâncat, le bagă-n gură celor mai mici sau mai slabi, curăță ele însele farfuriile de resturile deja tăiate. Acolo se oprește. Vede feliile mari de ștrudel în vitrină, dar se oprește. Simte valul de miresme familiare de fiecare dată când se deschide ușa, aude gălăgia vocilor care se amestecă, distinge intonații, cuvinte, unele fraze. Privește copiii cu *kippot* pe cap, cei care stau într-un grup aparte încă din *Kindergarten*.

— Mă-ntorc în urmă, își spune. Merg *rückwärts* ca un rac.

Dac-ar intra acum în local și ar cere *srree pieces of Apfelstrudel*[3], i-ar răspunde veseli în ceea ce ei ar presupune că e limba lor maternă comună.

— Sorry, my Yiddish is very poor[4], ar spune el.

— No problem, dar cu accentul ăsta nu s-ar zice, i s-ar răspunde.

[1] Hot dog cușer delicios, latkes (clătite) de cartofi crocante.
[2] Ștrudel de mere făcut în casă.
[3] Trei bucăți de ștrudel de mere (engl., în orig.).
[4] Scuze, vorbesc idiș foarte prost (engl., în orig.).

— I'm from Germany[1], ar anticipa el următoarea întrebare.

— But you are Jewish, right?[2]

De blond, nu e blond, înalt nu e și are un nas ca un cartof, falnic în felul lui. La o adică, doctorul Chardack ar putea să-și dea jos chiloții (nu fusese asta proba capitală în Reichul Milenar?), dar ceilalți n-ar înțelege de ce nu și-a luat niciodată o zi liberă pentru marile sărbători evreiești și n-a călcat niciodată în sinagogă.

Doctorul Chardack a repetat de multe ori că e un om de știință, departe de orice fel de practică și credință religioasă, până când a înțeles că aici, în America, formula lui de import, verificată de secole de iluminism, nu se potrivea. Știința e știință, nimic de zis, totuși comunitatea în care crești nu poate să fie un congres din California. Ce să răspundă: că, dimpotrivă, comunitatea poate exista și fără să te simți membru al unei congregații sau rase originare? N-aveau cum să se înțeleagă, nimic de făcut. Dar dacă te invitau la curcan de Ziua Recunoștinței și-apoi te invitau de Pesach, ce naiba trebuia să faci?

În Coreea refăcuse din bucăți un soldat tânăr care, când fusese în stare să vorbească, îi explicase cu ochi febrili că poporul ales fusese pedepsit pentru

---

[1] Sunt din Germania (engl., în orig.).
[2] Dar ești evreu, da? (engl., în orig.).

altă trădare și, dată fiind importanța misiunii, restul lumii a fost nevoită să intre-n joc. Fără Hitler, evreii ar fi abandonat legile Domnului, ar fi devenit roșii sau cel puțin atei și comuniștii ar fi învins fără drept de apel, așa că acum trebuia să-i gonim cu șuturi în cur din țara asta, până-n fundul lumii.

Locotenentul medic William M. Chardack fusese uimit să găsească asemenea idei în capul unui băiat din nu știu ce localitate de pe Corn Belt[1], care, înainte de a ajunge în armată, nu întâlnise-n viața lui un evreu. Dar i se întâmplase deja să descopere și câte-un rabin care predica absurdități de-același fel, când – să fi fost prin '47 sau '48 – un tovarăș de călătorie pe care-l lăsase la Ellis Island îl recunoscuse în vânzoleala din Garment District din Manhattan.

După ce-l întrebase ce mai face, Sussmann îi povestise chinurile prin care trecuse. Necazuri, singurătate: nu fusese niciodată practicant, dar, cu vârsta și datorită insistențelor vecinilor ortodocși, încercase să se întoarcă și spre templu. Mersese cu ei de Yom Kippur și rămăsese interzis când auzise discursul rabinului: ștergerea lui Israel de pe fața pământului eșuase, *baruch Ha-shem*[2], dar care zi era mai potrivită pentru a recunoaște un avertisment de sus în acel teribil martiriu?

---

[1] Zonă predominant agricolă din Vestul Mijlociu al SUA (n. r.).
[2] Slavă Domnului! (ebraică, în orig.)

Sussmann tremura pradă agitației pe trotuarul plin de lume și de suporturi de haine pe rotile, împinse spre camioanele parcate de-a lungul lui 7th Avenue.

— Trag spuza pe turta lor, ca toți preoții, Herr Sussmann, las-o baltă... îl întrerupsese doctorul Chardack.

— Te rog, lasă-mă să termin! îl implorase Sussmann.

Rabinul acela afirmase că inteligența umană nu poate fi niciodată la înălțimea proiectelor Domnului, *but some facts are facts*[1]. Convertirile și căsătoriile mixte se înmulțiseră în Germania. Și faptele incontestabile nu se opreau aici. Marx era un evreu german, Freud un evreu din Viena, iar Einstein chiar câștigase Nobelul pentru descoperirea că totul e relativ.

— Gândiți-vă câți fii ai poporului nostru au devenit discipoli și continuatori ai lor! se ambala rabinul.

— Totul a început în locul în care abandonarea Torei era cea mai gravă; puțin a lipsit ca această catastrofă să aibă dimensiunile Potopului.

Sussmann luptase în Belgia până-n '18, scăpase viu ca prin minune, deschisese un atelier de artizanat la Köln și, după intrarea în vigoare a legilor

[1] Dar unele fapte sunt fapte (engl., în orig.).

rasiale, divorțase de comun acord cu soția, care apoi murise acolo sub bombardamente, când el tocmai se stabilea-n America.

Doctorul Chardack se simțea jenat de văicăreala asta în fața unei cunoștințe ocazionale (câți ani să fi avut: cam cât ar fi avut taică-său?). Așa că i-o tăiase lui Sussmann, repetând că idioți sunt peste tot, și se strecurase într-un magazin în care se privise în oglindă în costumul lui nou la trei nasturi, un om coerent, un om liber. Religia era *not my problem*. Iar problemele pe care și le făceau noii lui conaționali în legătură cu originile sale, cu stilul său de viață și cu modul său de gândire erau de tot râsul față de ce îndurase în Europa. Pentru moment, era de ajuns să renunțe la acel ștrudel și să mai meargă o bucată pe Hertel Avenue. Nu merita să mai piardă timpul cu asta.

Doctorul Chardack începe să-și dea seama că viața lui în Buffalo seamănă cu strada aceea lină, cu tot ce trebuie pe margini, care-i permite să meargă drept înainte. Aici nu-l poate recunoaște nimeni, așa cum se întâmplase cu Sussmann în Manhattan, ca să-i aducă aminte lucruri despre care evreii din Est, așezați la mesele din Mastman, nici nu visează să vorbească. De altfel, povestea lui nu e reductibilă la lista celor dispăruți sau împuținați în noțiunile de

deportare, internare, sfârșit. Despre mulți nici nu știe dacă au dispărut de-a lungul drumului sau doar au ieșit din orizontul lui. Nu erau multe speranțe pentru angajații evrei ai tatălui său, nici pentru comerțul cu blană în general, acel univers adăpostit de curțile străzii centrale, largi, renumita Brühl din Leipzig. Povestea sa nici nu suferea comparație cu acelea ale atâtor tovarăși de călătorie care fuseseră înregistrați ca *Hebrew* la rubrica „*RACE* or *PEOPLE*" a inspectoratului pentru emigrație a portului New York, notație de mână care nu l-ar fi răvășit atât de tare dacă, ieșind din șirul de *alien passengers*, nu i-ar fi apărut în fața ochilor, colosală, Statuia Libertății.

Cine știe câți colegi de școală, unchi și veri de diverse grade au sfârșit în lagăre, cine știe ce s-a întâmplat cu părinții Gerdei Pohorylle. Dar ea își alesese munca și numele și murise într-un accident stupid și crud, într-un război în care, cu imaginile ei, voia să învingă pentru toți. Căzuse între tovarăși plecați să lupte împotriva fascismului, indiferent cărei *RACE* ori cărui *PEOPLE* aparțineau.

Câți dintre cunoscuții și prietenii din Leipzig se duseseră-n Spania? Câți dintre cei care frecventau Karl-Friedrich-Strasse, dintre studenții și muncitorii care gravitau în jurul lui Georg Kuritzkes? Câți au evitat lagărul și consecințele sale extreme? Doctorul Chardack nu are nici cea mai vagă idee.

Dar îi trece prin cap un nume care acolo, pe Hertel Avenue, pare un cuvânt american stâlcit: Sas.

Voluntar pocăit al Marelui Război, călit fizic de muncă (oțelării în Saxonia, șantiere navale în Hamburg), mâini capabile să-și renege anatomia și epopeea proletară ca să se așeze la un pian și să deschidă o școală de muzică. Șoricarul îi invidia doar motocicleta Zündapp pe care, la un moment dat, Gerda începuse să se urce ca să distribuie ilegal fluturași. Era mirat că gelozia nu izbucnea când o vedea că se strânge la pieptul lui Sas cu un „pe mai târziu" și apoi se făcea nevăzută pe o Pfaffendorfer Strasse în pantă, parcă plecând la picnic. Dar totul era atât de presant pe-atunci, iar Sas și Gerda se înțelegeau atât de bine, chiar dacă erau atât de diferiți ca aspect și parcursuri. Nimeni nu și-ar fi închipuit vreodată că potrivirea aceea i-ar fi condus până la urmă către același finiș.

Sas fusese arestat la Leipzig în '33 (la fel ca Gerda, un an mai târziu), ajunsese pentru un an la Sachsenhausen, apoi fusese eliberat din lagărul de concentrare și arestat din nou la Berlin. Îl ghilotinaseră la Berlin-Plötzensee dimpreună cu o trupă de băieți pe care-i învățase armonia, solfegiul și folosirea ilegală a ciclostilului. Ruth îl anunțase pe Willy într-o scrisoare datată mai 1943. Fusese anarhist, socialist radical, membru al KPD[1] (și din dragoste

[1] Partidul Comunist German, fondat în 1918 (n. r.).

pentru Dina, se pare), expulzat din KPD pentru dizidență. Cum să le explici asta americanilor? Dacă vorbeai despre rezistența germană, ei te asociau, indiferent că se potrivea sau nu, grupului de aristocrați oficiali care încercaseră să-l arunce-n aer pe Führer din patriotism, dar nu înainte de 20 iulie 1944. Cum să le fi spus că atâta cât a fost, puțina rezistență s-a datorat comuniștilor sau unora care, pentru americani, tot aia erau?

Unul ca Gelbke, de exemplu. I se spunea „doctorul roșu", dar era apreciat în tot Leipzigul, la ambulatoriul lui era un du-te-vino continuu și-l folosise ca să facă din el un centru pentru cine trebuia să se ascundă sau să fugă în străinătate. Reușise și scăpaseră și el, și Dina. Însăși alegerea de a rămâne alături de o soție evreică cerea curaj care la mare parte dintre germani se topise la primele sclipiri ale zvasticii.

Nu, americanii n-aveau cum să priceapă că totul începuse mult mai devreme, când încă nu era o chestiune de viață și de moarte, iar ideile opuse minciunii naziste nu erau o simplă reacție de apărare.

Pentru Georg Kuritzkes, cu educația lui revoluționară, fusese ușor. Dar Willy și prietenii evrei din familii burgheze se contrau cu părinții lor pe baza acelorași idei. Considerau vrednic de dispreț atașamentul lor față de viața de zi cu zi („Cine duce mai departe afacerile, cine plătește furnizorii

și lefurile?"), jalnică dragostea neîmpărtășită pentru Germania, mioapă și consolatoare convingerea că excluziunea lor din anumite medii nu era decât un inconvenient odios. Era firesc să se simtă superiori bătrânilor, cum firesc era și să se strângă în grupuri de congeneri cu aceleași idei. Și mai era ea, femeia tânără care purta o bască ultimul răcnet pe cap și care cât ai clipi se transformase într-o luptătoare. Cum reușise? E drept că, de când ajunsese ea la Leipzig, timpul se scursese glonț către linia de final. Dar ea îi stătea alături, mergând cu pasul acela aerian, liberă să o ia în orice direcție și să dispară ca un vis, o himeră de mare clasă. Asta era fata care-l vrăjise. Și când ieșea la suprafață vreo scânteie dintr-o substanță mai inflamabilă, Willy Chardack, după o clipă de tulburare, prefera să n-o vadă.

Unul dintre aceste momente inutil revelatoare fusese chiar la început, da, era în '30 și era încă frig. Fantastica tipă din Stuttgart încă nu se obișnuise să se așeze turcește pe parchetul mansardei lui Georg Kuritzkes (cu lumina care cădea din luminator, picioarele îi erau și mai bine puse în evidență decât pe covoarele prăfuite ale Dinei Gelbke). Gâtul subțire i se alungea sub cascheta *à la garçonne* potrivită perfect, buzele date cu ruj se strângeau într-o linie de școlăriță atentă, ochii aruncau fulgere de dispreț,

sclipiri intermitente care scormoneau verdele peretelui din față.

Discutau despre dificultatea de a organiza la Leipzig Ziua națională a tineretului, despre necesitatea de a implica studenții progresiști dincolo de neînțelegerile dintre partide, și Georg s-a enervat și s-a ridicat în picioare. Nu e posibil să rămână atât de orbi și blocați, spunea iritat, când mare parte dintre muncitorii celui de-al treilea oraș industrial al țării era încă dispusă să nu se împartă în cei care-și păstraseră slujba și cei care-o pierduseră, încă uniți de conștiința că sărăcia lor se datora capitalului și servitorilor lui, care se aflau peste tot în treabă. În Germania, capitaliștii câștigaseră de pe urma războiului, profitaseră de hiperinflație, prosperaseră în anii de aur. Dar nu pe baronii oțelului îi punea cancelarul Brüning să plătească daunele crizei care urmase, cu atât mai puțin pe Hindenburg și pe alți generali, care ar fi trebuit de fapt expropriați de bunurile lor și apoi expediați pe ultima moșie disponibilă ca să împuște doar mistreți. Păi, nu? Paraziții în uniformă și fabricanții de tunuri se puseseră de acord să lase să cadă pe capul întregului popor german datoria de război pe care o alimentaseră chiar ei. Și pentru că Brüning era doar un instrument docil al lor, mușcătura tăierilor lui draconice sufoca poporul muncitor, până și pe

amărâții trimiși pe front drept carne de tun și care scăpaseră cu viață.

Georg se uita la Gerda, Gerda se uita la Georg și, ridicându-și ochii către el, privirea i se îndulcea, ca și cum ar fi așteptat continuarea unui basm pe care un mare povestitor știe să-l spună fără să-și scape din mână publicul, fără să-l lase să simtă teama atavică de final.

Așa au apărut lupii. S-au înmulțit datorită erorii de a-i fi subapreciat, de a-i fi crezut bestii feroce, dar primitive, de a-i fi luat drept niște câini-lup, animale care pot fi domesticite și folosite în beneficiu propriu. Nu s-ar fi apropiat de case dacă țara n-ar fi fost atât de înfometată. Acum nu mai erau doar mic-burghezii, invalizii, *lumpenii* și pegra criminală cei care se lăsau ademeniți de cămășile brune. În fiecare fabrică, depozit, șantier, furnal care se închidea sau își reducea producția și personalul, masa proletariatului se fărâmița. Foamea era un prost sfătuitor, disperarea încă și mai și. Foamea și disperarea lucrau pentru fasciști și pentru susținătorii lor, care acum nici măcar nu se mai ascundeau. Doamnele din înalta societate se întreceau deja să-l ghiftuiască pe Hitler, spre paguba muncitorilor aduși la sapă de lemn de consorții lor.

— Sta-le-ar în gât până le ies ochii din cap! țipase Gerda.

— E bine știut că măcelarul delicat nu digeră nici pește, nici carne... replicase un coleg de școală, dând naștere unei cacofonii de comentarii.

— Încetați! spunea Kuritzkes exasperat. Dacă n-am fi așa de buni la palăvrăgit, aerul n-ar fi atât de împuțit de bășinile lui.

Apoi, odată obținută starea de așteptare febrilă pe chipul Gerdei (dar și genunchii se îndreptaseră, împingând în sus marginea fustei), n-a mai știut cum să continue.

— Tata lucrează cu Italia, se duce des acolo. Și, de fiecare dată când se întoarce, îi spune mamei: „Dina, chiar nu învățați nimic din ce v-a făcut Mussolini, care a fost socialist? Credeți c-o să vă descurcați mai bine cu piticul ăsta austriac otrăvit, într-o țară de revanșarzi antisemiți?" Ea urlă că n-are nici un drept să-i facă reproșuri, din moment ce a scos-o la capăt singură cu trei copii...

Willy bănuia că se mai ascundea ceva în spatele acelei mărturisiri neobișnuite, dar Georg, acolo, în picioare, era ținta tuturor privirilor.

— Are dreptate tata. Trebuie să-i oprim repede și s-o facem uniți, a continuat sec, îndemn la responsabilitate recepționat imediat de Gerda, care-și înfigea unghiile în buricele degetelor, își încrunta fruntea, strângea bărbia și gura, lăsând să urce în ridurile feței energia redutabilă a unei furii infantile, încăpățânate.

De unde i-o fi venind furia asta? se întreba Willy, înfricoșat și fascinat.

Georg își aprinsese o țigară, lăsându-i pe ceilalți să vorbească. Și nu își dădea seama că ochii lui (faimoșii ochi ai lui Kuritzkes!) o învăluiau pe Gerda, cu licărul acela care-i făcea languroși, iar Șoricarului nu-i venea să creadă.

— Ăsta-și imaginează că, dac-o câștigă pentru luptă pe domnișoara Pohorylle, avem deja jumătate din revoluție-n buzunar, își spunea, iar el i-o suflă prietenului capitalist.

Cum era de așteptat, s-a simțit brusc rușinat. Ce fel de prieten sunt eu dacă mă înverșunez așa pentru o femeie?

Să se concentreze asupra vorbitorului, să șteargă orice altceva.

Kuritzkes își regăsise dezinvoltura obișnuită, dar Willy își pierduse prietenul demn de admirație și de invidie. Georg era la fel ca toți ceilalți, o insectă care se năpustea asupra Gerdei, prima flacără care reușise să-l eclipseze.

De la fiecare după puteri, fiecăruia după nevoi.

Georg ar fi făcut orice ca să pună mâna pe fata din Stuttgart. Willy intuise că nu doar că avea mai multe posibilități, ci și mai multă nevoie de asta. Georg Kuritzkes avea o nevoie atât de mare de Gerda Pohorylle pentru că scopurile și obiectivele sale erau

mai înalte. Iar când Gerda era în preajma lui, deodată orice lucru părea la îndemână.

Omul pe care automobiliștii îl văd înaintând agale pe Hertel Avenue nu pare de prin partea locului, dar arată a persoană respectabilă. O fi vreun chelner – poartă cămașă albă, își ține haina pe braț –, dar dacă se duce la muncă, de ce s-a oprit pe trotuar? A uitat ceva acasă? Nu mai găsește cheile mașinii?

Ipoteza nu e foarte departe de adevăr. Doctorul Chardack a înțepenit pe trotuar pentru că nu găsește un cuvânt. I se întâmplă mai des să nu-și găsească cuvintele decât să nu-și găsească cheile de la mașină. De obicei, când sunt și alții de față, mai rar când e singur. Atâta vreme cât amintirea Leipzigului a curs dreaptă ca Hertel Avenue, doctorul Chardack a înaintat fără poticneli în dimensiunea lui paralelă. Râsul de neuitat al Gerdei l-a îndemnat să meargă grăbit, o gură de aer proaspăt în atmosfera încărcată de gaze de eșapament. Dar acum, doctorul Chardack s-a poticnit în cuvântul acela care nu există în noua sa limbă. Se concentrează, se încăpățânează, dar *Freiraum* nu există în engleză. Există doar *free* și *room*, cuvinte bune să ceri o cameră într-un MOTEL ce apare fluorescent în bezna unei autostrăzi. Îi revine deodată-n minte imaginea lui, când conducea între

New York și Buffalo, luptând cu accesele de somn și cu spaima perfect întemeiată că nimeni nu i-ar sări în ajutor ore-ntregi dacă ar pierde controlul volanului. Dar și această Hertel Avenue, mai lungă și mai largă decât Champs-Élysées, îi conturează gândul care i se înfiripă în capul transpirat. Acolo unde e spațiu în exces, spațiu care poate fi irosit ca mâncarea în restaurante, spațiul nu ajunge să se încarce cu o valoare abstractă. În schimb, în Germania care era pe punctul de a suprima libertatea, *Freiraum* nu era doar mansarda liberă a lui Georg, pajiștea cea mare din Rosental, limba aceea împădurită, intactă, ale cărei poteci, locuind cu toții în același cartier, o cunoșteau de mici copii. Însemna ceva mai extins și mai complicat, dar natural, pentru că exista un cuvânt care să-l denumească.

Când profesorul lui de istorie și filosofie îl prindea cu gândul aiurea, urla: „Chardack, visezi?! Doar nu ești în pauză." Și era același lucru dacă Willy medita la cum să revadă o anume domnișoară (mergea mereu pe același drum?) sau, dimpotrivă, la semnificația conceptului kantian de „ieșire din minoratul autoimpus". Exact, aici era cheia: dacă încercai să ieși din starea de minorat pentru a ocupa *Freiraum*, riscai să nu sfârșești niciunde. Dacă, în schimb, te opinteai împreună cu alții, acel spațiu al libertății devenea concret: cuvintele gândite sau

scrise se transformau în cuvinte pronunțate cu voce tare. Corpul inutil, ghemuit la pupitrul școlar într-o postură trădătoare, se unea cu atâtea alte corpuri diferite (unele cu un aspect deloc neglijabil). Corpuri care se întâlneau, se mișcau, se dilatau într-un spațiu comun și mai mare, atât interior, cât și geografic. Și toți laolaltă nu mai semănau cu buloanele bine înșurubate ca să țină în picioare o construcție statică, ci cu piesele unui mecanism fin, care, ca să funcționeze, trebuia să aibă joc. *Spielraum*[1]: asta câștigau, un concept și mai intraductibil decât *Freiraum*.

Doctorul Chardack și-a șters transpirația și a pornit din nou la drum rumegând perifraze, refuzând imediat transpunerea textuală a acelui ultim cuvânt venit de departe, *room to play*. Erau tineri, de-acord, dar nu se mișcau în spațiile acelea ca în incinta spațioasă a unui parc de joacă.

— Maturizează-te, Wilhelm, încetează să te mai joci de-a revoluționarul!

Îl scotea din minți dojana asta paternă, cu totul deplasată. Șoricarul nu ezitase să plece la Paris de îndată ce „jocul“ acela devenise înfiorător de serios. Se jucau poate frații mai mici ai Gerdei care ajunseseră în maquis[2]? Se juca Soma, fratele lui Georg,

---

[1] Spațiu de joc (germ., în orig.).

[2] Trupe de gherilă rurală, parte a Rezistenței franceze din timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. r.).

făcut bucăți de pumnii și picioarele SA, când avea doar treisprezece sau paisprezece ani? Se juca Georg, care fusese nevoit să stea ascuns mai multe luni, sau Ruth, activă în sindicatul studențesc, sau Gerda, pe motocicletă, noaptea, cu farurile stinse, ca să lipească manifeste prin periferiile din Leipzig?

Nu, aia nu era joacă pentru nici unul dintre ei. Cu Gerda însă, de obicei, lucrurile erau mai complicate.

Gerda nu părea niciodată îngrijorată. Când, la Leipzig, povestea despre drumurile ei la Berlin, unde încăierările erau la ordinea zilei, sau când, la Paris, anunța că urma să plece singură în Spania, ceilalți – până și Capa – se îmbulzeau să-i dea sfaturi. „Mai ușor!“ chicotea bine dispusă. Și dacă cineva scăpa un „Gerda, nu-i o joacă“, se înfuria teribil. Să înceteze s-o mai trateze ca pe-o fetiță, tocmai pe ea, care știa să țină contabilitatea, să calculeze într-o clipită ratele de schimb și care ținea minte până la ultimul *Pfenig* sau *centime* prețurile din prăvălie; se descurca ea.

— Am capul pe umeri mai mult decât voi, șoptea. Și încă un cap tare.

Totuși, nu era nimic de făcut: Gerda era și rămânea slabă în toate sensurile, chiar și în acelea mai puțin flatante. Păcăleala lejerității provenea din farmecul pe care-l răspândea, din paradoxul unei grații

inflexibile, care părea să fie un dar, uneori chiar o limită, și nu efectul unui efort de voință sau al unui travaliu interior constant.

— Ah, Willy, viața e prea serioasă ca s-o luăm în serios.

Nu fusese el singurul destinatar al acelei fraze căreia, abia în America, văzând-o pe un tablouaș cusut, i-a aflat originea. *Life is far too important to be taken seriously.* Oscar Wilde. Sau era o pernă pusă pe un fotoliu?

Butada aia i se potrivea ca un papuc fermecat, Gerda era serioasă chiar și când nu părea. Poate că se păcălea singură.

Pe ungurul cu Leica îl ghicise imediat („Friedmann? Un haios care se dă mare") și începuse să-l împungă-n glumă („Bărbierește-te, în vremurile de azi genul *maudit* e subevaluat"), intrând repede în rolul prietenei cu experiența lumii și cu capul pe umeri. Că André Friedmann fusese înțărcat de unica metropolă în stare să rivalizeze cu Parisul, că se născuse într-un atelier de modă din inima Budapestei, că fusese educat în tripourile și străzile ei rău-famate și deci navigase în toate apele limpezi sau tulburi ale unui *savoir vivre*, toate astea n-o impresionau pe o domnișoară ca Gerda, cu educația începută în Elveția și desăvârșită în saloanele revoluționare din Leipzig. Dar era mândră să aibă asupra lui acea autoritate de

Pigmalion (o numea *arbitra elegantiae* și uneori maestră de ceremonii). Una peste alta, Gerda se juca de-a, ca să spunem așa, „inălbirea țiganului balcanic". André se preta la acel joc iar *les copains* și *camarades* asistau la un spectacol suprarealist în decoruri și costume burgheze. Cafenelele din Saint-Michel și Montparnasse se transformau în teatre pentru acele reprezentații. *Spielraum* devenit materie.

Acolo puteai avea câte vise de mărire voiai, fără vreo legătură contingentă cu cubulețele de zahăr care, când nici un *garçon* nu stătea cu ochii pe castronașul de argint de pe masă, sfârșeau în mânecile lui Friedmann. O făcea deja mai mult ca exercițiu decât de nevoie, dar chelnerii de la Coupole, Capoulade și de la Dôme îl cunoșteau și pentru ei n-avea importanță dacă buzunarele în care dispărea marfa energetică erau atașate unui surtuc de piele roasă sau unui impermeabil bej, cum purtau funcționarii, cumpărat la mâna a doua la ordinul expres al Gerdei Pohorylle. Era joacă, era teatru de care se bucurau împreună cu ceilalți. Adesea, banii pe care-i aveau în buzunar Gerda și André n-ajungeau nici pentru cinema, așa că-și inventau singuri spectacolul. Prietenii care țineau locul publicului tot așteptau să vadă sfârșitul comediei, deoarece își imaginau că mai devreme sau mai târziu, uimitoarea Gerda Pohorylle avea să se sature să intre-n

scenă alături de André Friedmann. Ea, în schimb, se-ndrăgostise.

În vara lui '35 făcuseră autostopul ca să ajungă pe o insuliță aproape pustie și foarte înmiresmată din sudul Franței. Anumite lucruri se întâmplau mai ușor departe de Paris, oraș cu prea multe constrângeri și multiple tentații, dar Gerda era atât de evident îndrăgostită de André Friedmann, încât Willy s-a simțit dintr-odată eliberat.

Într-o dimineață s-a dus la ei ca să le propună o excursie la Cannes – feribotul pleca în mai puțin de o oră. I-a văzut așezați pe o stâncă, în picioarele goale (oja de pe unghiile Gerdei se dusese, ale lui André erau foarte întunecate), încercând să îmbogățească rația zilnică de conserve de sardine cu ceva pește proaspăt. Stăteau tăcuți unul lângă celălalt, supraveghind firul cu plută. Era ceva neobișnuit ca Friedmann să fie atât de liniștit și de imobil, limitându-se doar să-și plimbe degetele prin chica roșcată a Gerdei, mângâieri cărora ea se abandona cu unduirile minime ale unei mâțe.

Willy se oprise pe cărare și privea momentul acela de abandon cu senzația că va comite o indiscreție mult mai mare decât atunci când îi surprindea îmbrățișați în apă sau ieșind din cort cu pielea strălucitoare și ochii-ncețoșați.

— *Merde,* mi-a furat momeala și s-a dus!

Gerda ridicase undița ca să-i arate lui André cârligul gol iar acesta întinsese mâna s-o ajute.

— Vezi că trebuia să trag mai devreme?

— Ba nu, Schatzi[1], se mai întâmplă. Sunt și peștii șmecheri, preferă să trăiască în marea albastră, la adâncime și să facă milioane de copii. Cum să nu-i înțelegi?

— Icre, prostuțule.

— Icre sau peștișori, cum preferă șeful, să trăiți.

— Aș prefera să prind unul. Dacă se poate, mai mare decât o hamsie și comestibil.

— La pescuit e nevoie ori de multă răbdare, ori de multă foame. Mergi pe mâna mea, știu despre ce vorbesc.

— Da, știu. Aveai doar treisprezece ani și ai prins o știucă de douăzeci de kile care aproape că te-a tras în Dunăre cu forța ei feroce.

— Ce spui? N-avea cum să fie știucă, peștișorul meu de aur era cel mult un crap. Înțelegi și tu că la vârsta aia e imposibil.

— De-acord, s-a întâmplat mai târziu și era vorba despre un pește silurian scos din Landwehrkanal după ce spărseseși gheața cu o piatră cubică păstrată ca amintire a luptelor din decembrie '32. Am trecut prin Berlin în perioada aia și-mi aduc aminte de ele...

---

[1] Comoara mea, draga mea (germ., în orig.).

— Măi, tu-ți bați joc de mine? Vezi că te gâdil până scapi undița-n mare. Și-apoi, dacă-ți ciulești urechile astea frumoase, o să auzi cum râd de tine toți peștii de pe Coasta de Azur.

— Las-o baltă! Îți dau undița și asta în plus. Mulțumit?

— Mai vreau unul. Apoi îți povestesc cum a fost de-adevăratelea...

Willy se uita cum Gerda lua undița din mâinile lui André (încet, urmărind balansul gutei, ca nu cumva cârligul să intre în carnea vreunuia dintre ei), punând-o apoi atentă alături de iubitul ei pentru ca, în fine, lent și solemn, să-și încolăcească brațele în jurul gâtului său și să-l sărute. Friedmann o strânsese puternic, își eliberase mâna expertă ca să urce de-a lungul șirei spinării, să coboare din nou pe spatele gol până la fundul în costum de baie cu dungi, apoi să apese pe șolduri și pe fese, slăbise apoi strânsoarea într-o îmbrățișare blândă, ca, în sfârșit, să-și desprindă gura de a Gerdei, lăsându-i capul să-i cadă pe umăr. Poate că André închisese ochii, dar Willy, de-acolo de unde era, n-avea cum să vadă. O vedea în schimb pe Gerda, care-i trecea buricele degetelor peste frunte și, după ce-i aranjase o șuviță căzută-n ochi, îi mângâia părul.

Willy înțepenise uluit în țărâna roșie de pe Île Sainte-Marguerite. Gerda nu-i acordase favoarea

unui asemenea gest nici măcar de milă. Lui Georg da, însă nu-și mai amintea nici când, nici unde. Poate din vina soarelui peste capul lui descoperit, chiar dacă sufla și-un pic de vânt care, din fericire, nu-i aducea doar vocile lor, ci și parfumul revigorant al arbuștilor mediteraneeni. Își amintea pantofii și ciorapii, dar uitase efuziunile care-i apăruseră de-atâtea ori în minte ca să-l chinuie. De-acum, sărutările și îmbrățișările Gerdei cu Georg erau file de arhivă – sigur avea cheia pentru ele, dar nu mai știa unde-a pus-o.

Între timp, André începuse să-și povestească viața, pe îndelete, și Willy înlemnise din nou, ascultând despre inițierea lui în ale pescuitului la Budapesta, unde puteai doar visa la pietre atât de calde și comode și unde ceața, când se lăsa, îți intra-n oase și-ți înghițea până și mâinile în fața nasului. Poveștile pescarilor bătrâni făceau însă toți banii, compensau plictisul și capturile slăbănoage, putoarea apei uleioase și a peștelui stricat. Legenda spunea că, după apus, când trăgea mai bine, în Dunăre apăreau creaturi uriașe care trezeau spaime fantastice în capul lui de băiețaș în șpilhozeni.

— Știi, tocmai asta era frumos. În timp ce făceam pe mine de frică, uite că mușcă un crap. Un kil jumate, deloc rău pentru un puști. I-l duc maică-mii și culmea! Cum era să pretind ca arătarea aia pescuită sub podul Elisabeta să sfârșească pe masa

noastră sub formă de *gefilte fish* ori de supă de pește cu paprika? Sfârșitul crapului și al poveștii.

— Vrei să spui că maică-ta l-a aruncat la coș sub ochii fiului ei preferat? Nu pot să cred...

— Mai rău. L-a oferit uneia dintre croitoresele ei, una foarte săracă. Sub ochii mei, firește.

— Și-atunci te-ai hotărât că dacă nu puteai să devii un mare pescar, aveai să devii un fotograf care luptă împotriva nedreptăților și a inegalităților. Așa e?

— Habar n-aveam ce voiam să devin. Dar știam că viața de burghez cumsecade nu e pentru mine. Eu, totuși, comoara mea, nu m-am născut prințipesă ca tine.

Poveștile astea l-au făcut pe Willy să se simtă mai bine. Nu i se întâmplase niciodată să asiste la un moment atât de intim între Gerda și Georg, chiar dacă știa foarte bine oscilațiile *Witz*[1]-ului Gerdei. Sigur, îi ieșise în întâmpinare lui Georg când el se întorcea de la Berlin, i s-a aruncat în brațe când a coborât din trenul de Torino în timp ce Willy cobora bagajele și le păzea pe peron. L-a sărutat pe Georg în telefericul de la Sestriere și puțin i-a păsat că era și el de față, l-a sărutat și pe pajiștile din Rosental, și pe malul lacurilor saxone în văzul lui Sas și al întregii găști, l-a pupat în timp ce dansau la petrecerile lor

[1] Umor (germ., în orig.).

din mansardă. Poate că funcţiona principiul hipocratic *contraria contrariis curantur.* Willy ieşise din zona bolnavă a dorinţei după ce Gerda îi aplicase un tratament radical, nu întotdeauna lipsit de dureri, şi după o lună de terapie spusese „Ajunge!", „Ajunge", repetase Şoricarul la sfârşit, atât de uşurat, încât putuse să aştepte să-i ducă valiza la intrarea hotelului şi să-i cheme un taxi.

Acum reuşea să asiste aproape impasibil la o scenă ca aceea. Privirea îi luneca între faleză şi profilul verde întunecat al colinelor, iar el se simţea liber, vindecat.

În iunie, Gerda-l văzuse pe terasa unei cafenele universitare, semestrul se terminase şi se discuta despre plecări. Cel care propusese insuliţa aceea celebră pentru *Vicontele de Bragelonne* şi pentru *Cei trei muschetari* fusese Raymond, colegul lui de practică. Locul era atât de legat de faima aceea romanescă, încât tinerilor francezi nu le-ar fi trecut prin minte ca destinaţie de vacanţă. Şoricarul nu s-a mirat că Gerda s-a entuziasmat pe loc („L-am citit în copilărie: chiar există cu-adevărat fortăreaţa?") şi le-a propus să se organizeze. Voia să demonstreze că rămăseseră prieteni buni, dar nu credea că ea avea să se alăture unor simpli studenţi la medicină. O vedea plecând cu prietenii ei fotografi sau poate cu

Georg, care într-o scrisoare chiar o invita să considere episodul drept o scăpare, o paranteză care trebuia ștearsă cu o baie bună în marea de pe Riviera Ligurică.

Lui Willy nu-i venea să-și creadă ochilor când o văzuse pe Gerda cu bască și rucsac în fața hotelului său, la ora și la data stabilite. Fusese convins că fata venise cu ei *faute de mieux*, până când, pe marginea șoselei *Nationale N°7* ieșise la iveală că André Friedmann era la Marsilia cu slujba și urma să li se alăture pe Coasta de Azur. Gerda le-o aruncase acolo, în timp ce-și luau gustarea cu struguri furați din viile din Bourgogne, după care sărise imediat în picioare cu brațul și degetul întinse în direcția automobiliștilor. Și-atunci, în timp ce se ghemuia din nou cu Raymond în șanțul șoselei, Willy a înțeles totul: inclusiv faptul că primirea acelei vești abia în dreptul Lyonului trezea suspiciunea unei aventuri începute pe când ea locuia în același hotel cu el, iar eu, cretinul de mine, nici măcar n-am băgat de seamă.

La Cannes, unde trebuia să-l aștepte, pe urcușul către Croisette, le-a apărut un Friedmann asudat și atât de șifonat încât, dacă n-ar fi avut la el Leica, l-ar fi luat drept un ajutor de bucătar spaniol de la unul dintre marile hoteluri. O luase mai repede-n sus cu acel „Hallo, Hallo“ care-i făceau pe unii trecători *en promenade* să întoarcă capul, în timp ce Gerda,

părăsind umbra unui palmier, surâdea cu zâmbetul ei cel mai impertinent. Willy, încercând să treacă neobservat, își spusese „*Gut, jetzt ist er dran*“[1] și se îndreptase către plaja pe care Raymond rămăsese să le păzească avutul. Se dezbrăcase și se aruncase-n apă. Apoi plutise o vreme minunându-se de acel „bine, acum e rândul lui“, senin precum cerul de deasupra capului său.

Da, doar că el, Șoricarul, devenise surd la chemarea Gerdei. I-o dovedea detașarea cu care asculta acum vocea stridentă a lui André povestind că la Berlin, nici chiar în vremurile cele mai dure nu-i trecuse prin minte să dea la undiță („Și dacă-mi cerea vreun polițist permisul? Riscam să mă expulzeze din Germania pentru un pește care nici măcar nu trăgea! Asta e, acolo, la voi, totul e *verboten*[2]...“), în timp ce la Paris, el și prietenul lui, Csiki Weisz, erau atât de disperați încât au lăsat prudența la o parte.

— Ne-am zis că tot e mai bine decât să furăm. Deja ne știau sticleții din jumătate de oraș, ca să nu mai vorbim de negustori. Ne ducem dincolo de Place de la République și, cât ne târâm pân-acolo, suntem deja amețiți de foame. Acolo ne uităm la cei care pescuiesc în Canal Saint-Martin sau în Sena. Pe lângă ea, Dunărea pare apă limpede. „Hai s-o

[1] Bine, acum e rândul lui (germ., în orig.).
[2] Interzis (germ., în orig.).

lăsăm baltă“, face Csiki și dă drumul unei serii de obiecții, începând cu uneltele care ne lipseau. Bun, am găsit de unde să împrumutăm undița, ne așezăm pe Quai de Tournelle și, înghețați până-n măduva oaselor, scoatem doi peștișori lătăreți. Mici, dar nu atât de mici ca să ne îndemne să continuăm. Dacă erau doar un pic mai măricei, am fi avut câte unul de căciulă pentru cină. Așa că ne-am întors la o strategie verificată în magazine. Eu intru-n vorbă cu pescarul cel mai bine mobilat și, în timp ce el e ocupat să-mi dea sfaturi, Csiki schimbă peștii lui cu ai noștri. Ne-ntoarcem la hotel satisfăcuți, dar acolo descoperim că nu mai avem nici un strop de ulei. În fine, dăm de un tip gaga, care-ți poți imagina ce căuta într-un hotel de doi bani din arondismentul șase. Magnanim, ne oferă sticluța lui cu briantină. Am fript peștii și i-am mâncat. Miroseau a parfum și a nămol: greu de zis care era mai grețos. Morala fabulei? Altă dată n-am mai încercat!

— Și uite că recidivezi... doar că aici nu putem face schimbul.

— Totuși, orice peștișor ar avea bunătatea să tragă, tot ar fi o delicatesă.

Gerda răspunde cu un sărut zgomotos pe buze, pe care André îl lungește cât poate de mult, pe riscul lui. Undița a revenit în mâinile lui, tremură, se-apleacă spre faleză. Dar când se desprinde de

gura Gerdei și e din nou stăpân pe sine, tot la ea se uită, nu la mare.

— Mă crezi? Mă crezi că am mâncat peștele ăla-n briantină și nu că „*Ja, ja*, nebunul de ungur se dă mare“?

Gerda îl ciufulește râzând:

— Ce vrei de la viața mea, André?

— Nu știu. Jură că mă crezi.

E un moment de tăcere fluidă: valuri care se izbesc plescăind de pietre, foșnesc, poate șopârle sau insecte care alunecă printre buruieni, poate doar vântul, chiar dacă nu e mai mult decât o adiere.

— Jur, susură Gerda și închide ochii.

Șoricarul e înmărmurit. Friedmann a înghețat ca într-o fotogramă, cu ochii prea închiși ca să se mai umezească de emoție.

Să vezi că acum îi deschide și izbucnește-n râs, se gândește Willy, înghițind. Dar nu.

Micuța Gerda, în costum de marinar, cu sânul mic care se pierde între dungi, cu pleoapele strânse, gura făcută pungă, pare un copil *aricit*.

André mormăie încet ceva în maghiară.

— Ce spui?

— Nimic.

— Nu ține.

— *Èletem*. Se folosește ca și „*mein Schatz*“... mai mult sau mai puțin.

Gerda se uită atentă la el în timp ce repetă cuvântul cu seninătate translucidă.

— Merge?

— Perfect.

— E ușor pentru un cuvânt maghiar. Ce-am spus?

— Viața mea, răspunde Friedmann și-și recapătă suflul.

Câteva minute mai târziu, auzindu-i încă râzând ca nebunii, Willy se dusese la ei. Cum excursia la Cannes se amânase, se întoarse la camping și se întinse la umbra unui copăcel cam strâmb, în timp ce turiștii plecau cu ultimul feribot. În aer era doar zgomotul bărcilor în depărtare și un parfum puternic de lavandă. André și Gerda aduseseră destui pești pentru ca pe tovarășii lor din conservă să-i poată folosi doar ca gustare.

— Mă duc să mă clătesc, anunțase Gerda trăgându-se-n spatele lui Friedmann și, în timp ce ea o apuca pe cărarea spre mare, Raymond începuse să adune resturile, bodogănind că *ils s'en fichent de tout*, îndrăgostiții.

Doctorul Chardack nu e sigur dacă e cazul să se minuneze de acea amintire atât de intactă. I se pare că nu a mai rememorat-o niciodată, darămite s-o fi împărtășit cuiva. Au trecut douăzeci și cinci de ani de-atunci, dar nu numărul contează. Contează

că trecutul trebuie lăsat în pace, cu morții la locul lor, dar acum i-a revenit amintirea asta atât de clară, încât a simțit chiar și parfumul de lavandă. Lucrurile pe care nu le folosești, nu le strici, pe care le pui bine-ntr-un loc ferit, îți ies în cale când nu te-aştepţi, neschimbate.

Robert Capa nu era italian, îi spusese el nevestii-sii în ziua aceea când, blocați în traficul de pe Broadway, ascultaseră nefericitul buletin de știri; era creaţia pariziană a unei fete pe care o cunoscuse *back in Germany*. Numele de familie adevărat era Friedmann, numele mic André, ăsta trebuia să fie ceva adaptat, fiindcă ungurii au nume ciudate. Din succintele explicații pe care le adăugase, după ce stinsese brusc radioul, nevastă-sa trebuie să fi înțeles că povestea avea legătură cu evreii și cu Hitler și cu un prieten din copilărie pe care-l pierduse din vedere și care locuise în Italia. Și cum el se uita fix și supărat în parbriz, a trebuit să se mulțumească cu asta.

Noaptea aceea pe insulă a fost ca toate celelalte. Când înceta Raymond cu sforăitul, începea să bâzâie obișnuitul țânțar, iar când se termina ora țânțarilor, înceta și zarva din cortul de-alături. Toate astea îi deranjaseră lui Willy somnul doar în primele zile, când se arsese temeinic. Nu Gerda și André fuseseră cauza principală pentru care nu pusese el geană peste geană. Dar acum venise rândul

Gerdei! Și-o spusese și răspunsese cu o surescitare aproape euforică. Dar cu cine să stea de vorbă? Cu Ruth, care de pe o zi pe alta se trezise singură în hotel, pentru că Gerda se mutase la el, și traversa pe celălalt trotuar când o vedea? Sau cu Georg, căruia i se recunoșteau drepturile și atenția cuvenite celui care fusese părăsit? În schimb, nimeni nu părea să ia în calcul că, după Georg Kuritzkes, el, Șoricarul, fusese prima relație a Gerdei Pohorylle.

Dar pe insula aceea se întâmplase ceva incredibil la care el fusese unicul martor: unicul și, în același timp, cel mai nevrednic.

Sub cortul ridicat în umbra unei fortărețe în care fusese închis un bărbat pe care legenda îl voia nevinovat, Willy se simțea singur cu răsuflarea șuierată a lui Raymond, cu țânțarii și acutele formidabile ale Gerdei, râsul învăluit de după, cu vina de a fi cedat iubitei celui mai bun prieten al său. „E rândul ei acum!“ – asta nu putea s-o spună nimănui.

Dar doctorul Chardack ieșise pe nepusă masă din acel trecut pe care credea că-l îngropase.

Iar acum aproape aleargă pe Hertel Avenue, decis să nu mai piardă timpul: să cumpere în fine ceva dulce și să nu-și mai repete, ca în fața unui juriu care nu-l convocase, că Gerda o rupsese cu Georg înainte de a-i fi dat lui un sărut adevărat. Iar Georg

probabil că știa asta, altfel nu și-ar fi urmat impulsul de a-i telefona cu spontaneitatea care deriva dintr-o afecțiune rămasă intactă, aceea care leagă, chiar și la distanță de ani și continente, prietenii de-o viață.

Vina rămâne și ea acolo, la fel de intactă. Pentru coerență ideologică sau, din orgoliu, Georg nu i-a cerut niciodată socoteală iar el n-a putut niciodată să-i spună că fusese un nemernic – dincolo de faptul că se păcălise. Așa murise prietenia și apelul de azi nu era de-ajuns ca s-o învie.

Acum, doctorul Chardack se îndreaptă cu grabă mecanică spre restaurantul italian care se vede la câțiva pași, un local deschis de puțină vreme, în care încă nu intrase. Iese de-acolo cu o caserolă cu cannoli și cu o pungă din hârtie scorțoasă care, conform legii americane, ascunde o sticlă cu vin de la o podgorie – care anume nu mai știe. Nu-i nimic, o să vadă acasă. E incomod să țină de gâtul pungii maronii având cealaltă mână ocupată, un motiv în plus ca să se grăbească.

Douăzeci și cinci de ani ca să accepte o vină care nu subzistă și ca să se ierte.

Avusese însă dreptate în noaptea aceea, pe Île Sainte-Marguerite, când s-a holbat la bezna imperfectă din cort cu acea euforie colorată de *Schadenfreude* (nu, nici gând să caute o perifrază pentru semnificația acestui cuvânt) până la primele țipete

ale pescărușilor, într-o liniște un pic tristă. De data asta, ar fi vrut să-i spună lui Georg, era inutil să speri, să aștepți, să te zbuciumi pe ascuns așa cum făcuse el.

Avusese dreptate și doi ani mai târziu (era iarăși vară, dar nu mai plecaseră în vacanță), când în delirul și stinghereala în creștere a funeraliilor organizate de partidul comunist pentru fata din Paris căzută în lupta contra fascismului, pricepuse ceva ce-i atingea pe toți mai mult decât unda de șoc a acelei pierderi de neconceput.

Știau de câteva zile că Gerda murise, trei zile o așteptaseră la Paris și alte trei îi stătuseră alături, înainte de a-i depune sicriul la cimitir.

Distruși, risipiți în formațiuni minimale față de blocurile din fabrici sau de secțiunile partidului, se țineau la distanță mică de capul cortegiului – el cu Raymond, prietenii din SAP în două rânduri compacte, Csiki Weisz cu grupul ungurilor, Cartier-Bresson care se sprijinea pe Chim până aproape să-l ascundă cu totul (sau nu era Chim, fiindcă nu se întorsese încă din Spania?). Se căutau din ochi, dar nu prea mult, căutau în față ceafa lui Capa, sau pe Ruth, care-l târa pe tatăl Gerdei pe străzile din ce în ce mai în pantă, lângă ea era fiul (Karl sau Oskar? Uitase...) cu care venise din orășelul sârb în care se refugiase familia Gerdei după plecarea din Germania.

Înaintau cu încetineala inexorabilă a convoaielor enorme, striviți de alămurile care repetau marșul funebru, traversând Place de l'Opéra, parcurgând porțiuni din Grands Boulevards, trecând peste canalul unde André Friedmann i-a invidiat adesea pe pensionarii pescari, târându-se spre Ménilmontant, înghesuindu-se la intrarea în Père Lachaise și pe aleile interioare care duceau către cei Căzuți pentru Comună.

În jurul mormântului se lățea o grămadă haotică de pancarte și steaguri roșii, care-i ascundea pe vorbitori. Masele muncitorești puțeau a transpirație, dar și mai tare puțeau coroanele și buchetele deja ofilite după orele de drum în soare. Orații solemne și bătăioase, telegrame, versuri (sau erau fraze poetice?) dedicate ciocârliei dispărute la Brunete, care n-avea să înceteze niciodată să-și facă auzit cântul. Unul amintea că în acea zi de 1 august 1937, „Gerda noastră" ar fi împlinit douăzeci și șapte de ani, atât de curajoasa noastră tovarășă care-și dăduse viața pentru o luptă de care știa că depinde viitorul tuturor. A asculta era totuna cu a aștepta să termine toți de vorbit, ca publicul să fi fost amorțit până la punctul în care era pregătit să arunce florile sau bulgării de pământ în groapă cu mâini deja insensibile, ca și celelalte persoane care stăteau la rând pentru a-și lua adio.

Dar cu două zile în urmă, dimineața, când se întâlniseră la Gare d'Austerlitz, nu erau decât vreo sută din cei o sută de mii care defilaseră duminică prin Paris: jumătate personalități de rang înalt, jumătate chipuri prietene, aproape aceiași care se strânseseră la redacția *Ce Soir* după ce văzuseră ziarul cu fotografia lui Mademoiselle Taro în chenar de doliu.

Lui Willy i-a trecut prin cap să se ducă la ziar abia după ce alergase la hotelul din Rue Vavin ca să-l caute pe Capa și-l găsise în loc pe Soma Kuritzkes, abia sosit de la Napoli, atât de dărâmat că nu mai știa pe ce lume se află. Îl dusese la Ruth, sperând ca ea să-l ajute să-și revină. Dar portăreasa i-a spus că doamna plecase cu fotograful ăla care dăduse năvală agitat când tot imobilul, dar ce spun, tot orașul, încă dormea. Plecase unde, doamnă? S-o ia pe biata prietena dumneavoastră, spusese domnul Melchior...

Ora fiind cea care era, Willy l-a dus pe Soma la masă. Se gândise bine să evite bulevardul Montparnasse, alegând un locșor mai puțin frecventat. „Fac eu cinste", a spus văzându-l pe fratele lui Georg că-și caută portofelul. Dar Soma scosese din el un bilet pentru Gerda. „Domnul Capa a sunat din nou la ora 9". Probabil că la hotel îl luaseră drept o rudă și-i dăduseră lui biletul. Putea Willy să-l

lase să se-ntoarcă singur în hotel? Așa că luaseră metroul până la strada Quatre-Septembre și merseseră împreună către redacția *Ce Soir.*

Prima persoană pe care-o văzuseră a fost unul dintre marii prieteni ai lui Capa. Fuma ghemuit pe călcâie, cu capul sprijinit de zid, prietenul care în vara aceea fericită îi invitase adesea la Cannes (pe feribot, Gerda își punea pantofii și se ruja) să facă pe turiștii avuți, cum el chiar era.

Fără să se miște, povestise că, doar cu o zi înainte, Capa exulta („comandase șampanie în cameră"), pentru că *Life* îl trimitea în China împreună cu Gerda. Apoi l-a podidit plânsul, plângea sfâșietor, nemișcat ca orientalii, scrumul țigării i se apropia de degete și nu cădea pe jos. Se ridicase brusc. „Inoue Siichi, Mainichi Press, Tokyo", îi spusese lui Soma înclinându-se. Și o luase-n sus pe Rue Quatre-Septembre, ca să reapară două zile mai târziu la Gare d'Austerlitz cu hainele și fața impecabile, foarte punctual, ca de obicei.

Gare d'Austerlitz la o oră stranie pentru boema refugiaților și pentru intelighenția pariziană, obișnuită să facă din noapte zi. Dar toți ajunseseră mai devreme în dimineața aceea. Iar când tovarășii feroviari scoseseră coșciugul acoperit cu un steag al Republicii Spaniole, tot ce mai puteau face era să strângă pumnul stâng și buzele.

Apoi tatăl Gerdei se apropiase de sicriu și începuse să recite *kadișul*. Cineva a început să îngâne, *yitkadal v'yit-kadaș ș'mei rabba*"[1], un șir de cuvinte murmurate. Dar spatele care se balansa în fața celor o sută de persoane, legănarea aia liturgică spre sicriul aliniat cu șinele, toate aminteau de mișcările unui posedat. Domnul Pohorylle s-a oprit brusc, s-a aplecat în față, s-a prăbușit. Terminase *kadișul* răsturnat pe steagul roșu de mătase moale care acoperea rămășițele fiicei lui.

S-ar fi prăbușit atunci și Capa, dacă prietenul de lângă el n-ar fi fost atent. Willy îi văzuse, unul sprijinit de celălalt, și i se păruse că-l vede din nou pe André certându-se cu Gerda, ea dându-l afară, iar Seiichi nevoit să-l târască până acasă beat mort. Erau și aparatele de fotografiat, cronicarii de la *Ce Soir*. Iată și cadrul final: Capa, ciufulit, neras (ah, ce silă i-ar fi fost ei să-l vadă așa!), cu fața pământie, spânzurând între o muză moscovită și un japonez extrem de elegant.

Capa a fost luat de-acolo, ceremonia a continuat. „S-a terminat", se gândea Willy, „c'est fini". Fraza asta i se tot răsucea-n minte, se răsucea-n gol și din golul acela se ițeau alte fraze, *„c'est fini, fini,*

[1] „Lăudat și sfânt fie numele Lui", vers dintr-un kadiș, o rugăciune ebraică tradițională (n. r.).

rien ne va plus, les jeux sont faits". Soma îl întrebase dacă n-ar fi fost cazul să meargă apoi la familia Pohorylle, la hotel. „*Schluss*", își spusese Willy. De a doua zi avea să-și vadă din nou de ale lui: să meargă la universitate, să-l ajute pe Soma cu înscrierea și cu permisul de sejur. Și-apoi, nu se terminase de fapt nimic: Madrid era tot sub asediu, Hitler se pregătea de război, China fusese invadată de Japonia, Frontul Popular se clătina, partidul comunist folosea o nenorocire ca să facă rost de-o martiră.

Dar și André Friedmann, el chiar că era terminat, orice-ar mai fi făcut Robert Capa din acel moment. Dispăruseră spațiile pe care André și Gerda le furaseră cafenelelor și ziarelor cu talentul lor histrionic, strivite sub realitatea unui tanc mai greu decât o stâncă.

Scapă cine poate.

Willy nu mai era întors pe dos, ci infinit de pustiit, lucid și calm. Oricare ar fi alegerile pe care le facem, își spunea, orice rațiune de a lupta am avea sau am abandona într-un final, de-acum încolo acestea nu vor mai fi decât modalități diferite de a ne salva, fiecare după posibilitățile și nevoile sale.

— Cred că aproape am terminat, îi spusese lui Soma.

O să se salveze băiatul ăsta care vrea să studieze chimia la Sorbona, poate și fratele lui, în Spania. Și

oricum, nici el, nici Georg n-o așteptau pe Gerda în cameră cu șampanie.

Doctorul Chardack traversează străzile mărginite de arbori care duc spre casă, umbra figurii lui scunde s-a lățit pe întreg trotuarul. Se oprește ca să-și îmbrace haina, îndeletnicire incomodă când ai mâinile ocupate. I se pare ridicol să fie atât de concentrat pe gesturile lui, se vede ca pe un tipic, neîndemânatic *Herr Professor*. Dar nu-i displace cine a devenit.

A avut dreptate. Și Georg s-a salvat și s-a dedicat unei vieți asemănătoare cu a lui, o viață consacrată cercetării științifice. Trecutul trebuie ținut cu grijă dincolo de ușă. Dar dacă bate sau sună, cum s-a întâmplat în dimineața asta, n-ai cum să nu-l lași să intre. Asta a și făcut. Dar îndată ce-ajunge acasă nu vrea decât să se adâncească în *New York Times.*

Îl cuprinde o durere care aproape dă pe-afară, ca umplutura din cannoli, și care pare să aibă chiar aceeași consistență păstoasă și moale.

Moartea aceea obtuză contrasta puternic cu harul Gerdei pentru viață. Dincolo de șoc și de doliu, nenorocirea aia a fost pentru ei toți o alarmă extrem de violentă. Și se salvaseră. Georg era la Roma, Soma în Colorado, Ruth în Elveția... Și soții

Stein, şi Csiki Weisz şi ceilalţi; în afară de Capa şi Chim, ucis de un lunetist în Egipt, trăiau toţi în rest, erau la adăpost.

Şi Seiichi?

Tocmai el, care pe întreaga durată monstruoasă a funeraliilor solemne se ţinuse ca o umbră în spatele lui Capa, şi pentru o clipă de neuitat se bucurase de bucuria lui că putea fotografia împreună cu Gerda războiul japonez din China, tocmai Seiichi fusese probabil singurul dintre prietenii din Paris nevoit să îmbrace uniforma ţării sale, cea mai temută şi urâtă din Pacific.

Nu era deloc improbabil ca tocmai Seiichi să fi murit.

Dar dacă aceea era ziua rememorărilor, îşi spune doctorul Chardack în timp ce grăbeşte pasul spre casă, cu sticla într-o mână şi cu caserola de cannoli în cealaltă, atunci mai bine să le îndrepte spre ceva de un comic care să frizeze absurdul, până să-n-ceapă să simtă o uimire detaşată faţă de ceea ce a rămas pentru totdeauna de cealaltă parte a oceanu-lui. Absurdă ca serata de la Cannes, la care Willy îl cunoscuse pe Seiichi şi se ghiftuiseră pe socoteala lui Sol Levante cu *plateau de coquillages* şi şampanie din cea mai scumpă pentru ca apoi, împleticindu-se pe Croisette până la Palm Beach Casino, luminat ca ziua în amiaza-mare, să se pună pe fredonat o arie

dintr-o operetă ungaro-germană, cu Seiichi sprijinit demonstrativ între André și Gerda.

Mama era din Yokohama
Iar tata din Paris venea.
Mama purta doar pijama
Căci el frumusețea iubea.[1]

Tot ce mai are de făcut acum e să găsească o cale de a evita să-și scoată cheile din buzunarul pantalonilor. Fereastra de la bucătărie e deschisă, poate ajunge la ea călcând pe straturile de flori, se apropie cât poate de mult de pervaz și strigă numele soției. După câteva clipe, zgomotul de vase încetează. Doctorul Chardack se îndreaptă spre ușă și așteaptă să vină soția să-i deschidă.

Avusese dreptate, dar n-ar fi trebuit să fie așa.

---

[1] „Meine Mama war aus Yokohama/Aus Paris war der Papa./Meine Mama ging nur Pyjama/Weil Papa das Gerne sah", din opereta *Viktoria und ihr Husar* de Georg (Pál) Abraham (muzica) și Arthur Grünwald și Willy Löhner-Beda (libretul), premiera la Budapesta, 21 februarie 1930 (n.a.).

Partea a doua

Ruth Cerf

Paris, 1938

„Când cea mai bună prietenă
iese cu cea mai bună prietenă
la cumpărături
și la o plimbare
şi la o bârfă
hoinărind pe străzi."
„Wenn die beste Freundin" (1928),
de Spolianski/Schiffer
interpretată de Marlene Dietrich

„Sunt Tenebrosul – Văduv –, În-veci-neconsolat,
Prinţ aquitan cu Turnul absent de pe câmpie:
Unica-mi Stea e moartă, și-n luthul constelat
Eu port Soarele negru numit Melancolie."
Gérard de Nerval, *El Desdichado*[1]

---

[1] Pentru versiunea românească, Ştefan Aug. Doinaş, *Atlas de sunete fundamentale*, Dacia, Cluj-Napoca, 1988 (n.tr.).

Cerul s-a închis într-un cenuşiu de neclintit, iar Ruth, udă leoarcă de la ploaie, sătulă de atâta alergat, duce cu ea prin tot Parisul un lucru pe care nu ştie cum să i-l spună lui Capa.

S-a întors la sfârşitul lui noiembrie, epuizat, bolnav de oboseala şi frigul îndurate în Spania şi, chiar dacă febra a scăzut, încă nu iese din camera de hotel, bârlogul lui. Prietenii, totuşi, mai vechi sau mai noi, vin să-l vadă în număr mare: Seiichi cu grămezi de *macarons* în casetele prohibitive din Place de la Madeleine (una deschisă, alta, pe comodă, încă nedesfăcută alaltăieri, când a trecut Ruth pe la hotel); Chim, zilnic, dacă nu cumva e plecat pentru vreun reportaj fotografic.

Ruth se intersectează des cu el pe strada unde e *Atelier Robert Capa,* pe care Chim îl frecventează încă de la început. Cuvintele („Cum se simte Capa?" „Mai bine." „Salut.") se-aud pe tonul confidenţial al unui murmur pe poteca aceea care traversează cimitirul Montparnasse, unde vizitatorii

sunt puțini dacă nu vin în grup să aducă omagiu vreunui mormânt celebru.

Cartier-Bresson l-a vizitat o singură dată, stând picior peste picior pe patul bolnavului, cu degetele acelea infantile, nemăsurat de mari, care țineau ziarul ca să-i citească un articol ciudat.

Dar, în perioada asta, Ruth n-are timp de vizite, s-a dus mai rar până și în Rue Froidevaux, având justificarea aceasta, a imobilității lui Capa, care și-a scurtat programul de lucru în studio.

Csiki Weisz, în schimb, trece pe la hotel în fiecare dimineață și seară, în general la ora cinei, „așa-l oblig să mănânce și să bea, altfel nu se face bine", și-l ține la curent cu noutățile. În primul rând, exemplarele din ziarele care consacră spațiu din ce în ce mai mare (și mai bine plătit) ultimelor reportaje ale lui Capa despre Războiul din Spania: seria despre sfârșitul Brigăzilor Internaționale și cea despre bătălia de pe Río Segre au fost achiziționate de toată presa care contează, inclusiv *Life*. Csiki îi repetă totuși lui Ruth că nici asta nu-i redă prietenului lor energia, dimpotrivă, îl face să se simtă ca un cioclu, unul care profită de nenorocirea altuia. „O să-i treacă", zice Ruth. „Mai repede, sper", adaugă Csiki.

Ruth nu e în studio când Capa își face din nou apariția la Atelier ca să-i salute, haios ca de obicei: sărută secretara, se lipește de telefon, pălăvrăgește

cu prietenul care asistă în camera obscură, răspândește bună dispoziție în ciuda ochilor încă încercănați de umbre întunecate.

Csiki n-are nevoie să-i explice lui Ruth că el nu se ia după aparențe, chiar dacă aparențele trebuie respectate. Îi răspunde la „*bonjour, c'est moi*" cu un „*j'arrive tout de suite*", ca un impecabil băiat de prăvălie care nu-și poate abandona treaba deja începută, și nu mai adaugă nimic altceva.

Azi însă, când apare, nu are mâinile umede ca întotdeauna. Cum o vede, îi întinde o revistă ilustrată.

— Ia uite-aici.

— Stai să-mi scot pardesiul ăsta, că-s ciuciulete.

— Douăsprezece pagini în *Picture Post* din Londra.

— Fantastic.

Dialogul acesta euforic, compus din superlative, începuse atunci când Capa se hotărâse să debarce în China. Ruth și Csiki petreceau mult timp lucrând pe materialul trimis de el. Imaginile vorbeau limpede despre violența arbitrară cu care japonezii devastau orașe suprapopulate și masacrau locuitorii. Dar ei nu-și făceau griji pentru Capa, chiar dacă era atât de departe: era cu Joris Ivens, regizorul cunoscut în Spania, și cu John Fernhout, soțul Evei

Besniö, aproape o soră pentru el, cu care copilărise în aceeași casă la Budapesta. Pilvax era un *passage* foarte nou, cu croitoria familiei Friedmann în scara interioară și cu apartamentul familiei Besniö, atât de bogați încât putuseră să-i ofere Evei, la șaisprezece ani, primul ei aparat fotografic la etajele de sus. Pentru Csiki, toată lumea asta bună era o garanție că trupa avea să-și țină din scurt prietenul. Poate că nu era tocmai drept să-și facă atâtea griji pentru Capa, să scape el teafăr, când acolo era ce era, dar nu se puteau abține, după ce se-ntâmplase cu Gerda. Nici măcar nu reușeau să evite gândul superstițios că, dacă Gerda s-ar fi întors de la Madrid, acolo, în Orient, ar fi fost în siguranță. Dar era inutil să rumege aceleași gânduri. Studioul din Rue Froidevaux era „cartierul meu general parizian“ – Capa le-o scrisese de pe frontul asiatic –, iar ei își îndeplineau cu recunoștință rolurile și sarcinile, care includeau și comentariul „fantastic“ la orice publicație importantă.

Apoi, iarăși, totul s-a schimbat. Capa s-a întors din Hankou („scuzați, dar nu-mi mai trecea cufureala“) și a fost cât pe-aci ca, în timpul unui buletin de știri, bacteriile tulpinii *Shigella* să treacă la asistenții săi. Franța și Germania îi predaseră lui Hitler Sudeții, după ce Viena căzuse pentru că poporul decisese în majoritate să se predea naziștilor.

„*Scheissaustriaker!*"[1] se scăpase Ruth. Csiki vorbea din ce în ce mai puțin, în afara câte unui banc sec („*Anschluss-Schluss*") sau vreunui cuvânt universal inteligibil („*katasztrófa*") care-i scăpau brusc pe gură. Budapesta, a doua capitală a deja desființatului regat austro-ungar, era pe cale să fie înghițită de noul Reich, iar rudele lui Weisz și Friedmann erau prinse-n capcană.

— Ai să vezi, nu sunteți voi următorii din meniu, îi spunea Ruth ca să-l liniștească. Prea mulți unguri, prea multă paprika. Și-apoi, fascismul îl aveți deja!

Csiki chicotea, recunoscător.

Lui Ruth îi venea ușor să lucreze cu Csiki, ba chiar să-l și înțeleagă. Erau însărcinați cu treburile care înainte le reveneau lui André și Gerdei – prietenul lui Capa, laboratorul, prietena lui Taro, didascaliile –, ca și cum ar fi fost dubluri, forțe de rezervă pentru prima linie.

De altfel, Ruth fusese întotdeauna complicea Gerdei și numai povestea cu Willy făcuse să se clatine vasul prieteniei. Nu era vorba despre hotelul pe care nu știa bine cum avea să-l plătească (chestiunile practice se rezolvau întotdeauna), ci de încrederea de care credea că se bucură.

[1] Austrieci de rahat! (germ., în orig.).

— Cu bărbații fă ce vrei, îi spusese, nu te-am întrebat niciodată nimic, te-am acoperit și te-am ajutat întotdeauna, încă de când îți plăcea Georg, și ce mult îți mai plăcea!, și nu știai cum să te scoți cu prietenul din Stuttgart. Te muți la Șoricar fără să-mi spui nimic, apoi apari să-ți iei lucrurile și-mi lași bani de hotel – nu așa te porți cu o prietenă!

Când au reînceput să se vadă, din când în când, iar scrumiera de pe masa din cafenea dădea pe-afară de țigările lor, Ruth acceptase evidența că Gerda chiar nu reușea să priceapă ce anume o rănise atât de tare. În fond, își spusese, nu erau decât micile ritualuri ale conviețuirii, cu inevitabilele ei fisuri, aceleași care se repetau acum între ea și Melchior. Și cu gândul ăsta îi venea ușor să se bucure preț de o oră de prezența aceea mereu foarte plăcută. Era de-ajuns să se lase purtată de entuziasmul sincer al Gerdei pentru noile sale mici lucrări pentru cinema („Max Ophüls? Magnific! Fă-te cu un rolișor!") și să se mulțumească s-o asculte vorbind despre oaspeții casei Stein, sau despre ideile lui Willy Brandt sau ale altor tovarăși importanți cu care se întâlnea, ori despre marile ei progrese cu aparatul de fotografiat.

— Ține-mi pumnii, Ruth, am găsit o slujbă; mai mult, n-o să-ți vină să crezi, tocmai Friedmann mi l-a găsit.

— Pe bune? Păi, bravo.

— Alliance Photo îi reprezintă pe cei mai buni fotografi germani, iar eu îmi dau toată silința, învăț. Mi se rupe dacă nu mă am foarte bine cu șefa care e topită după André, bineînțeles. Căuta Maria Eisner o asistentă care să știe limbi străine și contabilitate? Uite c-a găsit. Nu e vina mea că sunt mai bună decât își imagina.

Ruth n-avea altceva de făcut decât să se relaxeze, să strângă cu lingurița zahărul rămas pe fundul ceșcuței, cu un ochi să se uite la trecători și cu celălalt la Gerda. Rotocoalele de fum expirate cu grațioasă emfază, gura care sorbea cafeaua fără să păstreze vreo urmă. Și povestirea aceea întreruptă de râsete care dădeau impresia că asiști la gânguritul unei fetițe infatuate. Poate asta și era: chiar dacă atunci obiectul infatuării era o agenție fotografică. Ea îi spusese imediat lui Eisner că avea experiență și talent pentru afaceri. La Leipzig administra bilanțurile tatălui ei iar la Stuttgart, după crahul bumbacului american, își ajutase prietenul să se lanseze în comerțul cu cafea. Să vândă fotografii sigur era mai pasionant decât să vândă ouă en-gros sau cele patru amestecuri de cafea din care clienții o comandau de obicei pe cea mai ieftină.

— Am priceput cum merge piața.

— A, da? răspundea Ruth distrată, pentru că așa cerea pauza teatrală.

— Nu e de-ajuns să fii prompt etc. Trebuie să ai numele care trebuie, iar dacă nu, să ți-l faci. Crezi că un redactor-șef știe să deosebească o fotografie bună de altele? Rar. Fotografia e făcută din nimic, supusă inflației, marfă care se depreciază într-o zi. Trebuie să știi s-o vinzi, încheia Gerda privind cu ochi triumfători și obraznici către stradă.

Privind-o, Ruth a avut o intuiție: uită-te la ea, se gândise, femeiușca asta care atrage toate privirile, încarnarea asta a eleganței, a feminității, a cochetăriei, despre care nimeni n-ar bănui vreodată că gândește, simte și acționează ca un bărbat. O scuză prea comodă ca s-o ierte, dar poate o bună explicație pentru a înțelege cum se făcea că furia nu înlăturase cu totul afecțiunea. Iar când Gerda s-a ridicat și țoc, țoc prin aer pe lângă obrajii ei ca să nu-și strice rujul, Ruth n-a mai simțit dâra aia de neplăcere parfumată cu un strop de Mitsouko pe care l-ar fi recunoscut cu ochii închiși.

Pe Gerda nu știai de unde s-o apuci. Nu semăna cu nici una dintre fetele pe care le cunoscuse Ruth la Leipzig: nici cu acelea ca ea, care când se îndrăgosteau nu se mai uitau la alți bărbați, nici cu fetele al căror unic scop era să le sucească capul tuturor bărbaților. Nu era nici o îndoială că Gerda era perfect conștientă de efectul pe care-l stârnea – se

bălăcea ca un peştişor ornamental în acvariu, dar o făcea într-un fel neobişnuit. Limpede, fără maliţie, aproape candid. La modul general, îi plăcea să se simtă atrăgătoare şi să fie curtată, iar în particular îi plăceau anumiți băieți: dar nu făcea din asta o taină, nici o problemă. („Nu ți se pare că Georg e excepţional? Nu mi s-a mai întâmplat să mă intrige unul atât de tânăr. Te interesează şi pe tine?“ „Dar nici nu se uită la mine...“ „Hai, poți să-mi spui, că nu mă supăr.“ „Ce anume? Că într-adevăr Kuritzkes nu se compară cu ceilalţi?“ „Aha, îți place! Oricum, ţi-l cedez de bunăvoie pe Willy Chardack.“ „Şoricarul? A, îți sunt recunoscătoare!“

Nu s-ar fi împrietenit dacă felul acesta de a vorbi liber nu s-ar fi încetățenit între ele foarte repede, făcând să se clatine primele impresii ale lui Ruth. Păpuşica sosită de la Stuttgart nu era doar mai amuzantă decât orice gâscă înzorzonată, ca unele colege de liceu, interesate numai de modă şi de personaje celebre sau de admiratori (bine făcuți și de familie bună, dacă era vorba să se laude cu ei, altfel numai buni de luat peste picior). Gerda era altfel. Cum anume, Ruth nu se lămurise cu totul („lipsită de prejudecăţi“ însemna acelaşi lucru cu „nonconformist“? Nu perfect.), dar încăpățânarea Gerdei de a o frecventa a fost o dovadă suficientă că nu era o arogantă închipuită. Şi s-a lăsat inundată de atâta simpatie şi strălucire.

Se cunoscuseră prin Georg Kuritzkes la piscina de la *Sportferein* Bar Kochba, apoi se revăzuseră în aceeași formație după sezonul balnear. Își făcuseră deja primele confidențe ingenui când au descoperit că merg la aceeași școală. Ruth era elevă la *Gymnasium*, în timp ce Gerda urma cursuri de stenografie și economie domestică: nu pentru c-ar fi ținut la diploma aia, ci pentru că și la Stuttgart urma o școală comercială.

— Știi, eu sunt una care chiar nu poate sta fără să facă nimic, îi aruncase-ntr-o zi în fața unei clase, cu o carte-n mână, înainte de-o lecție.

— Ajung întotdeauna mai devreme, râsese legănându-se pe călcâie, se vede că-mi place să vin la școală.

— Gaudig-Schule e renumită pentru principiile ei pedagogice de avangardă, spusese Ruth, observație plată care contrasta cu entuziasmul Gerdei. Încearcă să ne educe în așa fel încât să ne dezvoltăm personalitatea autonomă, cultivând o îmbogățire spirituală care transcende materiile, cum bănuiesc că ți-au explicat când...

— Eu văd doar că profele sunt mai bune decât la Stuttgart, o întrerupsese Gerda, și mai abordabile decât cele din colegiul elvețian la care-am fost. De altfel, nu prea ai ce îmbogăți la cursurile pe care le urmez, perfecte pentru aspirantele la o partidă bună sau la un post de secretară administrativă.

Atunci Ruth îi povestise că avea mai mulți profesori buni, atenți, foarte deschiși și bine pregătiți. Unii chiar le permiteau elevelor să organizeze întâlniri politice, punându-le la dispoziție aula magna. Acum câțiva ani, venise de la Berlin un băiat impunător („un viking, n-ai fi zis că-i boboc"), care vorbise despre lupta de clasă în mediul școlar. Puțin mai târziu, împreună cu un grup de fete, înființaseră o secțiune a sindicatului studențesc socialist în care ea activa și acum.

— Într-o școală de fete! La noi era mult și dacă organizau târgul de Crăciun cu lucrușoarele noastre. Sau concertul de muzică clasică, groaznic. Deși, normal, toate voiam să fim primele.

— Dacă-i pe-așa, nici noi, colegele de la *Gymnasium*, nu suntem toate mari prietene.

Poate că atunci a fost parafată înțelegerea lor, cu Gerda care se tăvălea de râs atât de tare că ar fi deranjat chiar și cea mai avansată concepție pedagogică, dacă n-ar fi acoperit-o sunetul clopoțelului.

Dar Ruth nu și-ar fi imaginat niciodată că, începând din acea zi, de fiecare dată când vreo lecție de bucătărie sau de metodă Gabelsberger coincidea cu orarul liceului, Gerda avea s-o aștepte în fața porții dinspre strada Döllnitzer. Stătea acolo, cu spatele sprijinit de gratiile din fier forjat, cu umbrela uneori deschisă, cel mai adesea agățată de braț, aproape

întotdeauna fumând: ca o soră mai mare sau ca o femeie în așteptarea unui bărbat care avea să vină negreșit. Clădirea își arunca deasupra ei umbra întunecată și asimetrică, alungită de contururile timpanelor terasate, podoabe neogotice care înfrumusețau la o înălțime inutilă edificiul cenușiu al institutului. Era neastâmpărată în felul ei natural, singură și minusculă în comparație cu fluxul elevelor de liceu; era autonomia personificată.

Ruth apărea și ea, stăteau un pic de vorbă în fața porții, apoi plecau fiecare la clasa ei sau, pălăvrăgind întruna, către casă. Cu pantofii ei cei mai neîngrijiți (cei pe care și-i punea când mergea la școală), Gerda îi ajungea cam până la umeri. Dar erau amândouă fete frumoase și fără griji, iluminate una de cealaltă.

În toată viața ei de elevă, Ruth nu se mai văzuse în felul acesta. Primul lucru pe care-l vedea acum în drumul către strada Döllnitzer erau proprii săi pași, adică picioarele ei mari în pantofii băiețești cu șireturi, cărora le schimba talpa de două ori pe an, lustruiți cu Erdal din cutiuța originală cu broască roșie. Și-apoi hainele pe care i le ajusta maică-sa ori, când îi pasa lucrurile ei cele mai bune, le dădea croitoresei să le modifice. Trenciul lui taică-su (chiar și cravatele lui, de când erau la modă), exhumat din dulapul care puțea a naftalină. „Fraților mei nu le

vine bine și-apoi, acum se poartă", respinsese protestele mamei și, strângându-și centura-n talie mai să se sufoce, adăugase: „Vezi, e perfect", înainte să iasă din casă cu capul plecat. Înfofolită așa, începuse să se simtă mai la adăpost și mai specială. Cu un pic de imaginație binevoitoare sau interesată, ea și Gerda semănau cu o Garbo și o Dietrich provinciale. Dar de fapt tot ce conta e că se găsiseră.

Csiki Weisz spune încă o dată că e o ușurare să-l vadă iar pe Capa în Atelier, măcar din când în când, și după ce-i întinde *Picture Post* dispare în bucătărioara sacrificată pentru laborator. *„Ein Moment!"* Ruth știe prea bine cât poate dura momentul acela, așa că-i strigă: „Între timp fac o cafea, bine?" și-și face imediat de lucru cu crăticioara și fierbătorul Eltron, investiție berlineză a lui Weisz și Friedmann, pus bine printre zdrențele lor când plecaseră la Paris. Era de-acum ruginit ca o fosilă subacvatică, trebuiau să fie atenți și să îndepărteze din raza stropilor revista așezată pe birou. De îndată ce apa începe să picure prin filtru, Ruth merge să controleze proviziile din dulăpior. Lapte e, pentru că aduc ei în fiecare dimineață, dar din *les biscottes* Heudebert a mai rămas doar cutia de tablă. Găsește două mere, o pară scofâlcită, colțul întărit al unei baghete, zaharnița.

— Ai mâncat de dimineață?

Repetă întrebarea până când Csiki răspunde: „Mulțam, nici o problemă", așa că începe să mărunțească bucata de pâine, doar-doar o găsi câteva îmbucături acceptabile.

Csiki uită să mănânce, n-are niciodată timp de cumpărături („Magazinele închid devreme." „Dar *boulangeria* din spate e deschisă și duminică dimineața!" „Ah, da? Nu știam..."), și Madame Garai, secretara de la Atelier, nu consideră că asta face parte din sarcinile ei. Așa că, de când Ruth a încetat să vină în Rue Froidevaux în fiecare zi, baza alimentației lui Csiki Weisz sunt cinele cu prietenul său „Bandi" Capa („Îmi ajunge dacă mănânc o dată pe zi, uite, am dinți de cal."), și astea pe ducă. Vor lua sfârșit de îndată ce bolnavul se va fi pus pe picioare suficient ca să facă saltul definitiv de la bistrourile din vecinătatea hotelului la rațiile secțiilor republicane din Spania, unde e ferm hotărât să se întoarcă. Și-apoi? se întreabă Ruth îngrijorată. Apoi Csiki o să se descurce, sau or să se ocupe de el cei din Budapesta, care la Paris sunt un grup măricel. E absurd să se ocupe tot ea și de Csiki. Ridicol să tot caute farfurii de spălat sau firimituri sub masă, ca și cum în lunile din urmă nu și-ar fi dat seama că pardoseala era întotdeauna curată, vasele puse-n ordine, și până și patul din pod era întotdeauna făcut perfect, ca la cazarmă.

— Mare noroc pe femeia care pune mâna pe tine, obişnuia să glumească, ceea ce făcea ca lui Csiki să i se înroşească uşor vârful nasului, cu toate că gluma era veche ca resturile unei baghete. Avea noroc şi ea, din moment ce imediat ce şi-a turnat ceaşca de cafea şi şi-a aprins o ţigară, Csiki a crăpat uşa, „Iartă-mă, încă două minute şi vin". Altfel, până să mai tragă un fum, ar apuca-o iar grija pentru chestia aia pe care trebuie să i-o spună lui Capa, chestie nu foarte urgentă, dar pe care vrea totuşi să şi-o scoată din minte.

Ce să facă? Să-l caute în cafenelele din Montparnasse? Să-l aştepte la hotel? Mai bine să-i spună imediat, fără să ţină seama de convalescenţă şi de prietenii înghesuiţi în camera lui de hotel. Când o să-şi revină complet, va fi tot mai preocupat să-şi impresioneze noii *copains* care-i spun „Bob" („Bàab"), de parcă ar fi unul de-al lor, un american la Paris, cum îl concepuse Gerda, care, dac-ar fi ascultat-o...

— *C'est l'Atelier Robert Capa,* repetase în cornet prima oară când auzise diminutivul acela.

— *Oui,* insista accentul ăla stâlcit, *j'ai un message pour Bob... Bob Capa.*

— *Ah... sorry Monsieur, dites moi, j'annote...*

De-atunci se obişnuise, dar tot nu scăpa de senzaţia de neplăcere şi înstrăinare. Dacă André e un nume de *coiffeur* sau de chelner, atunci Bob

ce mai e? Un unchi poznaş, colegul de bancă lungan şi deşirat, un om oarecare, cu cine ştie ce meserie? Nu reuşeşte să-şi bage-n cap că un pseudonim poate avea o viaţă proprie. „Robert Capa" îi intrase-n urechi în franceză, ca tuturor. Iar pronunţia aceea uşurase adopţia: un nume de origine incertă, un pseudonim artistic. Creatorii numelui, Gerda şi André, nu prevăzuseră că nişte americani adevăraţi ar fi putut să-l ia drept autentic, chiar dacă erau atât de încântaţi de găselniţa lor încât orice moment era bun s-o anunţe tuturor.

Pe 1 mai al gloriosului an 1936, un fotograf zigzaga în sens invers coloanei care înainta aproape imobilă, iar Ruth, care nu suporta lentoarea aceea epică, se ridicase pe vârfuri şi agita braţele-n aer ca să-i facă semn. Luaseră Parisul, erau o masă atât de impunătoare încât rezultatul făcut cunoscut abia două zile mai târziu, prin victoria Frontului Popular, nu părea decât numărătoarea finală a unei realităţi măsurate deja în trupuri – paşnice, sărbătoreşti, parfumate cu lăcrămioare şi garoafe: flori unitare pentru o manifestaţie unitară, procesiunea roşie convocată în Place de la Bastille sub mottoul *pour le pain, la paix et la liberté*[1] şi cu cererea sindicală,

[1] Pentru pâine, pace şi libertate (franc., în orig.).

concretă și revoluționară, a săptămânii de lucru de patruzeci de ore.

— Hai s-o căutăm pe Gerda, spusese André, avem noutăți!

Ruth s-a lăsat târâtă acolo de curiozitate și de mâna care-o trăgea de palton.

— Mă-ntorc repede, îi strigase lui Melchior.

Cât au urcat cu greu, strecurându-se pe margine printre manifestanți, își imaginase mai multe ipoteze. Prima, că s-ar fi căsătorit, a fost imediat dată la o parte: Gerda măritată, și tocmai cu Friedmann, nu, nu putea s-o creadă. Pleacă-n America, i-a trecut prin minte, și s-a convins că asta trebuia să fie. Aerul era saturat de primăvara socialistă, dar în aglomerație n-aveai cum să nu te gândești că ar fi fost de-ajuns o mână de provocatori pentru ca totul să sfârșească la fel ca-n februarie '34, cu zece morți. Dacă se ajungea la vreo ciocnire, Ruth trebuia să fie pregătită să fugă, la drept vorbind nici n-ar fi trebuit să calce-n învălmășeala aia.

Primul pe care l-au văzut a fost japonezul, stătea pe margine cu Gerda.

— Uite-o, zisese André, apoi i se adresase Gerdei: Explică-le tu, și-ntre timp lasă-mă să fumez o țigară.

Seiichi le aprinsese țigările tuturor, iar Gerda își oprise bricheta, ca și când frecând rotița ar fi putut trezi un duh care să-i sugereze un început bun.

— Nu. Trebuie să te prezinți singur.

André trăsese un fum din filtrul strâns între buze, fixând-o pe Ruth cu o expresie histrionică și aranjându-și un pic chica.

— După cum zicea poetul blestemat: *Je est un autre.* Trebuie să-mi spuneți Robert Capa.

Asta era tot?

Seiichi schițase niște aplauze. Gerda repeta „Robert Capa“ cu accent francez, englez și german, ținând să arate că nu stâlcea nici o limbă și avea ureche. Nimeni n-o băga-n seamă pe Ruth, cu surâsul ei jenat. Pe lângă ei se scurgea încet grupul metalurgiștilor.

Asta era tot, André își alesese un pseudonim. Gerda credea că a furat trucurile meseriei de la Maria Eisner, dar dacă credea că era de-ajuns să ai nume pentru a începe să-ți faci un nume, atunci tot ucenic rămăsese.

— De fapt, sunteți niște mic-burghezi, fusese concluzia lui Ruth, dar visele erau gratis.

— Sună cumva *marseiez* sau așa ceva, comentase ea, dar sună totuși bine.

— Capa înseamnă rechin în maghiară, răspunsese André, surd la ironia lui Ruth.

— Ba nu, e american ca Frank Capra, spusese Gerda. American de origine italiană sau ce vreți voi, dar compatibil cu fața aia... E suficient să se păcălească francezii.

Ruth era derutată. Numele era mai atrăgător decât grosolanul André Friedmann. Dar ce alte avantaje putea aduce? Preferau francezii un fals marseiez sau, hai să zicem, un fals american unui *petit juif* din Budapesta? Cu siguranță. Dar îl cunoșteau deja pe fotograf, cum să se păcălească?

Gerda, André și Seiichi o priveau cu acea scânteie în ochi ca a copiilor puși pe șotii.

— E mai bun decât Frank Capra, admisese Ruth. Are un fel de tușă nobilă, ca un Don Diego della Vega în interpretarea faimoasă...

— Ce-ți trece prin cap! replicase André. Noi ne gândisem la Robert Taylor și, pentru ea, la Greta Garbo. Gata cu Pohorylle. *Voilà*, începând de azi va fi Gerda Taro.

— Americană și ea, bănuiesc.

— Nu contează, internațională, răspunsese Gerda. Doar Robert Capa trebuie să fie american.

Tocmai trecea un banner de protest ÎMPOTRIVA SCUMPIRILOR, un altul ÎMPOTRIVA REÎNARMĂRII GERMANIEI, iar Gerda spunea chestii nu mai puțin absurde decât comentariul cu care încercase Ruth să-i provoace. Robert Capa locuia la Ritz, avea o limuzină și o mașină de curse, avea prestanță, era un tip sportiv, îi plăcea viața bună.

— Holtei? întrebase Ruth. Atunci fii pe fază să nu ți-l fure...

— Clar că holtei! se înfierbântase André, care parcă-și pierduse simțul umorului. Altfel cum să fie o zi la Monte Carlo, alta la Deauville, apoi la Geneva ca să-și verifice investițiile bancare. Ca să nu mai vorbim de călătoriile acelea plicticoase în America, când nu mai poți da de el pentru că folosește avionul privat. Unul căruia nu i-a lipsit niciodată nimic, înțelegi? Bunicul a ajuns la San Francisco în timpul febrei aurului, și-a apărat pepitele de cei mai răi tâlhari, dar a murit ucis de un creditor beat. Văduva lui s-a retras ca să cultive flori și să citească romane. Trei fiice pasionate de literatură, un fiu pasionat de botanică. Băiatul, ajuns un bun agronom, s-a căsătorit cu fata celui mai mare producător de compoturi de fructe din California.

— Tu ești ăla care voia să scrie romane? îl oprește Gerda. Treci la subiect!

— Poveștile, *Schatzi*, trebuie inventate cum se cuvine, altfel nu țin.

— Moștenitorul conservelor, reluase Friedmann, adică Robert Capa, s-a săturat de California și de piersici la cutie. Vinde tot, vine la Paris, aruncă cu banii, trăiește pe picior mare, dar nu-i ajunge. Prin familia lui curge și o vână aventuroasă, iar fotoreportajul îi satisface această nevoie de a birui plictiseala. Nu muncește pentru bani, evident, dar, ca un bun capitalist ce se află, nici nu visează să facă

vreun cadou altcuiva. Așa că o ia pe Gerda ca agent personal. Iar ea, cu șarmul ei, îl angajează pe subsemnatul ca factotum. Cam asta e.

— Munca lui Capa, punctează Gerda, trebuie s-o ofer la un preț exorbitant, n-am de ales...

Ruth a izbucnit în râs atât de tare, încât și-a atras privirile consternate ale tovarășilor muncitori din dreapta și din stânga. „Sunteți complet nebuni!"

Nu, nu foarte nebuni. Pe cât se părea, Gerda și André aveau de gând să arunce momeala cu discreție.

— Ah, parizienii ăștia care se cred așa isteți! Directorii de ziare, chiar și cei de partea noastră, cum se dau ei de ceasul morții dacă-ți măresc plata cu două centime, ție, biet refugiat antifascist. Dar dacă le spui de-un american care cutreieră *le beau monde* din toată Europa, abia așteaptă să-l întâlnească. *Très désolé*, și-a dus ultima cucerire la Veneția, n-avem idee când se întoarce. Și cine-o fi fata, e una faimoasă? Asta în nici un caz nu vă putem spune.

Pe neașteptate, Gerda scosese o flacără din brichetă, o ținuse aprinsă la maximum, apoi trântise capacul și-i restituise lui Seiichi paralelipipedul de argint. Megafoanele pârâiau, mitingul stătea să înceapă. „Pâine, pace, libertate", scanda câte-un manifestant.

— Ce marcă e: americană? întrebase Gerda.

— Am cumpărat-o de la Cartier, din Place Vendôme.

— Minunată. Înțeleg că bluful nostru pare o glumă de copii. Dar lumea crede ceea ce vrea să creadă. Cel puțin o vreme. Și o vreme ne e de-ajuns. Pentru că apoi, sunt sigură, noi nu ne mai întoarcem de unde-am plecat.

Csiki Weisz ridica din umeri de fiecare dată când Ruth se ambala în legătură cu noul diminutiv al lui Robert Capa pronunțat de vreun american („Bob, cuvânt din trei litere și tot reușesc să-l stâlcească!"). Așa că, într-o zi când își aranja materialele fotografice chiar pe masa pe care aștepta *le café au lait* pentru Csiki, îi expusese chestiunea lui Chim. După ce criteriu își alesese el un pseudonim? Și nu-i părea un pic rău să nu se mai audă chemat pe numele lui adevărat?

— Păi, nu. „Chim" e simpatic, nu crezi? Pentru unul cu față de nătăfleață...

Ruth a încuviințat și a așteptat explicațiile pe care Chim n-a întârziat să le ofere cu flegma aceea ce dezmințea clișeul fotoreporterului care aleargă ca un nebun după evenimente. I-a spus că n-a făcut decât să adapteze prima silabă a numelui de familie „Szymin", care ieșea din discuție. De altfel, și la Varșovia tot cu un diminutiv îl strigau întotdeauna, așa

cum Capa era Bandi și pentru unii avea să rămână așa toată viața.

— Dar „Bob" ăsta care mie nu-mi iese din gură, ție-ți place?

Chim a surâs vag, ridicându-și ochii din negative.

— Americanilor cu siguranță le place, dar nu numai lor. *Llegó Roberto Capa, el fotógrafo, mira, tenemos suerte!*[1] se zice prin secții. Așa i se spune din Andaluzia până-n Țara Bascilor.

Amuțise aflând că în Spania îl vedeau pe Capa ca talisman. Totuși, hotărâtă să facă față lucirii suav ironice care apăruse în spatele lentilelor celui interpelat, și-a repetat în minte sceneta nașterii eroului nostru. Apropo, ce s-a mai ales de milionarul american?

— Ăla era mai ales jucăria Gerdei, spusese Chim, cu un timbru al vocii care cobora sub pragul calmului său obișnuit. A fost demascat aproape imediat.

Ocupat din nou să pună în ordine probe și negative, îi vorbise despre exclusivitatea de la Societatea Națiunilor, la două luni după defilarea de 1 Mai. Ceilalți reporteri îl fotografiau pe Hailé Selassié care invoca sancțiunile, dar pe ghinionistul de spaniol arestat împreună cu ziariștii italieni care urlau

---

[1] A ajuns Robert Capa, fotograful, uite! Avem noroc! (span., în orig.).

ca fasciștii nu l-a prins decât Leica lui Capa. Toți voiau fotografia aia, la orice preț, chiar dacă știau foarte bine c-o făcuse André Friedmann. Așa se convinsese că era convenabil să lucreze cu Robert Capa.

— Atunci de ce nu-și spune întotdeauna Robert, nu nesăratul ăla de Bob?

Fraza ieșise bătăioasă, dar Chim nu se deranjase să ridice capul.

— Un nume e un nume, spusese, până la urmă aparține celorlalți.

Ruth nu era de-acord. În franceză se spunea *donner un nom*, nu? Iar un dar nu aparține cui l-a primit? Așa că putea să-și aleagă altul.

Chim a dat din cap, continuând să facă ordine.

— Bine, iartă-mă, te las să lucrezi.

Chim a oprit-o, arătând cu degetul către probele lui.

— Dacă am lua o fotografie... nu din astea, una în care ești tu. În ce fel te-ai indica pe tine?

După ce s-a gândit, descumpănită, i-a povestit că Gerda, oricând pregătită să extragă tot ce-i mai bun dintr-o experiență, îi rezumase odată un articol al lui René Spitz în care se vorbea despre momentul când un copil începe să zâmbească, apoi să se recunoască în oglindă, să bată din picioare urlând nu!, fază crucială, ca și cea următoare, în care învață să spună „eu". Dar în practică, profesorul nu tolera ca

secretara sa să fie o fată independentă. „Defect, de altfel, destul de răspândit."

Chim avea o calitate pe care n-ai fi bănuit-o: o modulaţie galantă a amabilităţii lui, o delicateţe timidă care făcea orice femeie să se simtă în largul ei. Astfel că Ruth i-a mărturisit că, totuşi, în fotografiile ei de model se recunoştea prea puţin şi nu era vorba despre falsă modestie sau, mai rău, de ipocrizie.

— Mă văd frumoasă, da, dar e reclamă, promovare... Sunt prea mulţi oameni de teatru în familia mea, poate că de-asta prefer să mă lipsesc de machiaj şi de poze.

— Păi, nici n-ai nevoie.

Parcă pentru a-şi completa complimentul, Chim îi oferise o ţigară.

— Totuşi, reluase Ruth ideea, Capa crede un pic în povestea aia a marelui *viveur* american, nu? Iar dacă acum acceptă diminutivul ăsta nesărat e şi pentru că îi confirmă că a reuşit să devină credibil în rolul ăla.

— Pentru că *au* reuşit, o corectase Chim, şi Ruth amuţise pe dată.

Şi-n timp ce Chim o consola cu timpul care aplanează totul (ducându-şi totuşi mâna la ochelari), ea îşi spusese că acel Bob n-ar fi existat niciodată fără Gerda. La începutul poveştii, ea se juca cu André

ca și cum ar fi schimbat hăinuțele unei păpuși de carton, iar el nu se împotrivea, ci o lăsa în pace – *ein braves Kind*. La urma urmei, cu Gerda nu adusese pe lume decât o singură ființă: pe sine însuși, Robert Capa.

E multă lumină acum în Atelierul din Rue Froidevaux, lăptoasă și plată, dar nici nu poate fi altfel cu cerul ăla cenușiu: lumină perfectă pentru un artist, dar nu pentru un studio fotografic. Csiki nu se plânge văzându-se silit să stea în chicinetă și nici că trebuie să „întindă albiturile" în toaletă, urcând și coborând scara în spirală cu tava cu fotografiile ude, apoi să curețe totul până dimineață. Nu se cade s-o oblige pe doamna Garai să facă pipi sub ochii armatelor spaniole sau chineze, iar dacă vreun client întreabă de baie, nu e cazul să-i ofere toată acea intimitate a fotografiilor încă proaspete, susține Csiki.

Nu greșește, se zvonise că Robert Capa alesese acel Atelier pentru că îi aducea aminte de anii de aur ai pasajului Pilvax din Budapesta – care, evident, era cu totul altceva: aflat la doar doi pași de Váci utca, unde-și făceau cumpărăturile frumoasele din lumea bună și, pe deasupra, sediu al unei cafenele celebre pentru a fi adăpostit patrioții revoluționari de la 1848. Pasajul Pilvax o fi găzduit el istoricul local *Kaffehaus*, în eleganța îmbâcsită a anilor '20, dar nu

avea ferestre mari care să dea pe Rue Froidevaux, puse și mai bine în lumină de mobilele procurate de Gerda: fără vechituri, puține și bune. Micul fotoliu negru, cu linii drepte și foarte ușor, cele două scaune pătrate, comode, care înglobează în armonia raționalistă masa zveltă pusă pe o capră de tapițer.

Acolo ar trebui să se-așeze Ruth și să răsfoiască *Picture Post*, dar, în așteptarea lui Csiki, preferă să privească pe geam, un pic nervoasă din pricina lucrului pe care vrea să i-l spună lui Capa. S-a cam săturat să-i aștepte, dar tocmai se deschide ușa chicinetei.

— Ei, ai văzut reportajul din revistă? întreabă Csiki, și începe să înmoaie pâine în cafeaua cu lapte.

Ruth îl privește sprijinită de marginea mesei, sorbind din cafea și fumând, un pic mai relaxată.

— E bună pâinea? Nu mai par să mai fie urme de mucegai.

— E foarte bună, la Budapesta eram obișnuit...

Ruth vrea să apuce revista, dar se blochează observând felul lent în care mestecă Csiki, cu cotul pe masă, cu capul aplecat. Poate că ea ar fi trebuit să fie pentru Gerda ce era Weisz pentru Friedmann: prietenul veșnic recunoscător că a fost ales, prietenul-umbră.

Nu e prima dată când se gândește la asta, rememorând vremurile de la-nceput, când André se așeza

la măsuţa lor de la Dôme, se învârtea de-o ţigară sau, dacă avea cumva un pachet, le oferea câte una fiecăreia, dar mai întâi Gerdei. La un moment dat, de obicei după cafea, începea să depene aventuri din adolescenţă, „O gaşcă de derbedei cam ca ăia din strada Pál[1], asta eram: dar noi acceptam mai mult decât bucuroşi şi fete..." Ruth intuia că poveştile acelea erau croite pe măsura Gerdei, care chiar le găsea amuzante, sensibilă la tuşele de epopee maghiară şi la acel *feuilleton* pus la cale în onoarea ei. „Ce-mi pasă!" răspundea atunci când Ruth, seara, înainte de a stinge lumina, spunea că poveştile alea erau însăilări de roman, ca să nu zică aiureli. Acum e nevoită să admită că se înşela.

Nu atât Capa i-o dovedeşte, cât mâna lui dreaptă, mâna aceea slabă care protejează acum bolul pentru micul dejun. Csiki Weisz, care nu spune niciodată nimic despre copilăria lui, sau care povesteşte cu gesturile de fiecare zi, acelea ale unui orfan de război adoptat de un copil de aceeaşi vârstă şi plin de imaginaţie.

Ruth auzise povestea lui Csiki pe când Gerda era încă în viaţă. Era prea lacrimogenă pentru gusturile lui André, aşa că o corectase cu un pumn de

[1] Aluzie la romanul scriitorului maghiar Ferenc Molnár, *Băieţii din strada Pál* (n. r.).

burlesc: Weisz-tatăl căzut pentru împăratul Ferenc Jóseph, dar din cauza unui cal, adică lovit mortal de o copită habsburgică; primul născut expediat la orfelinat, reprimit apoi acasă în anii de *Gymnasium*, ajunge curând să se folosească de casa maternă ca de un hotel, pentru că un anume Bandi Friedmann, care-l trăgea după el pe Csiki ca pe o remorcă, tot lărgea perimetrul incursiunilor lor mult dincolo de porțiunea cuprinsă între podul Elisabeta și școala aflată dincolo de cartierul evreiesc. Și-apoi erau fetele, așa drăguțe și de treabă – Eva, fata avocatului, și Kati, fiica bancherului – care-i învățaseră pe băieți primele arme ale meseriei „și nu vă mai spun ce altceva..." La Berlin, ocupându-se ele cu fotografia și deja intrate în cercuri importante, fuseseră exemplu și sprijin pentru Csiki și Bandi. Pe cei cu care-ai făcut prostii într-o anume vreme poți conta întotdeauna, și dacă s-ar dărâma lumea.

Da, prietenii se cunosc la necaz. Scrisoarea de condoleanțe sosită în Rue Froidevaux, trimisă de Kati Horna din Spania, unde făcea fotografii pentru presa anarhistă. Telegrama Evei Besnyö de la Amsterdam (BANDI E AICI STOP NU TE ÎNGRIJORA STOP), când Capa dispăruse în neant după înmormântare, care îi liniștise pe Csiki și-apoi pe Ruth, care dăduse fuga să-i anunțe pe toți prietenii îngrijorați.

La necaz se recunosc între ei prietenii adevăraţi. Mulţumită lui Csiki Weisz, Ruth îl descoperise pe Bandi, atunci când o angajase la studio, la puţin timp după înmormântare.

A durat mult până să-l ia în serios, măcar atât cât merita. Și Gerda, la-nceput, ce altceva făcuse?

— Păi dacă are douăzeci de ani! izbucnea.

— Și Georg Kuritzkes? Să nu-mi spui că faci mofturi pentru o diferenţă de un an...

— Dar ăsta încă mai are coșuri pe faţă.

Apoi, către sfârșitul lui '34, Gerda se cuplase cu Şoricarul, dovadă că André era jos de tot pe scara pretendenţilor ei. Cum să fi priceput Ruth că în spatele acelor eflorescenţe târzii de acnee era un băiat atât de atașat de gașca din adolescenţă? Băieţii ăia din Budapesta rămăseseră prieteni adevăraţi: unul se gândea la Csiki, Csiki se gândea la Bandi, și nici chiar acum, când era Robert Capa, Bandi nu și-ar fi uitat tovarășul din copilărie. Și Gerda?

Gerda o lăsase cu ochii în soare de pe o zi pe alta, dar gata cu dezgropatul morţilor. Cum să ţii supărarea cu o moartă, Ruth, cu tot ce mai ai acum de făcut și de cântărit! Privește-nainte și zi c-ai avut noroc. Ai pus bani deoparte (nu destui), ai un scop, doi fraţi mari gata să te ajute, un soţ cu pașaport elveţian, iar din Germania doar mama n-a scăpat încă. Mama ei care, după ce-i murise soţul de gripă

spaniolă când Ruth avea cinci ani, mai curând s-ar fi dat în spectacol în fața Neues Theater cu un boa de pene scos de la naftalină cu tot repertoriul ei teatral, pentru o pomană de două mărci, decât să-și trimită un copil la orfelinat; și nici nu considerase că e prea doamnă ca să facă curat în casele altora.

Şi, ca să încheie lista avantajelor, mai e şi faptul că nu trebuie să-și facă griji în privința băiatului ăstuia minunat. Csiki se descurcă singur, iar ea și-l poate scoate din minte. Ba chiar poate să-i comunice şi vestea pe care are să i-o dea lui Capa, ca să fie sigură. Păi, nu el se ocupă de fapt de afacere?

— Nu te grăbi cu revista, Ruth, eu am răsfoit-o deja. Strâng eu.

Şi e deja acolo cu burete și cârpă ca să curețe masa și apoi să pună *Picture Post* pe suprafața ordonată, așa cum cere ritualul lor de a deschide primul exemplar sosit la studio. Cu plicurile cu reviste ilustrate adresate lui Mr. Capa e de-ajuns să fii cu băgare de seamă, în timp ce pentru cotidiene, asistentul lui a pus la punct o tehnică de precizie ca să nu se vadă că le-au deschis deja: atitudine prevenitoare tipică a lui Csiki față de Bandi, care rupe banderola poștei fără să observe nimic. Cu timpul, nerăbdarea de a vedea fotografiile puse-n pagină s-a diminuat, dar în violența cu care rupe banderola supraviețuiesc frumusețea și sensul unei munci destinate să atingă ochii lumii.

Și la asta ar vrea Ruth să revină și să se scuze față de Capa pentru grimasele perplexe cu care o asculta pe Gerda când îi proslăvea, în crescendo, talentul lui André Friedmann.

— Îmi cam imaginez eu despre care talent e vorba.

— Nu, nu-ţi imaginezi. Și nu te gândi că...

— Nu vreau să știu nimic.

Ruth râdea, dar Gerda se încăpăţâna.

— Dacă-ţi spun eu, înseamnă c-așa e. Nu facem altceva decât să hoinărim prin Paris, să vorbim, să continuăm să vorbim și-n cafenele când suntem bocnă și obosiţi de atâta fotografiat etc. Nu vreau ca din vina mea Leica lui să ajungă din nou la casa de amanet. Oricum, i-am repetat în toate limbile că nu pot să-i ofer decât o prietenie pură și simplă. Ţi-e de-ajuns?

— Să sperăm. Dar știi ce și-a pus ăla-n cap, nu?

— Bine. O singură dată. A fost poate o frivolitate, totuși...

Restul se dizolva în acel *perlage* al ciripitului ei. Gerda radia pentru fiecare păcat copilăresc, iar Ruth era înmărmurită și copleșită. Dacă asta păţea ea, dacă se vedea sedusă de prietena ei și dacă forţa acestei seducţii, în cazul ei, nu provenea de la irisurile de culoare incertă, nici de la gura în formă de inimioară, cu atât mai puţin de la sânii minusculi, părul

pubian blond-roşcat, coapsele de efeb pe care Gerda şi le freca în fiecare dimineaţă cu apă rece şi săpun de Marsilia, atunci ce-ar fi putut să le reproşeze lui Georg sau Willy sau André sau oricărui alt bărbat incapabil s-o lase-n plata Domnului şi s-o uite?

Dacă Gerda ar mai fi fost în viaţă, ea care în orice ipostază (amantă, agent, prietenă) ţinea singură locul publicului şi al aplauzelor de care Friedmann avusese întotdeauna atâta nevoie, atunci toată neliniştea lui iscată de dorinţa de a fi aclamat nu s-ar fi redus la ritualurile acelea fără entuziasm. În schimb, acum, când Capa primeşte atâtea aplauze şi atâtea bătăi puternice pe umeri de la Ernest Hemingway, atâtea sticle ca să-şi serbeze isprăvile comune, să uite de înfrângeri şi să-i dea dracului pe fascişti, cel care organiza iniţial aplauzele, Csiki Weisz, şi ea, o adevărată fiică de actori, sunt încă acolo să-şi facă numărul şi să-i spună „bravo!" Douăsprezece pagini într-o revistă cu tiraj de milioane sunt dovada unui succes extraordinar. Dar, pentru Robert Capa, succesul a ajuns puţin mai mult decât confirmarea unei sarcini îndeplinite conform aşteptărilor. Aşa că Ruth şi Csiki exagerează cu adjectivele şi cu superlativele, chiar dacă el le-nghite ca pe apă. Doar Gerda i-ar fi transmis o substanţă cu totul diferită, ea avea ambiţie şi încredere pentru amândoi, şi pentru apărarea Spaniei libere, roşii şi republicane.

*

Ruth s-a hotărât să se uite prin *Picture Post*; aşa-l face fericit pe Csiki și-apoi poate să-i vorbească despre proiectele ei. Pune revista în centrul mesei, gata s-o deschidă, când ochii-i cad pe fata de pe copertă. Nu pare un model, ci o fată adevărată, cu un zâmbet adevărat („The Girl with a Smile") și o tunsoare frumoasă, părul scurt, alb ca părul unui pudel. *Life* n-ar face niciodată aşa o copertă, fetele de pe copertele lor au o frumusețe standard. Dar *Picture Post*, care se născuse ca să smulgă insulele britanice de sub dominația *Life*, oferindu-le aproape același lucru, se voia o publicație progresistă. Editorul e unul de-ai noștri, îi explicase Csiki, unul din Budapesta, care-a adus la Londra experiența jurnalismului berlinez. Și, după cum se vede, experiența aceea se traduce printr-o fată care stârnește curiozitate fără să tulbure excesiv ochii cumpărătorilor. Spania e ascunsă în interior, Spania va face din nou titlurile presei burgheze când va fi căzut, adică nu peste mult timp. Pe Ruth o cuprinde o amărăciune care-o duce din nou cu gândul la Capa, epuizat de sechelele lui Río Segre, cu Csiki, Chim și ceilalți care-l susțin ca pe-un sultan. Tu, Gerda, ai fi reușit să-i ridici moralul? Când își pune întrebarea asta, trebuie să-și strângă imediat buzele, pentru că brusc aude vocea ei limpede și pătrunzătoare: „Hai, să nu ne demoralizăm."

Ruth n-o văzuse niciodată pe Gerda recunoscându-și vreo greșeală, având remușcări. Singura dată când plânsese de față cu ea mai mult decât câteva bătăi de pleoapă a fost în toamna lui '34, în timpul unei *soirée* organizate de l'Association des écrivains et artistes révolutionnaires, în care Gerda se înscrisese ca fotograf câțiva ani mai târziu. Dar atunci nu aveau invitație ca să se poată așeza pe catifeaua de la Théatre Adyar, iar Ruth n-avea nici un chef să alerge până-n spatele Turnului Eiffel. Doar pentru că, după părerea Gerdei, era un tribut obligatoriu de plătit lui Jean Vigo, și cinematografiei sale revoluționare, să vadă ultimul film al unui regizor care se lupta cu cenzorii, cu producătorii și cu lumea care nu pricepe avangarda.

— O să fie vesel ca la-nmormântare...

— Vedem filmul pe gratis, Ruth, ce-ți pasă.

Când a urcat pe scenă protagonista din *L'Atalante*, amintind în ce condiții terminase filmările *cet homme extraordinair,* epuizat de tuberculoză, emoția a electrizat sala, iar persoanele apropiate de defunct au izbucnit în lacrimi.

Cu fața ei serioasă și sobră, Gerda nu dădea nici un semn că la jumătatea peliculei un mic acces de tuse avea să deschidă drumul unui plâns cu sughițuri. Dar Julietta aceea care fuge de pe barja lui Jean către luminile, atracțiile și seducția Parisului era cu

adevărat eroina perfectă pentru Gerda. Poate că ar fi izbucnit în lacrimi și în fața vreunui alt ecran, dacă n-ar fi fost nevoite să-și socotească atent mărunțișul din poșetă. În perioada aceea renunțaseră s-o vadă pe Garbo în melodramaticul *Văl pictat* și pe întunecata Dietrich în *Împărăteasa Caterina*, dar într-o duminică ploioasă și-au permis totuși să vadă a doua oară *Băieții din strada Pál*, însoțite de Șoricar, care atâta aștepta. În puținele seri când nu se zgârceau pentru un bilet la cinema, preferau totuși filmele comice: ca pe vremuri, când fata cea elegantă din Stuttgart râdea ca o nebună la Stan și Bran, de nu-i venea să creadă noii sale prietene din Leipzig. Afară din sala de cinema, între pleoapele Gerdei înfloreau doar minime incontinențe de furie, umbre de neplăcere și, mai ales, scurgeri de orgoliu rănit. Lacrimile cauzate de griji, durere sau neputință erau cedări în fața catastrofismului de care, în vremea aceea, era mai bine să te dezbari.

O dată, totuși, se întorsese acasă obosită și morocănoasă, își scosese pantofii și ciorapii, își masase gleznele și se lungise pe pat îmbrăcată, închizând câteva clipe ochii.

A doua zi, Ruth nu se putuse abține.

— Vești proaste? Probleme cu slujba?

— Ca de obicei, zisese, plus o greață tâmpită care nu-mi mai trece.

— Poate-ar trebui să mergi la un medic.

— Păi, da. Mâine mă duc.

Când s-a-ntors, la prânz, Ruth a găsit-o pe Gerda acasă: nemachiată și palidă, cu ochii aprinși de o vioiciune febrilă.

— E oficial: sunt însărcinată. Dar vineri dimineață rezolvăm. O să fie de-ajuns să mă odihnesc în weekend, zicea doctorița. E una care înțelege nevoile femeilor. Și cere atât de puțin că parcă, parcă merită să revii...

Gerda râdea de propria glumă de parcă totul ar fi fost deja pe jumătate rezolvat. În schimb, lui Ruth îi căzuse foarte rău, fața i se întunecase.

— Te-am scandalizat? Sunt accidente, lucruri care se întâmplă...

— Știu și eu asta, replicase Ruth cu grația uneia cu peste treizeci și nouă la pantofi.

Îi picase rău și Gerdei, de-acum o cunoștea bine. Și, dintr-odată, Ruth își dăduse seama de distanța de cinci ani dintre ele și se speriase: nu doar pentru ce-ar fi putut merge prost, și-atunci ce naiba s-ar fi făcut aici, la Paris, fără bani și fără acte în regulă? I-ar fi cerut împrumut lui Willy? Ar fi telegrafiat la Stuttgart? Era speriată și de însăși ideea unei sarcini. Da, era cu adevărat ciudat, ținând cont că ea ar fi făcut exact același lucru, revendicând libertatea de alegere. Era și mai ciudat ținând cont că maică-sa îi vorbise

devreme și în termeni foarte clari despre lucrurile acestea, cum să le evite sau cum să le înfrunte.

Ruth devenise domnișoară – una foarte înaltă – de aproape un an. Se îndrăgostise fără speranță, avusese și câteva pasiuni trecătoare, împărtășite de unul sau doi colegi de școală ai fraților Kuritzkes. Se lansase într-un sărut care trebuia uitat și nu-i spusese absolut nimic mamei, făcându-i în schimb oarece aluzii despre obiectul amorului său fără speranță. La cererea minunaților ei frați care se amuzau s-o tachineze, dădea uneori și nume, își expunea părerile și gusturile în domeniu („blond, poate șaten, măcar cu o palmă mai înalt și din ultimele clase de *Gymnasium*").

Frații ei însă erau băieții răsfățați ai mamei, care se gândeau în primul rând la ei (și asta, își spunea Ruth, era, din păcate, valabil și acum: maică-sa locuia într-un cartier în care să vânezi evrei era ca și cum ai scutura un măr toamna. Kurt ar fi vrut să pună Hans banii ca s-o scoată de-acolo, dar Hans fugise din Leipzig după Noaptea de Cristal, iar acum era în Suedia și n-avea nici un ban. Culise ale vieții ei cu care va trebui să-i pună la curent pe Csiki și Capa).

În orice caz, în ziua aceea Hans era în călătorie de afaceri, Kurt debarcase deja în Manhattan – probabil că era prin '29. Ruth îi spusese lui Mutti despre un băiat, nici nu mai știa despre care, sau cum ajunseseră

să vorbească despre asta. Dar ține minte fața maică-sii în cercul de lumină al becului din bucătărie, urma frumuseții ei care rezistase vârstei și uzurii, bărbia ridicată deasupra rămășițelor prânzului simplu pe care-l pregătise așteptând-o să se-ntoarcă de la lucru: *Buttermilch*, cartofi fierți, desert de căpșuni.

— Ruth, te rog să-mi promiți, e important. Dacă ți se pare că ai problema aceea, îmi spui imediat ce-ți dai seama. Cu o prostie ne descurcăm noi, înțelegi? Dar nu putem să ne permitem mai multe.

Să fi împlinit deja paisprezece ani? Probabil că nu, pentru că-i venea să intre-n pământ de rușine. Se simțea jignită și era pe punctul să izbucnească, dar maică-sa i-o luase-nainte. *Mein Herz*, îi spusese, mai bine să te gândești decât să te rușinezi.

În casa lor nu erau îngăduite nici măcar acele puține secrete care să te facă să te simți adult, se gândea Ruth. Dar colegele de liceu care aveau un tată în viață și înstărit și o *adevărată doamnă* drept mamă, nu o fostă actriță, fiica unui ambulant, despre al cărei mariaj s-a vorbit pe la colțuri luni întregi prin curțile de pe strada Brühl, colegele acelea n-ar fi avut în veci parte de o asemenea binefăcătoare intimitate.

La urma urmei, nu era Gerda chiar tipul acela de fată? se întreabă Ruth, privind figura ciudată de pe coperta *Picture Post,* care i-ar fi plăcut prietenei ei.

Da, poate la început, pentru că mai târziu s-ar fi scuturat hotărâtă de amprenta aceea, la fel de hotărâtă ca atunci când s-a dus să-și extragă sămânța care-i umflase burta. Era o nucă tare, Gerda, dar nu din familie i se trăgea.

Blânda și micuța doamnă Pohorylle ar fi murit de spaimă și de rușine doar imaginându-și eventualitatea unei fiice gravide. Gerda îi moștenise statura, dinții albi, pielea de alabastru în sezonul rece. Totuși, mama Gerdei părea mai degrabă înrudită (poate chiar era?) cu tânăra servitoare care-i luase lui Ruth impermeabilul când venise prima dată în vizită în Springerstrasse – chiar dacă servitoarea purta un *sheitel* șaten-șoarece iar stăpâna casei avea un coc după penultima modă. Dar între cele două femei exista probabil o legătură mai puternică decât a putut Ruth să observe în timpul prezentărilor pe fugă din pragul salonului în care intraseră cu o anumită stânjeneală.

— Vă pot oferi *a stikele*[1] din plumcake-ul meu, domnișoară Cerf? L-am făcut azi și cred că mi-a ieșit bine. Sau sunteți și dumneavoastră atentă la siluetă ca fiica mea și preferați niște fructe?

— Mulțumesc, doamnă Pohorylle, o să gust cu plăcere din plumcake.

— Pentru mine nimic, Mutti, doar apă!

---

[1] „O bucată“ (idiș, în orig.).

Gerda strigase în timp ce mama ei se îndepărta, iar ea se făcuse deja comodă pe sofa, picior peste picior, își aprinsese prima țigară și-i făcuse semn lui Ruth să se așeze în colțul celălalt. La întoarcere, doamna Pohorylle era ca o formă ovoidală eliptică, înaintând cu grijă, tăiată în două de un dreptunghi de argint: o tăviță pentru prăjituri, o alta cu felii de măr și de portocale, furculițe mici pentru tort, o carafă de cristal, două pahare, un ceainic cu marginea aurită, cu zaharnița și o ceașcă din același serviciu de porțelan alături. Ruth a dat să se scoale, dar a fost oprită cu un „nu vă deranjați, *bleiben Sie do zitsn!*[1]", în timp ce Gerda s-a mărginit să-și pună țigările Muratti și scrumiera pe măsuță. După ce și-a dus la bun sfârșit sarcina, așezând platoul pe masă, doamna Pohorylle o invită să se servească („*Bitteschön*"), apoi îi spune fiicei ei: „Sunt la bucătărie cu Rivka, dacă ai nevoie de ceva."

Ruth luă două felii de plumcake și-i lăsă Gerdei fructele. La sfârșit, pentru că așa fusese educată și obișnuită, și pentru că nimeni nu se ocupa de asta, ridică platoul și plecă în căutarea bucătăriei. Deschise ușa unei încăperi mari, inundată de aerul rece și de lumina care intrau din balcon: pereți, masă de marmură, bufete albe (un alb nou-nouț), totul plin

[1] Rămâneți unde sunteți! (germ., în orig.).

de un festival de borcane verzi și purpurii. Mama Gerdei și Rivka „puneau" castraveți și sfeclă – bucăți sau tocată și amestecată cu hrean, într-un sos roșu – și-și dădeau una alteia borcanele și capacele fără să-i bage de seamă prezența.

— *Oj dos Fräulein hot gebrach di teler!*[1] exclamă fata, la care doamna Pohorylle murmură două propoziții incomprehensibile care produseră evacuarea rapidă a conservelor de lângă chiuvetă.

— Nu trebuia să vă deranjați, îi spuse, dar nu apucă să se șteargă pe mâini de șorț, că Ruth lăsase deja povara și, cu un „pentru nimic", o și pornise către salon. Chiar și cu ușa-nchisă și-a dat seama că își reluaseră imediat conversația în idiș. Rivka asta abia sosită din Galiția o duce aici mai bine decât maică-mea la familia Kaufmann, îi trecu prin minte și încercă să-i spună asta și Gerdei.

— Sunteți foarte liberali la voi acasă.

— Cam da. Dar de ce?

— Din felul cum o tratează mama ta pe servitoare.

— Păi, nu e obișnuită. Noi nu suntem ca alde Chardack, ce credeai?

Ruth nu-și mai amintește dacă ambasadoarea trimisă la casa Pohorylle imediat după îngrozitorul 13

---

[1] Domnișoara a adus tava (germ., în orig.).

martie '33, când cei din SA au întors cu fundu-n sus apartamentul și-au ridicat-o pe Gerda, era o verișoară a Șoricarului sau a altui prieten bogat de-al lor, dar sigur se trăgea dintr-o cunoscută stirpe de blănari. Frații lui Georg, care în momentul acela era la Berlin, studiind medicina, convocaseră imediat o ședință dincolo de primele *Schrebengärten*[1] din Rosental, unde contau pe o prezență neglijabilă de persoane, câțiva câini și câțiva copii în cărucior – și unii, și alții scoși din casă cu mare chef să se întoarcă la cald. Uniformele brune descinseseră deja în Friedrich-Karl-Strasse, vizită inutilă sub aspectul percheziției și deci menită doar să intimideze. Dar ei aveau canalele trebuincioase ca să culeagă informații și voiau să transmită familiei că Gerdei, deținută în *Schutzhaft*[2], i se imputa apartenența la o organizație sindicală ilegală.

Familia Pohorylle, afaceriști de proastă calitate care nu pricepeau cum ajunsese fata lor să se amestece cu o lume ca aia, știa oare că naziștilor le era de-ajuns custodia preventivă ca să rețină pe oricine cât le plăcea lor? Că și fără acuzații formale puteau s-o mute pe Gerda în alt penitenciar sau s-o expedieze într-un lagăr de concentrare? Așadar, cineva

[1] Loturi de grădină (germ., în orig.).
[2] Arest preventiv (germ., în orig.).

trebuia să meargă să-i pună la curent cât mai repede. Nu putea merge Dina, nici fiii ei, ale căror afilieri, acum ilegale, erau bine cunoscute. Cei mai puţin compromişi din grupul lor, începând cu Şoricarul, se mutaseră deja în străinătate. Aşa că, neţinând seama de militantismul sindical de la Gaudig-Schule, Ruth făcuse un pas înainte, zicându-şi că n-o să fie o dramă dacă se duce acolo pentru vreo zece minute.

— Cel puţin pe mine m-au văzut deja cu alte ocazii...

De fapt, i se cam făcuse pielea de găină – aceeaşi spaimă care acum, când mergea la Berlin să ducă informaţii şi ajutoare familiilor tovarăşilor deţinuţi, îi sugera să ascundă sub pernă paşaportul elveţian. Uneori, când se trezea în toiul nopţii, se uita dacă mai e acolo, pe noptieră, şi abia apoi se culca la loc.

Atunci, conform indicaţiilor experte ale Dinei Gelbke, n-o socotiseră candidata ideală. Aşa că cine altcineva să meargă la familia Pohorylle?

Au ajuns la o anume Else, Ilse sau Inge. Una peste alta, părea un gând disperat: avea cel mult treisprezece ani, dar Jenny, sora cea mică a lui Georg, se jucase cu ea de când erau mici şi zicea că-i fată isteaţă.

Ar fi putut să-i ofere ceva în schimb, o recompensă.

— Şi, după tine, pe una ca asta o cumpărăm cu o pungă cu caramele de câţiva *pfenigi*? Vezi să nu!

— De ce nu? Alea nu sunt doar caramele, sunt un premiu, a spus Jenny.

— O medalie de onoare...

— Exact, Soma. Poţi să-ţi ţii sarcasmul pentru tine.

Au decis că nu pierd nimic dacă încearcă. În pauză, Jenny vorbi cu Else, Ilse sau Inge asta, care, foarte pragmatică, spuse că poate da o fugă după şcoală, dar fără să întârzie mult, pentru că părinţii deja îi făceau capul mare. De-acum, la gimnastică şi pian o escorta o *Fräulein* ariană şi, dacă lecţia se termina târziu, venea s-o ia şoferul de la magazin.

— Te duc cu bicicleta şi te-aştept la colţ, o linişti Jenny. Dar trebuie să te grăbeşti.

— Dar, zi, e periculos?

— Nu pentru tine.

— Pentru că par un copil?

— Exact. Şi pentru că pari mai interesată de bomboane decât de altceva.

— Nu. Dacă pot să fac ceva împotriva *ălora*, o fac gratis.

Toate astea le ştiau de la Jenny, care le povestise întâmplarea, râzând ca de-o izbândă ce părea scoasă dintr-o carte pentru copii. Da, ambasadoarea lor sigur citise *Emil şi detectivii* şi alte romane mai recente ale lui Erich Kästner. Cu sau fără romane, îşi făcuse treaba.

Se prezentase formal, așa cum se cuvenea (numele de familie cunoscut își făcuse efectul) și, anunțând că era așteptată la prânz, nu întârziase să-și comunice mesajul. Toți prietenii, spusese, sunt alături de Gerda și de familia ei. Domnul și doamna Pohorylle o priviseră înmărmuriți, dar nu întrebaseră nimic, așa că, profitând de momentul lor de dezorientare, Jenny lansase întrebarea de explorare.

— Vă putem ajuta cumva?

Probabil că abia atunci a înțeles tatăl Gerdei.

— Mulțumim, îi spusese, ca și cum s-ar fi adresat unui adult. Se ocupă consulul nostru, consulul polonez. Va depune un protest scris la Ministerul de Externe. Transmiteți asta, domnișoară.

Nota finală, cea mai grotescă, a fost că doamna Pohorylle nu voia să lase mesagera să plece fără o dovadă tangibilă de recunoștință, dar în momentul acela teribil nu avea nimic bun să-i ofere. Până la urmă s-a înfățișat cu un pachet în care era învelită o cutie cu zece ouă.

— Sunt ale noastre, de clasa A, proaspete, de azi. O să fie bune acum, că se-apropie Paștele.

Ouăle au ajuns în Friedrich-Karl-Strasse, unde au fost servite prăjite deasupra unei grămezi de pâine neagră și șuncă, la o cină necredincioasă, rapidă și consistentă.

Gerda a fost eliberată la începutul lui aprilie, câteva zile înainte de începutul Paștelui evreiesc.

Dar acel *Judenboykott* îi lăsase fără reacție, terorizați și lipsiți de încredere, chiar și pe comercianții și pe liber-profesioniștii care nu fuseseră victime ale jafurilor și vandalismelor – geamurile sparte nu se pun la socoteală. Angrosistul Heinrich Pohorylle își recăpătase fiica. Îi mulțumise Domnului, cumpărase din nou marfa pierdută, făcuse curat la depozitul de ouă. Dar fetele știau că lucrurile n-aveau să se aplaneze. Trebuiau să plece.

Ruth fusese sfătuită să plece repede de un admirator ajuns nazist („Noroc că nu m-am purtat urât cu el", își spusese) și nu pierduse timpul. Și Gerda era conștientă că dacă mai cădea o dată în ghearele banditilor ălora, ar fi fost cel puțin expulzată și trimisă în Polonia, țară din care păstra o vagă mireasmă de lapte cald și de lemn ars, apariția unei vulpi pe care, poate, o visase, și frica de cazaci – probabil la fel de fabulatorie. „Înțelege-mă, Ruth, n-am mai fost acolo de când aveam cinci ani. Singurele cuvinte pe care le mai știu sunt alea scrise în pașaport și nici măcar nu știu să le pronunț."

Mai târziu, la Paris, când André și Gerda își povesteau unul altuia pățaniile din închisoare, Ruth avea impresia că asistă la o întrecere complice, un turnir poetic între amanți, care avea nevoie de prezența unui judecător.

— M-au tăbăcit așa de bine, că atunci când am urcat în trenul de Viena, încă aveam oasele rupte

şi-mi ardea fundul atât de tare c-am stat numai pe coridor, la fumat. Mi-am terminat toată provizia de ţigări înainte de vamă.

— La noi ajungeau urletele celor masacraţi de SA la interogatorii. Atunci am descoperit că puteam abuza de clopoţelul rezervat poliţiştilor. Era ca alea de şcoală, un sunet de se zguduia clădirea.

— Ce ţi-au făcut?

— Nimic. Insulte. Mă opream din sunat îndată ce începeau să coboare scările. Dar tovarăşii ne auzeau şi, în plus, îi enervam rău pe ticăloşii ăia.

— Ori îmi îndrugi gogoşi, ori i-ai dus de nas şi pe-ăia cu graţiile tale.

— Păi, sigur. Mai ales că una-două-mi dădeau lacrimile...

E posibil ca Gerda să fi rămas așa de lucidă şi-n puşcărie? Să fi fost întotdeauna reactivă și încurajatoare şi – asta-i de la sine înţeles – învăluită în șic și șarm ca o ființă dintr-o lume aparte?

— M-au arestat când mă duceam să dansez...

— Cu cine?

— Habar n-am, Georg era deja în Italia.

— O spui doar ca să mă enervezi, nu?

— Pe naiba. Voiam să spun că a fost un mare avantaj, pentru că zbirii nu concepeau că una cu pantofiorii asortaţi la rochia de mătase ar putea să fie o comunistă turbată.

Să fi crezut Gerda cu adevărat că zâmbetele și zorzoanele ei chiar fuseseră o armură impenetrabilă și să fi fost convingerea asta suficientă ca să nu se lase doborâtă? Sau chiar era refractară la spaimă, la groază (în camera de tortură, Doamne sfinte!) și la conștiința inexorabilă a înfrângerii?

Să trăiască, dar nu cu prețul oricărui compromis, asta voiau cu toții. O voiau Georg și frații lui, o voiau ea, și Melchior, și tovarășii lor din SAP. O voiau Chim, și Kati Horna, și Csiki Weisz, și toți care fuseseră în Spania, chiar și numai pentru scurt timp, ca să se alăture cu aparatul de fotografiat luptei republicane. Cum reușea Gerda să fie mai bine echipată decât ceilalți? Pentru că sigur era, fusese dintotdeauna. Nu era nevoie să deschizi *Pariser Tageszeitung* a doua zi după înmormântare ca să găsești într-un articol confirmarea că, deja prin primăvara lui '33, fusese o colegă de celulă întreprinzătoare și descurcăreață, că le distribuise țigări deținutelor și le cântase hituri americane, până când, din străina pe care-o priveau pieziș („gâscă împopoțonată", asta-i impresia pe care trebuie s-o fi făcut în pușcărie), a devenit chiar șefa găștii.

Greu de crezut că lucrurile au stat așa, dar chiar faptele relatate de o colegă de pușcărie din Leipzig și de cine-o cunoscuse pe Gerda în Spania confirmau versiunea asta. De altfel, mergând în Germania cu

Melchior, ea însăşi experimentase pe pielea ei de ştafetă clandestină că nu există stimulent mai bun pentru febra scenei decât simpla și nemiloasa frică.

Şi-apoi, domnişoara Pohorylle, cetăţeană poloneză născută la Stuttgart, poseda virtuţile marţiale pe care Hitler le pretindea tineretului german: agil ca un ogar, rezistent ca pielea tăbăcită şi, uneori, dur ca oţelul. Dar rezistența și duritatea Gerdei erau modelate din cu totul alt aluat: nu războinic, nu mortuar. Să faci totul ca să trăieşti, dar nu cu orice preţ – Gerda își dorea asta mai mult decât ei toţi la un loc. Şi într-adevăr depășea restricţiile și obstacolele care stăteau în calea acelei dorințe cu o pornire irepresibilă, cu un avânt pe care doar masa de oţel a unui tanc reușise să-l strivească.

Vineri, Ruth mersese cu ea la controlul medical. Se treziseră în zori ca să se pregătească în tihnă şi apoi să traverseze jumătate din Paris. În metrou citiseră ziarul și comentaseră în șoaptă știrile, ca să nu deranjeze poporul muncitor care umplea primele curse, încercând să mai prindă un pic de somn. Coborâseră la Filles du Calvaire și urcaseră într-o casă de la începutul străzii Oberkampf. „*Voilà*", zisese Gerda când intraseră în holul asemănător atâtor alte săli de aşteptare, doar că la acea oră matinală era complet pustiu.

Doctorița a apărut aproape instantaneu. Atât cât putuse Ruth s-o vadă, îi plăcuse: vârstă medie, părul nici lung, nici scurt, un șirag mic de perle sub halat, proaspăt rujată. Observase că în teancul de reviste de pe măsuța din sala de așteptare erau câteva numere din *Vu* și din *Regards*, dar preferase revistele pentru femei. Se amuzase cu noile modele propuse de *Le Petit Écho de la Mode* (unica idee demnă de copiat erau fundele mari scoțiene de pus pe gulere). Răspunsese unui „*Bonjour, madame*" al unei tinere perechi, văzând cum se ițește de sub un șal de lână albastră un pântece protuberant ca un pepene, iar băiatul (care nu-și scosese basca de pe cap) îi spusese: „Vedeți, acolo, înăuntru sunt doi", pentru ca apoi să o întrebe dacă poate să arunce o privire pe *L'Humanité*, pe care Gerda-l lăsase pe scaunul de-alături.

— *Bien sur*, putea și să-l ia.

— Merci, camarade!

— *De rien. Et beaucoup de félicitations, camarades.*[1]

— *Ce sera dur, putain, mais on va se débrouiller.*[2]

Fata i-a dat un cot și, din instinct, și-a mângâiat burta.

S-au străduit să râdă. Au vorbit despre ture suplimentare, despre cum să se aranjeze cu gemenii și

[1] Pentru nimic. Și felicitări, camarazi! (franc., în orig.).

[2] O să fie greu, la naiba, dar o să ne descurcăm (franc., în orig.).

despre doctorița care-i primea pe gratis, pentru că și o muncitoare trebuia să aibă dreptul de a naște cu riscuri minime, ca orice viitoare mamă. Și-așa, când ieșise prima pacientă din cabinetul de ginecologie, Ruth era deja liniștită.

— Gata, plecăm, șoptise Gerda traversând ușoară sala de așteptare, dar în lift tot s-a proptit de lemnul uleios al cabinei.

Ruth voia să caute un taxi, dar Gerda o-njurase, „Ești cretină? Chiar aici, în față?", și insistase să ia metroul. Ajunseseră la un compromis, sugerat de prima cafenea care le ieșise-n cale pe trotuar, în care prietena pradă durerii intrase să ceară un pahar cu apă.

— Stai aici, îi spusese Ruth, vin să te iau cu taxiul.

Pe drum, Gerda privea pe geam. Apoi a urcat scările fără să se sprijine de brațul lui Ruth și până-n cameră n-a mai scos o vorbă.

— Arde, futu-i. Data viitoare nasc băiat!

O tamponase, îi schimbase absorbantul, îl împăturise pe cel folosit, scosese oala de noapte plină cu zeamă roșie, o clătise și-o adusese înapoi în cameră. Apoi ieșise la cumpărături și se-ntorsese să vadă dacă totul era-n ordine. Gerda era tot ghemuită, nemișcată, nu-și dădea seama dacă dormea sau nu. Mai târziu, privind-o pe furiș din partea ei de saltea, i se făcuse milă de ea. Un ghemotoc de membre

femeiești care respira, sforăind un pic, cu gura ușor deschisă. Sunetul îi dezarmează chiar și pe cei mai bătăioși. În ziua următoare, Gerda declarase că se simțea bine, chiar dacă îi era încă greață („ca un pește curățat înainte de fierbere"), și nu mai avea nevoie de ajutor.

— Îmi trebuie doar aspirină.

— Ți-am luat, e pe noptieră, e și o cană de ceai proaspăt.

— Ești o comoară. Atunci ne vedem pe seară.

Asta fusese tot.

Nu, nu chiar. Se întâlniseră întâmplător la Café Capoulade, după ce câștigase Frontul Popular, și Gerda le povestise, printre alte noutăți, că ajunsese din nou în Rue Oberkampf la doctorița aia faină: nici o urmă, nici o problemă și partea bună fusese că sticleții erau ocupați cu greva generală, așa că și-a permis imediat un taxi, nu ca data trecută...

Probabil că André fusese la originea accidentului, dar Ruth nu-și pusese întrebarea, nici măcar prima dată, când încă locuia cu Gerda.

Săracul Capa, mustăcește Ruth acum, trebuie să fi fost bucuros să se strecoare printre muncitorii baricadați la Renault și să fotografieze vânzătoarele greviste de la Galleries Lafayette, mai degrabă decât să fie nevoit să se dedice prea mult unor zone femeiești mai puțin atinse sub acest aspect. Dar, odată întors

în Rue Vavin, s-o fi dus să cumpere fașă și aspirine, apoi sigur o dezmierdase pe Gerda și-i dăduse ciocolată, poate și flori proaspete. Pisicuței lui bolnăvioare, prințesei lui i-o fi făcut mare plăcere să se lase giugiulită în timp ce afară toată țara era cuprinsă de agitație sub un splendid soare călduț de iunie. Până când ea a șoptit „Lasă-mă-n pace, André, vreau să mă liniștesc un pic", iar el, alungat pe Boulevard Montparnasse, o fi plecat în căutarea altor provizii și, ca să se liniștească, s-o fi dus în fine să-și bea cea mai mare parte din avansul pentru reportajul în exclusivitate de la fabrica Renault din Billancourt. Buchetul pacificator, compus de florăreasa de lângă Dôme, dacă nu fusese deja uitat la cafenea, ajunsese undeva, dar sigur nu în carafa de pe birou. A doua zi, Gerda salvase probabil ce mai putea fi salvat și decretase că, din păcate, florile trebuiau aruncate. Dar în afară de o dojană – o beție nu e o scuză ca să te trântești pe pat cu hainele pe tine – fusese într-o dispoziție minunată, ca întotdeauna. Fusese minunată și ea, princiară și doritoare să-și pună la dispoziție orice parte intactă a ei și să uite cearta, arsura, florile ofilite și toate celelalte lucruri.

Ruth se amuză cu conjecturile astea un pic ironice, dar *Picture Post* o readuce la realitatea care trebuie privită-n față. *THIS IS WAR!* scris cu litere de-o

şchioapă deasupra reportajului, după care urmează imagini aproape fără text, chiar câte una pe două pagini, cinci soldați înghesuiți sub balconul natural al unei stânci, care observă, în depărtare, un podiș sfâșiat de bombe. Cu excepția fotomontajului creat la Londra, le văzuse pe toate. Chiar la masa asta le pusese în plicuri pe care scrisese adresele, apoi le regăsise în teancurile de ziare fluturate pe stradă sau așezate pe tarabe. Cu două săptămâni înainte, *Regards* ieșise cu coperta a patra dedicată acelorași bărbați porniți la atac.

Attaque sur le Sègre! Toutes les phases du combat. Photographies par CAPA.[1]

Luase *Regards* din zbor, în timp ce alerga să ridice ultima versiune dactilografiată a scenariului pentru *A doua zi nu există*, ca să i-l ducă urgent lui Max Ophüls. N-avea timp să treacă și pe la Atelier, necum pe la bolnav. În metrou nu găsise loc, dar răsfoind în picioare, în echilibru precar, paginile revistei, fotografiile acelea îi dăduseră din nou fiori.

Iar acum îi regăsește în *Picture Post* pe bărbații ăia cocoșați ca dromaderii, care înaintează poticnit pe terenul pietros. Bărbatul negru ca stânca, neclar, complet singur în lumea măturată de fumul alburiu al exploziilor. Trei umbre: două susțin camaradul

[1] Atac pe Sègre. Toate fazele luptei. Fotografii de CAPA (franc., în orig.).

din centrul fotografiei, în mijlocul deșertului perdelei de fum care le învăluie pașii. Bărbatul rănit grav. Bărbatul care moare în fața obiectivului.

La victoire du Rio Sègre; un document unique et exclusif.

Victoire, victoire, victoire: în capul fiecărei pagini.

Victoria a fost eroică, dar n-a schimbat nimic. Ofensiva finală plutește deja în aer, i se simte mirosul peste tot, chiar și la Roma, unde pontiful, fiind încredințat că va găsi înțelegere la generalul Franco, ceruse un armistițiu de Crăciun. E ultima necunoscută: va obține Papa amânarea? Când stau de vorbă acasă, Melchior zice „nemernici ipocriți", Csiki zice „ei, să sperăm", iar lui Chim i se pare o insultă la adresa decenței pentru că, odată încheiate sărbătorile, *los moros*[1] aflați în solda așa-zișilor cruciați au să fie lăsați să măcelărească civilii, ca întotdeauna. Capa voia cu orice preț să se-ntoarcă de Crăciun la Barcelona. Mai erau două săptămâni.

Joyeux Noël! Joyeuses Fêtes! Joyeux Noël et Bonne Année 1939!

De când totul merge din rău în mai rău în Germania, când trece de la liniștea din Rue Froidevaux și apoi de la bezna invernală a cimitirului Montparnasse la bulevardele luminate, la vitrinele împodobite, la oamenii încărcați cu plase sau cu brațele

[1] Colorații, arabii (span., în orig.).

pline cu pachete de sărbători, Ruth se simte uneori ca un șoarece de oraș care-și ține o clipă respirația și-apoi țâșnește.

Realitatea care contează e altundeva. Realitatea e mai crudă decât cea mai crudă fotografie din ziar a lui Capa. Și-atunci Ruth își îngăduie o pauză, se uită la reportajul cu fata cu păr alb și nu-l observă pe Csiki care s-a oprit în spatele ei și-o întreabă:

— Ai văzut?

— Grandios! exclamă reflex.

Csiki nu reacționează. Nici când Ruth se întoarce și-i vede fața, o mască de Pierrot, trasă și palidă.

— Nu, murmură Csiki, uită-te mai bine.

— Ce e, ce trebuia să fi văzut? Fotomontajul, fotografia soldatului pe moarte?

— Alta.

Agitată, Ruth se-ntoarce la cele douăsprezece pagini ale reportajului, le întoarce repede până la pagina pe care-o sărise și care conține doar un portret al fotografului. *The Greatest War-Photographer in the World: Robert Capa.*

Și în sfârșit înțelege. Înțelege urgența de a-i arăta *Picture Post*. Bănuiește că Csiki nu îndrăznise să-i dea lui Capa revista, motiv pentru care acum așteaptă un sfat de la ea.

Pagina cu portretul care-l consacră pe *The Greatest War-Photographer in the World* e o culme nemaiatinsă

vreodată de alt fotograf, dar dacă Capa-și pierde echilibrul poate să cadă la loc în hăul din care abia s-a ridicat. Prăpastia e sub ochii lor, chiar acolo, pe masă.

Fotografia aceea fusese făcută de Gerda. Pe frontul din Segovia, lângă trecătoarea Navacerrada, când ea lucra cu Leica și el cu un Eyemo pus la dispoziție de *Time-Life* pentru un reportaj gândit să inaugureze marea cotitură. „*The March of Time* e un cinejurnal proiectat în peste o mie de săli. Hai să intrăm la Hollywood, camarade!“ Cam așa trebuie să-i fi spus Robert Capa, pentru că așa l-a prins Gerda Taro: concentrat, îndrăzneț, cu profilul lipit de camera aceea de filmat care-i împunge arcada ca un corn metalic cu aripi de fluture de noapte.

Cel mai mare fotograf de război fără aparat de fotografiat.

Totul e atât de absurd, încât lui Ruth îi scapă un comentariu imprudent: Gerda nu s-ar fi amuzat de incongruența asta, măcar ca să nu lase să se vadă că jubilează?

— Din păcate, suspină Csiki, pe-atunci nu se amuzase deloc.

Și, ca de obicei, el a fost acela care trebuia să-i dea veștile proaste lui Capa. „Explicați-i, când vorbiți cu el, că un film nu e o succesiune de fotografii“, îi comunicase tipul de la *Life*, gata să pună telefonul în furcă.

— *D'accord, d'accord*, bâiguise Csiki la telefon, *mais écoutez, my boss is back in Spain avec the*

camera, he will do better, il est en train d'apprendre...[1]

— *Well, keep on trying!*[2]

— Ultima care-a folosit camera Eyemo, murmură Csiki, a fost Gerda.

Leica azvârlită cât colo de șenile fusese recuperată cu ruloul încă intact, dar din camera de filmat nu rămăsese nici urmă. *Time-Life* sunase la studio ca să transmită condoleanțe, Capa era la Amsterdam, nu se putea lua legătura cu el. Csiki se temuse că dacă Capa le-ar fi spus că la Brunete dispăruse și camera Eyemo, devizul camerei de filmat n-ar fi întârziat să sosească, poate și o amendă pentru că n-ar fi avut voie s-o manevreze decât autorul angajat prin contract.

Ruth observă mărul lui Adam mișcându-se întruna pe gâtul lui Csiki, de parc-ar fi înghițit un bec, și adaugă, înghețată, că Gerdei îi plăcea să se simtă ca și cum ar fi fost partea cea mai bună a lui Robert Capa. Spunea tuturor că se pricepea mai bine decât el la filmat. Dar particularitățile camerei Eyemo, nu, pe astea nu le știa...

Becul de veioză din gâtul lui Csiki se oprește.

— Până la urmă, povestește obosit, Capa i-a sunat la redacție.

---

[1] De acord, de acord, dar ascultați, șeful meu este înapoi în Spania, cu camera de filmat, și o să se descurce mai bine, învață...

[2] Să mai încerce.

— *I'm very sorry, but your camera c'est kaputt... perdue avec ma femme.*[1]

Ruth a lăsat revista pe masă și l-a oprit din drum pe Csiki, gata să dispară în laborator (ca să nu se vadă că plânge?), ca să-i spună că se ocupă în continuare de treburile pe care i le-a dat.

— Mulțumesc. Știi unde-s negativele. Dacă nu mai ai coli albe, folosește hârtie cu antet.

Afară ploaia s-a pornit din nou, apa curge pârâiașe pe geamuri, exasperantă. Poate că încă o cafea ar fi de folos picioarelor reci, oricum, rău nu poate face.

— Mai fac o cafea, vrei și tu? îi strigă lui Csiki.

Csiki insistă s-o pregătească el, o invită să se așeze comod și fuge să ia apă din *Wunderkammer*[2] a sa. Ruth se lasă să cadă în fotoliul raționalist, nehotărâtă dacă să-și scoată sau nu pantofii.

Csiki îi aduce cafeaua, nerăbdător să contrabalanseze povara pe care și-o luase de pe umeri cu mărturisirea aceea. Gerda ar fi fost mândră să vadă fotografia ei în *Picture Post*.

— Și Capa la fel, nu crezi?

---

[1] Îmi pare rău, dar camera voastră e distrusă. S-a pierdut odată cu soția mea...

[2] Camera minunilor (germ., în orig.).

Ruth încuviințează și soarbe din lichidul fierbinte, în timp ce Csiki se lasă-n voia amintirilor, cu locvacitatea indivizilor taciturni când se pun pe vorbit, o dată la cine ştie cât timp.

— Nu-ţi poţi imagina cât de exaltat fusese Bandi când *Time* îi dăduse o Eyemo. Sigur ţi-a vorbit despre trecătoarea Navacerrada, de cât de bine se simţiseră acolo, campaţi în mijlocul pădurii şi lucrând întruna, unul lângă altul.

Ruth n-are altceva de făcut decât să dea din cap afirmativ și să-l lase să vorbească în continuare.

Două feluri de lumini pentru bliţ, rezerve suficiente de film, un stoc de cafea și ciocolată: tot ce comandase Gerda telegrafic din Valencia (Weisz se dusese să procure materialul fotografic, de provizii se ocupase Capa) fusese înlocuit în rucsac cu obiectul acela compact, prețios, pentru care merita să sacrifici zahărul cubic și să cauţi câte o gaură pe margini în care să îndeși fiecare pachet de ţigări americane scos din cartuș.

— Nu-i o mașinărie fabuloasă? exclamase Bandi înainte s-o învelească pe draga de Eyemo în puloverul care trebuia s-o protejeze în timpul călătoriei.

Așa, demontată, nu semăna cu un roboţel care te privește pieziş, da, și nu e aproape feminin („Uită-te la ea, Csiki, are ţâţe!", un fleac pentru copii inventat de Picasso).

Bandi era de neoprit. Abia aştepta s-ajungă la Madrid şi să dezgroape surpriza în faţa Gerdei. Nu mai suporta să stea departe de ea şi de Spania, aşa că se dusese glonţ la Louis Aragon să-i spună că-şi dă demisia. *Ce Soir*, cu contractul exclusiv pentru Franţa, îi acordase fără doar şi poate un privilegiu, dar acum, când i se deschisese deja calea către America, nu mai avea nevoie de el. Voia să-i spună asta Gerdei şi să producă imediat dovada că nu bate câmpii, depunând camera Eyemo în frumoasele ei mâini neîncrezătoare: şi să facă asta îmbrăţişând-o, sărutând-o pe gât şi-apoi pornindu-se să se legene încleştaţi prin cameră ca doi dansatori de polcă beţi.

Da, Ruth îşi putea imagina toate astea. Iar restul îl ştia deja, pentru că-i povestise chiar Capa, şi nu o singură dată.

A doua zi plecaseră din Madrid, făcând o escală înainte de a ajunge la trecătoarea Navacerrada. Văzându-l învârtindu-se prin bătătura unei case ţărăneşti cu aparatul de fotografiat la gât şi cu camera de filmat în spate, satisfăcut, fericit, dând pe-afară de atâta viaţă bună, ea îi strigase „uită-te la mine" şi obţinuse expresia lui cea mai ştrengărească.

Dar nu era mulţumită cu instantaneul acela şi-l provoca:

— Prostule, nu e vorba să suceşti minţile fetelor, ci să arăţi lumii că eşti regizor: ia camera Eyemo, aşa,

un pic mai dreaptă, concentrează-te, ești Robert Capa, nu ți-e teamă de nimic, nici măcar de câinele ăla lup uriaș care amușină la doi pași de fundul tău.

Capa se apropiase de Gerda cu oarecare încetineală, uitându-se-n spate abia când ajunsese lângă ea. Câinele-lup era acolo, slobod într-adevăr, dar foarte disciplinat, de parc-ar fi știut cu exactitate când și cu cine trebuia să treacă de la apărare la atac.

— Dar e de-ai noștri! *Szép kutya, jó kutyus*[1], nu-i așa că ești *ein braves Hundchen*[2]? *Un perro alemán pero también un camarada valeroso. Te mandan a buscar minas fascistas, perrito guapo?*[3] După tine, în ce limbă ar trebui să-i vorbesc ăstuia?

Se pare că exact în momentul acela, când Capa se aplecase să mângâie câinele, își făcuse apariția un soldat belgian din batalionul *La Marseillaise* cu un ordin de la generalul Walter: trebuia să-l aștepte la *moșia* aia unde aveau să-i fie oaspeți, iar a doua zi urmau să-l însoțească în teatrul de operațiuni.

— Ah, iar câinele ăsta e câinele personal al comandantului, spusese camaradul belgian. Dar dacă comandantul îi vorbește-n limba lui maternă, poloneza, asta nu mai știu...

---

[1] Câine frumos, cățel bun (maghiară, în orig.).

[2] Un cățel curajos (germ., în orig.).

[3] Câine german, dar și camarad curajos. Te trimit să cauți mine fasciste, cățel frumos? (span., în orig.).

Gerda, în schimb, știa, ea știa să-i vorbească ciobănescului german în poloneză, iar câinele era fericit să tropăie în spatele ei sau să se oprească la ordin. Gerda putea să se adreseze aproape tuturor interbrigadierilor pe limba lor, cu câteva fraze cucerea batalioane şi generali, fermeca cenzori și comisari politici. Gerda cea atât de iubită de corespondenţii de presă străini şi de poeţi; Rafael Alberti şi soţia o primeau întotdeauna cu mare căldură, de fiecare dată când se oprea la Madrid, la casa Alianței.

— Și-apoi, Ruth, n-am cum să-ţi descriu privirea lui John Dos Passos, când într-o seară, la Hotel Florida, ea i-a recitat câteva pasaje dintr-un roman al lui. Din clipa aia Hemingway a urât-o, dar și-ar fi schimbat părerea dacă ar fi avut ocazia s-o mai întâlnească măcar o dată...

Când Capa începea s-o sufoce cu basmele lui, Ruth asculta şi încuviinţa de parcă ar fi sorbit fiecare picătură a povestirilor, savurând florile și fructele coapte aruncate de *perlajul* de adevăruri sacrosancte, fără să poată spune dacă nota aceea acidă, înţepătoare şi fermentaţia exagerată erau indiciul că i se servea un spumant de duzină pe post de Grande Cuvée Riserva.

Cum faci, când vorbeşti cu Capa, să distingi ce-i adevărat de făcătură? se întreabă Ruth, în timp ce Csiki vorbește acum la telefon chiar cu el, în maghiară, ca de obicei.

Și totuși, își amintește Ruth, chiar exista acea carte a lui Dos Passos pe care Gerda o luase cu ea la piscina cercului Bar Kochba o vară-ntreagă; era un cadou de ziua ei, iar ea o tot citea între o baie și alta. Uneori pierdea șirul, se întorcea, izbucnea spunând că, în afară de *Berlin Alexanderplatz*, nu mai citise niciodată un roman modern atât de dificil. Totuși surprinsese frumusețea ce-i fusese promisă în dedicație:

Celei mai mari dansatoare de pe planetă,
acest mare roman american
în care orchestra revoluției
cântă în ritmul celui mai dezlănțuit hot jazz.
Fericitul tău tovarăș (la orice dans)
Georg
Leipzig, 1 august 1932

Ca să n-o ude, Gerda îi scosese coperta și acum cartea semăna cu o ediție a operelor lui Lenin desenată de un constructivist: o biblie roșie cu trei dungi negre apropiate, iar în centru titlul sever, *Auf den Trümmern*[1]. Ruinele acelea ale Primului Război Mondial nu anunțau nimic *hot* sau vreun jazz dezlănțuit, dar Gerda era fascinată de cărămida aceea și ardea de nerăbdare, sub soare, s-o termine. Ardea pentru orice avea legătură cu Georg, înainte ca el să

[1] Traducerea în germană a celui de-al doilea volum al trilogiei *U.S.A.* a lui Dos Passos - *Nineteen Nineteen* (n. r.).

plece la Berlin. Era îndrăgostită până peste urechi. Se bucura de clipele acelea, fiind conștientă că erau pe sfârșite, sau bucuria se intensifica tocmai pentru că sfârșitul era aproape? Nu, Gerdei nu-i plăceau lucrurile care se terminau. Nu-l lăsase pe nici unul dintre bărbații săi să iasă din raza ei de acțiune. Nici măcar în cazul prieteniei lor schilodite nu avusese tactul să recalibreze distanțele, situație care o arunca pe Ruth în ceață în asemenea hal încât o făcea să schimbe trotuarul; singurul care-o învrednicea cu o privire înnegurată era Șoricarul. Nu, Gerda nu concepea că ceva se putea termina pentru totdeauna: existau doar tranziții, faze, capitole, al căror punct final, pus doar de ea, anticipa urgența de a da pagina. Pentru că Gerdei îi plăceau lucrurile care se schimbau.

Cotitura spaniolă fusese cea mai serioasă și mai exaltantă. Nimic de mirare deci că Gerda, catapultată într-un *beau monde* madrilen sub camuflaj, fusese în al nouălea cer ascultând conspectul scriitorului de faimă mondială care-i însoțise în ultima vară în Leipzig. „Orchestra revoluției cântă în ritmul celui mai dezlănțuit hot jazz: ăsta-i efectul produs de romanele lui!" Pe Dos Passos îl lovise-n plin, pe Capa prin ricoșeu, acesta neștiind că dragostea ei pentru Dos Passos înflorise din ediția germană primită de la iubitul Georg Kuritzkes.

Poate că nu fusese chiar așa, dar în situația asta Capa nu se umflase-n pene aiurea. De fiecare dată

când se împiedica în câte-o zgârietură care-i ultragia splendidele amintiri, brusc își făcea apariția în rolul de vrăjitor al retușurilor. Dar nu tolera să fie corectat de alții, cu atât mai puțin dacă era vorba despre fotografiile-amintire.

Cea cu câinele-lup, de exemplu.

Csiki Weisz știa cât de mult ținea Bandi la cele două poze pe care i le dedicase Gerda, așa că odată se gândise s-o taie și s-o retușeze pe cea în care apărea în întregime. Se vedea cine era Robert Capa, se vedea camera foto și poza se termina așa: o jumătate de bust negru pe un fond calcinat, fără pete de murdărie pe nădragi, fără încălțările scâlciate, fără ogradă, fără amărâta de casă țărănească păzită de un câine-lup sălbăticit. Dar Bandi, foarte contrariat, spusese:

— Nu, nu te atingi de o fotografie a Gerdei. S-o retușeze în redacție, dacă asta vor.

Nu i-a picat bine lui Csiki. A bombănit că era o prostie să trimiți la ziar un portret cu camera de luat vederi și altul cu un intrus patruped. Dar a continuat să copieze pozele, așa cum i se ceruse, iar Ruth a continuat să aplice ștampila PHOTO TARO pe fiecare plic de expediat. Ruth nu-și pusese niciodată întrebarea ce căuta un ciobănesc german bine hrănit în fundătura aia de Spanie rurală până când nu-i sugerase chiar Capa răspunsul.

Povestea aia nu stătea în picioare. Că animalul fusese dresat în scopuri militare, treacă-meargă. Dar sigur nu era câinele generalului Walter. Lui Capa îi intrase-n cap basmul că Gerda îi dădea comenzi în poloneză, limbă pe care abia dac-o vorbea, și nu mai renunța la el. Comandantul o admira, o adora, după spusele lui Capa, până-ntr-atât încât intervenea personal ca să-i ordone să se retragă imediat de pe câmpul de luptă. Iar Gerda, căreia i se rupea de generalul Walter, a continuat să fotografieze până a fost prea târziu.

Pentru o clipă, Ruth simte că se prăbușește în fotoliul raționalist, picioarele-i cad pe podea căutând sprijinul pantofilor.

Csiki e încă legat de telefon, și Ruth nu pricepe nimic, doar hotel, Bandi, Rue Froidevaux și alte cuvinte pe care le-ar înțelege și dac-ar vorbi arabă.

Soarbe din cafea și încearcă să se gândească, enervată de ploaie.

Capa dispunea de tactici și strategii exersate pe străzile din Budapesta, inclusiv de aceea de a se da mare, ucenicie care-l învățase și să nu se ardă prea tare. Pe de altă parte, e clar că încerca marea cu degetul cu basmele acelea în stilul lui, gogoși umflate să râdă copiii la Kasperltheater, să se tăvălească de râs când marioneta impertinentă și-o lua după ceafă și când nemaipomenita Gretel cădea în

capcană, povești la care să rămână cu gura căscată atât de tare încât să uite de groază.

Ruth cunoaște bine resursele picarești ale lui Bandi Friedmann, dar nu mai are încredere în el. A văzut unde se-ajunge, totuși, când nu le are la îndemână și a văzut-o de-aproape, în ziua când a mers cu el la Toulouse ca s-o ia pe Gerda, sau ce mai rămăsese din Gerda.

În trenul de Toulouse, timp de opt-nouă ore, Capa n-a făcut decât să plângă și să suspine, repetând din când în când „N-aveam voie, n-aveam voie, Ruth", balansându-se ușor, în față și-n spate, pe scaunul de clasa a doua. Înainte să pornească spre Gare d'Austerlitz, se trântise pe un taburet din bucătărie, nu băuse nici măcar o gură de apă în timp ce-o aștepta să se-mbrace. Ce greu i-a fost să nu-și rupă ciorapii cu mâinile care-i tremurau. Spune-i portăresei că s-a-ntâmplat ceva! îi strigase din ușă lui Melchior, revenindu-și deja un pic din amețeală.

Date fiind contactele lor cu *Widerstand*, sunetul soneriei la acea oră imposibilă o făcuse să se gândească imediat la Hans; l-or fi arestat, poate și mai rău. Era mai rău, dar nu era vorba de fratele ei.

Pe măsură ce treceau orele și kilometrii, suspinele erau mai rare sau deveniseră mai profunde – oftaturi înfundate. Uneori, cu ochii la peisajul de

dincolo de fereastră, Capa murmura câteva fraze agitate în maghiară, dar ochii îi rămâneau opaci, ca asfaltul bituminos de pe șoseaua paralelă cu șinele. Ruth nu știa cum să-l consoleze. Încerca să-i țină o mână într-ale ei, s-o strângă tare. Încerca să i le țină pe amândouă, dar el și le retrăgea dând din cap ca un copil, un fel de-a spune „nu merit". Încercase să-i spună că nu era vina lui. Dar adevărul era că nu putea face nimic. Nu putea face altceva decât să asiste timp de opt-nouă ore la zbuciumul acela, sperând că Gerda, chiar și moartă, va avea puterea să-l calmeze, că va putea să se agațe de sicriul ei ca de un colac, ca și cum ar fi fost singurul lucru real de care puteai să te ții în largul mării, ca să nu te scufunzi. Măcar să se mai fi topit ceva din pietroiul ăla pe care-l ținea în el. Să fi plâns alte opt-nouă ore, dar altfel.

Spera, dar nu-și făcea iluzii. Era și ea îngrijorată, îi era teamă să se întâlnească cu Gerda, care, la Madrid, fusese salutată cu toate onorurile (dar într-un oraș asediat de aproape un an, oare cum găsiseră cele trebuincioase ca să recompună după toate regulile artei un boboc de femeie strivită sub un tanc?) și omagiată de o mulțime uriașă chiar și la Valencia. Singurul mijloc ca să nu te gândești la asta era să întreții conversația pe care, din când în când, o pornea bărbatul care la Gare d'Austerlitz se

prezentase ca fiind tovarășul Paul Nizan, cu biletele pentru compartimentul rezervat de *Ce Soir* și cu sarcina de a o aduce la Paris pe *nôtre jolie camarade et chère amie*. Și nu era simplu. Ruth depunea un efort mare pentru fiecare cuvânt în franceză, și tot îi suna fals. Atunci Paul Nizan se cuibărea din nou în spatele teancului de ziare puse pe locul liber dintre el și Capa, arătându-și doar marginea ochelarilor lui mari, rotunzi.

„Aveam douăzeci de ani. Nu voi da voie nimănui să spună că e cea mai frumoasă vârstă", scrisese într-o carte din care Ruth nu știa decât acest faimos incipit.

O frază perfectă, date fiind circumstanțele, pentru cine împlinise, ca ea, douăzeci și unu de ani. Ca să nu spunem nimic despre Capa, care avea cu doi ani mai mult. Ruth nu reușea să și-l imagineze de douăzeci de ani pe autorul lui *Aden, Arabia*, cu aspectul acela de intelectual parizian, și cu atât mai puțin și-l imagina ocupat să dicteze un articol într-un zgârie-nori madrilen al Telefónica, unduindu-se, tremurând și vuind (cum făcea Gerda, imitând vuietul sumbru) sub bombe, adică în fiecare zi de la bunul Dumnezeu. Nizan era și el copleșit și vizibil stânjenit de veste, pentru că-l cunoscuse pe Capa cu fața lui de petrecăreț nepăsător, în cu totul altfel de momente.

Încercau totuși să se poarte ca și cum ea și Nizan ar fi avut ceva să-și spună, încumetându-se chiar să

arunce câte-o vorbă și spre Capa. Cea mai lungă încercare a lor s-a petrecut când ajunseseră pe la Limoges.

— Suntem aproape de jumătatea drumului, anunță Nizan.

— Ah, bun, răspunse Capa, ghemuindu-se repede la loc între brațele scaunelor.

— Limoges, spusese Ruth, orașul porțelanurilor? Sigur, prețioasele porțelanuri, dar încă de pe vremea Marii *Révolution*, producătorii lor le-au dat de furcă patronilor. Continuând să peroreze despre Limousin, despre admirabila sa clasă muncitoare, despre resursele de caolin și așa mai departe, Nizan o fixa cu gravitatea unei cereri de ajutor.

— Familia la care lucram la început, când ajunsesem la Paris, avea un serviciu de Haviland. Riscam să mă dea afară pentru o farfuriuță spartă, dar mă plăteau la negru, ca pe toți emigranții...

De ce povestise întâmplarea aia vulgară ca o farsă pentru mic-burghezi cu chef la o serată picantă doar ca să spună ceva? *Fräulein* care, după ce-a dus copiii la școală, găsise capul familiei în *robe de chambre* și gol pe dedesubt, strigase „C'est dégoûtant"[1], ieșise fugind din dormitor și din casă, nu știa unde să se ducă, plângea pe-o bancă, apoi căutase un telefon

[1] E dezgustător (franc., în orig.).

ca s-o sune pe maică-sa, se-ntorsese și își făcuse valizele. Iar la urmă descoperise că o denunțaseră la prefectură ca *étrangère* în neregulă, ceea ce îi creasе necazuri cu carul. Dar apoi a venit Gerda și s-au mutat împreună...

Tremurul care-a scuturat trupul lui Capa a fost atât de violent încât l-a făcut și pe Nizan să tresară. Dar odată pronunțat, Ruth nu mai putea retrage numele Gerdei așa că trebuia, cu orice preț, să rupă tăcerea care se lăsase peste compartiment.

— Aveți idee, patronii manufacturilor Haviland sunt din aceeași familie cu Olivia de Havilland? îl întrebase pe Nizan.

Stelele cinematografiei nu erau domeniul lui, răspunsese el, fixând-o de sub ochelarii rotunzi, dar citise că actrița era înrudită cu proprietarii industriei aeronautice:

— E vorba, totuși, despre marile dinastii capitaliste, *n'est-ce pas, Madame*?

În alte condiții, în ciuda obiceiurilor ceremonioase pe care Franța le insuflă propriilor fii de orice extracție și ideologie, ar fi lăsat baltă subiectul, din decență și pentru că aveau simțul ridicolului. Dar tăcerea era prea dureroasă și Paul Nizan a continuat să vorbească impenitent despre cinema. Când ieșise *Captain Blood*, lumea înțelesese imediat că Olivia de Havilland era sortită succesului; ce să mai

spunem despre Errol Flynn care, după *l'exploit* ca pirat nobil și rebel, s-a dus în Spania și s-a solidarizat cu partea justă...

— Un cretin total, *ce Flynn-là*, izbucnise Capa cu un dispreț de dincolo de mormânt. Un măscărici care folosea cauza spaniolă și mai ales pe spanioloaice ca să-și facă mendrele de fante, un căcăcios scârbos.

Nimeni n-a scos o vorbă.

Poate că Nizan nu era la curent cu anumite întâmplări de culise și de aceea făcuse acel *faux pas*. Sau poate știa că Errol Flynn flirtase și cu Gerda, dar nu dăduse atenție bârfelor. Capa din urmă cu două zile l-ar fi îngropat pe pretendent într-un fluviu de anecdote grotești, nu cu fraza aceea înverșunată.

În compartiment se lăsase o liniște de gheață. Munți, turme, trei călători ghemuiți în scaunele lor. Așa au ajuns în gara Toulouse.

La Toulouse, Capa s-a ținut tare până când au aflat că repatrierea rămășițelor pe calea aerului nu era permisă (dar se putea numi *repatriere*? se gândea Ruth). Gerda rămânea la Valencia, așteptând să fie pusă într-un vagon care avea să respecte fiecare barieră și fiecare haltă catalană. După câteva convorbiri telefonice între Paul Nizan și Louis Aragon, s-a decis ca reprezentantul *Ce Soir* să meargă la Port Bou ca să

grăbească chestiunile birocratice (era nevoie de *carte de séjour*, chiar și pentru cadavre?) și-apoi să se urce în convoiul special al căilor ferate franceze alături de sicriu. Pe Capa, care redevenise un cadavru viu, era mai bine să-l expedieze acasă fără multe discuții: și ca să evite timpul incalculabil de așteptare la frontieră, și pentru că, din fericire, era acolo madame Cerf, care, odată ajunsă înapoi la Paris, putea să le ajute pe rudele Gerdei care soseau de la Belgrad.

„Il y arrive que des civils survécus à un bombardement plombent dans un état catatonique“[1], notase Ruth în timpul unei lecții de prim-ajutor consacrate recunoașterii leziunilor interne. Dar nu știa ce să facă cu acel *état catatonique* – se simțea doar ușurată că linia Toulouse-Paris nu prevedea multe stații intermediare. „Lasă-l să doarmă, de-asta are nevoie“, își spunea, închizând și ea ochii. Dar la Cahors îi deschisese deja. „Măcar să mă odihnesc“, își spunea, închizând din nou ochii, în tentativa inutilă de alunga zgomotul. „De ce eu?“ își tot repeta. De ce nu Chim, sau Cartier-Bresson, sau chiar soții Stein, care au fost mereu apropiați de cei doi? Chiar, de ce nu Lilo Stein, dacă tot trebuia Capa să se agațe de o femeie? Nu suntem nici măcar prieteni, prieteni adevărați, își spunea, ceea ce putea fi adevărat

[1] Se pare că civilii care supraviețuiesc unui bombardament cad într-o stare catatonică (franc., în orig.).

și în privința Gerdei în ultima vreme. Nu vezi în ce hal e! se revolta, strângând și mai tare pleoapele; o revoltă față de cea care nu mai putea să-i audă învinuirile. Și familia ta? Niciodată nu mi-ai spus că maică-ta era bolnavă și că acum trebuie să mă ocup de taică-tu, cu care, în toată viața mea, dacă m-am salutat o dată sau de două ori. Ce credeai, Gerda, că ești invulnerabilă?

Ruth spera să aibă un moment doar pentru sine, dar văzând că momentul acela se tot amâna din gară-n gară, continua să întoarcă-n minte aceleași gânduri, printre ropote de epuizare care-i izbeau timpanele, ca sub apă. Invulnerabilă, da, sigur. Nu-i greu să te simți invulnerabil când prea puțin îți pasă de ceilalți. În schimb, noi suntem aici ca să facem ce se poate, și eu nici măcar nu pot să-mi vărs oful pentru că-l am pe el în față. Nu poți să-l vezi, n-ai cum să înțelegi în ce hal e. E în stare să se arunce din tren – nu, acum n-ar avea putere, dar mai bine să fim precauți. Te-ai gândit vreodată? Te-ai gândit pe cine lași în urmă?

Nu se calma deloc rumegând aceleași gânduri, dimpotrivă, ajungea să se simtă și mai nenorocită, mai pradă neliniștii pe care i-o sporea resentimentul: până când n-a mai rezistat și a dat drumul bocetului. Ruth îl simțea cum urcă din diafragmă, simțea că aduce cu țipătul unei pisici din curte, dar faptul

că trebuia să-l înăbușe îi amplifica rezonanța interioară, limpede și îngrozitoare. Cu buzele strânse, maxilarul tremurând, începuse să plângă cu ochii închiși. Înghițind în gol, ștergând cu mâinile firicelele de lacrimi, se străduia să-și recapete respirația regulată care, treptat, i-ar fi dat voie să ațipească puțin.

Când se oprise trenul, André se uita la ea.

— Unde suntem?

— Orléans, așa zicea un domn cu bagaje multe.

— Atunci mai avem puțin peste o oră. Sper că ne așteaptă cineva de la *Ce Soir* ca să te ducă la hotel. Din păcate, cum ți-am explicat, eu nu pot să vin cu tine.

André nu înceta s-o privească indiferent, ca față de orice altceva. Oare-și dăduse seama că a plâns? Mai avea încă ochii roșii, ca un pandant al celor umflați, din fața ei, care căutau să intre în contact cu ea? Își trase, din instinct, nasul.

— *Entschuldige*, Ruth.

— Pentru ce?

— Oi fi avut și tu treabă, munca... filmul.

— Nu, sunt ocupați cu toții să-l liniștească pe regizor în legătură cu premiera lui *Yoshiwara*. Ophüls a fost nevoit să se mulțumească cu o grădină japoneză de la Porte de Saint-Cloud în loc să filmeze la Tokyo.

— Filmul cum e?

— O supă concentrată de *Madame Butterfly*, *La Bohème* și *La Traviata*. Poate sunt nedreaptă, dar după versiunile pe care le-am dactilografiat, m-ar mișca mai mult un film sovietic despre un colectiv de apicultori ucraineni.

Oare surâs era grimasa aceea care apăruse pe fața lui André? Un reflex abia, dar dezmințind totuși *l'état catatonique*. Ruth învățase că un răspuns fizic susținut la stimuli externi era de natură să elimine suspiciunea de daune permanente. Trebuia să reînceapă să trăiască: inclusiv Capa, într-un fel sau altul.

Trebuia să continue să vorbească, să-i povestească ceva, orice. Să încerce să-i spună despre grădina exotică de la porțile Parisului? Un loc fermecător, cu podeț, felinare, o pagodă, un *pavillon de thé*, căsuțe cu pereți din hârtie de orez, în timp ce Sena curgea la doi pași, iar bicicletele sunau din clopoțel în Bois de Boulogne.

— Cred că mi-a spus despre ea Seiichi...

— Abia au deschis-o pentru public, n-o știe aproape nimeni.

Și-așa, în loc să-i povestească melodrama dintre ofițerul rus și gheișă din *Yoshiwara*, Ruth îi istorisise lui André povestea lui Albert Kahn, fiu de negustori de animale care a fondat o bancă în Parisul anilor Belle Époque. Cu câștigurile ei fabuloase

cumpărase parcul și terenurile ca să construiască un parc în care să se afle toate locurile pe care le îndrăgise. Păduri ca în munții Vosgi, de unde se trăgea, sau din îndepărtatul Colorado, un parc de tip francez, unul englezesc, iar cel mai mare de tip japonez, fiindcă titlurile emise de împărat îl făcuseră să fie unul dintre oamenii cei mai bogați din vremea lui. Dar nu-i ajungeau acele Jardins du Monde. Se simțea un călător, un filantrop, un pacifist. A început să-și cheltuie patrimoniul ca să înlesnească cunoașterea directă a altor popoare și culturi, promovând astfel înțelegerea și fraternizarea universală. În vara lui 1914, ideea se dovedi de o crudă ingenuitate, dar Albert Kahn nu se descurajă. Pe dată puse pe roate un comitet de ajutor care să ofere hrană și protecție refugiaților, așa cum fusese și el în copilărie. Și imediat ce s-a putut circula din nou între continente, își reluă proiectele. Lumea trăise inversul progresului civilizator în care credea Monsieur Kahn – ruină ireparabilă, dispariție accelerată –, dar el putea încă să-i păstreze în efigie fragila varietate și minunăția. Ideea îi venise cu ocazia unei călătorii în Japonia, înainte de război, când îl învățase pe șoferul lui parizian să folosească aparatul fotografic și camera de filmat.

— Șoferul? Un fotograf era prea mult pentru buzunarul lui?

— Aşteaptă. Kahn era obişnuit să meargă dincolo de obiectivele bifate. Aşa că angajase o duzină de fotografi şi cineoperatori şi-i trimisese în cincizeci de ţări.

— Pe cheltuiala lui, cu leafă şi tot?

— De leafă nu ştiu, dar aprovizionaţi cu peliculă şi Autochromes Lumière în cantitate nelimitată. Era vorba să creeze o arhivă a vieţii umane, o arhivă planetară. I-au adus circa o sută de ore de filmare şi peste şaptezeci de mii de plăci în culori...

— În culori? O nebunie.

— Dacă nu s-ar fi cheltuit fonduri publice, Archives de la Planète s-ar fi pierdut. Nu e un serviciu de porţelan a cărui valoare o pricepe oricine...

— Până şi o frumoasă *Fraülein* care-l face bucăţi ca să se răzbune... Ar fi trebuit să te gândeşti.

Ba bine că nu, răspunsese râzând, revenindu-şi din uluială – el chiar o ascultase. Dar auzind-o hohotind, Capa se puse din nou pe plâns: nu mult, dar ca un fel de răscumpărare pentru întreruperea temporară a durerii.

Poveştile de viaţă nu se termină cu bine doar pentru că le povesteşte o fată frumoasă. Şi a bancherului sfârşise prost, iar Ruth nu putea s-o relateze decât aşa cum fusese. Albert Kahn se temuse de război, de ură şi de prejudecăţi, dar nu de reţeaua de interese la care participa, reţeaua de schimburi planetare

pentru care nu există vreo diferenţă substanţială între război şi pace. Băncile franceze se credeau la adăpost de furtuna de pe Wall Street. Astfel că, în 1931, când au început să se clatine, Banque Albert Kahn s-a văzut prea expusă faţă de pieţe şi, în acelaşi timp, prea mică pentru a merita o intervenţie a Băncii Franţei. Albert Kahn şi-a ipotecat proprietatea de pe cheiul Senei şi vila de pe Coasta de Azur, dar, până la urmă, tot s-a prăbuşit. Cu banca în faliment, cu toate bunurile sub sechestru, i s-a permis totuşi folosirea în comodat a locuinţei din Boulogne.

— Şi pelicula fotografică, filmele?

— Sunt într-un depozit municipal, cum ţi-am mai spus...

Ruth îşi dăduse seama că acest caz îi sugerase o poveste numai bună să trezească curiozitatea adormită a unui fotograf, dar nu mai avea de adăugat decât că Ophüls, când aflase că bancherul cunoştea oraşul Tokyo din epoca lui *Yoshiwara*, ba chiar avea câteva imagini cu el, a făcut tot ce-a depins de el ca să fie invitat la vilă. Kahn, care era un omuleţ încă în formă, cu excepţia faptului că mergea cu baston, a schimbat bucuros câteva vorbe cu Michiko, tânăra protagonistă, dar apoi i-a salutat pe toţi cu o jumătate de plecăciune şi s-a retras.

Era adevărul, adevărul îi oferise o pauză de efect. Iar acum Capa aştepta deznodământul.

— Într-o zi când eram acolo, Ophüls mă ia deoparte și mă prezintă lui Kahn. „Doamna Cerf, cum veți înțelege cu ușurință, are origini alsaciene de veche stirpe rabinică – spre deosebire de mine, care, dacă nu mi-aș fi ales un pseudonim artistic, aș fi fost un Oppenheimer din Saarbrücken, ca atâția alții." „Cunosc bine familia", răspunde Kahn, „mergeam la piață cu tata." Ideea, mi-a explicat pe urmă Ophüls, îi venise când îi căzuseră sub ochi vârfurile brazilor, perspectiva aceea liniară dintre Țara Soarelui Răsare și pădurile din copilărie. Oricum, din ziua aceea, pentru Monsieur Kahn toți devenisem consăteni, *Landsleut*, cu care putea scoate de la naftalină chiar și ciudatul *Jeddisschditsch*[1]din copilărie. Interlocutor predilect era directorul de imagine, care, fiind de loc din Breslau, se descurca cu idișul. Era amuzant să-i auzi discutând despre aspecte tehnice ale cinematografului, care-l pasionau pe Kahn și pentru care Eugen Schüfftan e un adevărat geniu. Își inventase și efectele speciale din *Metropolis* și, de când Fritz Lang e în America, Ophüls se războiește cu toți regizorii nemți de la Paris, chiar și cu cei francezi.

Ruth tocmai povestea cum, până la urmă, Ophüls și Schüfftan au fost invitați la o proiecție a

---

[1] Dialect iudeo-alsacian, varianta occidentală a idiș (n. r.).

strălucitoarei Autochrome, când Capa a întrerupt-o vehement. Ce deziluzie fusese primul film făcut de Lang la Hollywood! Spencer Tracy fusese foarte bun, dar sigur nu la înălțimea lui Peter Lorre. *Furia* nici nu se putea compara cu *M*. Fata cu care fusese să vadă filmul ieșise atât de înfricoșată, încât a trebuit să-și cheltuiască ultimii gologani ca s-o ducă acasă cu taxiul. Așa că trebuise să suporte kilometri întregi de cartiere berlineze mohorâte, printre umbre fantastice de asasini maniaci și cu pericolul cât se poate de real de a fi arestat pentru vagabondaj.

Se calmează, își zisese Ruth. Dar era ca și cum ar fi vorbit în locul altcuiva.

— Acum câteva luni eram blocați la Paris, continuase André cu o voce plată. Eu trebuia să acopăr un exercițiu de apărare civilă care, față de Spania, unde fronturile stăteau pe loc, părea un carnaval cu costume antigaz. Gerda lucra puțin și începea să devină insuportabilă...

— Îmi închipui.

— Eram în fundul sălii, o țineam strâns, ca întotdeauna, până se aprind luminile și lumea se scoală să plece. „*M* e altceva", îi zic, și-i povestesc experiența berlineză, o fac să râdă. Îl văzuse și Gerda, nu-i așa, cu Kuritzkes?

— Nu știu, răspunsese ea, e posibil...

Oare Capa asculta ce-i spunea?

— Era încă genericul de final, reluase el, și Gerda mă anunță că se duce să se-ntâlnească cu Georg. M-am simțit ca Spencer Tracy, furios, îmi venea s-o iau la pumni. Când au căzut primele bombe peste Madrid, era încă acolo, la Capri.

Capa izbucnise-n plâns. După ce se descărcase, se închisese la loc în tăcerea lui protectoare, lăsând-o pe Ruth cu gândurile ei.

Vizita aia la Napoli fusese mai lungă decât prevăzuse: iar Ruth o cunoștea pe Gerda, îl cunoștea pe Georg. Chestia cu Willy Chardack era fumată de mult, amândoi erau de-acum concentrați pe războiul din Spania. Ce aveau de pierdut în afară de câteva clipe frumoase?

Iar la întoarcerea din Italia, Gerda se catapultase-n Spania fără cea mai mică ezitare. Sărmana mea prietenă, ce naiba faci, își spusese Ruth cu o neașteptată și resemnată lejeritate.

Trenul încetinise și se oprise la intrarea în Paris. Acum că luminile, clădirile, afișele publicitare îi avertizau că aproape ajunseseră, André o privea cu teamă.

— Te sun la hotel, îi promisese, îndată ce pot.

— *Macht nichts!* răspunsese André, las-o baltă, cu un gest pe care-l adusese de la Budapesta, un gest mult prea impetuos.

Pentru că, dimpotrivă, amândoi știau că el va continua s-o caute, iar Ruth va fi acolo ori de câte ori va putea, îl va asculta și-l va vedea cum plânge, cum va plânge din ce în ce mai puțin și va vorbi din ce în ce mai mult. Va vorbi despre Gerda. Călătoria la Toulouse îi apropiase mai mult decât când trăia Gerda.

Weisz e încă la telefon cu Capa; totuși, Ruth nu poate sta la infinit în fotoliu, răscolită de gânduri care n-o ajută să meargă mai departe.

Se ridică brusc, dă la o parte revista și face loc, pe masă, pentru hârtie și stilou. Caută negativele pe rafturile de sus ale dulapului – Csiki tocmai pune telefonul în furcă. Acum știe ce să-i răspundă: mai bine să nu-i arătăm nimic lui Capa până când nu suntem siguri că și-a revenit de tot; e o chestiune de câteva zile.

Csiki încuviințează gânditor, apoi clatină din cap. Dar nu de sfatul ei se îndoiește.

— În Spania se prăbușește totul. Iar noi ne risipim cu prostioarele astea.

— Nu, nu, eu te-nțeleg.

— Pentru el e o catastrofă.

— Știu și-mi pare tare rău, totuși, eu trebuie să mă gândesc la altceva acum. Melchior a găsit de lucru la Berna, o să ne mutăm acolo, și așa poate să vină, în sfârșit, și mama de la Leipzig.

Csiki aprobă neutru, dar apoi o întreabă dacă-i din cauza lui *Reichskristallnacht*. Litania lui ungurească derapează pe aglomerările acelea de consoane.

— Frate-miu trebuia să se-nsoare două zile mai târziu, răspunde Ruth suspinând, în schimb și-a luat mireasa și-a fugit. Abia de la Stockholm a dat un semn de viață, o surpriză uriașă. Cât timp era Hans în Germania, maică-mea nu s-ar fi deplasat nici un centimetru. Acum, problema sunt banii. Suma pe care i-a lăsat-o frate-miu după ce-a vândut în grabă și la nervi afaceri și lucruri de valoare nu acoperă taxa de expatriere. Naziștii sunt lacomi. Punga sau viața. Când mă gândesc, mă ia amețeala.

— Și celălalt frate, cel care te-a căutat aici?

— I-am scris, dar nu aștept prea mult din partea lui. Kurt a plecat primul și-a invitat-o pe mama să vină la el, în America. Hans urma să-i plătească drumul, el era omul de afaceri din familie; tocmai nenorocitele de afaceri pe bursă și cu blănuri îl țineau la Leipzig. Dar în '34 descurcărețul de Hans a ajuns în pușcărie la Sachsenburg iar Kurt, of, Kurt s-a supărat. Pentru că mama era ostatica lui Hans și pentru că, până la urmă, s-a îndatorat ca să-l scoată din lagăr. Pe lângă naziști, și vechile gelozii dintre frați. Să nu-ți vină să crezi.

Prea multă înverșunare, probabil, dar tăcerea lui Csiki, atent și melancolic, nu ajută la calmarea ei. Câți frați are el la Budapesta? De câți ani nu-i vede?

— Kurt o să insiste că Hans ar fi trebuit să se gândească la ea înainte să-și salveze pielea. De ce n-a luat-o cu el în Suedia? O să spună din nou că viața e prea scumpă la New York pentru un om de teatru. Acum, Hans n-are de lucru, dar, la cum îl cunosc, va găsi curând: nu știu ce ne-am fi făcut fără el după ce-a a murit tata. Dar Kurt nu suporta că Hans se erija în capul familiei doar pentru că aducea bani în casă, iar Hans nu suporta ca frățiorul Kurt să facă ce vrea doar pentru că e mai mic. Până la urmă, le scriu amândurora care e suma exactă a economiilor mele ridicole. Măcar să le zgândăr orgoliul – nu-i lipsește nici unuia. O rezolvăm noi cumva.

— Pleci imediat?

— Nu, nu, răspunde Ruth.

Nu e nici un motiv să se grăbească, încă sunt departe de a fi rezolvat o mulțime de probleme, dar ea vrea să miște lucrurile. Și trebuie s-o facă în chip de rezidentă în Elveția, măritată cu un elvețian, ca să poată s-o aducă pe maică-sa acolo, dacă totul va merge cum speră ea.

— Aș vrea să-i spun lui Capa înainte să dea fuga din nou în Spania, continuă Ruth. În zilele următoare o să încerc să vin mai des pe-aici, așa poate c-o să fiu și eu când te hotărăști să-i arăți revista. Chiar dacă n-o să fie nevoie.

— Mulțumesc.

— Pentru puțin.

Liniștită acum, Ruth se întoarce la rafturile cu negative, iar Csiki, în loc să se-ngroape în laborator, vine după ea.

— Capa nu vine azi. E Kati Horna la hotel. I-am spus să nu se miște până nu-l vede treaz, asta ca să fie sigură că-l găsește.

— Nu știam că e la Paris, spune Ruth și-și dă imediat seama că fraza aceea banală sună rău față de scenariul la care face aluzie: fuga cu arme și bagaje din Barcelona, exodul republican care se adaugă sosirii austriecilor și nemților, cu tărăboiul evreilor și bolșevicilor care invadează Franța.

— Abia a sosit. I-am spus să treacă convorbirile telefonice pe care le face pe camera lui Bandi, răspunde Csiki.

N-au bani, n-au de lucru, n-au casă. Soțul lui Kati s-a căptușit cu pneumonie în Pirinei, unde l-au închis francezii în lagăr, chiar dacă, deși anarhist, îmbrăcase uniforma ca să ajute mulțimea care fugea – sărmanii camarazi nu mai aveau nimic, sau nici n-avuseseră vreodată, iar acum îngheață prin munți. Nu văzuseră vreodată zăpada, veneau de pe coastă, n-aveau nici o haină călduroasă.

Acolo ar trebui să fim, își spune Ruth. Dar e un lux pe care nu și-l mai poate permite.

Csiki vorbește despre prefecturi, proceduri și permise, iar gândurile ei zboară la problemele pe care le are, teama ca elvețienii să nu-i revoce cetățenia dacă descoperă de ce ea și Melchior se duc la Berlin.

— Treptat, or să se aranjeze toate, încheie Csiki și Ruth încuviințează, dar nu prea știe ce anume.

— Scuză-mă, nu te-am urmărit.

— Spuneam că celelalte or să se-aranjeze, acum că José Horna și Kati sunt aici. Și-acum gata, mă-ntorc în bârlogul meu.

Ruth ia cutiile de care are nevoie, iar acel du-te-vino între masă și dulap, în ritmul gândurilor ei care oscilează între Spania și Germania, o face să se gândească la Georg. Nu mai știe nimic despre el, dar era inevitabil să sfârșească și el într-un lagăr de concentrare: epuizat, expus bolilor, chinuit de *gendarmes* și de paznicii care-i urăsc pe cei de felul lor.

Georg i se păruse de o frumusețe atât de radioasă în iarna pariziană („cât mai e o rază de soare e mai bine-afară: casele din Napoli n-au încălzire"), când îl revăzuse în februarie '37. Tovarășii lui italieni erau fericiți să se afle într-o cafenea faimoasă de pe Rive Gauche și să respire aerul acela liber și lipsit de griji după ce se prezentaseră la oficiul de recrutare al Brigăzilor Internaționale. „Poate că ne-ntâlnim cu toții acolo", sugerase Ruth, „voi ca medici,

eu ca infirmieră“, explicând că se înscrisese la un curs al Crucii Roșii. Moment în care un tânăr cu părul lucind a briantină făcuse o observație care stârnise râsul tuturor, iar Georg se simțise obligat să traducă:

— Iartă-i, n-ai cum să-i înțelegi pe cei educați în patriarhatul catolic și în fascism. Prietenul meu, care ieri a cunoscut-o și pe Gerda, se întreba dacă toate sunteți așa la Leipzig... Un amărât de rănit, a spus, leşină imediat când deschide ochii și vede una ca tine.

Atmosfera era veselă și încrezătoare, Madridul rezista bombardamentelor infame, Gerda plecase din nou pe frontul din Jarama, unde noua ofensivă împotriva capitalei fusese încă o dată respinsă. Te-aștept, spusese Georg la despărțire, îmbrățișând-o.

Trecuseră câteva luni de-atunci, Gerda nu mai apăruse prin Paris. Într-o seară, Melchior se-ntorsese negru de supărare de la o ședință de partid.

— Semne rele: Georg Kuritzkes era să fie împușcat, a scăpat la mustață; l-au așteptat la barieră, l-au acuzat că e spion fascist, apoi un medic italian a depus mărturie în favoarea lui la proces. Cineva l-o fi denunțat. Aici, la biroul de recrutări, nu i-au recunoscut înscrierea în Kommunistischer Jugendverband și i-au acceptat cu greu cererea...

— Tu glumești? Ăla s-a născut comunist! exclamase Ruth, aproape pârlindu-se cu chibritul cu care-și aprinsese o țigară.

— Da, aşa zic şi cei din Leipzig, convinşi că cineva din KPD-ul local a lansat calomnia.

Melchior i-a povestit urmarea la bucătărie, unde se dusese să-și ia ceva de mâncare. Nu-l lăsaseră pe Kuritzkes să lucreze ca medic, dar îi oferiseră să plece imediat pe front ca simplu soldat, iar el acceptase.

— Poate că nu e vorba despre politică, spusese Ruth, așezându-se-n fața lui Melchior ca să-l privească-n ochi. Georg a avut întotdeauna femeile la picioare. Cred că a fost vorba despre invidie, sau de răzbunarea cuiva căruia Georg i-a suflat fata. Ţine cont că povestea s-a-ntâmplat în februarie, când atmosfera încă nu era otrăvită. Oricine ar fi pus la cale infamia asta își putea spune că n-a făcut decât să-și scoată o pietricică din pantof.

— Să sperăm că ai dreptate, zisese Melchior.

După teribilele întâmplări din Barcelona, SAP se înțelesese cu comuniștii ca voluntarii săi să poată intra în Brigăzile Internaționale, din moment ce se puseseră de acord măcar asupra priorității câștigării războiului. Clima se mai relaxase, dar Ruth nu scăpase de teama că, dacă ar fi plecat în Spania, vreun pretendent pe care l-ar fi respins ar fi fost în stare s-o denunțe sau s-o șantajeze și pe ea, să se comporte, cum ar veni, invers decât admiratorul care, odată intrat în SS, o sfătuise să se expatrieze. Ideea de a se feri nu de naziști, ci de tovarăși, îi era atât de

insuportabilă încât lui Melchior nu i-a fost greu s-o convingă că frontul lor antifascist erau activitățile din Germania, punct.

Ruth se apleacă asupra mesei ca să deschidă carnetele lui Taro și Capa – copii răniți, fugari care dorm îngrămădiți pe străzi, milițieni călare cu pălării de paie cum purtau pe vremuri țăranii – și se gândește mai departe la ultima dată când a avut vești de la Georg.

— *El doctor* Kuritzkes îți transmite salutări.

Trecuse aproape un an de când Capa, care se-ntorsese de la Teruel, o surprinsese cu replica asta.

— Avea dreptate Gerda: e băiat înalt și frumos, o persoană foarte frumoasă, un pic rigid, dar – fără supărare – până la urmă sunteți nemți...

— Poate era doar uluit că te-ai dus după el.

— Uluit și deci rigid: ți se pare o obiecție validă la ce ți-am spus?

Uimită era și Ruth, dar nu într-atât încât să nu-i pună întrebarea principală cu o clipă înainte să-l vadă dispărând în spatele lui Csiki.

— Vrei să spui că în sfârșit l-au acceptat ca medic?

Era o veste excelentă. În schimb, Capa nu spunea nimic despre cum reușise să-l dezgroape pe Georg. De altfel, nici nu se mai întorsese în Spania decât în ultima perioadă, care-l dăduse gata. Știa ce-nvârte *el doctor* Kuritzkes?

Ar putea să-l întrebe, își spune Ruth făcându-și de lucru cu negativele, ba chiar să-i ceară să se informeze de îndată ce va ajunge la Barcelona. Ar fi un bun preambul la anunțul că probabil n-o s-o mai găsească aici la întoarcere.

Apoi trebuie să intre în contact cu Soma, care s-a-ntors la Napoli, să-l roage să răspundă la adresa de la *L'Atelier*, altfel informațiile care-ar putea să-l ajute pe Georg riscând să rătăcească dintr-o țară în alta.

Acum, din Napoli, Soma poate să împartă grijile cu Jenny, dar, când i-a fost cel mai greu, el era la Paris. Se întâlniseră la cafenea și el scosese scrisoarea aceea de la Georg, scrisă din cine știe ce avanpost andaluz, arătând spre o frază din mijloc: „Nu mă uitați." Imperativul acela îl înghețase pe Soma.

— Fă exact ce-ți cere: scrie-i, îi spusese Ruth.

Dar ea era atât de alarmată încât dăduse fuga în rue Vavin ca să vadă măcar cum îi merge lui Capa. Portarul o îndrumase către micul *foyer* pustiu, unde doi oameni adânciți în fotolii să lăsau vrăjiți de Billie Holiday.

A cigarette that bears a lipstick's traces,
An airline ticket to romantic places
And still my heart has wings,
These foolish things remind me of you.

André punea iar şi iar vârful acului pe gramofon. Ted Allan, băiatul care era cu Gerda la Brunete, rămăsese înfundat în fotoliu, cu cârjele la îndemână, între braţele scaunului, cu obrajii zbârciţi ca ai unui copil căruia cineva i-a stricat jucăria preferată. Ruth se gândise că unirea asta-n văduvie era o *folie à deux,* şi că, dintre ei, cel mai nebun era Capa. Dar mai târziu, aflând că se dusese să-l caute pe Georg, găsise o metodă în acea nebunie – o tentativă de a se trata pe sine având grijă de vechii rivali, o idee de fidelitate faţă de Gerda, pe atât de dubioasă, pe cât de coerentă, în felul ei.

Ruth înţelege că mai poate face ceva înainte de a-şi pregăti valizele pentru Elveţia, ceva ca să se simtă mai puţin vinovată faţă de cei care luptaseră în Spania. Trebuie să termine de catalogat imaginile din acel război pierdut. Tocmai de-asta trebuie s-o facă, şi s-o facă aşa cum se cuvine. Fascismul n-o să dureze veşnic, oricâte crime şi dezastre ar mai putea provoca, aşa că să-i dăm bătaie, îşi spune hotărâtă. Un gând care merită o ţigară. Democraţiile luminate o să continue să acţioneze cum vor ele, dar să nu vină să ne spună apoi că n-au reuşit să prevadă ce pregăteau Hitler şi complicii lui. Avem aici dovezile pentru *hors d'oeuvre*: dovezile rezistenţei populare, dovezile distrugerii sistematice.

Février 1937: réfugiés de Málaga, après du bombardement fasciste de la ville d'Almería, scrie pe coloana unei foi albe, hotărâtă să le umple și pe toate celelalte.

E atât de concentrată pe munca ei, că ușa bucătăriei o face să tresară. Csiki a deschis-o brusc și-acum se îndreaptă către intrare, săltând ca un chelner de la o cafenea pentru turiști.

— Fug să fac livrările. Mâine ne vedem?

— Sigur, și în zilele următoare. Am terminat cu '36, continui, îți promit că termin înainte să plec. E suficient să notez diferențele, da?

— Doar pe alea substanțiale: date, locuri, împrejurări.

— Mă gândeam să încep cu carnetele, notez copiile imprimate în coloana de-alături, apoi toate filmele care corespund perioadei.

— Perfect. Așa, puțin câte puțin, aranjez bine negativele, care sunt chestia cea mai importantă, și cele mai puțin ordonate.

Csiki, înfofolit cu căciulă, fular, gulerul ridicat peste urechi, cu geanta pe umăr și cheile de la bicicletă-n mână, îi face semne de bun-rămas.

— *À tout à l'heure*[1], răspunde și se întoarce la treaba ei.

[1] Pe curând! (franc., în orig.)

*

Când iese de la *l'Atelier*, pe rue Froidevaux nu se vede ţipenie. E-aşa de urât, că Ruth visează semnul de la metrou încă de la primii paşi pe cărarea fleaşcă de burniţă pe care-ncepe să alunece, în timp ce mirosul de pământ ud îi invadează nările. Nu mai e mult şi n-o să mai trebuiască să merg pe lângă un cimitir ca să mă duc la serviciu, îşi repetă, şi asta, poate, o linişteşte. Lui Csiki i-a spus deja, mai trebuie să vorbească doar cu Capa. Abia aşteaptă să-i spună lui Melchior şi, într-adevăr, i-o spune chiar înainte să-şi scoată paltonul.

— Bine. Îţi încălzesc un pic de apă ca să-ţi dezgheţi picioarele?

— Chiar mă gândeam...

— Nu te grăbi, schimbă-te, avem o baghetă proaspătă şi supa care-a rămas.

În pijama de flanel pe sub pulover, cu picioarele în ligheanul împins sub masă, mestecând un dumicat de pâine („mi-e o foame!"), Ruth ascultă noutăţile zilei. La Berna, le-au găsit un apartament de două camere, o informează Melchior, şi nu are de gând să lase să-i scape. Chiar dacă, după Berlin şi Paris, Berna e ca un sătuc pe lângă ele. Plânge inima-n el, dar las-o să plângă, se consolează, trebuie să se adapteze.

Ruth se vede deja cum dă jos de pe perete un ceas cu cuc şi agaţă în loc o fotografie de la Paris.

Dar graiul berlinez cu care Melchior tulbură aceste cedări în fața sentimentalismului îi amintește că acea repatriere nu e mai puțin dificilă pentru el decât senzația ei de-acum, că e străină peste tot.

— Când începi la tipografie? După sărbători?

— Da, întâi o să fac câteva călătorii, să pregătesc totul. În preajma Crăciunului merg la Berlin și mă-ntorc după Anul Nou. E mai bine ca tu să stai aici de data asta, îți și aranjezi ultimele treburi. Cu ocazia asta mă înregistrez și la starea civilă. Dacă mă arestează, se va putea cere să fiu extrădat direct la Berna. Cum ți se pare?

Abia se ține să n-o pufnească râsul în timp ce-și duce lingura la gură. N-ar fi prea mult de râs, de fapt, și totuși e comic că un elvețian de viță paternă seculară își reevaluează patria juridică aproape ca pe o sală de așteptare, prin comparație cu pierdutul *Heimatstadt*[1] Berlin.

— Pare în regulă. Și supa reîncălzită. Sunt bucuroasă că plecăm.

— Ah, da?

— Sunt bucuroasă că închid ce e de închis. Nu mai e nimic altceva de așteptat. Apoi om vedea, cu mama, cu banii și restul.

Ruth se bucură de căldura blândă care iradiază din două direcții opuse către centrul corpului său; se

[1] Oraș de baștină (germ., în orig.).

lasă-n voia ei. Povestește despre instantaneele făcute de Capa și Gerda din ’36 până la ultimele bătălii. Despre cum, fișându-le, și-a dat seama de volumul și de valoarea lor.

— Când te uiţi la ele unul după altul, spune cu o tulburare furioasă care abia acolo se poate elibera, vezi prea bine cum agresiunea fascistă devine tot mai barbară... porcăria războiului total... Madrid, Málaga, Almería, Guernica, Bilbao, Valencia...

Melchior a luat paharele ca să împartă vinul rămas. Măsoară exact trei degete de fiecare și se oprește cu paharul în aer pentru un toast. Pare chiar fericit.

— Pentru tovarășa cea mai loială dintre loialiști!

E fericit s-o aibă acolo, în fața lui, roșie din cap până-n picioare, hotărâtă și solidară, iar Ruth se simte încurajată. Vinul *de pays* a devenit cam acid, așa că nu-i păcat să-l lungească cu apă, iar pauza dinainte de a-l duce la buze îi diluează efervescența și-i accelerează salturile mentale.

— Îl vezi pe Sas la Berlin? îl întreabă pe Melchior. Ai putea să-i duci ceva din partea mea, o fotografie a Gerdei. Sunt unele foarte frumoase la studio, recente, nu știu de ce nu m-am gândit mai demult.

— Pentru că ești o fată prudentă.

— Râzi de mine? Poate nu voiam să-l amărăsc mai mult. Dar Sas nu e unul care se lasă doborât, dimpotrivă, așa că...

Melchior o întrerupe ca să spună că, dacă se gândește la o fotografie trasă de Gerda, atunci e clar că i-o duce și, oricum, trebuie aleasă cu grijă.

— Sas și Gerda erau făcuți să se-nțeleagă, comentează Ruth, legănându-se pe scaunul cu spătar bun și cu un picior strâmb, încărcată cu o agitație totuși bună, prospectivă, spre deosebire de hârbul pe care șade și care așteaptă doar un locatar mai corpolent ca să se rupă de tot, amuzându-se să-și imagineze că asta se poate întâmpla foarte curând.

Trebuie aleasă cu grijă, spusese Melchior, și-atunci Ruth trece în revistă imaginile pe care i-ar plăcea să i le arate bărbatului cu care Gerda pleca pe motocicletă la primele ei acțiuni antifasciste: două instantanee în care se ascunde în spatele unui soldat, acela în care doarme pe o piatră de kilometraj în care sunt săpate literele PC. Dar fotografiile în care ține frâiele unui măgar nu intră-n discuție, pentru că *mono azul* ar trăda atât subiectul, cât și posesorul imaginii, nu-i așa?

Melchior confirmă, suspinând.

— M-am hotărât: îți aduc un portret frumos și, la nevoie, le spui că e logodnica ta.

— Nevastă, o corectează Melchior.

— Exact, nevastă e scris la tine-n pașaport.

Ruth se simte brusc stânjenită și nu știe cum să facă să-i treacă. În fotografia pe care s-a gândit să i-o

aducă lui Melchior, Gerda cumpără crini, așa cum se obișnuiește în Franța de 1 Mai. Mai mult ca sigur că se ducea spre Place de la Bastille împreună cu Capa. Dar nemții pot fi aburiți. O să le spună că își alegea un buchet de nuntă împreună cu maică-sa, care, de fapt, era florăreasa. În portretul acela, Gerda e îmbrăcată frumos, ca o fată din popor, așa cum se obișnuia în Spania. Dar tot are stilul acela aparte în felul cum asortează eșarfa și basca, zâmbetul luminos...

— Sas ar fi mândru s-o vadă așa, se avântă Ruth.

— Bine, zice Melchior, numai să nu-ți fi scăpat vreun detaliu compromițător.

— Nu, e perfectă, întărește Ruth, izbucnind în râs. Capa o prezintă ca fotografie de nuntă!

Da, se dusese-n China cu o rezervă de fotografii din acelea și le oferea așa cum făceau misionarii cu iconițele sfințite.

Apoi ziariștii îndurerați și un pic morbizi întrebau la *l'Atelier* „*What about the beautiful wife he lost in Spain?*"[1] Într-adevăr, basmul că erau deja soț și soție se născuse-n Spania, un zvon alimentat de ei, ca s-o ajute pe Gerda, care se ducea singură în mijlocul soldaților. Iar la urmă, Capa, bărbatul cel mai înclinat să confunde ficțiunea cu realitatea, a

[1] Cum rămâne cu soția frumoasă pe care a pierdut-o în Spania? (engl., în orig.).

găsit și o dovadă: florile albe, florăreasa zâmbitoare, Gerda care purta haina din piele-ntoarsă. „Eram doi într-unul, un singur trup“, reușea să bâiguie pradă unei beţii triste. Nu zău, i-ar fi râs în faţă Gerda. Dar asta contrazicea faptul că totuși ieșise cu el în dimineaţa aceea de 1 Mai, îmbrăcată cu scumpa ei haină pătată?

— Ştii că, dacă-i vezi de la distanţă, amândoi aproape de aceeaşi statură, scunduţi, aduc un pic a Charlot şi Paulette Goddard pe drumul acela de ţară?

— Aşa ţi se pare?

— Tu-i ştii mai bine.

De fapt, obiectează Ruth, aparenţele înșală. El nu se putea opri s-o prindă în cine știe câte fotograme, în mulţimea de la vreun miting sau într-o tranşee madrilenă; iar ea i-a dedicat doar vreo două portrete.

— Nu-i plăcea lui să fie fotografiat sau nu era ea îndrăgostită? rânjeşte Melchior.

— Nu, nu, aşteaptă, se ambalează Ruth, chiar dacă gândurile sale prind contur doar pe măsură ce continuă să vorbească – gânduri nu prea liniştitoare, dar pe care nu poate să nu le urmărească, în faţa viitorului imediat şi a bărbatului cu care se pregăteşte să-l înceapă.

Aşa că-i povesteşte lui Melchior despre portretul din *Picture Post* şi despre aparatul Eyemo îngropat

la Brunete. Cât timp (câte ore? minute?) să se fi scurs între momentul în care Gerda a declanșat camera ca să prindă un vehicul în flăcări și acela în care vehiculul cu care călătorea a fost atins? Or fi ars de vii în camionul în flăcări? Gerda i-o fi auzit urlând? Câți oameni o fi văzut murind înainte să moară? Mult mai mulți decât a imortalizat. Soldații răniți de la Sierra de Guadarrama, unii în stare atât de gravă încât nu mai aveau nici o speranță... Trebuie să fi murit toți deja la spitalul din Valencia... Gerda se strecura printre corpurile masacrate, se apleca să fotografieze, surprinsese un corp desfigurat aruncat pe gresie fără măcar o zdreanță drept giulgiu, un băiat sau o fată de cinci-șase ani.

— Eu aș fi fugit sau mi-aș fi plâns și vomitat și sufletul. Dar ea fotografia, fotografia de trei ori, apoi schimba cadavrul cu un mort mai puțin obscen la vedere, un mort pe care unele ziare l-au publicat. Te-ntreb pe tine, pentru că ești mai puțin implicat: ce s-a-ntâmplat cu prietena mea acolo, în Spania?

— O femeie foarte curajoasă, spune Melchior nehotărât, stingherit.

Ruth, simțind un oribil gol în stomac, clatină din cap:

— N-am negat niciodată. Curajoasă, capabilă să se stăpânească, să-și fixeze un obiectiv.

— Atunci ce te nedumerește?

Ruth nu știe ce să răspundă, fiind încă și mai nelămurită decât soțul ei, a cărui privire oglindește propria ei dezorientare.

— Se trambala kilometri întregi în spatele aparatului foto, a camerei de filmat, a trepiedului. Ted Allan a povestit că, înainte să moară, a întrebat dacă filmele ei sunt intacte. Fotografia în rafale în mijlocul nebuniei de-acolo, cu Leica aia micuță deasupra capului, ca pentru a se proteja cu ea de bombe. Bunul soldat Gerda: n-am nici o îndoială. Dar nu pricep deloc.

— Ce anume, Ruth?

— Nu pricep ce simțea. Foarte puțină teamă, de-acord. Și-apoi?

Pielea de pe degetele de la picioare i s-a încrețit, apa din lighean începe să se răcească, iar Melchior pare să fi cedat gândurilor ei spuse cu voce tare.

— Se întorcea la Madrid, la Valencia, la Barcelona, continuă Ruth. Își punea iar tocuri, se ruja, zâmbea. Se întorcea la Paris și părea cea dintotdeauna, vesela și entuziasta Gerda, vorbea despre Spania, într-adevăr, menționând în elanul acelor povești aventuroase și lucrurile oribile pe care le văzuse: bestialitățile comise de *los moros*, lumea epuizată, peisajul suprarealist creat de bombe. Dar erau doar cuvinte risipite pentru cauză, ca și fotografiile ei. Solidaritatea internațională trebuia să facă să se

audă limpede și tare că neintervenția era o crimă. Asta zicea Gerda Taro, și o înțeleg. La urma urmei, eu cum mă purtam? Petrecerea de la Stein, din mai ’35, o mai ții minte, Melchior? Becurile colorate creau atmosfera aia de speluncă, supa de la miezul nopții servită cu polonicul deasupra oalei ca să strângă toți bețivii. Și eu cui îi spusesem că Hans era din nou la Sachsenburg? Nu Gerdei, ea flirta cu André Friedmann și cu alții. Nu spusesem nimănui pentru că nu era cazul, nu? Mai bine să te prefaci. Câteva luni mai târziu, întâlnind-o pe stradă, am schimbat câteva cuvinte. „Arăți bine, Ruth, ce mai faci?“ „Mă mărit, ne-am mutat.“ „Bravo! Nici că se putea mai bine.“ „Frate-miu e într-un lagăr de concentrare.“ „Kurt?“ „Nu, cel mare, Hans, cel rămas la Leipzig.“ *„Ach so*, îi confund mereu. Groaznic, dar cu Kurt în America o să vă descurcați, sunt sigură. Capul sus!“

— O convorbire normală între prietene care nu mai erau așa de prietenoase ca altădată.

Melchior pare că-ncepe să-și piardă răbdarea.

— Normală, da. Dar tu înțelegi ce spun cu „mai bine să te prefaci“? Să vorbești despre anumite lucruri ca și cum ar fi fost normale, pentru că sunt, pentru că nu există alt fel de a le trata...

— Pentru că au devenit normale.

— De-acord. Dă-mi prosopul, ajunge.

Cât timp se șterge pe picioare, golește ligheanul și-și pune o pereche de ciorapi proaspăt spălați, soțul termină de strâns masa și începe să spele farfuriile.

— Nu mai sta acolo ca un suflet chinuit, îi zice văzând-o stând în picioare în dreptul ușii, așază-te, du-ți la capăt raționamentul.

— Raționament e poate prea mult spus... zâmbește Ruth, așezându-se, dar nu pe scaunul care se leagănă. Pe de altă parte, ce altceva să facem dacă nu să ne prefacem? În caz de pericol real, de exemplu când mergem la Berlin, sau chiar aici, unde aparent e liniște și pace. Și cei care vin din Spania? Ar trebui să nu înceteze să tot evoce grozăviile de-acolo?

Melchior o ascultă în tăcere, aplecat deasupra chiuvetei.

— Capa, totuși, ultima oară s-a prăbușit, continuă Ruth. Întotdeauna a fost mai fragil decât Gerda. Nu de curaj e vorba, pentru că el tot timpul a lucrat sub bombe. E vorba despre forța voinței și a controlului. Ea era cea care purta pantaloni... nu, ce naiba spun, pantalonii n-au nici o treabă...

Melchior se oprește din spălatul vaselor și se uită drăgăstos la soția lui.

— Știi care-i paradoxul?

Ruth pare iluminată.

— Paradoxul e că pentru o femeie e mai ușor. Mai ales pentru o domnișoară ca Gerda, care știa

foarte bine să-și păstreze purtările alese, fațada. Zâmbești și glumești, îți știi rolul, l-ai exersat o viață. Care bărbat ar avea vreo bănuială în fața unei fete lipsite de griji? Ajunge să apară și să se prefacă. Să reziste și să se prefacă, să reziste și să joace. Bărbații cred că doar ei sunt în stare de disciplină, noi, femeile n-am fost admise nici măcar ca auxiliare după desființarea milițiilor republicane. În schimb, Gerda se antrenase cu mult înainte de a se aventura acolo ca un soldat pe un câmp de bătaie. Și, în orice caz, sub salopetă, sub fusta mulată sau sub haina militară rămâne mereu ființa umană, *ein Mensch*.

— Gerda era și nesăbuită, era firea ei; tu i-ai fi spus zvăpăiată, întărește Melchior, iar apa murdară pe care-a vărsat-o în chiuvetă bolborosește aprobator.

— Păi sigur că era. Capa nu-și iartă că nu s-a dus cu ea la Brunete. Chiar dacă fetele pe care și le-a adus în pat între timp sunt fără număr... Pentru voi e simplu.

— Omul e un animal simplu, știe toată lumea.

— O fi.

— N-a fost pedepsit destul? obiectează Melchior și, în timp ce se întoarce să se uite la ea, cârpa cu care șterge vasele plutește prin aer. A luat și-o palmă de la fratele Gerdei – l-a ștampilat pe față la Gare d'Austerlitz, în fața congregației jurnalismului

roșu. Ar fi trebuit să-și lase barbă și să se abțină de la plăcerile cărnii ca un *hasid*?

— Ești pe lângă, iubitule. Îți las ție predicile lui Martin Buber de la *bar mițva* și toate misterioasele chestiuni religioase.

Râd amândoi cu complicitatea unei perechi care-și supraveghează înțepăturile ca pe un ritual: ea care nu s-a simțit niciodată parte a ceva, el educat întru sionism și utopii ale libertății.

Melchior vorbea puțin despre asta, lucru care lui Ruth i se păruse tipic pentru un bărbat care gândea practic, unul care-și alesese o meserie care-i plăcea, apoi un partid politic și chiar o femeie emancipată ca ea. Mai presus de orice, era un tovarăș de încredere: „Credeai c-ai găsit un elvețian cumsecade", îi tot repeta, „și te-ai trezit cu un evreu apatrid și apostat."

— Problema, reia Ruth, mai puțin ironică decât ar fi vrut, e că și eu sunt o femeie simplă: cred ceea ce văd. E valabil în ce te privește, e valabil și pentru Capa.

— De-acord, dar abia ai spus despre Capa că e un fanfaron incurabil. Oi fi tu un pic ingenuă, dar nu ești în nici un caz credulă.

— Știi, la câteva luni după ce-am înmormântat-o pe Gerda, îl vedeam la Select cu dansatoarea lui, pantera arabă, și-mi spuneam că așa-i viața, viața

adevărată, în timp ce amintirile pe care mi le tot încredința erau fantasme sortite pieirii. „Lumea crede ce vrea să creadă“, spunea Gerda. Credulă în acest sens.

— Nu la asta m-am referit.

— De ce nu fumezi o țigară și termin eu de aranjat?

— Lasă, continuă, aproape-am terminat.

— Un derbedeu ca Bandi Friedmann fusese înțărcat în pericol, îl avea imprimat în toate cinci simțurile. O fată ca Gerda, nu: ea era începătoare. Nu știa să se apere, curajul o amețea, ca un *Schnaps* dat pe gât ca răspuns la o provocare. Ți se pare absurd?

— Deloc.

Melchior s-a așezat lângă ea și-o fixează cu o tandrețe exasperată.

— Dar povestea asta a ajuns acum la final. Ai făcut bine că te-ai gândit la fotografia pentru Sas. Tovarășii noștri care merg în *Wiederstand*[1] au mai mult sânge-n ei decât toți fotografii tăi de război la un loc.

Mai era doar o țigară în pachet. După câteva fumuri, Ruth i-o întinde lui Melchior și încuviințează:

— Nu mă-ndoiesc. Dar nici nu mă-ndoiesc că Gerda ar fi fost încă în viață dacă el ar fi fost cu ea atunci. Asta e: aici, acasă, pot s-o spun.

---

[1] Rezistență (germ., în orig.).

O învăluie un rotocol gros de fum.

— Sper că în Rue Froidevaux n-o spui nici măcar printre rânduri.

Ruth face semn că nu, amărâtă. I-a căutat lui Capa toate motivele ca să-l absolve: ghinionul, tragedia, imposibilitatea de-a o împiedica pe Gerda să facă lucrurile de capul ei. Totuși, când îl caută la Select, de fiecare dată revede veranda de la La Coupole unde, într-o zi din septembrie '34, o abordase un tip atât de prost îmbrăcat încât, de milă, îi venea să-i plătească cafeaua. „*Mein wunderschönes Fräulein*[1], am nevoie tocmai de cineva ca dumneavoastră, înaltă, blondă natural. Veți fi modelul, eu voi fi fotograful, comanda vine de la un asigurator elvețian și cu o asigurare elvețiană, fiți pe pace, în plus față de plată vă pot oferi și altceva decât un *petit café*."

— Asta, totuși, e o versiune *à la* Capa, insinuează Melchior.

— Cum așa, nu ți-am povestit niciodată?

— Nu cu toată bogăția detaliilor...

— Adevărul e că Friedmann se dădea mare cu o imaginație pe care Capa continuă s-o arate. Când m-am întors acasă, i-am împărtășit Gerdei dubiile mele și puținele puncte de sprijin care-mi dădeau oarece siguranță s-au năruit. „Vii cu mine", am

[1] Domnișoara mea minunată (germ., în orig.).

întrebat-o, „chiar dacă e la nouă dimineața?" „Vin cu tine! Ba chiar ieșim mai devreme și ne bucurăm de aerul rece: așa o să arăți și mai sănătoasă când o să te imortalizeze..." „Dacă mă imortalizează... Cine știe dacă nu cumva singurul instrument pe care-l are nu e cel dintre picioare." „Ai nevoie de bani? Atunci plecăm de la presupunerea că acel serviciu fotografic chiar există și că, în plus, tipul se și dă la tine, după cum e evident. În cel mai rău caz, Ruth, facem mișto de el pe toată Rive Gauche."

Bășcălia pe seama presupusului lingușitor de frumuseți blonde și certitudinea că Gerda avea s-o însoțească au făcut-o să-l vadă pe fotograf într-o lumină mai senină. Nu reușea să priceapă, îi spusese prietenei ei, de unde scotea atâta neobrăzare, totuși maniera lui era amuzantă și, dacă era să-l crezi, reușise să-l fotografieze pe Troțki în '32, la Copenhaga.

— Pe bune? Troțki nu se apropie niciodată de ziariști, se teme să nu fie vreun asasin plătit infiltrat. Tare-aș vrea să știu cum a făcut...

Gerda și André Friedmann s-au înțeles imediat și amândoi au început să-i dea comenzi luându-și vorba din gură unul altuia: nu, picior peste picior e prea mult, apropie-le din nou, mai strâmb un pic, trebuie să se vadă picioarele kilometrice ale prietenei mele, dar cu discreție, cu eleganță, *natürlich, meine Liebe*, dar nici cu ale tale nu-mi e rușine, dacă-mi permiți.

Ruth a fost mulţumită de tot ce-a urmat – Gerda care, datorită lui Friedmann, învăţa să fotografieze, Friedmann care, graţie Gerdei, căpăta un aspect prezentabil. Și nu s-a mirat când Gerda i-a spus că se mută cu Friedmann, pentru că, după acea *liaison* cu Șoricarul, nu mai era nimic în stare s-o mire.

Acum, timpul petrecut împreună de André şi Gerda i se pare enorm: fix doi ani, unul la Paris, altul în Spania, în bună parte sub acelaşi acoperiş, chiar în același sac de dormit.

Melchior, obosit, spune că orice oală are capacul ei, sau își caută unul care i se potrivește.

Și dacă oala nu poate duce capacul?

— Hai la culcare, Ruth.

— Prin mine s-au cunoscut.

Partea a treia

Georg Kuritzkes

Roma, 1960

„Războiul nu mai e declarat,
ci dus mai departe. Senzaționalul
a devenit banal. Eroul
rămâne departe de lupte. Ajuns
în zonele de foc e cel slab.
Uniforma zilei este răbdarea,
decorația, sărăcăcioasa stea
a speranței deasupra inimii.
E decernată
când nu se mai întâmplă nimic,
când rafalele focului amuțesc,
când dușmanul a devenit invizibil
și umbra veșnicei înarmări
acoperă cerul.
E decernată
pentru fuga de sub steaguri
pentru vitejia față de prieteni,

pentru trădarea unor taine nedemne
și neîndeplinirea
nici unui ordin."

INGEBORG BACHMANN, *Toate zilele*[1]

[1] În rom. de Ana Mureșanu și Ramona Trufin, în volumul *Voi, cuvinte*, Humanitas, București, 2017 (n. tr.).

Roma, 18 septembrie 1960

Draga mea Ruth,

Willy Chardack a rămas un șoricar cu păr sârmos, dar felicitările mele l-au bucurat. Exact cum ai prevăzut: așa că mulțumesc pentru ajutor și sfat.

Aici se poate în sfârșit respira. S-au întors și prietenii italieni cu care m-am lansat și eu într-un experiment – nu va obține rezultate decisive pentru sănătatea omenirii, dar ar simplifica sarcina de a arăta lumea noastră în culori. Suntem o *équipe* improvizată, dar înzestrată cu competențe optime; mie-mi revine partea neuroștiințifică, cea tehnică e încredințată unui *directeur photo* foarte căutat și totul se face sub supervizarea unui profesor de la Universitatea din Roma.

Îmi face bine să mai ies din rutina *„panem et circenses“* (ferestrele FAO dau spre Circo Massimo, unde, pe vremea lui Iulius Caesar, se disputau cursele de cvadrige). Ca să pornești un studiu în sănătate ai de înfruntat birocrații bizantine sau trebuie să le ocolești folosind cunoștințe, bacșișuri etc.; e odios și e o pierdere de timp.

Deocamdată mi-am cumpărat o Vespa. O afacere, zice mecanicul meu.

Îmi pare rău că la voi a început deja școala (aici se reia în octombrie!), pentru că ar fi momentul ideal ca să vizitezi Roma. Vino când vrei, cu copiii, cu soțul, dacă-și poate permite o vacanță. Aș fi fericit să te conduc și să-ți împrumut mijlocul de locomoție cel mai *up-to-date* pentru a explora monumentele și faimoasa mondenitate contemporană!

Un salut foarte cordial
al tău

Zgomotul mașinii de scris, singurul care tulbură liniștea palatului FAO, răsună încă în urechile doctorului Kuritzkes când semnează pe foaia scoasă din Olivetti: un G energic, disproporționat asemenea capului unui mormoloc cu coada ilizibilă, mâzgăleala obișnuită care-l face să ezite înainte de a-și bate numele întreg pe plic. Giorgio Kuritzkes, c/o PUTTI, Via della Purificazione 47, Roma, ITALIA. Pentru Ruth ar fi mai normal „Georg", dar nu pentru vecina lui, care-ar putea răspunde dacă scrisoarea s-ar întoarce la expeditor, în vreme ce pentru el, care-și tot schimbă numele de-o viață, nu contează.

I-a luat ceva s-o scrie, iar acum trebuie să se grăbească s-o pună în mapa pentru portarul căruia i-a

cerut favoarea („cu totul excepțională") să-l lase să urce la birou duminica. E o scenetă ceremonială („Dom' doctor, vă rog eu, repejor") și fiecare trebuie să-și joace rolul. Și nu contează că ideea de a telefona i-a venit după ce se hotărâse să vină la birou ca să-și ia niște documente, și că n-a mai folosit niciodată aparatul pentru convorbiri personale, cu atât mai puțin într-o zi de sărbătoare.

A fost o idee bună să-i telefoneze lui Willy când în America e duminică dimineața, și o plăcere să-l găsească din prima, să vorbești cu un prieten de pe un alt continent, în liniștea care reverberează de unduirea ritmică a greierilor, atât de gălăgioasă în acest sfârșit de vară, că stinge și zgomotul automobilelor care trec pe bulevardul Termelor lui Caracalla. Fermecat, de parcă nu le-ar mai fi văzut, de coamele compacte ale pinilor, de ruine, de grădinile paradiziace de pe Aventin, de la care nu-și poate lua ochii. Echilibrat, privilegiat, extrateritorial. Înconjurat de palatul de marmură cu opt etaje de o puritate geometrică, minunea unui anume stil de a construi din anii fascismului, care pare concepută tocmai pentru a-i fi uitate originile. Era gândit să fie Ministerul pentru Africa Italiană, iar în 1952 și-a deschis porțile pentru Națiunile Unite. O *contrapondere* convenită pentru chiria simbolică de un dolar pe an.

Da, a pierdut prea mult timp cu scrisoarea și portarului n-or să-i ajungă țigările lăsate pe masă, va trebui să-i ia ceva și de Crăciun. Un cartuș, trabucuri, o sticlă? O să-ntrebe. Unii colegi se amuză să-l vadă adoptând și el obiceiurile locului, dar asta e.

Iese din lift satisfăcut. CONFERENCE EUROPE. 10-15 OCTOBER, ROME, scrie pe dosarul din mâna lui, care, dacă portarul pune cumva întrebări, trebuie imediat dus la ambasada uneia dintre țările invitate în ultima clipă ca să echilibreze prezența Statelor Unite, care-au cerut să asiste ca observatori.

Oreste însă e ocupat cu un ștrengar care nu stă locului, dar nici nu îndrăznește să se îndepărteze de ghereta lui. Trebuie să aibă cam zece ani. O vârstă la care încă se respectă interdicțiile, lucru care, în felul lui, se aplică și portarului care mușcă dintr-o piersică, atent să nu-i curgă zeamă dincolo de șervetul pe care-și pregătise prânzul.

— La trei începe meciul și ăia, 'n mama lor, nu m-așteaptă. 'L bagă p-altu' dacă nu vin!

Oreste ridică privirea:

— Înc-o-njurătură și-o-ncasezi, mormăie spre băiat, iar fața lui de patriarh și uniforma care-i strânge pieptul devin brusc rigide.

Hopa, m-a văzut, își spune doctorul. Cadența tocurilor lui, singurul sunet care răsună pe coridorul lung, confirmă că apariția lui e inoportună. Fiul

lui Oreste n-avea voie să se strecoare înăuntru și, într-adevăr, portarul strânge repede masa trăgând cu ochiul spre el, iar acum îl așteaptă în fața gheretei cu o expresie atât de gravă încât îi aduce aminte de povestea auzită de curând. Plecat din țară când era încă un puști, anii de trudă pe șantiere, accidentul, cererea de invaliditate, intervenția miraculoasă a Sfintei Fecioare, dat fiind că ar fi putut fi mult mai rău, și în sfârșit („fără proptele!“) slujba aia cu care susține întreaga familie. Dar doctorului nici prin gând nu-i trece să denunțe faptul că spațiul suveran al Organizației pentru Hrană și Agricultură a fost violat de ritualul unor spaghete.

El și portarul se cunosc după nume, și asta nu-i puțin: semn că *dottor* Giorgio, cum îi spune Oreste, nu e dintre funcționarii care vin și pleacă și până să fie transferați în altă parte nici n-au apucat să învețe italiana. Nu, când a sosit de la Paris, italiana lui era deja atât de fluentă, încât aproape nimeni nu se mulțumea să-l complimenteze, el fiind nevoit să explice că trăise în Italia ca student. „Aici, la Roma?“ întrebase și Oreste. Ca s-o reteze scurt, doctorul spusese „Nu, la Firenze“.

Dar portarul nu știe că *dottor* Giorgio, făcându-și studiile la Milano și la Torino, apoi și la Napoli, învățase să distingă și dialectele. Iar dacă în Italia, pe vremea aceea, nu puteai lua asemenea lecții decât

prin cartiere, în aulele universitare domnind pompa limbii oficiale a regimului, în Spania lucrurile stăteau altfel – voluntarii italieni veniți acolo de peste tot își aduseseră cu ei graiurile populare.

Voluntarii aceia știau să scrie și să citească, mulți învățaseră strânși pe furiș în vreo casă de la țară, aproape toți când erau adulți. Ajunși militanți, și din mândrie pentru întreprinderea aceea prometeică, îl ascultau pe comisarul politic cu o seriozitate care arăta cum, pentru ei, cunoașterea și comunismul erau sinonime. Odată, când la radio se transmitea un discurs al tovarășului Nicoletti, cineva strigase „Peppino Di Vittorio!", iar diminutivul celui care plecase ca zilier să ridice pământul meridional răspândea printre italieni un dor de izbăvire încrezătoare. Oricine, cu un pic de antrenament, învăța să tragă și să asculte ordinele, știind că un mecanic lombard putea deveni genist, un miner sard – artificier, un muncitor portuar din Liguria – tanchist, ăsta era doar primul pas către societatea fără clase a Brigăzilor Internaționale. Cuvintele însă erau stâlcite de accente, limitate de dialectele înțelese numai de consătenii cu care ajunsese fiecare în tabăra de la Albacete. Georg Kuritzkes era foarte conștient că, față de acei tovarăși, el era privilegiat. Venise cu documente presupus false, așa că era apatrid, dar nu avea dificultăți ca să înțeleagă și să se facă înțeles în diferite limbi.

Până la urmă l-au repartizat la Brigada Mixtă 86, sub comanda lui Aldo Morandi, un tovarăş sicilian ale cărui înzestrări militare fuseseră răsplătite cu o avansare rapidă în carieră, apoi îl transferaseră pe frontul regiunii miniere andaluze. Îi scrisese Gerdei – doar două rânduri despre frumuseţea austeră a Sierrei Morena şi un salut foarte afectuos –, dar nu spera ca scrisoarea expediată la oficiul pentru cenzură de la Madrid să ajungă prea repede.

Într-o zi, întorcându-se din recunoaştere, cu capul golit de soarele de munte care-i bătea în cască, zărise de departe un grup de oameni şi se gândise că acel *campesino* încercuit le oferea vreo marfă rară, poate chiar *jamón serrano*, şi socotise că era inutil să se grăbească. A mers înainte în ritmul lui până când, uşoară ca un linx, cu încălţări din pânză tipic spaniole, în faţa lui apăruse Gerda. Scoţându-şi basca şi scuturându-şi cu putere chica îmblonzită, îi aruncase un „Mă recunoşti?" şi se oprise să se uite la el, făcând haz de expresia care trebuie să i se fi întipărit pe faţă.

Sosise cu o zi înainte, târziu. O primiseră la *casita* care servea drept cartier general şi îi dăduseră unul dintre cele două paturi de campanie din camera rezervată şefilor. Se odihnise bine, dar nu-i prea convenise că, printre cei cu care împărţea culcuşul, alături de oficiali şi de căpuşe, singurul defect al hambarului, se afla şi vicecomandantul spaniol, un adevărat *hidalgo*. În schimb, Morandi ar fi vrut

s-o vadă plecată repede, în ciuda recomandărilor pe care le produsese și chiar dacă el însuși stabilise că îi vor ceda patul pe rând.

Camarazii din grupul lui se îndepărtaseră, în parte pentru că erau disciplinați, în parte pentru că erau discreți și mai ales, nu era nici o îndoială, ca să comenteze senzaționala apariție în avanpostul lor de graniță a acelei *rubia*[1] înarmate cu o fotocameră. Erau singuri pe potecă, el și Gerda. Ar fi fost momentul ideal să-și vorbească, nimeni n-ar fi prins măcar o silabă. Era suficient să-i spună despre arestare și despre proces – „ca în Kafka" – cu ironie, evident. Dar el se simțise un Joseph K. perfect și încă avea o stânjeneală înfiorătoare. Gerda ar fi înlemnit gândindu-se la ultima îmbrățișare la Paris („Știam că se poate conta pe tine"), or, ea n-avea nici o vină pentru ce i se întâmplase lui. Și-apoi, mersul alături de ea, în atmosfera aceea prăfoasă, pe un drum pietros și buruienos, avea calitatea insondabilă a unui vis. Mai mult decât orice, ar fi vrut să nu strice sărbătoarea acelei revederi neașteptate (erau vii: nu era de-ajuns?), plăcerea de a o vedea în largul ei în pustietatea aspră a munților chinuiți de război.

S-au apropiat pe nesimțite de tabără, Gerda continuând să-și verse focul pe Morandi. Sărmanul Georg,

[1] Blondă (span., în orig.).

care nimerise cu militarul ăla obtuz pentru care o femeie pe front era mai dăunătoare decât pântecăraia („Dorm în salopeta asta jegoasă, înțelegi?, și nici nu-i mai simt putoarea"), acel tată sever în uniformă care ascundea instinctele unei mame-cloşti.

Georg izbucnise-n râs (era ceva adevăr în cuvintele Gerdei şi era toată energia ei), dar lăsase să-i scape un bemol imprudent:

— Dac-am avea mai mulţi comandanţi ca el, am fi mai aproape de victorie.

Așa că încercase să atenueze: Morandi a trecut prin multe, a fost și-n Primul Război Mondial...

— Te-a scos dintre linii? Te foloseşte ca medic? întrebase Gerda, muindu-se pe dată.

Știa deja ceva și trăsese de timp ca să evite subiectul? se întrebase uşurat, parcă luându-și o piatră de pe inimă.

— Nu poate. Dar mă utilizează ca translator, ştafetă între departamente, ajutor de telegrafist.

Asta o amuzase grozav pe Gerda („Or să-ţi pună numele de luptător Berlitz"), probabil ca să nu fie nevoită să se arate recunoscătoare faţă de ţinta batjocurii ei.

— Nu-ţi imaginezi cât ne-a costat că nu ne înțelegeam bine între francezi, englezi şi nemţi, şi în coordonarea cu spaniolii. Câte pierderi, mă tem, şi câte înfrângeri!

Gerda, neîncrezătoare şi iritată, a răspuns că nici unul dintre marii generali cu care era în raporturi mai mult decât cordiale („spre deosebire de antipaticul tău de Morandi") nu i-a menționat vreodată aşa ceva, nici vreunul dintre soldaţii a căror încredere şi respect le câştigase.

— *Ein schlechter Witz*[1], comentase dispreţuitoare, continuând să-l scruteze cu o expresie interogativă.

— Aşa e cum îţi spun, zise Georg, chiar dacă pare o snoavă.

— *Scheißdreck merde shit... mierda!*"

Mişcarea ei spontană de adaptare la spiritul de cazarmă internaţionalistă i se păruse irezistibilă. Dacă n-ar fi fost camarazii care nu-i scăpau din ochi, să vadă ce face el cu blondina („o veche prietenă", încercase apoi să explice grijuliu – eroare incalculabilă), ar fi sărutat-o imediat, nu chiar pe gură, ca să nu greşească. S-a îndepărtat grăbind pasul, aşteptând o altă ocazie. Dar aia a fost singura dată când a văzut-o pe Gerda singură, zile de-a rândul.

În Palatul FAO, doctorul Kuritzkes nu a vorbit niciodată despre Spania sau despre tovarăşii pe care i-a întâlnit pe munţii din Alta Savoia, în timp ce la Paris toţi ştiau că fusese *maquisard*.

---

[1] O glumă proastă (germ., în orig.).

Perioada postbelică se prelungea peste tot și mai ales în Avenue Kléber, unde era sediul provizoriu al UNESCO. Parizienii treceau prin fața imensului Hotel Majestic cu pasul lor din nou *nonchalant*, aproape fără să-și dea seama că zvasticile și armele încrucișate întru apărarea Înaltului Comandament al Wehrmacht fuseseră înlocuite cu drapelele națiunilor învingătoare. Dar cine intra în hol și se îndrepta către vreun apartament ticsit cu birouri sau spre serviciul personal adăpostit într-o *salle de bains* (cu cartotecile în cadă și capacul closetului drept masă de lucru) nu avea cum să nu se simtă tot ca un ocupant. Ba chiar un ocupant dezavantajat, pentru că un Grand Hotel era mai potrivit exigențelor brutale ale unui comandament decât găzduirii unei mulțimi de proiecte consacrate educației, științei și culturii lumii pacificate.

Doctorul Kuritzkes venise la Roma înainte ca vreunul dintre colegi să se poată muta în clădirea din Place de Fontenoy, a cărei articulație în trei brațe concepute de trei arhitecți de naționalități diferite și aprobată de un comitet format din maeștri de frunte (Le Corbusier, Gropius, Saarinen, Rogers, Markelius, Costa) era realizarea perfectă a misiunii universale pentru care fusese proiectată *La Maison de l'UNESCO.*

La Roma îi știau CV-ul, dar deja nu se mai vorbea despre perioada care dăduse naștere noii ordini

mondiale pe care o anunțase ONU – ca porumbelul după potop. O făcea doar un coleg iugoslav, doctorul Modrić, biolog cu licență la Trieste și specializat în ihtiologie la Lomonosov, la Moscova. Era un savant slăbănog cu care doctorul Kuritzkes colabora adesea la cercetările menite să îmbunătățească tehnicile de pescuit. Lucru ciudat, când erau numai ei doi, doctorul Modrić nu menționa niciodată războiul. Prefera să zăbovească asupra ecosistemelor acvatice care prezentau științei continua provocare a necunoscutului și să divagheze un pic asupra chestiunilor private, dar numai după ce-și terminau treburile zilnice. Relația lui complicată cu o doamnă Carla, care lucra într-o bancă din piața Fiume. Amărăciunea că, rămași cu soția la Zagreb, copiii erau înscriși la o școală cu orar prelungit, așa cum visau și cei din lumea capitalistă, dar că tocmai din acest motiv nu putea să vorbească cu ei în timpul programului de lucru. Chiar doctorul Modrić îi sugerase că era de-ajuns un bacșiș modest („Aici, dragă Kuritzkes, nu suntem în Europa Centrală: îți vei fi dat seama.") ca să telefonezi în weekend de la birou, evitând disconfortul unei cabine înconjurate de fumăraie, harababură, băiețași care inventau cele mai nerușinate gesturi obscene de câte ori erai cu receptorul la ureche.

De treabă, doctorul Modrić. Un tip foarte discret, de altfel.

— Doctore, știu că ești de-ai noștri, dar tot te rog să-mi îngădui o întrebare: nu cumva, acum, ca atâția alții, preferi să treci drept *atlantic*? îl întrebase în timp ce recapitula ce învățase neurofiziologia de la inteligența sofisticată a cefalopodelor.

— Nu, răspunsese sigur. Acum prefer și eu să mă ocup de ceea ce există *în* Atlantic. Mi se pare mai productiv și aduce mai multe satisfacții.

— *Ça va sans dire*[1], consimțise doctorul Modrić.

Replica aceea era atât de reprezentativă pentru felul său de-a fi, încât, la cantină, părea bizar să-l auzi povestindu-le colegilor isprăvile sale de partizan. O făcea ca să se elibereze și să se răzbune, asta era clar: iugoslavii erau în piuneze, iredentismul și toate celelalte, mult mai mult decât anumiți nemți cu un parcurs ușor imaginabil („Cordiali cu toată lumea, da? Fasciști pe dinăuntru.")

— Altceva nu vezi, nu te interesează? încerca să-l oprească vreun comesean.

Restul începea cu bârna ciclopică din ochiul peste care dădeau în fiecare zi. ONU obținuse un acord pentru restituirea prăzii etiopiene, dar stela de la Axum era tot în fața palatului FAO, douăzeci și patru de metri de piatră furați Etiopiei și plantați sub albastrul cer roman.

---

[1] Se-nțelege de la sine (franc., în orig.).

— *Ils s'en fichent, les italiens!* zicea un coleg; „*they don't give a damn*", încuviința altul, mai mult, îi durea-n cot că decolonizarea era sarcina învingătorilor. Și-așa intrau mai adânc în subiectul pe care, în afara competențelor lor, îl cunoșteau mai bine decât oricine altcineva.

În cantina FAO, în jurul meselor inundate de lumină limpede, urmăreau de zile întregi criza din Congo, crispați și înverșunați – față de criza asta, Olimpiada abia terminată fusese o emoție pasageră. Veștile negre venite din Africa făcuseră praf celebrarea lui Abebe Bikila, maratonistul etiopian care, după ce înconjurase de două ori stela furată, își pusese aripi la picioarele goale și cucerise aurul.

În timpul crizei Suezului, ONU contribuise la împiedicarea unui nou război mondial, dar acum era ținut pe loc de doi barosani tolăniți pe bogățiile naturale congoleze, care stârneau pofta superputerilor și a belgienilor. Națiunile Unite, plictisite să tot semene cu un guvern planetar, nu reușeau să joace nici măcar rolul arbitrului capabil să suspende meciul. O constatare amară, dar cel mai rău era că discordia încolțise și la Roma. Aici erau experți în păduri și pășuni, în cultivarea și stocarea proviziilor, dar lovitura de stat din Congo îi separase. Fractura care se deschisese în bulevardul Termelor

lui Caracalla nu era oglinda împărțirii în blocuri, dat fiind că Uniunea Sovietică și aliații ei ieșiseră din FAO. În cea mai mare parte, albii apărau rolul imparțial pe care ONU își propusese să-l păstreze, o linie care, pentru colegii africani, dar și turci, indieni etc., apărea drept o farsă *à la* Pilat. În Congo, soldații lui Mobutu îl plasaseră în arest la domiciliu pe Lumumba, premierul care își dorea unitatea propriului popor, deplina libertate democratică, administrarea echitabilă a resurselor, iar Națiunile Unite nu făcuseră altceva decât să furnizeze centura de pază din jurul casei lui.

— Ca să-l protejeze, îndrăznea să spună vreun suedez sau canadian, stârnind imediat vacarmul.

Doctorul Kuritzkes și doctorul Modrić erau printre puținele păsări rare de pe eșichierul colorat. Dar cine-l cunoștea mai bine pe biologul titoist avea bănuiala că se simțea mai aproape de iubitele lui sepii decât de locuitorii acelor pământuri necunoscute. Doctorul Kuritzkes, în schimb, scotea de la naftalină vechile arme ale persuasiunii și ale retoricii, deși ar fi preferat să nu mai fie nevoit să le folosească, cel puțin nu în locul acela. N-ar fi vrut să se mai îndoiască de vreo alegere – jocurile politice îl otrăveau deja. Stema FAO era un spic, deviza era „*fiat panis*“. Nu-și dorea decât să poată munci onest sub acel blazon – cerea prea mult?

În ultima săptămână, Georg reîncepuse s-o viseze pe Gerda. Avea nevoie de optimismul ei, de pragmatismul ei lipsit de fasoane. De curajul cu care își disimula îndoielile și deziluziile, de ușurința de a se înfățișa realistă până la cinism, numai ca să nu se dea bătută. Chiar și de batjocura pe care nici o altă femeie nu i-a servit-o cu așa o frecvență.

Ce-ai face tu, Gerda? Nu e chiar greu de imaginat.

— Ați terminat? spunea când, la Leipzig, asista la discuții atât de asemănătoare cu cele la care ia parte acum, la cantină. Putem să mergem la dans, cum mi-ai promis, sau îmi caut alt partener? susura zâmbind.

— N-am terminat, vorbim despre lucruri importante, replica el, urând-o, supărându-se chiar și pe prietenii care, bătând tactul cu piciorul, dădeau de înțeles că discuția se amână. *Ubi maior*[1]...

Dar tot reușea să nu-și piardă prestanța. „Bine", spunea, „lasă-mă să termin țigara." Și-i oferea imediat una și Gerdei, iar în timp ce stingea chibritul pe care i-l întinsese (câte bufeuri fuseseră îmblânzite cu aceste gesturi galante?), revenea la concluziile discuției.

[1] Aluzie la dictonul latin „ubi maior, minor cessat" (cei slabi cedează în fața celor puternici) (n. r.).

Tovarășii nu-și dădeau seama că era agitat, nici Gerda nu se prindea, poate pentru că nu-i păsa. Ei îi ajungea s-o ia de braț, s-o apere de frig cu haina lui dacă în stația de tramvai de la Gohliser Strasse începea cumva să ningă. Iar apoi pălăvrăgeau până la obișnuitul *Tanzlokal*, unde tensiunea se risipea și gândurile se linișteau de la muzica din sala de dans.

Îi plăceau lumina scăzută, căldura afumată și mirosind a sudoare, swingul care molesta omoplații – îi plăcea Gerda.

— Și tu-mi placi. Pe bune.

I-o spusese de prima dată când reușise s-o îmbrățișeze, apoi s-o sărute cum se cuvine, la urmă întrebându-se uluit cum reușise să-i scape din strânsoare fără nici un efort, doar cu câteva cuvinte susurate la o palmă de gură? Nu, probabil că nu era fata care-i trebuia lui, îi spusese după aceea, și oricum în viața ei există Pieter, la care ține mult.

Georg se răcise instantaneu, dar foxtrotul îi permitea s-o țină strâns acolo unde copcile se ițeau sub cămașa de mătase, fuga după ultimul tramvai – s-o țină de mână în stația aglomerată – să-i stingă un hohot de râs pe buze. Era amețit, acționa inconștient.

Doar că apoi, în tramvaiele acelea lente, supraîncălzite, cu geamurile aburite din pricina vremii urâte și a răsuflării oamenilor, sfârșea întotdeauna împotmolit în analize și probleme de principiu. Nu e cazul

să mă fixez pe o femeie atât de burgheză, își spunea, prietena unui capitalist pe care nu pierde nici o ocazie să-l apere („E vina lui Pieter că America e sclavagistă?"). Și-apoi, Gerda Pohorylle nu rata nici o ocazie să fie frivolă și superficială, poate nu chiar frivolă, ci nerăbdătoare să lase deoparte grijile și să intre într-o zonă în care n-o mai atingea nimic. Nu te lăsa păcălit de căpșorul acela atât de isteț și de imprevizibil, se dojenea singur, dar continua să fie șarmant. Nu te muia în fața interesului arătat de ea sfaturilor tale de lectură, a opiniilor tale critice. Nu cumva să crezi cu seriozitate că ei îi pasă vreo clipă de materialismul istoric sau de emanciparea celor oprimați. Ea vrea doar să nu se plictisească, chipul tău frumos o distrează, nimic altceva. Acționează și tu în consecință: distrează-te, e-n regulă, dar în rest nu-ți face iluzii.

Câștigase restul. Atracția și-a urmat cursul, chimia a inundat sinapsele, prevalând asupra rațiunii, cum era natural, cum era normal. Georg Kuritzkes se îndrăgostise fără scăpare de Gerda Pohorylle. Singura întrebare pe care și-o pusese era cum să facă s-o cucerească, și asta până când și-a dat seama de realitatea a ceea ce crezuse că era iluzoriu.

Gerda se schimbase. Se transformase. Nu ca fetele care se adaptaseră felului lui de-a fi cu un elan atât de evident încât ajungea să le confunde: Hanni, Paula, Trudel, Marie-Luise... În schimb, rămăseseră

neschimbate duelurile cu maică-sa, asalturile în care-o critica pentru că o favoriza mereu pe Gerda și se arăta oricând dispusă să-i țină partea.

— Ce mai e? o ataca. Oribilul instinct misionar care face oaia și mai apetisantă de convertit? Sau tânjeai și tu la viața frumoasă...

— Georg, nu mă provoca, nu pricepi nimic.

— Prea bine. Îți cer cu umilință să mă luminezi!

Maică-sa își potrivea ochelarii de citit sau punea mâna pe cârpa de praf, în timp ce Georg preciza că Hanni Paula Trudel și Marie-Luise deveniseră tovarășe în mai puțin de-o lună, asta dacă nu erau deja înscrise în Liga tânără comunistă.

— Spune-mi, am eu timp de pierdut cu fătuci care n-au cum să stea mult lângă tine?

— Și crezi că *asta* poate să dureze mai mult?

— Nădăjduiesc că da, pentru tine, *durak*[1]. Eu fac ce pot, dar și tu ar trebui să-ți dai silința mai mult decât de obicei.

Georg protesta că nu fusese niciodată fustangiu, că nu-i permiteau educația pe care-o primise, ideile despre relația paritară dintre sexe, făcându-se că nu pricepe ce-i spune maică-sa, femeia care se întorsese să-l caute pe frățiorul făcut cu doctorul Gelbke. De fapt, nu voia decât să stea pe lângă ea cât era nevoie

---

[1] Prostule (rusă, în orig.).

ca s-o audă repetând că Gerda era o femeie neobişnuit de pricepută, foarte simpatică şi, „e inutil să ţi-o spun eu“, atractivă. Odată smulsă confirmarea, putea răsufla uşurat.

Înseninarea pe care şi-o regăsea Georg în urma propriei dialectici era mult mai volatilă decât înţelegerea senină care se instaura între el şi Gerda, tovarăşa-mamă şi ceilalţi vizitatori ai casei din Friedrich-Karl-Strasse. Fata era ultima care pleca din mansarda lui, ba uneori nici nu se mai ducea acasă. Într-o dimineaţă, mama a găsit-o în bucătărie pe Gerda deja aranjată, lângă răcitor, întrebând-o simplu: Pot să iau sticla cu lapte?

— Sigur că da, mai am una pentru ăla mic, răspunse. De ce mai întrebi?

Nopţile şi gustările de dimineaţă în casa Gelbke s-au repetat. Gerda se apropia de răcitor, „Se poate?“ întreba, iar mama lui o invita din nou să se servească, în timp ce Georg tăia pâinea, mustăcind cu capul plecat (era ridicol, da, dar el era mulţumit). Apoi Dina citea cu voce tare articolele din *Arbeiter Illustrierte Zeitung*, Gerda lua suzeta mormolocului şi-o clătea sub robinet, în timp ce el îl dădea jos pe Fritzchen de pe scaunul pe care încerca să se caţere.

Dimineaţa se despărţeau în faţa porţii lui, seara Georg trecea prin Springerstrasse şi-o aştepta pe

Gerda să coboare. Era de o punctualitate incredibilă, și asta-l înveselea de fiecare dată. Într-o zi s-a întâmplat să sune mai devreme, dacă tot se învârtea de câteva minute în fața numărului treizeci și doi. Gerda răspunsese „Cobor îndată", dar apoi îl rugase să urce.

— Georg Kuritzkes, studentul la medicină, așa-l prezentase părinților. Trebuie să fugim, filmul începe într-o jumătate de oră.

— Ce plăcere, sperăm să ne faceți onoarea unei vizite când veți avea mai mult timp.

— Vă mulțumesc, domnule Pohorylle, și vă rog să mă iertați că doar am trecut pe-aici...

— *Aber bitte*: voi, tinerii, trebuie să vă distrați!

Episodul circumscris holului în care Gerda își aranjase basca în fața unei oglinzi agățate deasupra unei monstruoase comode pântecoase avusese darul să-l liniștească. *Spießbürger*, își zisese, mic-burghezi îmbogățiți. Politicoși, așa cum le stă bine unor negustori, dar nu onctuoși peste poate. S-ar fi împăcat cu ideea că Gerda i-a dat papucii marelui importator de cafea ca să se cupleze cu unul ca el? Care încă n-avea o meserie și era dușman jurat al clasei căreia cu mândrie îi aparțineau?

Seara era rece, dar plăcută și aveau timp destul ca să ajungă pe jos la cinematograful Capitol. Mergeau la umbra felinarelor care brăzdau cu un galben

murdar pavajul străzilor rezidențiale. Să fi fost ritmul în care se deplasau, întunericul mai dens pe partea străzii unde începea parcul Rosental, strânsoarea mâinilor care slăbea și-și revenea cu mici impulsuri sincopate? Oricum, ajunsese să pună o întrebare care, pe măsură ce avansau, chemase o alta. Gerda le spusese părinților de ce se dusese la Stuttgart? Sau, dacă nu, ce le spusese? Că se dusese să se-ntâlnească cu draga ei prietenă de pe vremuri? Și ce le spunea când nu venea noaptea acasă? Că rămânea la Ruth Cerf? Sau nu spunea nimic?

— Hai să ne grăbim un pic, aici nu-i nimic, e plicticos.

Dacă Gerda n-ar fi întins pasul, Georg ar fi lăsat deoparte gândurile acelea. Dar se simțise ca smucit într-o goană care-i accelera pulsul, îi accelera dubiile stârnite brusc de soții Pohorylle, pe care îi revedea în imagini și detalii împietrite. Burdihanul umflat, cu lănțugul ceasului demodat al lui taică-su. Ochelarii strâmbi în fața ochilor nespălați, care făceau pandant unei bărbi decolorate. Mama, scundă de tot, cu paloarea accentuată de discreția unor haine cenușii. Nu deschisese gura decât ca să aprobe monosilabic vorbele soțului.

Gerda îl ținuse ascuns de părinții ei? Voise să-i ascundă de ochii acelei autorități minuscule nu doar pe el, ci pe toți cei pe care, la nici un sfert de oră în josul *Chaussée* din Gohlis, îi copleșea cu admirația ei?

Georg nici măcar nu comentase că de tocul ușii familiei Pohorylle era agățată o *mezuză*[1]. El era totuși fiul unei femei divorțate și recăsătorite cu un *goi*. Și-n timp ce-i răsuna în minte rotunjimea dezgustătoare a acelui cuvânt care i se părea imprudent, se blocase.

— Ți-e rușine cu mine?

— Poftim?

— Ți-e rușine cu mine și cu familia mea?

Repetiția îl făcuse să se ambaleze, de rușine și de furie că tot el era cel care se rușina. Nu se vedea, din fericire, pe sub perdeaua de nori brăzdată de umbre din Rosental.

— Preferi să le ascunzi alor tăi întorsătura pe care a luat-o de la o vreme relația noastră?

A primit răspunsul sub forma unui râset cristalin: lungă și teribilă, mâna Gerdei s-a desprins dintr-a lui și s-a ridicat într-un arabesc teatral.

— Mi se rupe de părinți: am făcut întotdeauna ce-am vrut.

Și, fără alte comentarii, fusese apucat iar de mână:

— Întârziem la film.

Dar la un stop, Gerda declarase că poveștile alea erau niște tâmpenii, iar casa ei o porcărie.

---

[1] Sul de pergament cu versete biblice, agățat deasupra ușii familiilor evreiești (n. r.).

— Nu mă-ndoiesc că tot așa o să ți se pară și ție, totuşi te invit la cină, te aduc să petrecem *șabatul,* dacă ţii...

— Cum vrei.

Chestiunea era închisă, lăsată deoparte încă înainte de a ajunge în fugă la casa de bilete – cinematograful era întotdeauna aglomerat în weekend. De ce se băgase unde nu-i fierbe oala? De ce cedase unui moralism atât de mărunt (doar pentru că-i văzuse pe soții Pohorylle la față?) când Gerda era o femeie adultă, liberă și avea tot dreptul să-și vadă de treburi în ce fel credea de cuviință? El avea să-și ia licența, jucând în felul ăsta rolul tânărului bine-crescut, fără să ascundă că nu știe boabă de rugăciuni în ebraică şi fără să-și atenueze opiniile, respectându-i în același timp pe părinții Gerdei. Nimeni nu aștepta altceva din partea lui.

Apoi au venit examenele, vacanţele, zilele pe care le petreceau cu toții în căsuța doctorului Gelbke de pe Dübener Heide și, în fine, plecarea lui la Berlin. Nici o invitație la casa Pohorylle, nici o clipă furată plăcerii lor de a sta împreună.

Își extinseseră dulcile obişnuinţe comune la noi teritorii. Iar dacă între ele erau obligaţi să includă micile bosumflări ale Gerdei și marile întrebări care-l asaltau, repetitivitatea lor netezea analizele și atenua problemele de principiu. Era o stare care

decreta suspendarea timpului – în lipsa căruia îndoielile se opreau. Niciodată nu mai fusese atât de fericit Georg Kuritzkes și nici n-avea să mai fie.

Nostalgia pe care și-o îngăduise în ultimele zile amintindu-și anii săi cu Gerda a avut un efect liniștitor, așa că s-a lăsat în voia ei imediat ce-a trecut de poarta FAO. Simțind vânticelul care-i suflă-n față când se întoarce-acasă pe Vespa, își spune că să aibă și el o limbă și un oraș natal, o sarcină importantă și o mare dragoste fusese la fel de natural ca aerul acela cald. Dacă nici atunci n-ar fi avut capacitatea să trăiască la înălțimea viselor sale, ar fi devenit un vechi luptător plin de remușcări sau un trădător într-o bulă de uitare, păstrată ca-n suvenirurile acelea în care cade o imitație de zăpadă peste Colosseum sau peste orice monument de pe planetă, ferecat într-un glob idilic de doi bani.

Nu era încă totul pierdut pe-atunci. Încă nu ajunseseră la necesitatea unei *Wiederstand*, o Rezistență prea slabă față de iarna barbariei. Dacă impulsul nesupunerii ar fi fost multiplicabil, dacă acea dorință, dătătoare de viață, cum era și iubita lui, s-ar fi putut extinde până la a deveni insurecție, ordinea mortificantă ar fi fost răsturnată înainte ca înfrângerea să însemne o lume transformată în cenușă și ruine.

La Leipzig și-apoi la Berlin, conflictele au fost crâncene, despărțirile sfâșietoare. Marile orașe se scufundau strangulate de substratul mic-burghez și de trădările clasei muncitoare, care aprindeau un sentiment bipolar chiar și în aceia care nu credeau că revoluția urma să se nască, precum phoenixul arab, din destrămarea Republicii de la Weimar. Dar lupta era diferită atâta vreme cât putea fi câștigată. Iar el organiza, discuta, se ferea de ambuscadele celor din SA și era gata de bătaie – și-o avea alături pe Gerda Pohorylle.

Gerda însemna tot ce era frumos și greu în acea perioadă, zi de zi și ceas de ceas. În momentul acela, ei doi erau perfecți: ea-l ducea la distracții, el îi punea în mână instrumentele cu care să lupte. Nu era vina lor că acea complementaritate uluitoare se stricase. S-ar fi sfârșit, probabil, chiar dacă nu i-ar fi despărțit Hitler.

Nu-l întristează s-o recunoască, dimpotrivă, îl pune la locul lui de bărbat de aproape cincizeci de ani care-și acceptă limitele, unele limite, pentru a nu le suporta pe toate.

Maică-sa se lansase recent într-o misiune bazată pe convingerea că „Gerda noastră“ devenise o sfântă revoluționară grație acelei *éducation sentimentale* de la Leipzig. Georg nici măcar nu încearcă s-o contrazică, chiar dacă de-acum preferă construcțiile

mentale care trec prin filtrul lentilelor reci și riguroase ale neuroștiințelor. Dar dacă tovarășa Dina Gelbke reușește să smulgă o străduță pentru tovarășa Gerda Taro, un cub de ciment la dispoziția porumbeilor care mânjesc deja fiecare țeastă de bronz a veneratului prieten Lenin, el nu poate decât să-i fie recunoscător. Mintea și memoria sunt una, iar integritatea memoriei stă la temelia integrității oricărei ființe umane, chiar și printre nomazi (iar el ce altceva era, dacă nu un nomad?); păstrarea amintirilor nu e prerogativa interiorității burgheze. Fiecare-și amintește ce-i e de folos, ce-l ajută să stea în șa. Iar doctorul Kuritzkes nu vrea decât s-o păstreze pe „Gerda lui", chiar știind că nu există.

Gerda cea temerară, imprevizibilă, vulpea *rubia*, care n-ar renunța la nici un dram de fericire care poate fi furată prezentului.

La Roma, temperaturile sunt încă ridicate și primul guvern de centru-stânga se ocupă cu reformele și cu strădaniile de a destinde relațiile externe, dar dezghețul e departe, poate imposibil. Soarta Congoului îl indignează, dar nu s-ar simți așa pus la colț și indiferent față de detestabila sa indiferență funcționărească, dacă n-ar trece în fiecare dimineață prin fața drapelului Națiunilor Unite. Nu greșește Modrić când se plânge că afară se face confuzie

între ONU și NATO, toate invenții americane din punctul lor de vedere, și-apoi, „ce treabă are acolo unul din partea cealaltă, mă-nțelegi, doctore, un comunist?" Un comunist străin, mai ales unul nealiniat, e privit ca o glumă a naturii în orașul ăsta care a inventat circul.

Doar că doctorului Modrić îi rămân ori patria lui socialistă, ori familiaritatea cu tot ce viețuiește în mări, lacuri, râuri și lagune. În schimb, doctorul Kuritzkes e un autentic pește pe uscat. Își aplică sarcasmul ca pe un tratament profilactic. Dimineața, în baie, cântă *„lasciaaate ogni speraaanza... voi ch'entrate!"* imitând accentul apăsat al lui Helmut Krebs, a cărui splendidă interpretare din *Orfeul* lui Monteverdi îi sărise-n ochi pe când răscolea tarabele din Porta Portese. Pomana unui neamț? Sau ceva mult mai rău? Simțea până în vârfurile degetelor pline de praf disconfortul acelor conjecturi emise la simpla sugestie a mărcii Deutsche Gramophon înainte să-și pună discul la subsuoară.

În ultima săptămână, totuși, nu-i mai fusese de-ajuns să dojenească, să fredoneze, să discute la birou, apoi, ajuns acasă, să asculte *Orfeu* sau J.S. Bach, exigentul *Thomaskantor* care-i învăluise tinerețea, în intimitatea fotoliului cu spătar confortabil și a pick-upului. Acum e timpul bilanțului și îl face mai bine când se întoarce transpirat și epuizat după

o alergare în Villa Borghese, unde, dimineața, mai întâlnește doar alți gimnaști expatriați și câte un cățel roman scos la plimbare de servitoare.

Nu-și făcuse niciodată iluzii că ONU s-ar putea ține deoparte de marile conflicte, știe bine și că știința nu poate fi neutră. Cu colegii intelectuali de la UNESCO a întors pe dos de mai multe ori interpretările faimoasei fraze din *Minima Moralia*: „Nu există viață adevărată – sau viață justă – în minciună." UNESCO i-a oferit compromisul optim, unul acceptabil până la urmă. Dar nu-l mai acceptă. Dacă s-ar lăsa condus de exigența afirmării adevărului, ar mai putea încă ajunge la o alegere corectă, chiar dacă ar părea un pas greșit. „Plec, demisionez."

Cu o zi în urmă se gândise iar la concluziile acelea, după ce fusese la frizerul lui din via Sicilia, când, coborând pe via Veneto, i-a văzut pe scriitorii și universitarii nemți care obișnuiau să transforme trotuarul din fața lui Doney într-un *Stammtisch*[1] al lor. Îi recunoșteai imediat după mimică și după gesturile măsurate care dădeau un aspect provincial hainelor cumpărate din buticurile recomandate, chiar dacă vocile le erau acoperite de claxoanele tinerilor pe scutere, care-și salutau prietenii așezați la măsuțe

[1] Masă pentru clienți regulați (germ., în orig.).

pentru aperitiv, și de zarva americanilor – lume care gravita în jurul filmului sau al ambasadei și avea masă rezervată la Café Doney. Până și poeta blondă, atât de celebră în Germania, părea o țărăncuță timidă din Carintia în vânzoleala aceea de mondeni. Dar poate că o timora prietenul ei elvețian, nu mai puțin faimos ca autor de romane și atrăgător ca un broscoi boțit care vorbește cu pipa-n gură[1]. „Tot la maxima lui Adorno ar trebui să cugeți și tu", își spuse, stingând chiștocul sub pantof.

Pe neașteptate, o fată care se grăbea la întâlnire i-a adus-o-n fața ochilor pe Gerda. Ea sigur că s-ar fi încadrat de minune în peisaj, perfect în largul ei cu chelnerii și clienții de orice fel: era de-a casei în localurile din Montparnasse, iar la Berlin voia întotdeauna să-l târască la Romanisches Café („Fac eu cinste! N-am cheltuit încă aproape nimic..."), unde-i găseai pe toți cei care-și făcuseră un nume în avangardă. Puștoaica italiancă trece pe lângă el încălțată cu pantofii ăia țărănești pe care-i purta Gerda în Spania – *espadrille* le zice-acum, când sunt la modă. Iar el, într-o străfulgerare, a văzut-o pe Gerda, însă nu ca atunci, ci cum ar fi arătat în pantalonii aceia unduitori *à la* Capri, cu puloverul pe spate, cu părul în vânt. Apariția aceea i-a întrerupt divagațiile sau,

---

[1] E vorba despre Ingeborg Bachmann și Max Frisch (n. tr.).

mai degrabă, s-a amestecat în ele. Pălăvrăgeala asta despre viața adevărată și viața falsă, hai, Georg, te rog, las-o baltă...

Totuși, doctorul Kuritzkes îl admiră pe Adorno, care s-a întors din exil ca să-și reia catedra de la Frankfurt în timp ce cultura critică germană se pretează la figurație în *La Dolce Vita*.

Ai vreun motiv să te căiești că nu te-ai dus să reconstruiești Germania, alături de cei care-și țin în dulap crucea de fier? își spusese, ca și în alte dăți, dar în ziua aceea gândul avusese intonația limpede și batjocoritoare a Gerdei Pohorylle. A coborât serpentinele Viei Veneto într-o stare de încântare amuzată, până în punctul de unde începe să se vadă piața Barberini. S-a avântat în trafic, așa cum învățase la Napoli, și imediat ce-a cotit pe străduța care dă în Via della Purificazione s-a convins că o s-o scoată la capăt și de data asta. Dacă reușise scorțosul de Șoricar să revoluționeze medicina, va găsi și el un locșor, mic poate, dar autonom, în care să se consacre studiilor sale – dacă nu la Roma, atunci altundeva. E de-ajuns să aștepte momentul potrivit, să stea cu ochii-n patru.

Cum a urcat treptele din piatră denivelate ale blocului său, doctorul Kuritzkes a căutat numărul lui Ruth ca să-i ceară adresa lui Willy Chardack.

O să-i trimită o scrisoare cu complimentele cele mai sincere. Era atât de încurajator, va scrie, să vezi că mărul lui Newton continuă să cadă întâmplător și că, în ciuda cheltuielilor care se fac pentru a și-o aservi (nu, asta nu trebuia scris), acea căzătură rămânea primul motor al științei. Tot un accident îl ajutase și pe el când, pornit să studieze orientarea peştilor ghidată de filtrarea luminii indirecte, descoperise teoria luminii polarizate a lui Edwin H. Land. Entuziasmat de acea teorie a culorilor atât de inovativă față de teoria clasică, îi vorbise imediat despre ea prietenului profesor Somenzi, care-l pusese în legătură cu un director de imagine extrem de competent. Găsise un tovarăș de aventuri în persoana domnului Mario Bernardo și refăcuse experimentele descrise de dl Polaroid, însă în condiții prea precare ca să poată replica efectele acelea extraordinare. De altfel, o noutate a abordării lor consta în intenția de a reexamina percepția culorii în relație cu noua teorie. Scoseseră un articol pentru o revistă specializată, lucru de care se pregătea să-l informeze pe inventatorul Polaroidului.

Poate că Willy i-ar fi trimis doar două rânduri de mulțumire. Dar nu ăsta era scopul: important era să se reașeze pe același plan al posibilităților pe care-l întruchipa Șoricarul.

Totuși, când Ruth l-a sfătuit să-l sune, s-a simțit atât de ușurat încât a pus la pick-up albumul lui

Dave Brubeck (cadou din partea vecinei pe a cărei nepoată epileptică o ajuta gratis), bătând în brațele fotoliului ritmul lui *Take Five.*

Acum iese din palatul FAO cu o senzație de detașare deja consumată și, cum abia a folosit aparatul din birou ca să-i spună lui Willy despre proiectele lui, e sigur că se află cu adevărat în punctul în care va lăsa în urmă Circo Massimo. Mai lipsește doar ca, pe lângă câteva țigări („Luați două, pentru mai târziu, am un cartuș întreg."), să-i propună lui Oreste să-l ducă el pe copil, care se pare că trebuie să ajungă într-un loc anume la ora trei. S-ar rezolva și problema aceea, dacă portarul ar accepta să-l ducă cu Vespa.

— Futu-i, sunt cu bicicleta, protestează cel interesat, înainte ca tatăl să ticluiască un răspuns adecvat intențiilor subînțelese ale ofertei.

Se uită la oala înfășurată-n șervet de pe măsuța portarului, până când Oreste se decide să pună capăt neînțelegerii. Vii dup-aia să iei bicicleta, îi spune băiatului, dacă doctorul Giorgio e atât de amabil...

Iar doctorul Giorgio e atât de amabil încât, îndreptându-se către ușă, îl întreabă pe copil cum îl cheamă. „Claudio", îi spune, apoi nimic. Dar îl observă atent în timp ce agață șervetul cu oala de ghidon, aranjează lanțul, ambalează.

— Unde mergem?

— Viale di Trastevere, știți pe unde e? Luați-o pe-acolo, apoi vă explic.

— În regulă. Să te ții bine.

La capătul străzii San Francesco a Ripa, puștiul îi face semn să cotească, așa că brusc intră pe sens invers, dar, din fericire, aproape-au ajuns. Casa e înaltă față de clădirile din Trastevere, vopsită într-un roșu argilos, iar de ea atârnă o tăbliță care pare inspirată de un suprarealist: VIA DELLA LUCE.

— Viu acu'.

Puștiul l-a lăsat singur în șaua Vespei, iar el încearcă să ghicească epoca în care fusese construită casa, destinația ei originară (locuințe pentru servitorii vreunui conac?), fumând o țigară. Trec mai multe pisici, nu toate râioase, doar trecători și vehicule. Poate pentru că e duminică și orașul abia a terminat masa de prânz. Zumzet casnic, radiouri care cântă și vorbesc, semn că încă n-a început campionatul.

Se deschide un oblon, se-apleacă o doamnă cu un *décolleté* considerabil.

— Da' nu trebuia să vă deranjați, strigă spre el. Voiam să cobor eu să vă mulțumesc, dar Claudio a și fugit.

Puștiul iese încălzit din scara coborâtă-n goană, cu ciorapii ridicați și buclele pieptănate.

— Mama vrea să mă duc pe jos, spune, trăgând cu ochiul în sus, dar nu-i nimic, oricum nu-i mult până la San Cosimato.

Doctorul ar vrea să intervină, dar bat clopotele, defazate ca întotdeauna. Și când tunetul lor se domolește, se-nchide și fereastra de la etajul al treilea.

— E deja trei, o să întârzii.

— Nu vă faceți probleme, *dotto'*, că și ăilalți întârzie.

Puștiul nu se mișcă.

— Sunteți neamț, așa-i?

— Se cunoaște după accent?

— E chestia aia cu punctualitatea... altfel nu se vede, și fuge salutând printr-o fluturare de mână.

E ora trei, e timpul ca doctorul Kuritzkes să se îndrepte către strada Asiago. Îl așteaptă Mario Bernardo, care vrea să-i arate niște scurtmetraje didactice filmate pentru televiziune. Se gândesc la un film despre percepția culorii, dar nu va fi ușor de găsit un producător. Te pomenești că dl Polaroid ar putea bănui că i-a scris cu intenția de a-i cere bani? se întreabă deodată, oprindu-se pe malul râului printre cohorte de turiști și de măicuțe așteptând la semafor. Și-ar mușca degetele dac-ar fi așa, dacă din pricina unei neînțelegeri stupide, corespondența cu Land s-ar întrerupe înainte să se nască. Trebuie să discute despre asta cu Mario, iar acum să aibă grijă

să nu greşească strada, noroc că în Prati nu te rătăceşti aşa uşor. Lasă Vespa în faţă la RAI, iar acolo află că domnul Bernardo i-a lăsat un mesaj.

Georges,
Iartă-mă, a intervenit ceva, cum se întâmplă de obicei în cinematografie: te cheamă şi trebuie să alergi. M-a sunat producătorul lui Fellini, locul e foarte iubit de neorealişti. Vino şi tu, dacă vrei. Dacă nu, rămâne pentru diseară.

Mario

Indicaţie: Mergi la Termini, continui către piaţa Vittorio, după piaţa Porta Maggiore o iei pe Prenestina. La un moment dat o să vezi pe stânga un cilindru enorm, un mausoleu roman. De-acolo te orientezi după desenul meu.

Impresionat de monumentalitatea antică, doctorul Kuritzkes apucă pe o alee care speră să fie aceea desenată de prietenul lui. Îndoindu-se, frânează mai tare decât o cere labirintul de străduţe ticsite, ca să citească numele străzii (Iuvenal: pe aşa un poet l-au trimis la mama dracului?) sau să oprească pe cineva, dac-o fi nevoie. Mergând aproape la pas, cu privirea atentă la tot ce-i iese-n cale, cu rafalele de aer stătut dintre case care-l înăbuşă, până şi respiraţia încetineşte în ritmul dilatat al uimirii. Se simte depeizat?

Poate. E tulburat de felul în care se simte intrus, o reacție epidermică față de un peisaj urban care reaprinde un fel de a fi precaut, antrenat la Napoli, scos de la naftalină la Marsilia, mult mai puțin la Barcelona și la Madrid, unde lupta și pentru libertatea hoților. Nu recunoaște ce vede, nu are habar unde s-ar potrivi, dar totul îi pare cunoscut. Poate sunt reminiscențe ale vreunui film. Nu. Aici e importantă viziunea culorii, materia culorii, praful gălbui care se ridică de pe stradă. Tencuielile corodate, păstoase de pe clădirile scunde. Țiglele adâncite, rugina de pe acoperișurile de tablă. Indiferența toropită sau zgomotoasă a locuitorilor. Umanitatea proletară și subproletară, care pentru doi bani amărâți nu disprețuiește obiceiurile eternei plebe romane, dar cere altceva decât să se îngrămădească ca figuranți într-un *kolossal*[1]. Urbanizată cu forța, înglobată de traficul de pe Prenestina asemenea ultimelor pajiști cu oi anemice. Trebuie să cotească la dreapta la prima intersecție, înaintează foarte încet. Nu e sigur dacă apoi trebuie s-o ia pe prima transversală sau pe a doua. Un copac îi blochează câmpul vizual, rădăcinile lui ridică asfaltul; e un stejar. Ar fi putut fi unul de pe Sierra Morena, la fel cum întreg cartierul ar

---

[1] Termen italian pentru filmele cu bugete și producție imense (n.r.).

fi putut la fel de bine aparţine unuia dintre satele abandonate în zona în care fusese trecut la serviciul de infirmerie, vorba vine. Da, într-o căsuță ca aceea și-a făcut pe neașteptate apariţia Robert Capa.

Era încotoșmănat într-o grămadă de haine civile și militare, atât de murdare de la fum și mortar că Georg l-a luat drept soldat. Era cumplit de frig în primele zile ale lui 1938 și satul din spatele primelor linii era mai sus de o mie de metri. În camera în care-i îngrijea pe răniți, gerul scădea cu doar câteva grade: ca să beneficieze de lumina naturală, geamurile nu puteau fi astupate cu hârtie sau zdrenţe. Îi făcuse vânt cu o frază pe care o repeta automat, fără ca măcar să ridice ochii din masă: *Para buscar a unos compañeros heridos vaya a la cocina, si eres herido tu mismo, camarada, busca a una enfermera*[1].

O să-l alunge altcineva dacă era doar epuizat sau sub șoc, sau căuta numai să se-ncălzească. Bărbatul se oprise-n prag, apoi plecase.

De obicei, întunericul aducea cu sine un armistițiu în care răniții puteau fi aduși acolo, cazurile grave fiind operate într-un cerc de felinare cu petrol demn de Caravaggio. Întunericul permitea și

[1] Dacă ai venit să cauţi tovarăşi răniţi, du-te la bucătărie. Dacă eşti rănit tu însuţi, tovarăşe, caută o infirmieră (span., în orig.).

personalului medical să fie schimbat; nu era întotdeauna posibil, dar în ziua aceea Georg a putut ieşi din schimb. La intrare se îngrămădeau, ca de obicei, brancardierii şi soldaţii internaţi, greu de distins în beznă. Dar bărbatul dinainte îl identificase: „Georg Kuritzkes!" El se speriase şi se-ntorsese neîncrezător. Acolo toţi îi spuneau Jorge, *doctor* sau *camarada*, şi nu-i venea să creadă că au trimis pe cineva să-i dea bătăi de cap. Nu el hotărâse ca ofensiva să se desfăşoare fără Brigăzile Internaţionale şi nici că medicii erau exceptaţi.

— *Was für eine wunderbare Überraschung! Und an einem solchen Tag!*[1]

— *Sind Sie Robert Capa?* întrebase, cu acea politeţe formală care acolo nu-şi avea locul.

Îl recunoscuse şi după hiperbole (dar chiar era „minunată" surpriza de a-l întâlni!), însă tovarăşii din ziua aceea intraseră în Teruel, iar ştirea înlăturase bănuiala că accentul ar fi fost ironic.

— O zi care ne întăreşte, consimţise.

— Tu ţi-ai făcut treaba, eu mi-am făcut-o pe-a mea, acum putem sărbători, nu?

— Sigur, dar după vestea asta cu atât mai mult n-o să pot pleca de-aici. Probabil că la Teruel tocmai organizează primul ajutor, or să vină să ia pe cineva...

[1] Ce surpriză minunată! Şi-ntr-o zi ca asta! (germ., în orig.)

— *Richtig*[1], spusese Capa.

Își scosese chipiul, îl ascunsese-n buzunar și, fără să-i ceară voie, reintrase în sala de operații.

Georg și-l imaginase impertinent („ca ăia de colo“, spunea Gerda arătând către golanii de pe plajă), însă mai tânăr. Dar războiul îi îmbătrânea, mai ales pe cei care intrau în el până-n gât.

„*Doktor* Kuritzkes“, reluase Capa descheindu-și haina sub care proteja fotocamera. Se scuzase că-i răpește câteva minute, chiar dacă luarea Teruelului era o bucurie care merita împărtășită cu *todo il mundo*.

— Dar asta nu, adăugase scoțând din buzunăraș un plic cu fotografii și punându-i tot teancul în mână.

Lumina palidă nu-l ajuta să le vadă, dar ascundea ce n-ar fi fost bine să vadă Capa: gerul ardea ochii de îndată ce se umezeau.

— Pot să iau una? întrebase.

— Și pe toate. Suntem fotografi, nu costă să tragem altele.

— Suntem?

El, Chim și Gerda închiriaseră un atelier: luminos, liniștit, suficient de spațios ca prietenul și asistentul lui să locuiască acolo. Ajuta și Ruth Cerf, era de lucru, din fericire.

---

[1] Așa e (germ., în orig.).

Georg nu pricepea cum putea să bată câmpii așa: să-l invite la Paris, să-i ofere un pat în studio, să insiste că era mai bine decât la hotel – fusese mobilat după gustul inegalabilei Gerda, cu excepționalul ei simț practic. Se enervase și se întreba dacă lui Capa nu-i fila vreo lampă. Lucra în bătaia focului și risca întruna să rămână acolo, chiar dacă un fotograf putea întotdeauna să se retragă – poate că echilibrul său avusese de suferit.

— Și Ruth e bine? întrebase. Când o vedeți, transmiteți-i multe salutări.

Printre fotografii, Georg remarcase un portret așezat, iluminat de zâmbetul inconfundabil al Gerdei. Capa observase imediat.

— Nu vă formalizați, *bitte*, îi spusese.

Știa oare fotograful de câte ori îi scosese el haina aceea de piele?

Mai era o fotografie în care Gerda, trăgându-și în sus un ciorap, se strâmba cum numai ea știa. Se vedea totul: coapsa expusă, patul nefăcut, florile din tapetul de hotel *delabré*, o sticlă de pastis, un capot kimono agățat în spatele lavaboului.

N-ar fi trebuit să ceară tocmai fotografia aceea, dar celălalt îi pusese sub nas intimitatea lui cu Gerda.

Când îi restituise pachetul, Capa plângea. Plângea și încuviința puternic din cap, aprobându-i

alegerea, în timp ce se chinuia să bage celelalte fotografii în plic. Georg credea că se obișnuise cu camarazii care cedau brusc, prinzând să respire greu sau să lăcrimeze în tăcere ca robinetele stricate. Dar nu era nimic de făcut: se pusese și el pe plâns.

— *Entschuldigung*, Georg, n-avem timp de pierdut...

— Măcar de-o țigară mai avem, spusese încercând să-și țină firea, întărit de gândul că, odată sfârșit asediul, se va fi sfârșit și penuria de tutun.

Capa îi oferise o țigară americană de-a lui, promițându-i că-i lasă pachetul înainte să plece. Urma să pornească imediat spre Paris și-apoi către China, unde ar fi trebuit să meargă împreună cu Gerda. Nu mai putea amâna. Dar să nu fi venit la Teruel ar fi fost o capitulare, o trădare.

Vorbea cu chiștocul în gură, sugând mecanic de fiecare dată când trăgea, căutând prin lăuntrul hainei până a scos o ploscă și i-a oferit prima înghițitură.

— Trebuie să te mulțumești cu *Schnapsul* ăsta aragonez, provizia de brandy s-a terminat.

După felul cum continua să pălăvrăgească (despre acel *aguardiente* de casă, numai bun să topească pietrele; despre marele Ernest Hemingway, care sugea ca un burete, dar era cu totul devotat cauzei; despre nenumăratele întrebări pe care-ar fi

vrut să i le pună, numai să fi avut timp), părea că-şi revenise.

El, însă, se simţea epuizat la al treilea rând. Nu dormise, mâncase doar un pic din obişnuita fasole. După ce dăduse pe gât o ultimă picătură (i se părea că e un etnolog constrâns să fraternizeze cu obiectul studiilor sale), îi înapoiase plosca cu un gest care însemna că gata.

— Pentru Gerda, spusese încet.

Nu schimbat, nu, dar poate îndemnat să nu-i mai pese de reacţii de acel *aguardiente* criminal pe care îl înghiţise.

Cu un surâs larg, complice, aproape sinistru din pricina efectului pe care unicul bec aprins îl crea în jurul albului dinţilor dezgoliţi, Capa toastase la rândul lui, *auf unsere Gerda, lechaim*, pentru viaţă, pentru libertate!

Băuse zgomotos şi, după ce-şi ştersese bărbia şi gura, începuse din nou să vorbească: despre angajamentul care-l reţinuse la Paris, despre palma încasată la înmormântare (îi cunoşti, nu, pe fraţii Pohorylle?), despre tâmpenia de neiertat de a o fi lăsat singură acolo.

— Închipuie-ţi, spusese, eu eram convins că în cazul unei bătălii decisive, toată presa militantă s-ar fi grăbit s-o escorteze! Ce, crezi că nu-i vedeam? La Madrid sau la congresul scriitorilor de la Valencia, ca

muștele la miere. Corespondentul de la *Daily Worker*, trimisul *Pravdei*, nu-ți mai spun despre ceilalți. Îmi făcea plăcere? Nu. Aveam de ales? Nu. Te asigur că mă gândisem chiar să o recomand ziaristului ăluia canadian pe care ea-l plăcea mai mult decât pe ceilalți. Băiat înalt și frumos, cum poate fi unul la douăzeci de ani, crescut numai cu fripturi şi lapte, sport de echipă, sigur că binele va triumfa doar odată cu comunismul. Îmi spunea că mai bine moare decât s-o abandoneze, așa de copt era. Tu-ți dai seama, Georg? *So ein Idiot! „Teddie, please keep an eye on her.*" Înțelegi, ca-ntr-un film de la Hollywood: el care jură și se-nroșește tot, ea care surâde strălucitoare uitându-se când la unul, când la celălalt. Gerda avea să obțină orice de la el, iar eu, idiotul de mine, nu-mi dădeam seama de pericol. Așa că ea a rămas acolo. El s-a descurcat, amărâtul. Ted Allan: l-ai cunoscut poate?

Da, de fapt, ultima oară când o văzuse pe Gerda era și ziaristul ăla. Păreau să fie în raporturi chiar prea bune, dar ar fi preferat să nu-i spună asta lui Capa. I-a spus că l-a cunoscut în permisie la Madrid, trebuia insistat pe faptul că Gerda ținea mult să îi prezinte pe vechii prieteni noilor ei cunoștințe.

Capa l-a privit lung, apoi i-a pus o întrebare mai extravagantă decât cele la care s-ar fi așteptat (de pildă, ce impresie îi făcuse Ted Allan).

În schimb, l-a întrebat:

— Și ea cum te-a prezentat?

— Vrei cuvintele exacte?

— Dacă ţi le mai aminteşti...

— Ceva de felul „*Voilà, je vous présente mon très cher ami, le docteur Kuritzkes.*"

Ceea ce, după câteva secunde de tăcere, se temuse că e un plâns înfundat s-a dovedit a fi un râs potolit, înghiţit ca să nu izbucnească.

— Știi ce-i povestise lui Teddie? Îi spusese că nu se mai putea îndrăgosti pentru că Hitler îi omorâse adevărata dragoste. Ah, ce frumos şi curajos era, marea ei dragoste, medicul acela de origine poloneză! *Docteur Kuritzkes, mon cher ami*, fie să trăieşti sănătos ca un peşte până la o sută douăzeci de ani!

Fără să-i lase timp să reacţioneze, Capa a început din nou să dea din gură ca o morișcă. Mai bine așa – mărturisirea îl cutremurase.

Ted Allan apăruse la Paris, o zdreanţă pe cârje, așa că Robert Capa îl luase pe lângă el, propunându-i chiar să se îmbarce împreună pentru New York, de unde Teddie s-ar fi întors la Montreal. Pe vapor se târâia de la cabină la sala de mese, ca clopotarul de la Nôtre-Dame, dar când marea era agitată se agăța imediat de braţul lui. Văzându-l abătut şi căindu-se, se pierdea în amintiri amoroase.

— Ce să-ţi spun, Georg? Nu-mi displăcea. Să fi fost efectul proverbialului necaz împărtăşit care

e o jumătate de bucurie? Poate. Îmi plăcea să aud cât de fantastică fusese Gerda noastră. Nu ştiu cum eşti tu, dar eu eram gelos ca un macac, chiar dacă asta complica teribil convieţuirea. Totuşi, de când ea nu mai e, puţin îmi pasă cui îi făcea ochi dulci.

Capa îi oferise încă o ţigară, ca pentru a-l încuraja să răspundă.

— N-am fost gelos aproape niciodată, răspunse.

— Da, aşa zicea şi Gerda.

Ultima mărturisire pe care i-o făcuse Capa înainte să-l alunge, înainte să-l îmbrăţişeze în pragul sălii de operaţii, a fost că Teddie se comporta aşa în timpul zilei, iar seara, după ce băuse („altceva nu se putea face pe vapor!"), schimba placa. Bătea câmpii că ar fi luat-o pe Gerda în America şi ar fi vindecat-o de durerea pe care o simţea pentru medicul ăla polonez. Doar moartea putea sta în calea viselor lui, iar moartea, ca într-un final de roman, putea face totul posibil a posteriori.

— Ăştia-s americanii. Visează o căsuţă identică cu a vecinului, cu copii şi şemineu, şi neapărat o stea roşie enormă pe bradul de Crăciun pe care-n capul lor au şi cumpărat-o.

Pe transatlantic, Teddie se lăudase că Gerda găsise povestirile lui strălucitoare, ba chiar l-ar fi încurajat să i le trimită prietenului Hemingway. Iar el şi-ar fi demonstrat talentul şi, *sorry to say, my*

friend, faima unui scriitor depășește ușor succesul unui fotograf.

— Nu erau momente foarte plăcute, *mein lieber Georg*. Dar ce puteam face? Să-i aduc aminte despre China și *adiós my friend*? Sau să-i explic că Gerda nu dădea atâta din gură în momentele de respiro dintre o bătălie și un bombardament? Fusese drăguț din partea ei că-i oferise minciuna aia, păcat că Teddie, în ingenuitatea lui arogantă, decisese să ignore avertismentul. Poate o luase valul, dar se purta așa cu mulți tineri pe care-i vedea că pleacă dimineața și nu se mai întorc seara. Până la urmă, singurul lucru pe care Gerda-l iubea fără rezerve nu eram eu sau tu ori altcineva, ci toți cei care-și dădeau viața în lupta contra fascismului, era Spania și munca ei alături de poporul spaniol.

Georg încuviințase.

Bănuia că ea începuse să se sature și de Capa, dar tot trebuia să-l creadă într-o privință: la război, persoana cea mai apropiată e tovarășul tău, iar tovarășul Gerdei fusese Capa, unicul care-i fusese alături. Lui Georg nu-i părea rău s-o recunoască, din momentul în care-l văzuse dispărând dincolo de colțul străzii, cu rucsacul în spate, gulerul ridicat, căciula de lână groasă trasă pe urechi. Din păcate însă, uitase să-i lase pachetul de Lucky Strike.

Copleşit de amintiri, doctorul Kuritzkes s-a oprit pe strada care dă în Iuvenal – asta trebuie să fie strada bună. S-ar putea întoarce acum, dar și-a dat seama de o ciudăţenie: întâlnirea cu Capa la Teruel i-a rămas în minte mai vie decât momentul în care camarazii îi dăduseră un ziar adus dintr-o zi de permisie. O veste nasoală, i-au spus. Condoleanţele nu le mai ţinea minte. *„Enterrada en París la camarada Gerda Taro caída en Brunete."*[1] Un gol. Un gol care avea un nume clinic precis. Îi rămăsese doar data tăieturii din ziar păstrate în buzunar, acolo unde soldatul ţine tot ce-i e mai scump: 1 august, și ar fi trebuit să fie o zi de sărbătoare.

Doctorul Kuritzkes se hotărăște să scoată indicaţiile lui Mario Bernardi ca să verifice unde se află, dar e clar că e în căutarea unui expedient ca să se desprindă de amintirile acelea. Aproape-am ajuns, își dă singur încredere, cu motorul care clocoteşte şi pufăie, tălpile care încă nu se ridică de pe caldarâm.

Frontul de la Cordoba fusese în letargie întreaga perioadă. Avusese loc doar o încăierare la jumătatea lui septembrie la care luase și el parte. Sosiseră scrisori de la Napoli și de la Paris și, pe cine

[1] Gerda Taro, căzută în Brunete, a fost înmormântată în Paris (span., în orig.).

știe ce întortocheate căi clandestine, chiar și de la maică-sa: devastată, debordând de retorică și sfaturi. Inutile. Venise și Morandi să-l consoleze. Un mare curaj cere un mare curaj, spusese, strângându-i mâna. Mulțumindu-i, îi strânsese la rândul lui mâna. Doar câteva luni mai târziu, când, înverșunându-se să salveze viețile camarazilor, reintra în posesia propriei vieți, i-a trecut prin minte că poate-i datora transferul chiar bătrânului comandant. Aldo Morandi era un tip capabil să spună că se descurca și fără un soldat sortit să fie împușcat, dacă acela ar fi putut să-i pună pe picioare pe cei încă valizi. Poate că precizase și că acelui soldat nu-i scăzuse nici o clipă moralul până când nu aflase de moartea Gerdei Taro. Ajunseseră să slăvească o descreierată ca exemplu de eroism și nu țineau cont de exigențele celor care știau cum se duce un război.

E un gând nou, primul care-l liniștește pe doctorul Kuritzkes. Poate că nici nu s-ar fi aflat acolo, adăpostindu-se sub un stejar ca să facă loc automobilelor, dacă nu l-ar fi împins antipatia cordială față de Gerda a unui ofițer de modă veche și lungul îngheț al frontului de la Cordoba, corespunzând propriului său îngheț. Da, s-a liniștit. Oricât de ciudat se simte încă, și-a dat seama că mașinile care trec prin fața lui, printre care una neagră strălucitoare, nu aparțin acelor

străzi mizerabile. Or fi în ele oameni de cinema care tocmai pleacă, își spune, așa că imediat ce-l găsesc pe Mario ne putem apuca de treburile noastre.

Apoi zărește un grup de persoane strânse în jurul a două scutere și începe să audă un zumzet de voci care, printre frânturi, i se par prea ridicate. Să fie o ceartă? Poate că nu, prin părţile astea se urlă din nimic. Dar nu vrea să treacă prin mijlocul unei încăierări, mai ales într-un cartier unde orice poate degenera, așa că oprește Vespa și trage cu urechea.

— Plecaţi, aici nu-i nimic interesant pentru voi. Aţi înţeles? Trebuie să plecaţi.

Reacţia e un fel de „Calm, băiatu'", dar apoi vocile devin din nou greu de înţeles. Dacă vrea să afle ce se petrece, trebuie să iasă din spatele copacului.

Chiar dacă vede din spate o parte dintre cei care se ceartă, ceilalţi apărând intermitent printre crengi, nu e nici un dubiu. Hainele, corpul, fizionomia acelor băieți sunt ale unor burghezi. Moment în care se năpustește către ei și frânează cu zgomot, amuţindu-i.

— Știți cumva unde-l pot găsi pe domnul Bernardo?

— Trebuie să mai fie încă la barul de după colţ, i se răspunde fără nici o urmă de mirare.

Și în faţa barului sunt persoane care vorbesc aprins, doar o domnișoară stând singură cu un

bloc-notes și cu o sticluță de oranjadă. În capul scărilor care separă terasa de stradă, Mario Bernardo discută cu grupul care ocupase scaunele de la alte mese cu haine și genți.

— Georges, ce plăcere! Sper că nu ți-a fost greu să ne găsești. Pot să-ți ofer o cafea sau ceva de băut, dacă tot ai traversat orașul pe așa o căldură?

Doctorul Kuritzkes parchează, oprește motorul, își urmează prietenul la măsuța unde și-a lăsat haina pe care se apleacă să și-o ia, invitându-l în același timp să se așeze, iar el înțelege că Mario abia așteaptă să plece. Însă beau oricum cafeaua, la tejgheaua de marmură opacă, dar curățată înainte să li se pună-n față farfurioarele.

— Fac și înghețată, dacă ți-e poftă, propune Mario, parcă pentru a corecta ospitalitatea prea grăbită.

Apoi, șoptit, îi spune că oamenii de cinema cred că totul se poate aranja cu bani. Pufnește, contrariat.

— Nu mai vrei nimic?

— Un pic de apă. La Napoli ți-ar fi dat-o deja. Dar Italia e complicată, un continent.

Prietenul e de acord și găsește remarcabil faptul că doctorul și-a dat seama de asta. Locuind la Roma, observă el, aproape toți încep să se creadă în buricul pământului, dincolo de care mai există doar provincia neglijabilă. Și asta, precizează el, în timp

ce romanii autentici nu cunosc mare lucru în afara celor câteva străzi pe care sunt obişnuiţi să se mişte.

În timp ce-i serveşte paharul cu apă, barmanul intră-n vorbă:

— Cam aşa e, *dotto'*; are dreptate şi prietenul vostru, care, dac-a fost la Napoli, o fi trecut şi prin părţile mele. Eu m-am născut aici, dar ai mei dă pân' Ciociaria zic că nemţii or fost galantoni faţă cu ce-au făcut ăilanţi! Şi-apoi, putem ca să spunem, nu?, că romani de-adevăratelea, d-ăia cu străbunicii dă pă vremea lui Iuliu Cezar, d-ăia au rămas puţini!

Doctorul Kuritzkes, obişnuit deja cu comentarii de felul ăsta, răspunde că a fost la Napoli pentru motive mai plăcute decât ultimul război şi aşteaptă ca Mario Bernardi să bage-n buzunar restul.

— Bine c-ai venit, Georges, îi spune când ies din bar, mă scuteşti să ascult din nou toată melodia în timp ce mă conduce acasă vreunul dintre ei. Cine ştie când se va face filmul ăsta... Până una alta, aici au filmat cea mai mare capodoperă a cinematografiei recente, *Roma, oraş deschis*: exact secvenţa în care o ucid pe Magnani şi-l ridică pe tipograf. Rossellini n-a inventat nimic. Ăsta chiar era un bârlog subversiv, sau o fortăreaţă, dacă preferi. Pe unul l-au împuşcat la Gropile Ardeatine, trei au fost deportaţi la Mauthausen şi nu s-au mai întors. Dar erau mulţi, era tot cartierul, erau toate cartierele populare, iar

ăsta mai mult ca altele. Nu ca la piața Barberini, cu contesele tale negre fericite că și-au găsit medicul german care să le trateze nervii...

— Numai una, Mario. Iar aia, îi amintește, nu mi-a mai căutat serviciile când i-am satisfăcut în mod, cum se spune, *gründlich*?, aha, exhaustiv interesul față de CV-ul meu.

Mario Bernardo e de puțină vreme la curent cu episoade de felul ăsta, ceea ce înseamnă că doctorul nu-l mai consideră un prieten în stil italian, ci un prieten în adevărata accepțiune pe care el n-a încetat s-o atribuie cuvântului. De altfel, Vittorio Somenzi îi spusese dinainte că poate avea încredere în el. Îl cunoscuse în război, sunt momente care leagă doi bărbați, chiar dacă sunt dramatice și, din fericire, depășite. Era lucru știut că profesorul fusese ofițer de aeronautică, dar era la fel de evident că era un progresist sincer și un mare domn. Și chiar Mario Bernardo însuși îi povestise cum s-au întâlnit, într-o seară în care au cinat împreună după lucrul la experimentul lor, bucurându-se de umbrarul din grădina unui birt frumos de pe Gianicolo.

Vittorio era genist la aeronautică, dar nu urcase-ntr-un avion până pe 8 septembrie, când reușise să se pună la dispoziția Office of Strategic Services, care-l parașutase peste Dolomiții Belunezi ca să

contacteze o brigadă garibaldină izolată de zăpada căzută cu nemiluita peste trecătorile din Cadore. Bernardo și grupul lui de partizani erau sus, pe acea ultimă fâșie italiană supusă *Gauleiterului* din Tirol, cu muniția și proviziile pe sfârșite, iar bărbatul în costum de tweed cenușiu care apăruse pe movilă pe post de comis voiajor rătăcit, după cum spuneau actele lui false, părea prea frumos ca să fie cel așteptat de comandament.

— Trebuie să știi, îi explicase Mario, că în timp ce țara se eliberase, noi așteptam să ne ia mama dracului. Se zvonea că nemții erau pregătiți să reziste la nesfârșit, concentrând în reduta din Alpi comorile furate, fabrici subterane de rachete și pe toți mahării cu oamenii cei mai proaspeți și credincioși. Aflasem despre depozitele de prădăciuni, dar nu văzusem niciodată nici sclavi deportați care să construiască fortificații, nici forțe proaspete. Vittorio le comunicase superiorilor lui, dar tot nu puteam sta liniștiți, pentru că nimic nu ne făcea să excludem posibilitatea ca nemții să se organizeze mai la nord. Se spune că tocmai acest scenariu îl îndemnase pe Eisenhower să ocupe Bavaria lăsând Berlinul sovieticilor. Pe de altă parte, eram îngrijorați că aliații, în aparență foarte convinși de acest *Alpenfestung*, evitau să bombardeze zona, deși erau stăpânii cerului. Știam că sectoare anglo-americane mari voiau să

menţină la un minimum contribuţia italienilor la eliberare, mai ales a noastră, a partizanilor comunişti. Se vorbea că regiunile nord-orientale urmau să se unească cu Austria, smulse Italiei roşii rezultate din insurecţie şi ca barieră împotriva Iugoslaviei titoiste. Aşa că stăteam acolo, în spatele duşmanului, morţi de frig, prost înarmaţi, aşteptând să crăpăm – şi cine ştie dacă măcar cu vreun folos până la urmă. Apoi însă lucrurile s-au aranjat, dar asta nu dezminţea temerile noastre. Dimpotrivă, ultima ispravă la care au luat parte Vittorio şi băieţii din Brigada Calvi le confirma. Era puţin după 25 aprilie, când serviciile i-au cerut să localizeze un grup de ostatici ai SS luaţi de la Dachau şi transportaţi în Val Pusteria, zonă operativă care ne revenea. Vittorio s-a asigurat că preţioasa încărcătură umană avea să ajungă la Villabassa, prizonieri excelenţi pe care şefii cei mari ai SS, care intenţionau să-i dea la schimb, i-ar fi lichidat dacă n-ar fi avut nimic de pierdut. Vittorio ştia câte ceva despre tratativele pe care le ducea comandantul Wehrmachtului în Italia, chiar şi cel al SS, dar asta am aflat-o mulţi ani mai târziu. Morala fabulei: criza ostaticilor s-a rezolvat cu bine, pentru că bestia blondă sau, cel puţin, cei doi şefi de haită au preferat să se facă că plouă în loc să execute orbeşte ordinele. Dar ar fi fost de-ajuns ca o mână de paznici de lagăr să acţioneze ca de obicei,

adică aruncând prizonierii executați în lacul Braies, pentru a risca să compromită nu mai puțin decât sfârșitul războiului din Italia.

Doctorul Kuritzkes era concentrat pe friptura la grătar cu cartofi, dar, ascultând povestirea, a avut o intuiție. Nu era cumva convoiul despre care vorbea Léon Blum în cărțulia lui de memorii? O citise la Paris, mișcat de felul în care soții Blum își rămăseseră credincioși la Buchenwald și în timpul ultimului transport, când bătrânul socialist era atât de slăbit că risca să nu mai ajungă la capătul călătoriei.

— Exact, acela, exclamase Mario Bernardo, și era cât se poate de adevărat că Léon Blum se simțea extrem de rău.

Și totuși, după ce a mulțumit comandoului de partizani venit să-l elibereze, a ținut să-i aștepte pe americani împreună cu ceilalți tovarăși de nenorocire. Îl salutaseră respectuoși și se-ntorseseră la Cadore.

— Chiar că lumea-i mică, spusese doctorul Kuritzkes, iar Mario enumerase ceilalți prizonieri. Erau bătrânul cancelar austriac von Schuschnigg, cu soția și fata, doi nepoți ai lui Churchill, fiul lui Badoglio, un nepot al lui Molotov, întregul Stat Major grec și încă alte personalități de frunte ale Europei cucerite: mulți nemți, între care o majoritate de naiba știe ce „von" – membri de familie ai lui von Stauffenberg și ai celorlalți conjurați din

atentatul împotriva lui Hitler, un nepot al ultimului Kaiser, prinţul de Hesse, soţ al Matildei de Savoia, mulţi comandanţi ai Wehrmachtului, căzuţi în dizgraţie şi un baron al oţelului, von Thyssen...

— Ei, toţi antifascişti din leagăn şi democraţi convinşi! îl întrerupsese doctorul Kuritzkes, prea puţin dispus să guste înşiruirea aceea.

Mario râsese, dar prinsese sarcasmul lui cam prea tăios.

— Păi, te-nşeli, obiectase, lansând numele lui Martin Niemöller, curajosul pastor luteran, apoi pe al unui nepot al lui Garibaldi care se alăturase imediat Brigăzii Calvi.

— Cu siguranţă, încuviinţase, iritat de reacţia sa.

Dar n-avea răbdare pentru discursurile foştilor combatanţi, toate atât de asemănătoare: până şi poveştile foştilor partizani erau încărcate de nostalgie sclerotică, nostalgie de învinşi, nu mai suporta.

Poate era vina lui că Mario se potolise pe măsură ce descria întorsătura survenită graţie unui ofiţer al Wehrmachtului, încă unul dintre Junckerii aceia cu nume de nepronunţat, care reuşise să ia ostaticii sub protecţia sa: lucru de care ei fuseseră cât se poate de fericiţi, mai ales când SS-iştii s-au supus ordinului de a se întoarce acasă, unde Führerul tocmai se sinucidea. Astfel, la hotelul de pe Lacul Braies se înfiripase o idilă între militari, sudtirolezi şi

deportaţi, „mai lipseau doar ceaiul și valsul". Oricum, înainte să poată fi aduşi acolo americanii, vizitele lor la hotel pe o Balilla rechiziţionată fuseseră întâmpinate cu neplăcere: nu doar din pricina puţinelor mitraliere, ci pentru că pentru „domniile lor" ei erau nişte bandiţi. Doar nepotul lui Molotov, sărmanul Vasili care văzuse cum fusese ucis fiul lui Stalin la Sachsenhausen, rămăsese surd la rugăminţile de a rămâne la hotel. Venise cu ei, fusese găzduit la Belluno, apoi fusese predat sovieticilor la Bologna și, în fine, le mulţumise eliberatorilor săi via Radio Moscova. Pe nepotul lui Garibaldi, în schimb, îl găsiseră pe colină, autoproclamat general al Val Pusteriei, având alături pe un anume Ferrero Davide, căpitan de partizani din Langhe, capturat şi deportat de nemţi. În zilele acelea fierbinţi erau cu gândul doar la Italia liberă, Italia care aştepta să fie reconstruită, dar, dac-ar fi știut că Ferrero se vânduse SS-iștilor, furnizându-le chiar oamenii lui ca gardieni pentru Orezăria San Sabba[1]... Ce mai vicecomandant al unui Garibaldi!

Dintr-odată, rolurile se inversaseră: Mario voia acum să schimbe vorba și spunea, sigur, s-o lăsăm baltă, înţeleg foarte bine.

[1] Clădire din Trieste care servise în timpul războiului drept lagăr de concentrare nazist şi închisoare de tranzit pentru evrei înainte de a fi deportaţi (n. tr.).

— Dă-mi voie să mai adaug doar atât, Georges: ei ne acuză că am făcut dreptate sumar, dar s-a mai văzut vreodată, după aceea, în Italia, o justiţie corectă?

— Prietene, răspunsese Georg, eu aş sări peste desert şi cafea. Trecem la o grappa sau la un amaro?

— Alege tu şi pentru mine.

În seara aia, după ce-l condusese acasă pe Mario Bernardo, doctorul Kuritzkes avuse chef să facă câţiva paşi împingându-şi bicicleta de-a lungul serpentinelor de pe Gianicolo. Poate cu alte ocazii n-ar fi luat-o pe Via Garibaldi, dar fapt e că nu remarcase până atunci albul spectral al osuarului cu care fasciştii – ROMA SAU MOARTEA – se înstăpâniseră pe cei căzuţi pentru Republica romană. Era doar un exemplu peste măsură de neruşinat a ceva ce întâlnea peste tot, un amestec continuu de obiceiuri şi întâmplări istorice care-i comunicau o întrerupere a timpului şi a judecăţii, abolită în clipa în care din pieptul unei nobile cariatide romane ţâşnea iubirea pentru Duce, sau, dimpotrivă, descoperea oameni ca Bernardo şi Somenzi. Brusc, pricepuse ce însemna că Vittorio nu urcase într-un avion înainte de a fi paraşutat de americani, după cum tocmai îi povestise Mario. Nu pilotase nici unul dintre aparatele Savoia-Marchetti trimise să bombardeze oraşele

spaniole, nici vreunul dintre Fiaturile B.R.20 ale echipelor legionare care, mitraliind de la joasă înălţime, provocaseră coliziunea în care murise Gerda. Şi din clipa în care umbra se ridicase (nu superiorii lui Somenzi la sectorul geniu-meteo fuseseră cei care stabiliseră condiţiile favorabile pentru atacul de la Brunete?), atunci n-ar fi trebuit şi el să lase în urmă mausoleul şi să coboare în zbor până la podul Sisto, bucurându-se de splendoarea cetăţii eterne, cum face toată lumea? Chestia asta i-ar fi reuşit de minune Gerdei! N-ar fi trecut ea de la o paradă a modei la alta în timpul fascismului, acreditată la *défilé*-ul lui Emilio Schuberth, gata să fotografieze la foc continuu ieşirea miresei? Au făcut-o Chim şi Capa, care se pricepeau şi mai puţin la moda sofisticată decât la traiectorii de tir; şi de ce nu, dacă era munca cea mai cerută fotografilor după război...

Nu avea nimic de adăugat asupra capacităţii de adaptare a Gerdei, dimpotrivă, întotdeauna i s-a părut de invidiat. Dar îl dezamăgise superficialitatea lui Capa, când se revăzuseră după eliberarea Parisului şi Capa îl căutase şi-l îmbrăţişase din nou. Îi promisese că avea să treacă prin Springerstrasse, dacă ajungea la Leipzig, şi că avea să-i ducă maică-sii provizii şi medicamente. Apoi apăruse numărul din *Life* din mai '45, cu nesimţitul ăla de G.I., soldatul american prin excelenţă, cu gestul acela sinistru de

„*Sieg Heil*" pe tribuna din Nürenberg: o imagine de o asemenea triumfală lipsă de respect, cum nu putea cloci decât un singur fotograf. A fost tulburat să recunoască în el autorul fotografiei, ca și cum acea copertă, care arăta lumii întregi triumful unor oameni mărunți precum Capa, ar fi fost un tribut adus Gerdei, modul corect de a-i dedica victoria. Deschisese revista pe Champs-Élysées și, continuând să meargă, descoperise ultimii americani trăgând cu o mitralieră dintr-un balcon, apoi fotografia unui soldat căzut sub gloanțele unui lunetist (*maybe the last man to die in WWII*), sângele care se scurgea pe parchetul unui interior burghez, la Leipzig. După ce primise mesajul lui de felicitări, Capa îl sunase înapoi imediat. Prea multe morți cretine până în ultima clipă, necazuri mari cu o fată, n-avusese timp să treacă pe la maică-sa: *c'est dommage, Entschuldigung*. Dar îi dăduse prin minte să fotografieze un bărbat abia ucis, și poate se gândise că nu merita să viziteze o bătrână bolșevică, deși Dina l-ar fi recompensat cu povești nemaipomenite despre Gerda, chiar și fără obolul vreunei *K-ration*[1], care ar fi ajutat-o mult.

Fotografia e o muncă în care sunt premiați oportuniștii, cei ce privesc superficial. Un medic, dimpotrivă, se vede implicat în viețile pacienților, vieți

[1] Rație de mâncare a soldatului american în al Doilea Război Mondial (n. r.).

care, uneori, nici cu ajutorul radiografiei nu oferă o imagine univocă. Unii sunt născuţi ca să se descurce, alţii reuşesc şi ei, mai bine sau mai rău. Gerda avusese acea *Souveränität* de a nu se uita îndărăt şi, în acelaşi timp, de a nu renega nimic.

Nici Capa, trebuia s-o recunoască, nu fusese o giruetă absolută: călătoria aceea în URSS cu Steinbeck nu-i fusese de nici un folos încă din '47. Încă şi mai puţin în anii următori, când Parisul şi Roma se umpluseră de prietenii lui americani ajunşi pe liste negre şi care, exilaţi, dar sigur nu lipsiţi de mijloace, nu se îndepărtau de locuinţele lor confortabile dincolo de Montmartre sau Trastevere...

Georg îşi aminteşte şi meditează la toate lucrurile astea, în timp ce pe Mario îl ţine de vorbă cineva de la producţie, afară, în faţa barului Pigneto. Îl aşteaptă răbdător, fumează o ţigară şi păcăleşte timpul fantazând despre localul acela atât de asemănător cu o *taberna* de ţară, spunându-şi că lui Capa, ca şi Gerdei, de altfel, i-ar fi atins o coardă mai secretă decât barurile din Via Veneto.

Ar fi bine să iasă pe terasă ca să-şi elibereze prietenul, îşi spune Georg, şi poate reuşesc, în fine, să plec cu Vespa. La intersecţia cu Prenestina, Mario îi propune să se abată prin zona unde filmaseră cea mai mare parte din *Roma, oraş deschis*, dacă vrea.

— Hai.

E de cealaltă parte a străzii consulare, strada Montecuccoli. Dărâmăturile și molozul care se zăresc în scenele celebre din film au fost curăţate cu folos de noii constructori care ridicaseră blocşoare nu mai răsărite decât stabilimentul dinainte de război în faţa căruia îi face semn Mario să oprească. Înfăţişarea cartierului e drastic schimbată de cele câteva etaje adăugate şi, mai ales, de extinderea zonei cu case de locuit: nu e mai puţin periferic, căci strada se termină în spatele căii ferate, dar e cartier muncitoresc, fără nici un dubiu.

— În partea asta, oraşul muncitorilor din Prenestina, de partea cealaltă, aparenţa unui habitat ancestral, generos cu acel *frisson* pe care îl încearcă vizitatorul în faţa poporului de pungaşi şi milogi, ca la Napoli în plin centru, observă Georg și Mario încuviinţează gânditor.

Nimeni nu-i bagă-n seamă pe cei doi care, în faţa numărului 17, sprijinindu-se de Vespa, discută despre lucruri abstracte, despre poeţi şi regizori neorealişti, în acel du-te-vino lipsit de griji al zilei de odihnă.

— Nu cinematograful o să schimbe lucrurile, spune Georg. Vor fi cei care locuiesc în blocurile astea, noile contingente de muncitori, fetele care aduc un salariu-n casă. Pentru ele e mai uşor să se

opună patronilor decât să se facă auzite între zidurile casei și cearșafuri, dar când se pornesc, nu le mai oprești. Crede-mă, am văzut asta: în Spania, care nu era mai înapoiată decât Italia, ca să nu spun de Leipzig și Berlin la începutul anilor '30. Știai că unele studente păreau uneori aproape invidioase pe tovarășele lor proletare? Pentru că libertatea de a purta părul scurt sau de a ieși la o bere – și muncitoarele de la noi mergeau chiar singure – n-o primiseră ca o concesie de la tată sau prieten, ci și-o câștigaseră cu mâinile lor. Sunt cuceriri lente, nu prea potrivite *à épater le bourgeois,* nici ca să-l atragă pentru că-i oglindesc sufletul mărunt și ipocrit.

— Sper să ai dreptate, răspunde Mario și, deja în șa, obiectează că atunci când se lupta pentru libertate, începuse să se miște chiar și retrogradul Veneto, doar că acum era din nou ca înainte.

— Nu se revine niciodată chiar la punctul de plecare, spune Georg înainte să o ia din loc.

I-a distrus optimismul de moment fraza aceea? Totuși, străzile acelui cartier și, până la urmă, Italia toată alimentează o anume încredere în progres, pe când comparația cu Germania e dezolantă.

Georg mai primește câte-o scrisoare de la interbrigadierii care urcaseră cu el pe munți sau fuseseră înrolați în Legiunea Străină, mai rar de la câte

cineva care fusese la Buchenwald, Mauthausen etc. S-au întors în orașele lor de baștină, nevoiți să ia locul taților și fraților căzuți sau distruși de prizonierat, sau urmând chemarea a ceea ce, până la urmă, era *Heimat*. Scriu că s-au îndepărtat de politică, „pentru că, dacă începi să dai cu nasul printre toți foștii naziști, te ia astmul". Un artificier care se întorsese la strungul dintr-o oțelărie din Mannheim i-a scris că „peste tot respiri un *Mief* și o *Spießgkeit* de care nu scapi decât mergând la Kneipe". Nu sunt chiar echivalente traducerile sugerate de dicționarul Sansoni: „aer mucegăit, stricat, stătut", cum echivalent nu e nici „conformism". „Ne-am întors îndărăt cu o sută de ani", aude ca un ecou un camarad medic, botezat Halbjude, care reintrase în posesia vilei din Frankfurt, dar nu și a bunurilor acumulate de generații de *Kommerzienrat*[1]. „Țara a fost spălată cu Persil într-una din mașinile alea la care visează toți acum: a ieșit albă și cu siguranță apretată."

Îi descriu cu prudență starea lor de rău. Îl interpelează ca specialist, „fiindcă zice doctorul meu că nu am nimic, dar după ce am insistat mi-a prescris pastilele astea". Ce sfaturi le poate da el, prin scrisori, când în toată *Bundesrepublik* nu cunoaște nici un nume de coleg la care să-i trimită?

---

[1] Consilier comercial (germ., în orig.).

În RDG e altfel, acolo foștii combatanți din Războiul din Spania sunt slăviți ca eroi, acoperiți cu medalii, au avantaje la lucru. Îi scriu puțin și nu se plâng, lăsând totuși să răzbată câte-o adiere de nemulțumire nostalgică.

Dar când se gândește la sora lui, care rămăsese remarcabil de frumoasă, astfel că silueta ei zveltă iese în evidență pe străzile monocrome din Leipzig, cu fularele pe care i le trimite din Italia, cu bumbacul părului aranjat sofisticat– când se gândește la ea, distinge o notă falsă.

Tratațiile pe care le organizează Jenny când trece el prin Leipzig arată cât de așteptate sunt vizitele acelea. „Să bem pentru fratele meu care lucrează pentru Națiunile Unite." Umple din nou cu șampanskoe paharele de Boemia, aduce platoul cu tartine („Gustă caviarul, Georg, îl primim cadou, dar n-avem multe ocazii să-l mâncăm"). O gazdă perfectă, soția încântătoare cu care tovarășul Professor Doktor trebuie să se simtă norocos. Dar e de-ajuns să se uite la mama lor, așezată deja comod cu paharul în mână, sau conversând cu voce de stentor, pentru a sesiza o diferență care nu se reduce la caracter, o diferență de epocă.

— E mulțumită așa. În timpul războiului a beneficiat de înalta școală a unui diplomat american, spune scurt Dina, iar el nu are nimic de obiectat.

Însă Dina nu s-ar fi înfățișat niciodată alături de Prof. Dr. Karl Gelbke așa cum face Jenny. Atât cât își poate aminti, a văzut-o întotdeauna pe mama lui trimițându-i pe copii să aducă băutura și gustările, ea fiind ocupată să discute cu ceilalți. Nici în vis Dina n-ar fi clătit paharele pentru că se trecea de la un vin sec la unul dulce. Acum poate să nu-i mai pese, profită de odihna pe care o merită în virtutea vârstei și a venerabilei sale istorii, și poate să nu-și mai aducă aminte cum era fiica ei când era mică: o sălbatică în toată regula, mai cuminte, dar nu mai puțin sălbatică decât frații ei. Și-așa, evocând-o pe „Gerda noastră", poate suprapune o eroină inexistentă peste fata în picioarele goale, cu cămășuța descheiată pe sub pulovăr, care-i stătea alături când smulgeau buruienile în grădină, săpau, plantau trandafiri și salată.

Dina avea o îmbrăcăminte mai potrivită cu grădinăritul, un șorț verde stins, o pereche de sandale vechi, o basma colorată legată ca țărăncile, de sub care ieșeau câteva șuvițe gri-negre. Erau așa de prinse de lucrul în ritmul unei melodii foarte rusești, foarte dansante, încât nici nu băgaseră de seamă când venise și el.

În ziua aceea nu-l așteptau, iar Georg nu se aștepta s-o găsească pe Gerda. Le spusese că trenurile

de la Berlin erau supraîncărcate, le sfătuise să iasă singure în seara aia, cu doctorul Gelbke. El nu pleca devreme ca să nu călătorească în picioare cu valizele lui grele (pantofi, cearşafuri și prosoape, cărți pentru facultate), și nu știa când avea să ajungă autobuzul la gară. Apoi, un tovarăș camionagiu l-a luat cu autostopul și, cu toate opririle la Luckenwalde, Wittenberg și Dessau, în care îl ajutase să descarce becurile OSRAM, a ajuns către ora prânzului. S-a dat jos la intersecția cu străduța care-o lua în sus, a urcat târând după el bagajele (valiza cu cărți era criminală) și le-a trântit în fața porții – avea urme adânci în palma dreaptă și abia mai răsufla.

Maică-sa și Gerda cântau atât de tare că amuțeau păsările din Dübener Heide. Nu-l așteptau. Nici el, care se oprise și se uita la ele de pe veranda casei de vilegiatură, nu se aștepta să le găsească împreună și atât de afundate în melodia care făcea parte din amintirile sale din copilărie cele mai adânci. I-ar fi plăcut să-și anunțe prezența fredonând și el tumbala tumbala tumbalalaika! Dar vocea interioară care anticipa refrenul suna intruziv, deplasat. Reluară mai repede refrenul. Iar Georg, încă mut și imobil, nu s-a mai simțit nelalocul lui, ci protagonistul unei scene onirice în care stranietatea și familiarul se confundă, lucrurile mai apropiate apar intangibile și-apoi, brusc, devin deja ale tale, fără să fie nevoie să le atingi.

— Tumbalaaaika, *spiel* Balalaika, tumbalaika, *fröhlich soll sein*![1]

Sau să fi fost din cauza Gerdei, care trecea de la o strofă la alta fără nici o ezitare și nu trebuia trezită din vrajă?

Oricum, totul devenise limpede, ca-n vis: ce vedea Gerda în mama lui și invers, în ciuda aparențelor și a diferențelor foarte reale. Cele două semănau. Iată de ce domnișoara lui îi plăcea atât de mult celei de-a unsprezecea fiice a unui țesător ajuns, de foame, dintr-un *shtetl* lituanian în orașul Łódź, care fugise de-acasă ca să urmeze revoluția, fusese căutată șaisprezece ani de poliția țaristă, evadase din Rusia la optsprezece, devenise mamă la douăzeci, divorțase la douăzeci și șapte, cu trei copii în cârcă...

Și-apoi? Apoi au mai repetat o dată refrenul, atât de repede că mama lui s-a blocat cu săpăliga-n mână și, îndreptându-se, l-a văzut, în sfârșit. Nu și Gerda, care terminase cântecul pe o notă înaltă, transportată, legănându-se. Apoi scosese un țipăt ascuțit:

— Doamne, Dumnezeule, ești aici de mult? Cred că am falsat îngrozitor!

— Da' de unde, ești minunată! Nu mai ascultasem *Tumbalalaika* de secole.

— Pe bune? Hai, te ajut cu valizele... Ce-ai pus în ele, pietre?

---

[1] Fii bucuros! (germ., în orig.)

— Cărțile, Gerda. Ia-o pe cealaltă, dacă insiști.

După prima baie în lac cu frații lui, se întorseseră acasă. Corpul doar un pic bronzat (niciodată nu mai fusese atât de alb la vremea aceea, Gerda, în schimb, mergea la piscină), bătaia accelerată a celeilalte inimi, mirosul de apă stătută și de piele asudată care-i învăluia pe amândoi. Se întinsese pe pat și adormise. Gerda sforăia, de-a latul, cu un picior în afara saltelei. Și-l retrăsese abia după ce se trezise el. Deschisese o clipă ochii, întorcându-se pe spate cu un *mmmhm* care-l debusolase complet, un suspin cum nu se aude în stare de veghe. Și rămăsese așa, cu o mână pe burtă, cu picioarele depărtate.

Las-o, nu-i momentul.

O acoperise și se dusese să despacheteze. Ziua se sfârșise fără întrebări.

Oprit la stopul din piața Esedra, lui Georg îi bâzâie-n cap adjectivul acela stupid, „super", pe care i-l evoca Gerda cu gândul la acele orgasme smulse obiceiurilor de vacanță ale familiei lui. Soma și Jenny care veneau acasă târziu, Dina citind la umbra unui copac în așteptarea doctorului Gelbke, în timp ce Fritzschen, doborât de joacă și de bălăceala cu frații mai mari, se odihnea lângă ea în căruț.

Ambianța în care crescuse îl avantajase. Fusese scutit de temerile și poftele dublei morale, merele

otrăvite din paradis, minciuna asta originară care justifica stăpânirea femeii de către bărbat și exploatarea omului de către om, care trebuie să ispășească totul cu sudoarea frunții. Îi fuseseră date ca exemplu anumite maimuțe care se acuplau ludic, purtau împreună de grijă puilor, formând practic un trib comunitar. „Noi, însă, încă nu trăim în comunism și nu suntem maimuțe“, conchidea Dina, „așa că tu trebuie s-o iei încet și să fii atent, pricepi? Așa se bucură și fata.“ Toate astea l-au făcut să se simtă mai sigur pe el decât colegii de liceu, dintre care chiar și cei mai sus-puși recurgeau la portofel ca să se elibereze. Și de fiecare dată când se dădeau mari cu futaiurile lor nu făceau decât să-i confirme disprețul pentru vulgaritatea ipocrită a claselor îndestulate. Față de prieteni, nu, era mai degrabă tolerant: una peste alta, nu era vina nimănui că ei se zbăteau printre interdicții și impedimente care lui îi rămâneau necunoscute.

Gerda ar fi putut fi răzbunarea lui, dar nu se întâmplase. Prima dată, Georg era atât de excitat de faptul că fusese considerat corespunzător, încât lăsase toate temerile deoparte. Abia după aceea se întrebase dacă faptul consumat stabilise victoria sa asupra lui Pieter. Mintea i-a rămas în alertă până când Gerda s-a întors de la Stuttgart; corpul lui avea încredere în celălalt corp, minunat, care-i vorbea

fără echivoc. Gerda era Gerda: o femeie șireată, care la micile încurcături ale unui act sexual izbucnea în râs ca o fetiță, o amantă cu grație princiară și dezinvoltura frustă a unei chelnerițe, un talent natural care nu semăna nici cu fetele burgheze, nici cu muncitoarele, cu atât mai puțin cu maimuțele edenice ale maică-sii, care poate că nici nu existau.

Era bucuria de-a trăi. Ceva ce exista, se reînnoia, se întâmpla peste tot, întâi la Leipzig și-apoi la Berlin: în acea Pension nu departe de căminul lui studențesc, în camera închiriată în spatele Alexanderplatz de la văduva de război Hedwig Fischer și, în fine, în patul pliant al lui Max și Pauline, zisă Pauli, în plin Wedding[1].

Frau Fischer nu avusese probleme cu *Frollein*, era de-ajuns să plătească un supliment pentru ea, calculat după aspectul elegantei domnișoare, totuși mai mic decât costul hotelului care ar fi apăsat pe bilanțul cheltuielilor lui de student. Se temuseră de o scumpire, dar criza lovise atât de tare încât era preferabil să-ți păstrezi chiriașii care plăteau regulat. Georg era recunoscător Gerdei pentru maleabilitatea ei: învățase să ajungă singură în Berolinastrasse când el nu putea s-o ia de la gară; nu comentase trecerea bruscă de la o stradă transversală pe Unter

[1] Cartier berlinez (n. r.).

den Linden, la o zonă în care abundau tarabele de marfă expirată și *Kneipen* deschise până noaptea târziu. Gerda era curioasă, nicidecum intimidată de moacele de pe-acolo, nici de prezențele feminine cu rol câtuși de puțin echivoc. Dimpotrivă, când n-o mai vedea pe vreuna dintre fetele care patrulau pe-acolo, aia așa, mai opulentă, se întreba ce se alesese de ea. O lovise gripa, avusese probleme cu poliția de moravuri, sau necazuri mai serioase?

Și dacă acele observații se datorau, în parte, atracției un pic artificiale pentru metropola țipătoare și rău-famată, ochiul ei felin era antrenat să vadă și restul. Creșterea numerică a celor care, bărbați și femei, dormeau prin toate intrările de imobile din care reușiseră să nu fie încă alungați. Cozile la o *Suppe* a săracilor invers proporționale cu varietatea de alimente de la prăvălia de sub casă. Fațadele de bună factură wilhelmină care se înnegreau pentru că erau prea scumpi coșarii, canalele care puțeau mai tare, la fel ca lumea înghesuită în U-Bahn. Gerda vedea tot. Spunea lucrurilor pe nume, precisă și furioasă. Observa – și-i spunea foarte amuzată – și că se holbau la ea ca la o arătare, uneori o fluierau, se repezeau s-o întrebe: „V-ați rătăcit, *Frollein*, să v-ajut cu valiza?" Sigur că-i lăsa s-o ajute, „Mulțumesc, sigur, sunteți foarte amabil". Când Georg o sfătuia să fie prudentă, „pentru că, stai, ascultă, tu nu știi ce efect

produci prin părţile astea“, ea îi răspundea cu un zâmbet fin.

— Ştiu să deosebesc un amărât de un derbedeu. De ce te sperie că se iau după mine muncitorii şi şomerii: oi fi şi tu un pic clasist?

— Clasist pe naiba: aici contează doar forţa fizică brutală, dacă iese rău.

— Poate ieşi rău şi când fac plajă în Tiergarten.

Trebuia să aibă dreptate ca să poată să facă în continuare, la fel ca întotdeauna, doar ce-i trecea prin cap.

Într-o zi a văzut-o sosind însoţită de un băiat cu alură de hamal. Mergea aplecat, mormăind pe sub mustăţi câteva cuvinte pe care le bănuia din grosolanul *Berliner Schnauze*[1], în timp ce Gerda îl ameţea cu pălăvrăgeala ei întretăiată de nişte întrebări în impecabila sa germană de salon. Plecând de la fereastră, Georg clătinase din cap şi, din clipa aceea, încetase să-şi mai facă griji. Gerda nu era o intrusă prin părţile acelea, ci o creatură celestă a cărei lipsă de rea-credinţă făcea imposibilă îndrăzneala de-a o atinge cu un deget măcar. Se simţise mândru de prietena lui, dar şi vinovat: luate împreună, acestea erau cele două lucruri care îl împiedicaseră să miroasă că problema, mai în adâncul ei, era ceva mai complicată.

---

[1] Argou berlinez (germ., în orig.).

Era literalmente o problemă de miros, o treabă care pornise de la o cutie de Aqua Velva pe care i-o făcuse cadou Gerda cu câteva luni în urmă. Obiectul acela împodobit, înțelegea, era asemenea altor daruri pe care învățase să le aprecieze tocmai el, care în marile magazine n-ar fi știut să aleagă portofelul perfect ca să-l înlocuiască pe cel uzat, sau eșarfa de un anumit albastru special. Uneori erau cadouri de aniversare, alteori îl târa după ea la faimoasele reduceri, când templele mărfii se umpleau cu puhoaie de oameni, temple pe care altcândva n-ar fi îndrăznit să le frecventeze, iar vânzătorii afișau îngăduința impasibilă a persoanelor de vază nevoite să primească omagiile plebei. Trebuia totuși să admită că îl amuza s-o privească cum probează zeci de pălării sau cum defilează în haine de *grande soirée* pe care apoi le lăsa acolo spunând că vrea ceva mai simplu, ba chiar îl excita un pic, văzând-o ca un joc interzis.

Într-o după-amiază, când ieșeau de la Tietz, dăduseră peste un grup de bărbați care pichetau Polizeipräsidium cu priviri întunecate. Nici o piață berlineză nu fusese implicată în mișcările de protest ca Alexanderplatz, nici una nu văzuse atâția morți, răniți, atâtea baricade, arestări în masă: de la insurecția spartachistă până la 1 Mai 1929, ultima dovadă sângeroasă a tratamentului pe care SPD îl rezerva opoziției de stânga. Ținându-l de braț ca

orice cuplu ieșit la cumpărături, Gerda îl trăsese imediat către chipurile acelea acuzatoare, ridicând pumnul. Făcând asta, îi alunecase până la cot punga pe jumătate goală de la Kade-We, folosită ca să se dea drept o clientă obișnuită cu ce-i mai bun, iar el îi șoptise la ureche:

— Ka-de-We pentru toți, tovarăși și tovarășe: cu Tietz sau Wertheim nu ne mai mulțumim!

— Încetează, tâmpitule.

Răspunsul acela susurat îi oferise confirmarea că, pentru Gerda, o lume vindecată de inegalitate ar fi trebuit să afirme chiar și dreptul universal la superfluu. O privise când ridicase pumnul cu punga la cot, dorind-o foarte tare, promisiune a unui paradis pe pământ pe care avea privilegiul să-l savureze cu anticipație.

Dar tot nu reușea să se convingă să-i placă loțiunea după bărbierit pe care i-o adusese de la Kaufhaus des Westens. Credea că-și cântărise bine cuvintele cu care-i spusese că pentru el era o risipă nemeritată, dar că putea s-o schimbe cu ceva drăguț pentru ea. A fost sfârșitul lumii. Gerda se încăpățânase să susțină până-n pânzele albe proprietățile antiseptice ale cadoului ei, ca și cum ăsta era motivul pentru care se simțise jignită de moarte. Fapt e că ajunseseră cât ai clipi la acuzații care sunau a insultă: tu ai vrea ca eu să fiu complet diferit, mută-ți gândul,

nu voi fi niciodată așa cum dictează schemele tale. Uite, știi ce? Întoarce-te la Pieter al tău. Iar tu ia-ți una care merge ca un dragon, eventual și cu mustăți, că asta meriți. Gerda se înverșunase să inventeze aptitudinile în amor ale femeii-dragon, doar că apoi exagerarea asta o făcuse să izbucnească-n râs, să schimbe tonul şi să spună din nou, cât mai suav posibil, cât de mult s-ar bucura dacă el ar păstra loțiunea aia americană atât de proaspătă. De păstrat, ar fi păstrat-o el, dar de folosit – aproape niciodată. Îl deranja parfumul pe față – nu era rău, deloc chiar, dar inutil și străin. Dar ca să-i dea pace, o folosea când venea ea la Berlin și-apoi aștepta să se evapore mirosul de *parvenu*. De-asta îl deconcertau efluviile care-l invadau din nou la sfârșitul zilei, chinuindu-l, când ar fi fost ultimul lucru de care și-ar fi dorit să aibă parte: pierzându-și mâinile în părul Gerdei, plimbându-și limba pe sfârcurile ei mici, adulmecând secreția lipită de degetele lui într-un șuvoi de mirosuri atât de bogat, încât cel de Aqua Velva venea ca un sabotaj, ca o halucinație olfactivă. El încetase să se mai dea cu loțiunea aceea dimineața: dacă Gerda ar fi avut ceva de obiectat, i-ar fi declarat că o prefera pe ea în stare naturală, nu chimia.

Dar n-au existat clarificări nici atunci, nici când s-au văzut din nou. După ce petrecea cu ea un minunat sfârșit de săptămână, Georg își relua lecțiile și

practica la Charité, dar ocupaţiile acelea nu erau un motiv ca Gerda să nu-şi prelungească vizitele la Berlin. Nu se mai deplasa ca o turistă, deşi încă îi plăcea să se așeze în cafenelele la modă, să meargă la cinema când era vreme urâtă, să se plimbe pe bulevardele somptuoase unde ieșea lumea bună. Dar, pornind de dimineaţă către Alexanderplatz, se oprea adesea la tutungeria din Karl-Liebnecht-Haus, ca să continue către fortăreaţa comunistă unde, uneori, o trimitea Georg: să achite cotizaţia la Rote Hilfe, să lase fluturaşi în localurile potrivite, să se întâlnească cu cineva într-o prăvălie-birou-imprimerie sau în vreun sediu sindical. Se amesteca printre cei pe care-i întâlnea peste tot, ignorând siglele care treceau de la un însemn roșu la altul. Urmând indicaţiile lui Georg, Gerda trasa un parcurs posibil prin frontul unitar al stângii, zăpăcită din fire şi plină de speranţă din principiu. Nu pomenea niciodată despre vreun moment de panică, cu excepţia unei zile când nimerise peste jigodiile naziste care, cu vehiculele lor paramilitare, înaintau pe Grenadierstrasse, strada cea mai vizibil evreiască din Scheuneviertel. Nu părea foarte îngrijorată de ciocnirile dintre roșii și bruni, care erau la ordinea zilei. Ştia că el n-ar fi lăsat-o să se apropie de zonele fierbinţi şi, în orice caz, amândoi urmăreau ştirile ca pe un buletin meteo cu previzibile precipitaţii de violenţă.

Dar era oricum iluzoriu să prevezi toate încăierările: o altă domnișoară de provincie n-ar mai fi îndrăznit să se învârtă prin capitală, poate nici să vină în vizită. Gerda, în schimb, avea un aer satisfăcut când îi repeta că învățase să adulmece pericolul ca o veritabilă fată din Berlin.

Când o găsea în pat, citind ca și cum nu se-ntâmplase nimic, Georg o îmbrățișa strâns. Iar într-o zi a simțit, inconfundabil, parfumul de Aqua Velva.

— Îți folosesc loțiunea, dacă tu tot n-o consumi. Te deranjează?

— Nu, nu, folosește-o, răspunsese neîncrezător, dar mă întrebam...

— Știi, mie mi se pare foarte bună, altfel nu ți-aș fi cumpărat-o. Nu contează că nu-i prea feminină...

— Bine, dar... parfumul ăla, la ce-ți trebuie? Nu mi se pare că-ți crește barba.

— Ai vrea să-mi prăpădesc *l'eau de toilette* când ies în aerul ăsta fetid?

Întrebarea se evaporase: Gerda știa întotdeauna să găsească soluții și, mai ales, nu s-ar fi încadrat niciodată în schemele nimănui.

Apoi lucrurile s-au schimbat, precipitându-se brusc. Doctorul Kuritzkes ar prefera să nu-și mai aducă aminte, dar lungul ocol în jurul pieței Veneția, incubator și scenă a fascismului, nu-l lasă să uite

acele reminiscențe. Nu apucase s-o anunțe pe Gerda că-l arestaseră. Dovezi nu găsiseră asupra lui, dar după percheziția în camera de la Berlin, survenită pe când încă era reținut pentru cercetări, madam Fischer abia dacă-l lăsase să intre.

— Luați-vă lucrurile și plecați: aici e totul în regulă, dar eu nu admit dușmani în casă. Frumos tineret, mergeți la universitate ca să-nvățați cum se-njunghie Germania pe la spate!

Toate astea i le-a povestit după aceea, ducându-se s-o ia de la gară cum stabiliseră. Ca s-o forțeze să-l asculte, lăsase jos valiza. Era mai bine să se-ntoarcă la Leipzig cu ultimul tren. Zgripțuroaica nu voia trădători de țară, dar banii lui i-ar fi înșfăcat pe loc. Așa că se mutase în Wedding, la Max și Pauli, unde împărțea bucătăria cu un vatman. Adică dormea acolo și voia să rămână.

— Hai la vechea Pension, plătesc eu, fusese oferta imediată și generoasă a Gerdei.

— Nici măcar nu știu dacă ne-ar primi. Voi avea un proces, ar putea fi deja înștiințări.

— Hai, nu exagera, încă nu e interzis să ai o iubită. Sau vrei să-ți anunți fiecare mișcare?

În săptămâna în care se obișnuise cu cafeaua stătută, fiartă de două ori și cu marca Maggi, cu arcurile patului și cu somnul tovarășului vatman, Georg se pregătise. Așa cum luase în calcul arestul,

se gândise și la relațiile cu Gerda, calculând că aveau să continue. Nici măcar o umbră de teamă nu văzuse pe fața ei, un semn că și-ar pierde cumpătul, un spasm încruntat.

— Nu. Nu e cazul să mergem la hotelul ăla. Crede-mă.

— Bine, dar nu e singurul, sunt și mult mai proaste, unde nu se pun întrebări. Doar n-ai omorât pe nimeni. Se-ntâmplă zilnic, știu, dar mi-ar plăcea să aflu...

Provoca pentru a insista, sau chiar era iritată acum? Tocmai acolo, în mijlocul lui Anhalter Banhof mișunând de uniforme oficiale și neoficiale, poate chiar mai multe decât pungașii, decât cerșetorii și vagabonzii? Iar el, în loc să-i spună, hai, îți explic tot, numai hai să ieșim, nu reușise decât să zbiere pe o voce sugrumată că sarcasmul ei nu-și are locul. Nu știa că a ucide pe cineva nu fusese niciodată cel mai grav delict într-un stat invalid de război, adică chior de ochiul drept? N-o dusese el la cimitirul Friedrichsfelde, unde fusese atât de mișcată în fața zidului de cărămizi oxidate, stela enormă care-i amintise de un biscuite Zimtstern de Crăciun, mormanul de roze oferit Rosei lor? Ce pedeapsă riscaseră asasinii lui Luxemburg și Liebknecht, apoi ai lui Leo Jogiches, ucis în pușcărie la Moabit de un gardian ale cărui nume și prenume erau cunoscute

de toți și căruia i se știa până și gradul? Dar asasinii ministrului care semnase capitularea, acel Erzberger, vinovat cel mult pentru că-i taxase pe proprietarii funciari, ăia câți ani luaseră? Dar studenții care uciseseră cu câte-un foc tras în cap cincisprezece muncitori ridicați pentru cine știe ce răzmeriță pe lângă Marburg? Zero. Ca să nu mai vorbim despre micul caporal austriac, care pentru un puci de berărie se scosese cu numai opt luni și pe care nici măcar nu-l expulzaseră, mama ei de patrie! Nu, unul care iubea atât de sincer Germania putea aspira la cancelarie. Ludendorff: achitat. Hindenburg, asasinul a milioane de soldați: președinte al Republicii! Lui însă, avocații de la Rote Hilfe îi comunicaseră că, dacă se dovedea apropierea lui de stânga revoluționară, nu era exclusă acuzația de Înaltă Trădare. De ce? Pentru că nu o luase la goană din fața celui de-al nu știu câtelea asalt terorist fascist. Pentru că se prăbușea toată Republica de carton pusă-n scenă în studiourile Ufa de la Babelsberg...

— Deja-i mai bine, șoptise Gerda și-apoi, luându-l de braț, continuă cu voce tare: Nu te enerva, dragule: dacă ai luat deja bilete la operetă, mergem altă dată la cinema!

Operetă?

Sigur, erau urmăriți. Traversând rapid holul, cu valiza Gerdei care i se părea că-i pune grav în

încurcătură și cu teama care totuși se domolea, îi scăpase un:

— Ce-o să iasă până la urmă?

— Au pierdut mai mult de patru la sută față de iulie.

— Dar îl țin în lesă pe Hindenburg și pe camarila lui.

Afară sufla un vânt siberian, ploua oblic, Gerda îngheța în hăinuța ei scurtă. Se strecuraseră în primul cinematograf, unul dintre acelea în care rulau continuu vechi filme mute și în care se adăpostea lume ca ei. Gerda se ghemuise cât putuse de mult, cu picioarele pe valiză. O sărutase în întunericul schimbător ca fundul mării, un sărut lung, tremurul a două temperaturi amestecate care se dizolvau în gură. Nervos, hulpav, încastrat în scaunul dur și strâmt, îi propusese să meargă în Wedding, oricum la ora aia nu era nimeni acasă.

Din stația autobuzului au trecut prin fața celui mai cunoscut ansamblu de locuințe din Berlin. Încă nu se vedeau semne ale grevei chiriei căreia tocmai i se alăturaseră chiriașii; doar aspectul de citadelă mizerabilă, de pușcărie mucegăită. „Meyers Hof, nu?“ întrebase Gerda și el, încuviințând, o trăsese după el repede; altădată ar fi dus-o dintr-o curte în alta ca să-i arate în ce condiții era obligat să trăiască proletariatul.

Georg își amintește patul pliant jos, frigul umed (era exclus să aprindă soba), privirea neutră cu care Gerda observa camera, cântărind ce obiect de îmbrăcăminte să-și scoată. Sacoul, pantofii și ciorapii nu, haina de blană trasă peste combinezon. Izmenele agățate de-un cârlig de pe sfoara pe care erau întinși pantalonii micuței. Își amintește zgomotul continuu de pe scară. Stop-cadru pe găleata cu cartofi, găleata cu cărbuni, mingea preferată a băiatului (ce căuta acolo, sau ăla fusese întotdeauna locul ei?), scândura de călcat care s-a năpustit în cadru cu mișcările ei ca de piston – lucruri de fixat ca să nu strice totul. Își amintește că Gerda ajunsese brusc la orgasm, ca prin minune, cu mâna lui pe gură, mușcând-o, și tocmai la timp ca să se retragă și el.

Și-apoi? Apoi, cine mai știe. S-au îmbrăcat, probabil, au făcut ordine, au schimbat câteva cuvinte, un pupic. Se țineau de mână pe drumul către stație? Se simțiseră bine? Da, asta da.

La etaj erau două locuri libere unul lângă altul, în fundul autobuzului. Se legănau ritmic, într-o căldură stătută, ca de grajd, care trăgea la somn. Capul descoperit al Gerdei pe umărul lui, pălăria leoarcă de la ploaie pusă-n poală. Visa? Nu neapărat. Era trafic dens, din cauza vremii sau pentru că se apropia Crăciunul, dar înaintarea aceea poticnită se potrivea cu amețeala euforică în care se topise orice tensiune.

Fără să-și schimbe poziția, Gerda deschisese din nou ochii, murmurându-i ceva la ureche: o propunere de cum să se organizeze mai bine, dar acum nu-și mai amintește detaliile. Ține minte că-l rugase să se intereseze despre hotelurile cu ora și să mai cumpere prezervative Fromms: costa o nimica toată pachetul. În el se trezise probabil din nou o anume poftă, o speranță animală care se domolise treptat, pe măsură ce ea se concentra pe aspectele economice ale viitoarelor întâlniri berlineze. Banii nu erau o temă nouă, așa că vorbele Gerdei deveniseră un zumzet care-l învăluia.

Familia Pohorylle își concediase servitoarea, apoi un băiat de prăvălie. Cu frații ei lucrând la marile magazine Ury, devenise necesar ca Gerda să se ocupe de conturile în derivă ale comerțului patern. Domnul Heinrich părea unul dintre evreii galițieni cei mai nepotriviți ca să conducă o afacere, așa că se împrumutase nu numai la rude, ci și, prin fiica lui, la fostul logodnic de la Stuttgart. Și totuși ceea ce susținea Gerda era dincolo de orice îndoială, anume că vremurile erau foarte grele, mult mai grele pentru cine vindea ouă decât pentru cine era în branșa blănurilor, indiferent dacă aveai o activitate modestă, ca aceea a lui Kuritzkes tatăl față de familia Chardack, de exemplu, sau nu.

— Bogații sunt mereu bogați, după cum m-ai învățat chiar tu, pe când cine nu e începe să facă economii și la ouă. Oul e o marfă perisabilă, un comerț fragil prin antonomază. Acum vor să ne facă să le lăsăm să putrezească cu ideologia lor în ceea ce privește rasa, iar concurența profită până când suntem nevoiți să scădem din nou prețul. Dar așa devenim încarnarea evreului neloial și, până la urmă, arianul câștigă de două ori cu aceleași ouă de găină ieșite din aceleași cururi murdare. Ce să facem? Să le urăm salmonela, oricum, să nu ne dăm bătuți. Gata: n-am venit la Berlin ca să mă lamentez.

Așa se descărca Gerda, energic și evanescent deopotrivă. Uneori nici descărcare nu era, ci doar rezumatul vieții ei de când se despărțiseră ultima dată, povestită în vreun mijloc de transport sau de-a lungul unei bucăți de drum neinteresante. În schimb acolo, în fundul autobuzului care-i ducea în centru, descărcarea ei obișnuită se împotmolise într-un suspin, nu, într-un oftat incontrolabil, cu sughițuri, un hohot de plâns neconsolat.

— Ce e? De ce plângi?

— Nu-i nimic. Lasă-mă că-mi trece.

— Nu, te rog, spune-mi: poate nu trebuia să... nu pricep...

Nu răspundea, căutase o batistă și, încercând să-și deschidă poșeta, îi căzuse pe jos pălăria. Georg

făcuse o manevră stângace ca s-o tragă de sub scaun, în timp ce Gerda rămăsese cu batista mototolită-n pumn și lacrimile-i țâșneau din nou; arăta de speriat, n-o mai văzuse așa.

Nu reușea să vorbească. O îmbrățișase din nou, o mângâiase aranjându-i o șuviță.

— Nu mai rezist.

Părea făcută din pergament, parcă îmbătrânise brusc. Până și vocea, când și-o recăpătase, era un piuit care se pierdea de îndată ce se liniștea un pic.

Să se îndrepte după fiecare lovitură, scâncea, să găsească de fiecare dată un remediu. Încă de când era mică, mulțumită mătușii, care avea mijloace, dar nu copii, îmbrăcată mereu cum trebuie. Își jurase să nu le mai invite acasă pe colegele care se hliziseră pe seama germanei lor ciudate, a candelabrului ciudat, a casei din curte, a dezordinii, a maică-sii. Asta e, n-o meritau. Apoi, când trecuse de la elementară la *Realschule*, se făcea nevăzută la primul clopoțel, fugea să primească foaia cu cantitatea exactă de ouă trimisă la firma unchiului, „Vereinigte Eierimporte", unde tatăl era comis voiajor cu comision pe vânzări: jumătate în bani peșin (și în jumătatea aia stătea salvarea lor), jumătate în hârtie de împachetat. Numărul cofrajelor vândute scădea, zerourile cursului explodau, calculele trebuiau făcute înainte să se trezească New Yorkul, trebuiau numărate ouăle

și comisionul; fiecare ou valora o sută și ceva de miliarde, până la trei sute douăzeci de miliarde de Reichsmark, ajunși după reformă treizeci și doi de Pfenig, nimic. Frații care alergau pe biciclete cu valizele pline cu bancnote ca să se așeze la coadă la brutărie și la măcelărie, iar ea la piață, unde se cheltuia cel mai mult. La treisprezece ani stabilea prioritățile și strategia, alergând de la Karl la Oskar, ca să înțeleagă ce puteau cumpăra și cât ar fi avut de plătit dacă se așezau la coadă. Dacă tatăl nu reușea să telefoneze la timp, dacă coada era lungă, dacă bursa americană deschisese din nou când încă nu le venise rândul, atunci toate programele trebuiau refăcute. Nici banii nu ajungeau. Să nu ai altceva decât proviziile strânse în zilele norocoase sau luate la schimb pe ouă depreciate; doar ea se ocupa de toate astea. Nu se putea baza pe nimeni. Să-l audă pe profesorul de matematică spunându-i că nu merită o notă mai bună „pentru că voi aveți socotelile deja în sânge, dar vă lipsește spiritul geometric al grecilor antici". S-o audă pe maică-sa, speriată de volatilitatea numerelor care-l obligau pe tata să oscileze între Elveția ilegală și Polonia antisemită, să repete că, slavă Domnului, acolo lumea nu putea trăi fără ouă: pentru micul dejun, pentru prăjituri și pentru *Spätzle*, care fără ouă n-aveau nici un gust. Să asculte azi aceeași litanie, fără *Spätzle,* dar cu

mult mai multă teamă. Să audă din nou că părinții vorbeau de plecare, de întoarcere la Leopoli pentru o vreme, apoi să se mute-n Iugoslavia, să caute contacte în Argentina, ca-n '23 și apoi în '29, când se întâmplase falimentul și mutarea la Leipzig. O viață în care a stat nu pe valiză, spunea Gerda, arătând-o pe cea dinaintea scaunului, ci pe cofrajele de ouă.

— Uite de ce voiam s-o duc mai bine sau, sincer, să fiu foarte bogată.

— Și-acum?

— Și acum, dar asta nu-nseamnă...

— Ce?

— Că nu știu foarte bine ce-am ales... pe tine, de exemplu.

— Ah, minunat! Hai, pregătește-te, trebuie să coborâm.

Cum pare totul luminos acum, cu perspectiva aceea amplă asupra Tibrului în punctul în care îmbrățișează insula Tiberina, trecând dincolo de sinagoga care-a scăpat nevătămată (mai bine-ar fi distrus-o, ca pe cele nemțești, și-ar fi cruțat congregația), cu soarele-n față, răsfrânt de masa de apă, orbindu-l de-a dreptul. La distanță, toate amintirile par frumoase, chiar și cele care nu sunt așa deloc. Cu prilejul Olimpiadei sunt restaurate asemenea frescelor cu sfinți și madone și îngeri din cer: iar

dacă la Berlin nu prea mai e nimic de restaurat, asta nu mai e problema lui.

Nu se mai văzuse cu Gerda la Berlin. O revăzuse la Leipzig, dar nu-și mai amintește dacă era înainte de catastrofalul incendiu al Reichstagului, când se ascunsese prin cine știe ce *Schrebergärten* din Rosental, în așteptarea ștampilelor de la vamă pentru vulpile albe cu care prietenii de afaceri ai lui taică-su urmau să-l trimită să facă contrabandă în Italia.

Acum revine la Leipzig să-i vadă pe cei dragi, dar mergând pe Gohlis sau, mai rău, când se nimerește pe Brühl, trebuie să rămână cu ambele picioare înfipte în prezent. Nu mai găsește aproape nici o față cunoscută. Cine nu murise într-un lagăr de concentrare, rămăsese aproape întotdeauna în țara în care-și petrecuse anii de exil. Unii tovarăși refugiați în URSS fuseseră înghițiți de marea albeață arctică, de unde veneau vulpile jupuite, marfa cea mai de preț cu care lucra tatăl lui. Tatăl lui, sinucigașul. Familiile din Łódź și din Odesa, descoperite după căutări pornite de vreo rudă superstițioasă căreia organizațiile evreiești îi anunțaseră concomitent dispariția. Dar ce e mai rău e să fie nevoit să admită că în țara în care se formase odată cu barbaria, a trăi sau a muri fusese și o chestiune de clasă. Unde să te fi dus, tu, evreu cu un mic depozit de ouă, un mic magazin de blănuri, sau

proletar șomer și mic militant comunist? Bandiții îți luau viața dacă n-aveau altceva de furat de la tine: cu socoteală, totuși, o socoteală fără precedent în istoria seculară a invadatorilor exterminatori și a tiranilor vampiri. Hoți profesioniști, exploatatori și arivişti, la adăpostul întunericului fanatic care exalta nevoia de a ucide. Nu, el n-are nimic să-și reproșeze, dat fiind că ar fi putut rămâne la Napoli în loc să plece-n Spania, iar apoi avusese acel firicel de noroc care-l făcuse să ajungă întreg la momentul căderii nazifascismului. Dar tot îl apasă, uneori, simpla nedreptate de a fi rămas în viață.

Așa stau lucrurile, dar nu e nimic de făcut, nu poate decât să se bucure de nedreptatea asta, lucru nu tocmai dificil într-o asemenea zi de septembrie. Nu spusese cumva chiar Gerda, ultima dată când fusese la Madrid, că era aproape un păcat să te mai amuzi cu Charlie Chaplin când atâția băieți pe care-i întâlnise cu o zi în urmă nu mai puteau s-o facă? Și n-a râs totuși, în continuare, la scenele cele mai memorabile din *Modern Times*, chiar dacă pelicula, rulată de atâtea ori deja, pârâia îngrozitor? Până și Ted Allan renunțase la aerul lui de cocoșel și dăduse drumul unor hohote nestăpânite. Iar el? El apreciase totul: mai bine de-atât nu se putea în timpul războiului.

Nu i-ar displăcea să-i povestească lui Mario despre proiecționistul acela care tuna din înalt ca Zeus,

„Linişte acolo jos!", şi pe bună dreptate, pentru că era nevoie de un calm suprauman ca să nu întrerupi spectacolele în orașul asediat de ani de zile. Deocamdată s-a oprit și-l așteaptă puţin după piaţa Belli, unde-a apărut un vânzător de ţigări cu care Mario a încheiat deja tratativele, gata să se întoarcă cu un cartuș de Muratti. Pe vremuri erau altceva, marfă de lux. Marca preferată a Gerdei, cât și le-a putut permite, iar scadenţa a coincis cu momentul în care a descoperit că nu erau câtuși de puţin *as Smoked by Royalty and the Nobility*, ci produse într-o fabrică din Kreuzberg, în care lucra Pauli. Ah, da? Atunci să și le ţină: în fond, în afară de pachetul superb, aroma nu era foarte diferită de a altora.

Problema cu Gerda, se gândește Georg în timp ce Mario urcă pe Vespa, era că, fiind gata oricând de schimbare, părea mereu egală cu ea însăși. Sigur că îi deconcerta pe unii, dar surprizele erau superficiale, iar în adânc alimentau convingerea că era de neclintit. Deși războiul, e adevărat, o schimbase, așa cum îi schimba pe toţi, pe civili și, cu atât mai mult, pe bărbaţii de pe front. De ce o femeie care mergea pe front în fiecare zi n-ar fi trebuit să semene cu un soldat?

De fapt, Georg o văzuse la lucru când se alăturase brigăzii lui, apoi de alte câteva ori la Madrid. Rămăsese fascinat de dezinvoltura cu care știa să-și aleagă subiectele, îi admirase instantaneele rapide

și instinctive, dar n-o văzuse niciodată fotografiind în timpul unei bătălii sau al unui bombardament. Trebuie spus și că, la rândul lui, cunoștea acea parte a Gerdei doar prin imagini reflectate: fotografiile pe care i le arăta chiar ea răsfoindu-și carnetele de câte ori se întâlneau, apoi figura evocată de aerul de camaraderie cu care o salutau bărbații de toate gradele, faima unui curaj nemaipomenit, încrederea cu care o numeau *pequeña rubia*, blondină. Păstra în jurul ei ecoul unui respect extraordinar. Un ecou flatant în care reverberau calități și caracteristici pe care Georg le cunoștea foarte bine, dar amplificate într-o aură legendară. Era adevărat că își făcea apariția pe baricade în ciorapi de mătase și cu tocuri înalte? Că era întâmpinată ca un fel de talisman, o Madonă în pelerinaj care oferea protecție combatanților?

— Ce vorbești? Unde-ai auzit tâmpeniile-astea? se apăra Gerda, poate nu excesiv.

Ideea că cineva ar venera-o i se părea de necrezut, un basm menit să-i desconsidere munca și implicarea. Da, era adevărat că de câteva ori se dusese în cartierul universitar îmbrăcată mai drăguț, pentru că de acolo ajungeai direct, cu tramvaiul, până la primele linii de apărare. Dar era doar un mod mai festiv de a le spune acelor băieți că datorită lor reușea Madridul să trăiască, ca să-i încurajeze, „și fii sigur că apreciau".

În reacţiile astea Georg găsise confirmarea că Gerda, chiar și în război, rămăsese în fond cea dintotdeauna. Îi plăcea să fie admirată, mare descoperire, şi nu existau foc, fum sau ceruri în flăcări care să i se urce la cap – capul ei rămânea mereu pe umeri, mai ales în momentele critice. Nici măcar fotografiile de pe fronturile din Segovia, Jarama și Guadalajara, ea spunând foarte puține lucruri despre momentele în care le făcuse (de ce-ar fi făcut-o? Cunoşteau amândoi deznodământul acelor bătălii și ce însemnase să te afli în mijlocul lor) și mai multe despre ziarele în care le publicase, nici măcar acele fotografii nu-i treziseră bănuiala că ar fi devenit nechibzuită.

Georg simte o durere retroactivă când rostește în gând acel cuvânt care aproape-l face să se răstoarne în curbele străzii Dandolo, iar apoi îi aduce-n minte singura dată când avusese senzația că Spania era pe cale s-o schimbe pe Gerda: nu sub asediul madrilen, nici pe Sierra Morena, ci încă din noiembrie '36, când venise să-l întâlnească la Napoli.

Fusese totul familiar, delicios de familiar, după mai bine de un an de distanță care coincisese cu timpul necesar ca să digere afacerea cu Willy și-apoi despărţirea ireparabilă: așteptarea la gară, apariţia Gerdei pe peron, faptul că o recunoscuse de departe după haina de astrahan, bereta sport, pasul zvelt.

S-o audă strigându-i numele, s-o vadă făcându-i cu mâna. Îmbrățișarea euforică, valiza într-o mână, felul cum au mers unul lângă altul, vorbăria Gerdei. Singura deosebire era că a dus-o la stația funicularului fără s-o mai întrebe dacă ar fi preferat, ca de obicei, să meargă pe jos.

Ea chiar îl întrebase:

— Așa departe stai? Sunt zile întregi de când stau jos, mi-ar face tare bine o plimbare.

— Nu, dimpotrivă, e-aproape. Dar e urât.

— Doar urât? Sau urât de te omoară?

Georg izbucnise-n râs. Dar așteptând tramvaiul care întârzia, începuse să respingă băiețașii care țâșneau din străduțe și le dădeau cercuri. Își luau vorba din gură, de-a valma și îmbrâncindu-se. Cereau bani, țigări, bon-bon, ofereau excursii și *bell'otelle*, obiecte antice, corali, rugăciuni miraculoase, „Doamna frumoasa, dați-ne și nouă ceva să fie dă sănătatea 'mneavoastră..."

— După cum vezi, problema principală asta e. Iar dacă merge rău, furtul sau jaful.

Gerda se luminase la față, șoptindu-i un răspuns de neînțeles pentru un *Schnorrer*[1] micuț și, poate, un hoț care niciodată n-ar fi ghicit că *Strumfband* și *Büstenhalter*, numele acelea complicate și marțiale,

[1] Cerșetor (germ., în orig.).

indicau respectiv portjartierul și sutienul. Încă înainte să coboare din tren se gândise unde să ascundă banii.

— Şi scuză-mă, Georg, n-am putea să evităm tramvaiul, care va fi plin, și să tocmim pe unul din băieţii ăştia să care valiza. Dacă îi dăm ceva, nu ne fură, bănuiesc, ba chiar ar trebui să-i ţină la distanţă pe ceilalţi...

Stupoarea că avusese acea idee la doar zece minute după ce ajunsese la Napoli îl făcuse să tergiverseze răspunsul atât cât era necesar ca Gerda, înțelegând greșit că el își dăduse acordul, să se adreseze deja unuia dintre cei mai mari și cu aspect mai plăcut.

— Hei, tu, cum te cheamă?

Lăsându-i lui sarcina de a se pune de acord cu cel ales, mascase uimirea că nu primise drept răspuns decât un Mimì („Nu e nume de fată?" îl întrebase mai târziu). Georg, ca să dea de înțeles că e localnic și nu turist, a avut grijă să nu-i dea doar adresa, ci să-i indice și drumul care i se părea cel mai scurt, pentru că doamna călătorise multe ore și era obosită: tăiau pe Forcella, traversau strada Duomo și continuau pe strada Tribunalelor până la piațeta cu biserică din secolul şaptesprezece și cu palatul nobiliar unde se cazase împreună cu alţi doi studenţi. O făcuse atentă pe Gerda că micul ei *Ganeff*[1] cu ochi mari putea încă să dispară cu valiza:

[1] Hoţ (germ., în orig.).

— Dar nu-ți face probleme, mi-au spus cum s-o recuperez dacă e cazul.

— Bine, răspunsese ea, cu gândul deja în altă parte.

Pe stradă, Georg își dăduse seama că Napoli nu era doar orașul în care se putea trăi cel mai ieftin și sub cea mai bună protecție, pentru că Ducele comanda acolo până la un anumit punct: era și orașul cel mai potrivit ca să te lepezi după plac de coordonatele propriei apartenențe. Afișele fasciste CREDE ASCULTĂ LUPTĂ se concentrau în marile piețe, de-a lungul bulevardelor construite de tiranii precedenți. Se opreau la fațade, unde cădeau dimpreună cu tencuiala corodată de umiditatea solului și de apa stătută după ploile de cine știe când. Primii cincisprezece ani ai noii ere fuseseră absorbiți la Napoli de fatalitatea barocă. CINE SE OPREȘTE E PIERDUT. Nu el. Mergând, îi oferise băiatului o țigară din care acesta trăgea acum cu o lăcomie copilărească, fericit, înaintând un pic împleticit. Printre neamuri păgâne se stabilise, era fârtatul acelui *criaturo* desculț chiar mai mult decât l-ar fi îndemnat să-și imagineze perspectivele antitetice ale amândurora. Era și din pricina Gerdei, a faptului că ea rămăsese la Paris și că o pierduse ca urmare a unei alegeri pentru care nu putea să-i reproșeze nimic. Și totuși, văzând-o cum străbate străduțele acelea pradă unei

mizerii atavice, cu țipetele tărăgănate care făceau ca toți vagabonzii să se simtă uniți în duhoarea de urină și resturi de pește aruncate din cărucțele vânzătorilor ambulanți; văzând-o cum observă totul cu o curiozitate impasibilă, altarele votive, murdăria, părul lățos al lui Mimì față de al altor copii tunși chilug ca să scape de păduchi, micuții care se agățau de balcoane ca să se ridice-n picioare, cu fundul în aer și cu mucii-n nas („Nu câți poți vedea vara." *„Ach so!"*); văzând-o, ajunsese să perceapă ceva neobișnuit, ce nu știa să definească. Ce era diferit în modul acela fluid de a se mișca și de a privi? Și-apoi, ce-ar fi așteptat din partea ei, scandal, repulsie înfricoșată, compasiune mofturoasă? De la Gerda?

Seara ieșiseră la cină cu un grup de prieteni străini și napolitani, cărora ea le potolise curiozitatea într-o italiană rocambolescă cu care își bătea joc și de teama ei că șmecherașul („Așa se pronunță?") ar fi putut să-i fure bagajele, și de propria inconștiență, pe care o justifica prezentând-o drept efect orbitor al privirii fotografice. Când debarcase pentru prima dată la Barcelona, povestea, toată lumea-i vorbise despre o nemțoaică stabilită în Barrio Chino, un cartier foarte rău-famat, și care se adaptase atât de bine, încât pușlamalele și țigănușii nu doar că nu mai încercau s-o atingă, dar îi și ieșeau în întâmpinarea obiectivului. Nu fusese o urare de bun venit

agréable, să se vadă confruntată cu acel exemplu: ea fusese trimisă ca fotograf de război și lăsa altora sarcina să imortalizeze intolerabila condiție proletară.

Fraza suscitase o consternare admirativă pe care Gerda o înregistrase imediat și se întorsese la primul său contact cu Napoli: își reproșa că, proastă cum era, îi lăsase tovarășului ei Leica. Dar, până la urmă, era în vacanță și avea să profite ca să reînvețe să vadă mai ales lucrurile frumoase. Cine se oferea s-o ajute?

Stârniți de cererea ei, o duseseră să bea cafeaua pe terasa de la Grand Hotel Excelsior (cheltuind mai puțin decât în birtul Borgo Marinai, frecventat de burghezi și turiști), apoi pe faleză, unde finalul de sezon și vântul din vest alungaseră alte prezențe. Era de-ajuns ca Gerda, la brațul lui, să poată povesti nestânjenită despre grandioasa luptă republicană și, în pauze, să suspine „Uite ce stele, ce aer și ce pace!"

Georg se liniștise. Petrecuseră prima săptămână între popasuri la Gambrinus, plimbări panoramice la Posillipo, întoarceri în strada Toledo mânați de un val de remușcare în legătură cu o pereche de pantofi din piele-ntoarsă („Sunt tare drăguți, dar ce să fac cu ei în Spania?"), excursii din ce în ce mai lungi în cartierele populare. O zi cu vreme urâtă, care le sugerase un scurt itinerar printre biserici, muzee și catacombe, fusese suficientă ca să-l facă pe Georg să priceapă că răbdarea Gerdei pentru lucruri

frumoase sau, cel puțin, frumoase și străvechi era mai degrabă limitată. Nu fusese niciodată atrasă în mod particular de așa ceva, dar acum privirea ei părea orientată de un instinct de fapt divers, chiar și când admira scene de viață în frescele și mozaicurile pompeiene.

Se transformase în fotoreporter. Dar ăsta nu era decât punctul terminus al unei evoluții pe care Georg o încurajase în scrisorile lui, iar Gerda nu-i ascunsese niciodată nimic. Poate, după acea *liaison* cu Willy și după timpul consumat cu experiențele de laborator în casa familiei Stein, după acele *flâneries* didactice cu Leica amicului maghiar și-apoi – ura! – după prima fotografie vândută unui ziar, o fotografie de modă, Gerda voia să-și recâștige încrederea în ceea ce i se părea ei cel mai necesar: să fotografieze lucruri care trebuiau arătate.

Dar și Georg se săturase să facă pe ghidul. Trăia în belșug la Napoli, însă un belșug de sărăntoc. Voia să se-ntoarcă acasă, să privească din nou fotografiile scoase dintr-un *Baedekers Italien* voluminos, să i se explice mai bine cum să se înroleze în Brigăzile Internaționale.

Oare Gerda îi scrisese despre acea primă fotografie vândută înainte să se vadă la Torino în aprilie '35? Acolo vorbiseră despre pregătirile de război

care, în străinătate, nu erau luate prea în serios; despre Italia care, urmându-și vocația sa de instigator la luptă, nu putea decât să tragă după ea Germania. Exista plăcerea unui ton de conjurați în acele discuții, în timp ce rătăceau pe sub porticuri. Timpul pe care-l aveau la dispoziție ca să discute între patru ochi era scurt – asta fusese alegerea lui. Cum să i-o prezinte pe colega cu care se vedea? Ca iubită, cuvântul folosit acolo (dar pe care el nu l-ar fi pronunțat)? „Prietenă“ era de-ajuns, nu voia să pară subtil vindicativ, deci inadecvat și ușor ridicol.

— Nu răscoli nimic, fusese sfatul bărbatului care-l văzuse crescând și care pentru Gerda nutrea o simpatie dincolo de orice dubiu.

Sas era la Torino ca să petreacă un pic de timp cu el și cu fratele lui, dar și – cum aveau să descopere mai târziu – ca să primească de la Gerda niște informații pe care să le transmită la Berlin. Venea după un interludiu confortabil, dar la fel de enervant ca reprezentațiile la pian pentru care îl angajase o văduvă prusacă care ierna la Portofino. Gerda era fericită să-l revadă, fericită cu totul. Părea perfectă în cadrul de eleganță seniorială savoiardă, degustată cu câțiva stropi de ironie și de vermut Punt e Mes, simpatică cu prietena lui, de nebănuit în rol de curier clandestin. Curajul prietenului muzician și al tuturor celor care rezistau în haznaua brună oferise un

motiv de complicitate sinceră până când, după ce îl condusese pe Sas la Porta Nuova, plecase și Gerda.

Georg continuase să se vadă cu fata din Torino, dar răspunsese și scrisorilor în care Gerda îi povestea despre dorința ei prohibitivă pentru un Reflex-Korelle. Apoi fusese separarea dictată de vacanță, înțepătura că urma să meargă pe Coasta de Azur cu Șoricarul (dar cu Willy fusese teribil, mărturisise Gerda, și era foarte plauzibil). În fine, o veste ușor de prevăzut, care trena în fundalul gândurilor lui de atâta vreme, încât aproape ajunsese s-o ia în glumă. Distrează-te cu fotograful tău dacă tot nu poți avea aparatul de fotografiat, voise să-i scrie. În schimb, nu i-a mai răspuns. Așa că Gerda l-a căutat la telefon.

— Sun de la agenția unde mi-a găsit de lucru André, e important pentru mine, îi spusese, dar nu vreau să te pierd.

El răspunsese „aici sunt" și „multe salutări", sarcastic, distant, chiar dacă emoționat. Apoi începuse o scrisoare plină de concepte ca „respect", „adevăr", „nevoie de clarificare", dar n-o expediase. Între timp, Mussolini declarase război, cucerise Adwa în trei zile, iar *La Stampa* și *Corriere della Sera* montaseră o respingătoare celebrare revanșardă. Societatea Națiunilor se reunise anunțând măsuri punitive. Poșta, copleșită de comunicările patriotice, amenința să înghită corespondența între Torino și Paris. O

scrisoare, sosită în timp ce Italia își bătea joc de sancțiuni cu autentică furie populară (putea număra pe degete cunoștințele sale rămase căldicele, sau chiar antifasciste), se împotmolise naiba știe pe unde preț de o lună. Gerda îl implora să nu-și facă griji:

— Ascultă-mă, drumurile noastre se despart acum, dar rămân întotdeauna paralele...

Îi răspunsese în doar câteva rânduri. N-a știut niciodată dacă acea scrisoare ajunsese la adresa din Paris sau, grație ajutorului poștei, continuase să călătorească și ea pe drumuri paralele. Oricum, avusese momentul său de clarificare. Inclusiv la universitate, unde studenții fasciști îi luaseră în vizor pe străini, adică pe refugiați, reușind să-i elimine pe cei care colaborau deja cu institutele de cercetare. Așa că se transferase la Napoli, amărât că pierdea un cerc de prieteni ce tocmai erau puși la încercare și fata pentru care își dăduse seama că simte o oarecare afecțiune, chiar în momentul în care spusese că nu are nici cea mai vagă idee despre viitor. Dar se simțise cumva eliberat de acea deziluzie care îmbrățișa tot, constrângându-l să întoarcă pagina.

Cu Gerda mai schimbase câteva scrisori, în care necesitatea de a nu pomeni politica nu făcuse decât să întărească granițele purei lor prietenii. Apoi începuse Războiul din Spania și, în fine, ocazia revederii de la Napoli, când aveau să-și povestească o mie de

lucruri, după cum scrisese ea prudentă. Nerăbdător s-o asculte, Georg s-a trezit că aleargă în urma unei femei care, după ce introdusese fraudulos în țară un eșantion de milițieni, țărani cu pumnul ridicat pe pământurile colectivizate și copii cu berete de anarhiști, alerga acum în sus și-n jos cu o privire famelică pe *salitelle*[1]. Totul era atât de interesant, zicea, totul atât de comparabil cu Spania – chiar dacă poporul spaniol era pe punctul de a se elibera. Puștii care jucau cărți așezați pe caldarâm, barurile aglomerate pentru ritualul magic al lotoului, bătrânele negre în dreptul ușilor, muzica cu inflexiuni arabe. Și Capa care se băga peste tot, ca musca-n lapte. Da, Capa părea să fie la fel ca lumea aceea, smead și mototolit, așa cum ieșise din leagănul lui levantin: un negustoraș șmecher, un fanfaron simpatic, un casanova de doi bani. Nu, de fapt nu un casanova, dar chitit să le sucească fetelor capul și cu o față obraznică numai bună pentru asta. Foarte bine. Tu liber, eu liberă, liberi cu toții. Dar de îndată ce ea-și trăgea, liberă, un altul, el înnebunea...

De-asta venise la Napoli? Ca să-l facă gelos? Sau ca să-i dea de înțeles că dragostea începea să se răcească? Dar de ce să-l citeze pe Capa la fiecare pas, de ce să-l strige tot timpul așa cum se lăuda ea că-l rebotezase,

[1] Străzi în pantă (it., în orig.).

de parc-ar fi fost un titlu care-o investea și pe ea cu cine știe ce rang? Îl considera un coleg, un profesor, un fotograf căruia nu avea nimic să-i obiecteze, în afara umilinței de a se fi întors la Madrid în timp ce ea, acum, era la plimbare. Atunci, lucrurile interesante pe care le observa n-o interesau de fapt deloc?

Acasă ascultau radioul fascist, care trebuia ascultat tocmai pentru ce nu comunica. „Progresele susținute pentru eliberarea capitalei de bolșevism" însemnau că Madridul nu căzuse la primul asalt. Probabil că orașul opunea o rezistență înverșunată, dat fiind că vocea bombastică anunța că ofensiva se bucura de susținerea morală, fizică și militară a marelui pact de prietenie dintre Roma și Berlin, unite acum în îmbrățișarea cu generalul Franco. Auzind vestea, Gerda se schimbase la față, sărise din scaun.

— Dacă n-ar fi fost convinși că nimeni nu va mișca un deget, golanii ăia n-ar fi anunțat sfârșitul neutralității formale. De-acum înainte, aveau să dezlănțuie furia divină asupra Spaniei, oricum nici până atunci nu se prea străduiseră să-și mascheze intervențiile.

Era încordată ca un șobolan, îi tremura maxilarul. Georg o dusese la Villa Floridiana cu funicularul, dar parcul era un parc frumos ca atâtea altele („nu se compară cu grădina minunilor al lui Gaudí de la Barcelona!"), golful cam șters și Napoli cu totul, cu

trimiterile lui spanioleşti, cu indiferenţa lui zgomotoasă, începea s-o calce pe nervi.

Se hotărâseră să meargă la Capri.

În casa ţărănească unde Soma găsise un compromis între idilicul campestru şi economia la banii de chirie, trebuia să scoţi apa din puţ, iar lumină electrică nu era. Dar pe Gerda o entuziasmase. Îi plăcea familia gazdă, de viticultori, comunitatea studenţilor care mergeau la cursuri cu feribotul, vila din vârful stâncilor, unde-l primise Gorki pe Lenin şi celelalte locuinţe celebre, cu grădinile lor paradiziace care adăpostiseră ceea ce prin alte părţi era persecutat în numele legii. Un paradis pentru diavoli, conform tradiţionaliştilor, şi nu trebuia să fii Krupp, bogat sau foarte bogat (învăţase asta de la localnici) ca să locuieşti aici. Făcea planuri să se mute acolo, îmbujorată de aerul rece şi de vinul de casă, strecurându-se în patul lui Georg şi explicându-i cu naturaleţe că un corp zgribulit avea nevoie de o veşnicie ca să încălzească aşternuturile umede: picioarele, ştia din experienţă, ar fi îngheţat până-n zori. Nu mai vorbea despre Capa, vorbea foarte rar despre Spania, cu excepţia momentelor când avea un public pe care voia să-l atragă de partea cauzei.

Georg păstrase o oarecare vigilenţă, chiar dacă să doarmă alături de Gerda şi s-o sărute de două sau trei ori nu fusese în nici un caz neplăcut. Până când, într-o

duminică, venise în vizită sora lui, Jenny, care găsise de lucru ca *Fräulein* în casa consulului american și putea citi ziarele americane. *New York Times* relata despre bombardamente masive asupra Madridului, în scop nu atât militar, ci ca să spulbere rezistența populației civile. Până și Prado fusese avariat. Iar dacă presa capitalistă scria așa ceva, devastarea trebuie să fi fost inimaginabilă.

— *No passarán!* strigaseră, aruncând cotoarele de măr annurca în tava curățată de plachia de macrou, cu o furie pe atât de compactă pe cât era sterilă.

Și-apoi încă o dată, în șoaptă, salutând-o pe Jenny la cheiul unde se îmbarca pe feribotul de ora cinci. Trebuia mers în Spania, restul erau prostii. Gerda avea să plece peste câteva zile, era sigură că putea obține un angajament ca să-l întâlnească pe Capa; cine știe câte imagini din războiul ăsta eroic și criminal reușise să prindă el între timp.

— Ești îngrijorată? o-ntrebase Georg.

— Pentru el? Poate s-o șteargă oricând, se descurcă. Dar madrilenii?

El nu spusese nimic, mutase doar o piatră cu vârful pantofului. Cărarea care ieșea din sat era abia luminată, lumina soarelui care dispăruse deja scădea rapid și părea să apropie muzica de dans venită din spate, sunetele bărcilor din Marina Grande.

— Lasă-mă să organizez un grup și vin și eu.

— Știam eu.

Și eu știu ceva, își spusese: că-l iubești pe tipul ăsta mai mult decât vrei să recunoști. Nu știu de ce, nu știu dacă el te merită. Dar măcar putem să ne supunem amândoi împrejurărilor și totul va fi așa cum trebuie să fie.

Au ajuns la Mario, care l-a invitat să-și ia apă din bucătărie cât își schimba el cămașa. Georg se apropie de fereastră, își aprinde o țigară și privește în jos în direcția mării întunecate, aproape plate, metalizate de reflexe...

Soma și Gerda se îndepărtează pe cărare, el pune deoparte chibriturile și își reia mersul măsurat, fără să întindă pasul, simțind că nu are nimic de pierdut și că n-avea s-o piardă niciodată pe Gerda...

Respiră adânc, dă afară aerul din piept ca un pacient, se străduiește să retrăiască acel sentiment fără margini care a avut bunătatea să revină fără să-l sufoce cu consternare sau tandrețe. Apoi se întoarce la masa la care îl așteaptă deja Mario, își aranjează scaunul și se concentrează.

Parcurg împreună corecturile articolului, citind și cu voce tare când e necesar. De-acum greșelile tipografice sunt puține și cele câteva dubii lexicale care trebuie discutate cu colegul de limba respectivă se rezolvă fără probleme. Termină într-o jumătate de oră, și asta doar pentru că s-au apucat să discute

încă o dată anumite detalii mai dificile ale experimentului: filtrele Wratten nereperabile, mașina fotostatică în locul camerei cu un singur obiectiv cu imagine dublată de prismă, filtrată în două moduri distincte ca să poată fotografia scena de două ori în același timp. E păcat, dar nu se putea altfel, nu au mijloacele Polaroidului.

Georg își amintește să scoată scrisoarea pentru Mr. Land din dosarul recuperat la birou.

— *Avec Monsieur Mario Bernardo nous avons l'intention de réaliser un film publicitaire de vulgarisation scientifique sur la vision des couleurs en présentant vos expériences. Nous serions très honorés de connaître votre avis et d'avoir vos conseils en ce sujet*[1]; citește trecând cu degetul peste fraze și întrebând dacă scrisoarea nu poate fi cumva înțeleasă ca un mod discret de a cere bani.

— Georges, văd că ai scris patru pagini: ești sigur că geniul nostru autodidact se descurcă cu franceza?

— E vorba numai de ceea ce face obiectul teoriilor și studiilor sale...

— E un businessman, am văzut o mulțime ca el la Cinecittà în anii în care eram la munca de jos. Nu

[1] Împreună cu dnul Mario Bernardo, avem intenția de a realiza un film publicitar de popularizare științifică despre percepția culorilor, prezentând experimentele dumneavoastră. Am fi onorați dacă ne-ați comunica părerea și sfaturile dumneavoastră în această privință (franc., în orig.).

e la fel ca atunci când te adresezi unui membru al comunității științifice. Ar trebui să ne așteptăm la un răspuns de două rânduri sau, dat fiind că *time is money*, la nici un răspuns.

Fac curat pe masă și pun corecturile de la *Culoare bidimensională* în plicul pregătit de Mario. O să vină să le ia un curier trimis de redacția *Filmtecnica*.

— Oricum, una peste alta, am demonstrat că e nevoie numai de lumina corectă pentru a da culoare imaginilor alb-negru, spune Mario, ca să-l consoleze preventiv de o eventuală deziluzie, și se duce către balconul pe care e plăcut să stai la palavre, mai ales într-o asemenea seară.

Mario nu i-a spus nimic nou, totuși Georg e surprins. Viziunea e asta: revezi același lucru și proiectezi ceva diferit. Ceea ce confirmă încă o dată că în afara circuitului dintre ochi și creier nu se mai dă nimic, iar creierul, mereu plin de activități de selecție și transmitere a impulsurilor, îți joacă uneori feste stranii. Aceasta e partea din cercetare care-i revine, impulsul originar care l-a făcut să se înhame la acel experiment. Dar ca să-l facă au folosit pelicule, proiectoare, mașină și imagini fotografice. Reproduceri de tablouri geometrice abstracte, e drept, nimic care să amintească de fotografiile revoluționare ascunse între paginile unui ghid turistic german sau de cele trase ultima dată în tranșeele din Madrid, când

Gerda îi arătase camera de filmat pe care i-o dăduse *Life* și cu care, zicea ea, ajunsese să se descurce mai bine decât Capa.

— Ai auzit de Robert Capa? îl întreabă pe Mario.

— Vrei să știi dacă l-am cunoscut personal? Ne-am intersectat când filmam *Contesa desculță* cu Ava Gardner și el venise la Roma ca să fotografieze repetițiile. Îl cunoșteam un pic pe prietenul lui, David „Chim" Seymour, îl întâlneam în Trastevere, la Checco er Carrettiere, trăgea întotdeauna la Hotel d'Inghilterra. Avea pretenții mari, de *gourmet*, bizare pentru un străin care, de obicei, nu observă nici măcar pasta fiartă excesiv, și cultiva o eleganță care nu se potrivea cu aspectul lui de profesor dolofan. E antiteza unui *paparazzo*, atât de discret încât era clar de ce era portretistul preferat de dive – Loren, Lollobrigida, Bergman, care în timpul scandalului îi asigurase exclusivitatea. Dar era așa de orb că părea improbabil ca fotograf de război. În schimb, Capa atrăgea prin faima lui romanescă, prin zvonurile despre o *liaison* furtunoasă în urma căreia Bergman se consolase cu Rossellini. Îl cunoscuseși în Spania? Cumva în fotografiile alea de adio ale Brigăzilor Internaționale apare și fața ta?

— M-am ferit cât am putut. Mă irita să-l văd cocoțat ca o pasăre de rău augur sosită la momentul

oportun, pe când noi eram răvășiți, disperați, strângeam din dinți și din pumni ca să nu ne podidească plânsul în fața ălora care priveau sau fotografiau. N-ai idee cât îi detestam noi, ăștia demobilizații, nu pe el, ci pe prietenii lui *à la* Hemingway, care în Spania se ghiftuiau cu eroism, și imediat după graniță, cu stridii și șampanie, mișcându-se după plac cu șofer și avion. Dar e drept că imaginile alea exprimă exact ce simțeam. Capa, cu aparatul lui, a fost foarte bun: un apatrid ca noi, interbrigadiștii, un ungur care gustase de mic bucuriile fascismului. Pe Chim încă nu-l cunoșteam atunci, ne-a făcut cunoștință mai târziu, la Paris, nu mai știu în ce an.

— Trebuie să fi fost groaznic, nici măcar camarazii italieni pe care-i cunosc nu vorbesc despre asta.

— Păi, am văzut, nu?, cum s-a sfârșit. Măcar din Italia i-ați alungat...

Scaunele de pe terasa casei lui Mario Bernardo te lasă să te întinzi pe spate, cu un picior pe pervazul dinspre curtea mult prea în pantă ca să poți juca bile în ea, dar în care copiii din partea asta a lui Monteverde continuă să vină, chiar dacă nu-și pot face un circuit adevărat. Acoperișurile unul lângă celălalt, ultimele macarale și betoniere, femeile care ies să strângă rufele sau să strige ceva celor de jos, vecinii din față, care fac același lucru ca și ei: stau de vorbă, trimițând rotocoale de fum către ecranul verde șters

al jaluzelei. Îi place atât de mult să locuiască sus, în interiorul vieții unui cartier, încât ar avea chef să se mute departe de hărmălaia din Via Veneto, dar încă se gândește la Roma provizoriu și nu poate lua serios în calcul mutarea.

— I-am alungat, da, dar n-a fost ușor și nici frumos. Ce să-ți spun, Georges? Știi și tu ce înseamnă războiul civil. Bine că azi își amintesc iar ce-am făcut, măcar îi mai pasă cuiva...

În iulie, cu prietenia deja consolidată de duminicile petrecute cu corectura articolului pe masa din strada Dezza, se reîntâlniseră în mulțimea demonstranților care se scurgea către Porta San Paolo. Despre ce se întâmplase la Genova și despre convocarea celui de-al șaselea congres al MSI[1], discutaseră chiar acolo, pe balconul acela, dar încă nu avuseseră timp să comenteze extinderea revoltei până tocmai în Sicilia, unde cu o zi înainte poliția trăsese cu mitralierele în zilierii și muncitorii din Montecatini di Licata aflați în grevă, ucigând un băiat de douăzeci și cinci de ani.

Doctorul Kuritzkes era pe punctul să intre în birou, unde urma să se pună de acord cu Modríc pe tema unui studiu, dar văzând grupurile cu steaguri care mergeau pe bulevardul Aventino, își legase

[1] Movimento Sociale Italiano, partid neofascist din Italia, fondat în 1946 (n. r.).

bicicleta de poartă și se alăturase manifestației. Că ajunseseră deja la Circo Massimo nu era semn bun: poate că, drept urmare a interzicerii adunării care trebuia să fie numai o depunere rituală de coroane, închiseseră stația de la Piramide și împiedicaseră accesul la gară. Așa că era posibil ca Mario Bernardo să nici nu fi putut ajunge. Exista totuşi o speranţă, pentru că manifestaţia fusese convocată de Consiliul Rezistenţei. Pe de altă parte, un fost partizan, dar actual director de imagine cu multe contracte deja semnate, poate că nu era dispus să riște să-şi ia șuturi în cap sau să fie arestat. Atmosfera din piață era inconfundabilă: de încăierare programată, război latent, mișcare populară care irumpe la suprafaţă, măsurându-se cu o mişcare potențial opusă, subterană și care țintește un puci. Tocmai aerul acela familiar, atât de toxic și de intoxicant, chiar înainte de lacrimogene, îl împinsese să-și facă loc până în spatele cordonului, unde prietenul lui, în spatele șirurilor de deputaţi din toate partidele de stânga, dăduse din mâini până reușise să-i atragă atenţia. Dacă n-ar fi ajuns atât de repede, dacă Mario, surprins că-l vede, n-ar fi găsit o modalitate să se strecoare ca să-l salute, câteva minute mai târziu ar fi fost izbit în plin de cavalcada lansată împotriva deputaților care încercau să ajungă la monumentul Martirilor Rezistenţei, amplasat în apropierea Piramidei lui Cestio. Nu era

clar cum reușiseră să evite ce era mai rău, să fugă prin lateral, să intre într-un șir de băieți care, trăgând după ei camarazii loviți de copitele cailor înainte să-i ridice vreun gardian, i-au ajutat să ajungă la baricadele din Testaccio. „Sunt doctor", anunțase, și imediat fusese condus într-un garaj improvizat în infirmerie. Afară continuau zarva bătăliei și urletele neîntrerupte: „Fasciști, fasciști, asasini!" Un tânăr în nădragi zdrențuiți din pânză americană îl întrebase ce căuta acolo cu sacoul lui crem elegant și vorbind așa, ca nemțălăii. I s-a răspuns, cu melodia din Veneto accentuată de agitație, că tovarășul Georges făcuse Rezistența în Franța și luptase în Spania de partea bună.

— Hai, pă bune! Nenea ăsta e mai mic ca tata: și-ăla omoară doar câte-o fiolă de vin la fiecare masă.

Izbucnise-n râs și băiatul pe care abia terminase să-l bandajeze, iar doctorul Kuritzkes, flatat prostește, își declarase anul nașterii și începuse să cânte *Ay Carmela*, *Los cuatro generales* și *El quinto regimiento*.

— Pă bune că-s spaniolești, ce chestie!, da' tot muzicile d-acu-mi place mai mult.

După aceea, cineva s-a gândit să-i scoată din zona calamitată pe tovarășii partizani, escortându-i până la picioarele podului Testaccio. Au luat-o pe chei, până la Piața San Calisto, unde și-au permis un păhărel.

— Cai împotriva deputaților aleși – la asta nu mă așteptam, spusese Mario, dar, slavă cerului, suntem într-o democrație... creștină!

— Să sperăm că asta a fost tot. Altfel vom fi nevoiți să îmbrăcăm uniforma tricou și jeanși peste oasele noastre obosite și să pornim din nou la luptă...

— Te văd îngrijorat.

— Un pic. Mai puțin decât dimineață.

La alte mese, lumea comenta știrile. Fuseseră mulți răniți, multe arestări, dar ca prin miracol nu murise nimeni. Georg susținea că văzuse oameni de toate vârstele, o masă adevărată, de nestăvilit. Sloganurile, înjurăturile în dialect roman, afișele DE UNDE MIRACOL ITALIAN? ROMA NU E LA DOLCE VITA vorbeau de la sine. Puteau ei să sigileze fabricile, să blocheze tot: ori DC era gata de război civil, ori guvernul Tambroni își făcea repede bagajele. Mario spusese că, totuși, copiii ăia nu aveau o conștiință politică, iar disciplină aveau și mai puțin. După săptămâna de lucru s-ar fi întors repede la bâțâiala lor de *dancing*.

— Și noi la fel eram. De-acord, nu dansam pe melodii atât de isterice, dar ale noastre erau *Katzenmusik*[1] pentru bună parte dintre tovarășii noștri

[1] Miorlăieli (germ., în orig.).

adulți. Între o ciocnire și alta ne distram ca nebunii. Eram dezlănțuiți, crede-mă.

Jos, în curte, copiii încetaseră să joace șotron, mare păcat. Salturile în echilibru ale unor fetițe cu zulufii scăpați din bentițe erau delicioase. Acum au trecut la de-a v-ați ascunselea, în afara unui copil care, din când în când, țâșnește ca din pușcă spre un garaj ce nu se vede din balcon, unde s-a pus cel care-a numărat.

Deasupra, cei doi stau comod, relaxați, prea leneși până și să-și ia ceva de băut din frigider. Povestesc încă despre vechile cunoștințe și despre viața lor dublă între destinații războinice și întoarceri la hoteluri de cinci stele. O viață din ce în ce mai trăznită, pe măsură ce reconstrucția înainta și ceilalți își găseau de lucru, o soție, o locuință cu două camere și apă caldă. La Paris, Capa trăgea la Lancaster, care-i pusese la dispoziție lui Marlene Dietrich apartamentul în timpul exilului aurit, înainte să meargă la Hollywood și să-și regăsească după război fastul de odinioară. Prețul camerei ardea și câștigurile viitoare ale agenției Magnum, dar el repeta că altfel n-ar fi putut să-și procure angajamente demne de fotografii săi. În pauza de prânz îl puteai întâlni pe Champs-Élysées, în timp ce tu erai cu bagheta în mână, pornit s-o mănânci la soare. Uneori răspundea cam fără chef la salut, alteori nu scăpai fără să te ducă la

Le Fouquet, unde te îndopa cu toate bunătățile, în timp ce el, abia trezit din somn, comanda pentru sine și pentru manechinul eteric cu care era, sau pentru curviștina nu chiar de clasă, mai întâi o cafea, apoi o omletă, în fine o a doua sticlă de șampanie, după cea pe care o destupase deja ca să ciocnească cu un prieten din vremurile vechi. Chim, în schimb, cad ei de acord, era făcut din cu totul alt aluat. Mario își amintea că, potrivit bârfelor locului, ar fi fost unul dintre mulții poponari internaționali pentru care Roma era lapte și miere. Și dacă hainele îngrijite, faima de *gourmet*, politețea curtenitoare față de schimbătoarele prezențe feminine puteau fi considerate drept indicii, atunci haloul de mister părea o dovadă strivitoare. Era ușor de văzut că își ținea cunoștințele la distanță, în cercuri separate – lumea bună, de exemplu, nu se amesteca cu tovarășii din jurul lui Carlo Levi, cu care făcea acele călătorii în țărișoarele din sud pentru a lupta împotriva analfabetismului. Se prea poate ca motivele lui să fi fost politice și nu private – și, oricum, era treaba lui.

Georg a izbucnit în râs, un râs sec, comentând că acolo lumea se crede vicleană de secole, *caput mundi*, dar are mentalitatea unei femei bigote de la țară, doar mai prezumțioasă și mai vulgară.

— Mie-mi spui? Dar se trăiește bine la Roma.

— Aici, la tine, cu siguranță.

În curte, un băiețaș s-a împiedicat și a fost scuipat de cel care-l urmărea – mai mic decât el, de fapt –, așa că plânge, pentru că nu-i corect să ai atâta ghinion, și șchioapătă demn în direcția garajului.

— Ai văzut vreodată serialul lui Chim pentru UNICEF? întreabă Georg. Era prima oară când ceream un proiect de felul ăsta, *Children of Europe*. Puțin mai mare decât o broșură cu tiraj limitat, dar fotografiile le-au publicat peste tot. Dacă-ți aduc cartea, poate recunoști câte una.

— Când a fost asta?

— Pe la sfârșitul lui '48, cartea a ieșit în '49.

— Poate. Scriam pentru ziare pe vremea aia, cu cinematograful încă nu reușeam să mă întrețin. Făceam o groază de lucruri, eram și muncitor la un furnal din Marghera, câte puțin din toate. La Roma am venit în '50, un an mai târziu.

Georg povestește despre materialul predat UNESCO pe măsură ce Chim se întorcea din călătoriile lui, nerăbdător să i-l arate, pentru că îl aveau în comun pe Capa și încă atâtea alte lucruri: Leipzig, unde fotograful studiase la Academia de Arte Grafice și Editoriale, Spania, evident, ba chiar și originile poloneze. Descoperind că, în copilărie, Georg auzise mai degrabă rusa, Chim îi mai arunca uneori câte-o frază, dar cel mai mult vorbeau în germană. Era alegerea firească și garanta o anume

circumspecție. Lucrau pe patru pupitre, unul în spatele celuilalt, ca pe bănci de școală. UNESCO se stabilise deocamdată, provizoriu, în ceea ce fusese unul dintre cele mai somptuoase hoteluri din La Belle Époque, Majestic. Și dat fiind că era la doar un sfert de oră de Lancaster, Chim îi propunea să-l însoțească atunci când se ducea să-l întâlnească pe Bob, cum îi spunea de-acum. Capa, în schimb, nu reușea să-i spună David, chiar dacă, între cele două, acesta era numele adevărat.

— Era din Varșovia, nu? Evreu din Varșovia?

— Da, evreu din Varșovia.

Țările pe care le vizitase Chim pentru UNICEF erau acelea în care condiția copilului era cea mai disperată: Italia, Grecia, Ungaria, la care ținea foarte mult Capa, Austria cea înțesată de lagăre de refugiați și, de neocolit, Polonia. O serie de imagini înfățișau o coloană de școlari care traversau ruinele ghetoului din Varșovia – movile joase, umede de pământ, presărate cu ultimele cărămizi căzute – pentru a ajunge în partea deja reconstruită, cu primele cazărmi socialiste. Chim îi atrăsese atenția că, în spatele marii biserici care reprezenta singurul edificiu pe care nemții nu-l culcaseră la pământ, fusese odată editura tatălui său, care scotea cărți în idiș și în ebraică. Dar cea mai directă dovadă că părinții lui nu mai erau în viață, murmurase, dând foaia de contact, n-o avusese

la Varşovia, ci într-un orăşel unde, ca o fatalitate, îşi consumase cea mai mare parte din filme. În acea destinaţie de vilegiatură cruţată de distrugere se înfiinţaseră şcoli, orfelinate, ospicii pentru copiii cu tulburări. Graţie unei organizaţii ebraice, se transformase în sanatoriu şi pensiunea ţinută de o mătuşă, în care se mutaseră tatăl şi mama lui când izbucnise războiul.

— Uite-o, îi spusese arătându-i câteva fotografii.

Într-una se vedea o pacientă tuberculoasă care se sprijinea de saltelele tovarăşelor ei şi lăsa la vedere un corset rigid. Chim nu-şi mai amintea cum reuşise să obţină zâmbetul acela şi expresia hazlie a ochişorilor închişi la culoare. Timidă şi radioasă, poate şi un pic îndrăgostită, observase Georg. Chim negase, iar el îndrăznise să dea o prognoză asupra timpului de vindecare a coloanei vertebrale, chestie la care se pricepea, pentru că luptase cu TBC-ul pe când era partizan în Savoia de Sus.

— Serios?

— Da, lumea din sate se temea de infecţie doar un pic mai puţin decât de nemţi, mai ales pentru copii. Dacă luptai cu infecţia, le câştigai recunoştinţa şi complicitatea sinceră.

— Înţeleg. Deci acolo n-a trebuit să pui mâna pe armă?

Georg face un vag semn aprobator, distras de un „Vin!“ ţipat de cineva în curte. Strigătul era chiar

al băieţaşului accidentat, care poate nu era aşa de rănit, dată fiind viteza cu care fugea.

Probabil că Mario e mai curios în privinţa Rezistenţei din munţi decât a genezei unei publicaţii cu care UNICEF, abia apărută pe lume și în căutare de sprijin, voia să denunțe starea de necesitate în care ajunseseră milioane de minori constrânși la orice expedient ca să supravieţuiască – furt, cerşetorie, prostituție, adunat și revândut resturi de tot felul – şi, în acelaşi timp, să stimuleze eforturile pentru a-i ajuta să crească, să studieze și să se vindece, pentru ca și Europa să poate crește și să se vindece. Dar amândoi sunt angajaţi în lupta cu răul ignoranţei, altfel n-ar pierde vremea gândindu-se la acel film didactic care să explice percepția culorilor.

Atunci Georg îi ia ca model pe copiii din curte, care țâșnesc pe rând din ascunzători, uneori ajungând la timp ca să atingă garajul, alteori prinşi taman la potou, unde puștiul care numărase, ascuns după colţ, găsise mijlocul să-i scuipe.

— Teoretic, cei mai mici dintre puștii de jos ar putea fi copiii celor mai mari dintre cei fotografiaţi de Chim atunci. Cei mai norocoşi, să zicem, ori cei mai încăpăţânaţi, sau talentaţi, și să luăm în calcul chiar și talentul pentru viaţă, despre care n-aş şti să-ţi spun cum se poate educa, și poate că e mai bine să nu se știe.

Mario râde și zice că, la urma urmei, Georg are de ce să fie optimist: da, tot ce-au trăit ei pare deja departe de copiii ăștia ai miracolului economic, chiar dacă simpla constatare riscă să confirme o anume propagandă și chiar dacă nici pacea nu poate fi vreodată sigură.

— Oricum, pot să alerge, să se încaiere, să se joace...

Georg evocă niște imagini dintr-un parc al unei vile romane ca să se facă mai bine înțeles – nu o vilă oarecare, ci una anume în care, în 1943, fusese arestat Mussolini. Ironia sorții, tocmai pe iarba uscată din Villa Ada, Chim fotografiase niște băieți desculți, doar în izmene bufante, furnizate de instituția pioasă care-i scosese la aer și-i pusese să joace volei. Unul făr-un picior, altul făr-un braț sau chiar sprijinit în cârja cu care compensa rigiditatea mișcării dată de protezele membrelor inferioare: copilul din prim-plan, singurul cu tricou și pantaloni lungi. Chim îi atrăsese atenția că singurii doi jucători luați din față, dar de la distanță, erau orbi. Îi orbise impactul unei bombe. Nu complet, dar suficient ca efortul participării la joc să fie enorm.

— Știa să capteze energia unui handicap incurabil. Arta sa datora mult acestei consonanțe atât de fine, calitate care-l făcea pe asociatul lui să declare că, între ei doi, Chim era fotograful mai bun. Cred

că se referea și la stofa umană, pentru că, mai mult ca sigur, Capa nu s-ar fi băgat la pelerinaje între lagăre de refugiați și orfelinate, ca un salt în golul propriei copilării, în nici un caz pentru șase luni și o plată ridicolă, poate nici măcar pentru tot aurul din lume.

Mario vrea să știe în ce an au murit Seymour și Capa, și e o întrebare atât de ușoară încât Georg continuă să urmărească ecoul ciondănelii din curte – băiatul cel înalt e acuzat că trișează – iar el se gândește la handicapurile invizibile, la alterările sistemului nervos revărsate asupra aparatului perceptivo-senzorial al cuiva care a trecut prin anumite experiențe ca fotograf, nu ca luptător. Nu un *shell shock syndrome*, cum îi zic americanii, ci doar un dezechilibru vag care amplifică atracția pericolului, de parc-ar fi o provocare sportivă, un joc care ar semăna mai degrabă cu acela din curte decât cu partida de volei din Villa Ada.

Chim era conștient de asta. Pe vremuri, Georg era încrezător că UNESCO avea să desfășoare un program mai relevant decât micile lucrări de reparații, cum le numise Chim. Îi păruse rău că bărbatul acela echilibrat, dar evident afectat de un temperament melancolic agravat de lucrurile prin care trecuse, spunea că se mulțumește cu copiii al căror portret îl făcuse în călătoriile lui (le reținuse și numele: Tadzio, Tereska, Elefteria, Angela...),

neputându-și permite să aducă pe lume alții. I se păruse inacceptabil discursul lui Chim, mai ales că aproape toți care-și pierduseră familia erau pe cale să-și creeze una nouă. Așa că într-o zi, în timp ce se uita la fotografii, își permisese să obiecteze că războiul se terminase. Stânjenit, Chim schimbase subiectul, spunând că, în alte împrejurări, prietenul lor Capa și-ar fi dorit zece prichindei, ca un rabin cu barba până-n pământ.

— Păcat că acele *alte împrejurări* țineau de alte idei, replicase Georg delicat.

— Poate că n-ar trebui să-ți spun, doctore, dar eu pe ăia doi i-am văzut mai degrabă fericiți decât invers... Apoi, *natürlich*, lucrurile se pot schimba, dacă e timp destul.

De-acum, timp nu mai e, nu mai e de mult. Dar tot a rămas câte ceva de îndreptat, de exemplu dându-i un telefon Șoricarului; când îi vorbește despre asta lui Mario, primește, în sfârșit, întrebarea pe care o aștepta de la început.

— Nu, răspunde, nu l-am cunoscut chiar așa de bine pe Robert Capa.

Fuseseră prieteni, e-adevărat, chiar dacă nu-l suporta decât în doze mici. Îi era totuși infinit recunoscător. Lumea liberă ar fi preferat să nu vadă viața imundă pe care *la Grande République* le-o rezervase refugiaților republicani: iar marele fotograf, sosit

la Argelès-sur-Mer ca să surprindă întreaga rușine premonitorie, descoperise că el însuși era unul care provenea din acele lagăre. Dacă Capa n-ar fi fost în stare să-i obțină eliberarea, soarta lui ar fi fost probabil cea a camarazilor trecuți de la sârma ghimpată franceză și democratică la cea germană și nazistă.

— Cum de ți-ai adus aminte de Capa tocmai azi?

Tăcerea care se așterne îi lasă în seama ultimelor chirăieli ale copiilor excitați de jocul care se terminase cu bine, a radiourilor care transmit știrile, a claxoanelor și motoarelor pornite în stradă. După care Georg, mângâiat de zgomotele acelea, răspunde cu un licăr în ochi.

— Aveam o prietenă comună care a murit în Spania. Azi nu mai știe nimeni cine a fost Gerda Taro. S-a pierdut până și opera sa fotografică, pentru că Gerda era o tovarășă, o femeie, o femeie curajoasă și liberă, foarte frumoasă și foarte liberă, liberă, să spunem, sub toate aspectele.

Probabil că Mario a înțeles, pentru că evită să pună alte întrebări. Copiii din curte nu se mai joacă de-a v-ați ascunselea. Uneori, ca să urmezi un exemplu, e de ajuns să menționezi un nume.

EPILOG

Perechi, fotografii, coincidențe #2

Uită-te-acum la ei pe terasa de la Café du Dôme; cu zâmbetele acelea care-și vorbesc, cu veselia descătușată de vreo amabilitate sau de vreo prostioară, își dau drumul din te miri ce. Îți dai seama dintr-o privire, din fotografia asta cu lumina uniformă pe profilul lui André, de soarele care le-a îngăduit să-și descheie jachetele într-o zi de primăvară atât de frumoasă, că Gerda și-a scos și haina; sau poate că a ieșit în mânecă scurtă, strada Vavin e doar la câțiva pași.

Nu-și dau seama că sunt fotografiați. Fotograful s-a plasat pe trotuarul de vizavi, a focalizat cu deschidere mare și a tras într-o secundă. Cineva totuși a observat instantaneul: domnul de la masa din spate și-a întrerupt lectura și, cu ziarul lăsat în jos, urmărește mișcările perechii, după cum se vede din direcția privirii și după surâsul care i-a înflorit pe buze. De

cealaltă parte a scenei, și a timpului peste care trece fotografia, e un bărbat din secolul trecut, care, la fel ca tine, observă. Dacă-l privești mai bine, remarci că zâmbetul lui afabil pare aproape un comentariu al zâmbetului radios al protagonistului: *ah, ils sont beaux, les jeunes*[1], când reușesc s-o facă să râdă pe fata de care sunt îndrăgostiți...

Dar de unde știe? La urma urmei, nu-l are în față decât pe fotograful care a lăsat al treilea pahar plin pe jumătate cu o băutură lăptoasă. Poate că i s-a-ntâmplat să observe legătura aceea amoroasă foarte vie și îl amuză că cineva și-a dat osteneala s-o imortalizeze. În spatele lor, chelnerul își vede de-ale lui și nu se ocupă de concertul de zâmbete, în schimb, strălucirea hainei lui albe e amplificată de jocul pliurilor din jurul cotului, centru perfect al scenei încadrate.

Chelnerul, da, el îi cunoaște pe *les habitués*, asta-i sigur. Începând cu acel Friedmann care s-a dichisit de dragul domnișoarei Gerda, întotdeauna *très chic* și simpatică cu toată lumea. Dar chelnerul n-ar fi la înălțimea acelei celebre revederi dacă n-ar cunoaște și clientela care nu locuiește pe terasa asta în fiecare zi lăsată de Dumnezeu. Ca tipul care vine din Montmartre și uneori face schimb de fotografii la

[1] Ce frumoși sunt tinerii (franc., în orig.).

mesele lor: portrete ale unor persoane mai importante decât perechea aia, care e faimoasă mai ales la Dôme, și unele imagini care îi dau de înțeles cui lucrează în mijlocul artiștilor că monsieur Stein are talentul de a prinde *flair*-ul Parisului.

În 1934, sosit de nici un an, Fred Stein fotografiase un amor nocturn și invernal, un secret acoperit de pălăriile și paltoanele celor doi amanți cu corpurile alungite în umbra pe care o imprima lumina felinarului pe zăpadă.

Poate că instantaneul acela poartă în sine memoria vie a unei fugi travestite în lună de miere, modul cel mai rapid și care dă cel mai puțin de bănuit pentru a face rost de pașapoarte, în momentul când arestarea lui Fred era doar o chestiune de timp. La Dresda se căsătoriseră la primărie – afară, lumea aplauda strigând *Heil Hitler!* – și-apoi își făcuseră un cadou, pentru că lui Fred îi plăcea să fotografieze și Lilo chiar îl credea bun: o Leica.

Îți imaginezi cum se ridică Fred delicat din pat și se duce să prindă imagini din Paris, cum iese din casă fără zgomot ca să n-o trezească pe Lilo, epuizată de munca la negru – bucătăreasă, slujnică –, care-i permite lui să devină fotograf. Mai târziu, după mutarea la adresa care pe cartea de vizită apare ca „Studio Stein", avea să învețe și ea să fotografieze

nunţi şi botezuri, ducându-se în locul soţului când el avea alte angajamente. Şi tot Lilo ţinea socotelile şi făcea menajul camerelor subînchiriate în casa întotdeauna deschisă oricărui prieten sau tovarăş de partid care le suna la uşă. Fata unui medic dintre cei mari ducea o viaţă la antipodul celei din copilărie, cu servitori şi grădină; dar viaţa aceea era foarte departe de singurătatea în doi pe care-o fotografiase Fred în peregrinările lui nocturne: era zgomotoasă şi, cu toate că ferestrele apartamentului dădeau spre cimitirul Montmartre, plină de momente luminoase. În '35, când sărbătoriseră sosirea Gerdei şi a lui Lotte cu becuri înfăşurate în pânză roşie şi verde, Lilo fusese imediat cucerită de plecăciunea exagerată cu care se prezentase André Friedmann. Îi plăceau aerul lui boem şi amuzant, fanfaronada lui de puşti închipuit. Fred şi Lilo erau doar cu puţin mai mari ca el, aveau douăzeci şi cinci de ani, dar deveniseră un sprijin pentru cine stătea mai prost decât ei cu banii, cu locuinţa şi cu sentimentele.

În ziua aceea din aprilie 1936, Fred Stein ajunge la Dôme şi se opreşte să bea ceva cu prietenii. Parisul nu mai e teatrul nocturn al unei înstrăinări, dragostea nu mai are nevoie să se adăpostească în anonimatul unor figuri care desenează un autoportret în doi al exilului. Acum poate ieşi în prim-plan, e a cui

o simte: Gerda Pohorylle și André Friedmann, pe terasa cafenelei unde-i cunoaște toată lumea.

André tocmai a-nceput să-și zică Robert Capa, Gerda și-a procurat prima legitimație de presă, soții Stein locuiesc într-un apartament mai confortabil, aproape de Porte Saint-Cloud, unde Lilo conduce laboratorul fără a mai trebui să se ocupe de o mie de alte sarcini. Fred și-a făcut o clientelă bună, ca portretist e deja un nume. Anul următor, inclus pentru a doua oară într-o colectivă la Gallerie de la Pléiade, va expune câteva dintre portretele lui de scriitori, alături de Man Ray și Philippe Halsman (care în acei ani o alesese pe Ruth Cerf drept model). Nu e singurul care s-a apucat de meseria asta de nevoie, dar la Dresda nu făcuse nici un fel de ucenicie, spre deosebire de Chim, la Academia din Leipzig, sau de Capa, pe lângă Eva Besnyö și Kati Horna care, în liceu, frecventaseră școala unui maestru al avangardei unguresți. Fred Stein a învățat de unul singur grație cadoului de nuntă (o Leica) și lui Lilo, care-l ajuta. Leica, spune el, l-a învățat să fotografieze, o ține întotdeauna la gât, o tratează ca pe o prelungire a corpului. Nu e nimic de făcut dacă acea simbioză se lovește de neîncrederea clienților care, obișnuiți cu dispozitive mirobolante, se îndoiesc că dintr-un aparat doar un pic mai mare decât un portofel ar putea ieși un portret acceptabil. La început îi fusese

atât de greu, încât a fost nevoie să insereze „*Promotion gratuite photo portrait*“ la mica publicitate.

Adversitățile, soarta cea bună, cadoul fermecat: povestea lui Fred Stein pare un basm cu final fericit și poate că nici chiar el, accentuând rolul Leicăi, nu l-a povestit cum trebuie. Aparatul de fotografiat, încrederea, perseverența și o inimă mare n-ar fi fost de-ajuns ca să-l împingă înaintea sutelor de fotografi care se strânseseră la Paris. La fel și pentru Capa și Gerda, în ciuda faptului că puseseră la cale basmul cu milionarul din ambiția de a se afirma ca fotoreporteri. Nu considerau arta drept parte a meseriei lor, dar știau de ce anume depinde calitatea unei fotografii: absorbiseră ideile estetice ale vremii laolaltă cu cele politice și sociale și erau conștienți că tocmai acolo, în artă, revoluția avusese deja loc. Implicat în politică încă din liceu, membru activ al unui mic partid socialist, doctorand strălucit în jurisprudență, Fred Stein nu-și luase în bagaj decât un aparat fotografic ușor de folosit. La Dresda voia să devină avocat al celor sărmani, iar la Paris s-a consacrat fotografierii muncitorilor, a vânzătorilor ambulanți, a cerșetorilor – a săracilor, în general. Dar asta nu spune totuși nimic despre cum a făcut-o: cu o privire ironică, dar respectuoasă, cu rigoarea modernistă a încadrării, cu acel simț estetic special care se armoniza cu simțul său al dreptății.

Și-apoi, Parisul avea grijă să-și formeze fotografii. Era de-ajuns să umbli prin cafenele și dădeai peste Cartier-Bresson sau André Kertész, cu care mai tânărul André era în foarte bune relații. Și lui Walter Benjamin îi plăcea mult la Dôme pe când încă era un berlinez îndrăgostit de Paris și nu un refugiat care evita mișmașul de *émigrés* nemți. Dar tot acolo mergea de îndată ce ieșea din bârlogul lui din Rue Bédard, cum poate o făcuse și în ziua în care Fred Stein i-a fotografiat pe André și Gerda. De altfel, tot în Saint-Germain e redacția care în primăvara aceea a lui 1936 așteaptă manuscrisul despre care s-a discutat foarte mult și poate că, la întoarcere, Benjamin simte nevoia să se oprească la aer curat și să bea un pahar.

În iunie, când *Opera de artă în epoca reproductibilității sale tehnice*[1] începe să fie discutată de toți intelectualii din Paris, autorul are două întâlniri cu cercurile germane, una la Deutscher Klub, cealaltă la Café Mephisto. Gerda, care profită adesea de acele ocazii gratuite ca să se culturalizeze, e prinsă cu treburile la agenția Alliance și cu strădania de a-și vinde prima fotografie. Dar Fred Stein, care le-a făcut deja portretul lui Ernst Bloch și Bertold Brecht, ca să-i numim pe doi dintre prietenii apropiați ai lui Walter

[1] Lucrare de Walter Benjamin publicată în 1936 (n. tr.).

Benjamin, el cum naiba a ratat întâlnirile acelea? Sau să fi fost Benjamin însuși care nu l-a lăsat să fotografieze? Iar când, la New York, Fred va afla despre ele de la Hannah Arendt, de care-l leagă o prietenie dovedită de fotografiile pe care i le dedică de-a lungul timpului, cum l-o fi apăsat acea lacună?

Probabil că Stein citise eseul lui Benjamin, doar crescuse într-o casă plină de cărți și de precepte. Tatăl – rabin reformist, mama, rămasă văduvă – profesoară de ebraică și de religie. Închisese Tora pentru a se deschide către politică, iar pentru Stein figurile părinților luaseră locul Celui care-l crease după chipul și asemănarea Sa. Într-un articol din 1934, scrie că un portretist trebuie să prindă „povestea și caracterul care se află în fiecare model", sarcină ideală pentru Leica aceea atât de „dezarmantă" în micimea ei. E remarcabilă coerența cu care traduce acel gând în metodă: nu doar că-și alege modelele potrivit cu stima și afinitățile sale, dar înainte de a declanșa își face timp să le studieze opera și apoi stă de vorbă cu ele în așa fel încât să facă uitat scopul întâlnirii.

Episodul cel mai relevant are loc în 1946, când Einstein îi acordă zece minute și apoi ajunge să stea de vorbă cu el două ore. Au ieșit nu mai mult de douăzeci și cinci de fotograme. În portret, care a devenit unul dintre cele mai celebre, Albert Einstein

are o privire blândă, îndurerată și nu surâde. O imagine care încearcă să strângă în ea povestea și caracterul unui om trebuie să fie în stare să nu-l reducă la o oglindă sau la un obiect, fie ea și cea mai atrăgătoare icoană.

Prietenul care, în ziua aceea, îi găsește pe André și Gerda atât de absorbiți încât să-i poată prinde din zbor e acela care investește portretul cu astfel de aspirații. Dacă Stein nu ar fi crezut că surprinde o clipă de adevăr pe chipurile lor, fotografia de la Dôme s-ar fi înecat poate în marea de negative care nu ajung la stadiul de imagini; acum însă poți s-o privești și tu, ca și cum timpul care s-a scurs din momentul acela nici n-ar fi existat.

Îți imaginezi atunci că Fred și Lilo se retrag ca să developeze filmele. O parte sunt comenzi, alături de câteva fotografii pe care să le propună ziarelor, și portretul lui André și Gerda. Fred examinează negativul sub lupă și i se pare că a nimerit la fix: compoziție echilibrată, nici un detaliu nefocalizat.

— Vezi? îi spune lui Lilo, indicându-i chelnerul exact unde trebuie să fie. Și uită-te la domnul acela care zâmbește... Minunile Leicăi care prinde ce nici tu însuți n-ai apucat să observi. Apoi adaugă: Lilo, tu care ești sensibilă la subiect, cum ai defini fața asta? Canalie? Obraznică?

Casa nu mai e cea din Montmartre, dar camera obscură e tot baia cea mică din apartament. Lumina e minimală, ca și spațiul, iar așteptarea imaginilor care prind viață în tăvile din chiuvetă – la fel de magică.

Fred atinge brațul lui Lilo și ea răspunde că e exact cum spune el:

— André a ieșit așa cum e. Forța dragostei și a fotografului care a prins-o din zbor.

— Hai s-o imprimăm repede, să i-o duc.

În timp ce așteaptă s-o scoată, Lilo se uită mai bine la ea.

— Și Gerda?

— Ce e cu ea?

— Ea n-a ieșit bine.

— Fotografia, în schimb, da. Și-apoi, câte nu i-am făcut în care e splendidă, spirituală, ce mai, Gerda...

— Tocmai.

Fred reconsideră portretul din acea ineluctabilă perspectivă feminină. Bascul care-i acoperă părul taie fruntea micșorând-o și accentuează impresia pe care o dă nasul drept. Și obrăjorii ăia de hamster. Ochii închiși, umbra bascului care aproape că dă senzația unei bărbii duble, în timp ce ea ține atât de mult la siluetă. Gerda care îndată ce se trezește face exerciții de gimnastică la ei în salon, bucuria și calvarul celorlalți chiriași.

— N-o să-i prea convină, izbucnește.

Acum Lilo e cea care spune că trebuie să le-o dea. E o fotografie frumoasă, o amintire frumoasă, un gest de prietenie pe care chiar și o persoană vanitoasă, dar deloc proastă, îl va recunoaște cu siguranță.

Și-apoi?

Apoi Fred se întoarce acasă și povestește că totul a mers cum se aștepta. Gerda care se vede urâtă, André care face să dispară plicul de pe masa de la Dôme („Pe-asta, *mein Schatz*, o iau eu"). Dar tot ea îi mulțumește când îl îmbrățișează, la plecare:

— Dragule, ai fost foarte atent, ca de obicei.

Era sinceră? Sau voia doar să-l facă pe prietenul ei să creadă că s-a dat bătută, ca el să uite de fotografie și să nu bage de seamă când, la viitoarea mutare, avea să se piardă?

— Nu contează, tu ai făcut ce trebuia să faci. Și-apoi, cu André, lucrurile oricum se pierd. Pentru posteritate o avem noi.

Asta e prima conjectură, dar e la fel de posibil ca fotografia să fi rămas la soții Stein în așteptarea unei ocazii în care să le-o dea celor doi. Toți sunt ocupați cu campania Frontului Popular, apoi cu victoria electorală. În mai, Fred face portretul prim-ministrului Léon Blum și îl vinde revistei *Life* pentru o mie de dolari, cu care se descurcă o

lună-ntreagă. În iunie e de muncă până peste cap cu valul de greve și, cât ai bate din palme, suntem în timpul festivităților de *Quatorze Juillet*, iar ei își aduc aminte deodată de portretul care încă așteaptă în caseta cu comenzi de livrat.

— Las plicul la portar dacă nu vă găsesc, rezolv până la sfârșitul săptămânii, promite Fred.

Dar apoi, după numai trei zile, vine 18 iulie, când euforia din 14 se transformă în șocul că în Spania are loc un *coup* fascist. Fred aleargă, își găsește prietenii la cafenea, surescitați de plecarea iminentă și, urându-le tot binele, scoate, în sfârșit, plicul acela. Sunt fericiți să vadă portretul, li se pare de bun augur, dar André și Gerda sunt deja în altă parte.

Există și o poveste pe care fotografia aceea n-o poate spune, pentru că începe pe 3 septembrie 1939, când Franța declară război Germaniei. *Drôle de guerre,* îi spun francezii, dat fiind că timp de opt luni ei nu pățesc nimic, spre deosebire de cei care au naționalitatea dușmanului, chiar dacă aceștia au ajuns în Franța tocmai ca să scape de naziști. Pe 5 septembrie 1939, Fred Stein e transportat pe stadionul din Colombes, ticsit de refugiați germani și austrieci, iar de-acolo e expediat în primul dintre multele lagăre de muncă. Pavează șosele franceze până când războiul acela ciudat se transformă în

dezastru pentru națiunea care-l găzduiește ca prizonier. În rușinea iminentei capitulări, un ofițer rezolvă problema propriilor *boches* pe care nemții nu așteptau decât să-i jupoaie: *Les allemands sont là, débrouillez-vous*[1]. Fred ia în serios ordinul de a se descurca, rătăcește prin sate, se adăpostește în case părăsite, bate șase sute de kilometri până să ajungă la Toulouse. Nu știe nimic despre Lilo, care se află la Paris, în Parisul ocupat, cu o fetiță de nici un an. Marion s-a născut atât de aproape de fatidicul 3 septembrie, încât s-au dovedit inutile formalitățile pornite cu ajutorul familiei Salzburg, rudele lui Lilo emigrate în America după Noaptea de Cristal. Lucrul cel mai îngrijorător e că tocmai el organizase întoarcerea în oraș a mamei și a copilului, făcând pe dracu-n patru ca să obțină permisul. În Normandia nu acceptau apatrizi printre strămutați. Orfelinatul care, până la urmă, le-a primit o ține pe Lilo la subsol, permițându-i doar un minim contact cu fetița. Cea mică se stinge fără îngrijirile și laptele matern care-ar mai atenua privațiunile pioasei instituții.

Acum, că habar n-are unde și-or fi găsit adăpost, încearcă modalitatea cea mai neverosimilă pentru a anunța că e viu. Se așază la coadă la un ghișeu pentru anunțuri plătite și dictează numai prenume care

[1] Nemții sunt acolo, descurcați-vă (franc., în orig.).

pot trece drept franceze: „Stein“ poate fi asociat cu fuga alsacienilor care îngroașă coloanele ziarelor în căutarea rudelor. ALFRED STEIN, LĂSAT LA VATRĂ LA TOULOUSE, CAUTĂ SOȚIA LILO ȘI FIICA MARION.

Soția lui nu vede anunțul. Dar va primi una dintre cele două cărţi poştale pe care Fred le-a expediat cunoscuţilor cei mai de încredere într-o zi pe care n-o va uita toată viața: 9 iulie 1940. Trebuie să se grăbească, abia așteaptă să ajungă, dar e atât de greu. E fetița, e indispensabila valiză, o valiză plină cu negative și fotografii imprimate, care conţine prea multe figuri căutate de naziști. Cum să le ducă pe amândouă prin toată zona ocupată și-apoi prin „zona liberă“ care, pentru una ca Lilo, nu e câtuşi de puţin liberă?

De când mareșalul Pétain a stabilit sediul guvernului într-un Grand Hotel termal pentru a se pune la dispoziţia ocupanţilor ca un *maître d'hotel*, jandarmii și cetățenii civili se împart în angajați zeloși, care servesc umil Gestapoul, şi cei care scuipă pe furiș în farfurie. Așa că nu poţi avea încredere în nimeni dacă nu-l cunoşti bine, iar în afara Parisului Lilo Stein nu cunoaște pe nimeni. Joacă deci la risc și mizează totul pe o carte. Ia fetiţa-n brațe și, cu ajutorul lui Marion, care urlă ca orice sugar înfometat, trece peste rând la *Komandatur*. Tatăl puştoaicei,

la petite gosse, a fost lăsat la vatră la Toulouse, S-T-E-I-N silabisește cu un avânt atât de parizian încât ofițerul nici măcar nu-i cere documentele. Premiată cu un permis de liberă trecere cu zvastică pentru un curaj care depășește imaginația neamțului, *Liselotte Stein née Salzburg* urcă în tren cu Marion. Și când, în sfârșit, lasă jos valiza și cade în brațele lui Fred, din îmbrățișarea aia aproape că ies scântei, e ca un tremur de plăcere aproape criminală. Acum sunt împreună, da, dar blocați la Toulouse. Pentru a ieși din strâmtoarea franceză au nevoie de vize peste vize, cu care națiunile sunt din ce în ce mai zgârcite, sau pentru care trebuie să plătească o avere, iar Leica cu care mai scoteau câte un ban le-a fost rechiziționată în prizonierat. Dacă regimul de la Vichy n-ar face Gestapoului „livrări la cerere" și dacă Fred n-ar apărea pe listele cu cei căutați, ar putea cere o viză de ieșire, ar ajunge în Portugalia și-ar lua contact din nou cu familia lui Lilo din Statele Unite. Timpul presează, Marion a învățat deja primele cuvinte care ar putea să-i trădeze, dar e un supliciu s-o țină în cotețul în care s-au adăpostit. În fine, o geană de speranță, o veste care pare de încredere. Fred trebuie să meargă la Marsilia și să descopere Centre américain de Secours, unde un anume monsieur Fry tot lungește o listă primită în Manhattan: două sute de nume din lumea artelor, a literaturii și a științei, pe

care America, selectivă cum îi stă bine celui mai bun ofertant, vrea să pună mâna în perioada de solduri a bătrânului continent. SAVE CULTURE EUROPE STOP, spune o telegramă a lui Varian Fry, peremptorie ca un strigăt care nu se oprește la *desiderata.* Excesul de zel (de ce se-amestecă în *current affairs* un licențiat în literatură antică de la Harvard?) riscă să înrăutățească relațiile dintre Franța și America. Și asta ca să aducă în Țara celor Liberi și Curajoși un val anormal de evrei și extremiști de care nimeni n-are nevoie – în nici un caz Departamentul de Stat, iar poporul american cu atât mai puțin. Varian Fry se face că nu observă amenințările deloc voalate, aruncă-n dreapta și-n stânga cu dolarii destinați salvării personalităților alese deja, procură documente false, cumpănește poteci clandestine și ambarcațiuni delabrate care au ajuns mai scumpe decât un transatlantic. Nu are cum să împiedice tot ce poate merge prost și tot ce duce, uneori, la finaluri ireparabile, ca acela în care, înmărmurit de vestea că viza lui de tranzit nu era valabilă, Walter Benjamin se sinucide. *Passeur*-ii trebuiau să-l lase la Port Bou, dat fiind că a doua zi spaniolii urmau să treacă alți fugari. Fry nu poate să-i ajute pe toți cei care stau la coadă în fața biroului său, avocați și medici care se prezintă implorând cu groaza unor burghezi cărora nu le-au mai rămas decât ultimele bijuterii de familie.

În schimb, când îi vine rândul, Fred Stein se vede salvat pentru ce a devenit: un fotograf, un artist al Leicăi. Se poate întoarce la Toulouse ca să-i spună lui Lilo, nu prea tare, dar cu căldura erotică a unei promisiuni, că emisarul american i-a dat cuvântul.

Lilo duce fetița, Fred valiza. Sau invers. Poate că Marion preferă să stea în brațe la tata, în timp ce mama târăște după ea florilegiul de fotografii, grație căruia au acum vize americane și accesul garantat pe un vapor cu destinația Martinica. Salvarea, dacă au noroc. Pe chei, în portul din Marsilia, Varian Fry semnalează faptul că o mare națiune supraveghează totul, în caz că autoritățile ar încerca să-l rețină pe vreunul dintre protejații lui. În grupul celor care se îmbarcă mai sunt și alți fotografi, ca faimosul Josef Breitenbach, mult încercat de prizonierat, și prietenele Ilse Bing și Ylla. Dar sunt atâtea persoane cunoscute, printre care-și face apariția și Willy Chardack. Stau înghesuiți ca pe galeră, dar Winnipeg are faima de „navă a speranței": a dus în Chile două mii de refugiați spanioli smulși lagărelor din Midi. Iată de ce cala bătrânului cargou e ticsită de paturi suprapuse, afacere de aur pentru compania franceză de navigație care în '39 a primit concesiunea rearanjării interiorului ca să poată înghesui cât mai mulți refugiați republicani.

Pablo Neruda va considera călătoria pe Winnipeg, organizată de el ca să evacueze cei două mii de refugiați spanioli din lagărele franceze, drept unica sa poezie pe care nimeni n-o va putea șterge vreodată, dar în anii din urmă o pată a marcat chiar și acea operă indelebilă. În calitatea sa de consul special pentru imigrație în Chile, Neruda alesese să-i îmbarce în primul rând pe comuniști. Fred Stein îl fotografiază pe poet în 1966, în amintirea navei și speranței de atunci, dar în acel mai 1941 el nu vede nimic din ce se va întâmpla dincolo de acea zi și dincolo de orizontul de cer și apă care redeschide viitorul. Varian Fry are lunile numărate: la presiunile Statelor Unite, va fi expulzat din Franța la începutul lui august. Winnipeg a fost una dintre ultimele nave care a plecat din portul francez. Însă n-a tras la țărm în Martinica, pentru că englezii au deviat-o către Trinidad, unde Fred a sfârșit iarăși într-un lagăr pentru *enemy aliens*, despărțit de Lilo și de Marion. Dar pe 6 iunie, Evangeline, un vapor pe care se călătorește comod, ca și cum ar fi fost un lucru perfect normal să pleci într-o călătorie, îi duce, în fine, în Ellis Island.

Dacă Capa ar fi fost la New York în perioada aceea, poate că soții Stein ar fi aflat că cel care i-a făcut rost de viză pentru America a fost, ca să vezi!, Pablo Neruda. Ar fi putut face schimb de

nenorociri, alinați de gândul că au avut de ales doar o valiză, decizie cu mult mai puțin spinoasă decât aceea a lui Varian Fry, a lui Neruda și a oricui altcuiva a aplicat un criteriu de selecție celor care trebuiau să scape; oricum, nu li se va putea niciodată mulțumi îndeajuns. Dar arhiva de la Amsterdam, unde Lilo a reușit să trimită producția lui Fred cu cea mai mare încărcătură politică, va sfârși arzând sub bombele cu care Aliații vor recuceri Olanda și multe negative ale lui Robert Capa nu vor mai ieși niciodată la lumină. A ajuns în schimb la New York, nevătămată, fotografia de la Café du Dôme.

Acel *drôle de guerre* îl expune pe Capa unei răsturnări tragicomice. Încă de la începutul lui septembrie' 39, se pune la dispoziția autorităților militare franceze, care însă nu acceptă serviciile cuiva care a lucrat în presa comunistă. De când Hitler și Stalin au semnat pactul Ribbentrop-Molotov (aruncându-i pe spanioli în brațele disperării, pe interbrigadiști în lagărele cu refugiați și direct în brațele naziștilor pe tovarășii germani repatriați în URSS), în Franța, comuniștii – partid, ziare etc. – sunt în afara legii. Așa că el nu e doar un „străin nedorit“, ci și unul urmărit. Ar putea fi deportat de pe o zi pe alta într-unul dintre lagărele rezervate politicilor, cele mai supravegheate și cele mai dure. Apăsat

de căutarea unei căi de scăpare, Capa își petrece zilele la telefon sau alergând prin Paris. Contactele lui de la *Paris-Soir* și *Match* se declară *très désolés*, dar chiar nu au cum să-i facă rost de-o viză. Nici chiar de la *Life* nu obține decât o mare de complimente (*today you're number one war photographer*) și promisiuni de comenzi – dacă va reuși să ocolească cotele de imigrare americane. Din moment ce presa burgheză nu poate face nimic pentru el, Capa își amintește de Pablo Neruda. Se cunoscuseră la asediul Madridului, poate se mai întâlniseră și după înfrângere, în vizitele de solidaritate la taberele de corturi înconjurate de sârmă ghimpată, în care fotograful nu mai vede acum doar un material ce trebuie făcut cunoscut lumii, ci și imaginea amenințătoare a propriului viitor. Să ajute un tovarăș care s-a străduit atât de mult pentru cauza spaniolă nu era mare lucru pentru consulul chilian, încă emoționat de marele său „poem" acostat la Valparaíso. Din 19 septembrie 1939, *André Friedmann, Profesión: fotógrafo; Nacionalidad: húngaro; Estafo Civil: soltero; Religión: no tiene*, poate deci pleca *EN VIAJE COMERCIAL* în Republica Chile. De restul se ocupă *Times Inc.*, colosul informației capitaliste, rezervându-i una dintre ultimele cabine pe Manhattan, care pleacă din Le Havre. Capa ajunge la New York cu o viză turistică pentru Statele Unite,

dar are timp să inventeze ceva până se apropie scadenţa. Deocamdată, poate ciocni pentru cei douăzeci şi şapte de ani abia împliniţi şi poate s-o apuce încotro îl îndrumă Julia, mama, sau fratele Cornell.

Îţi imaginezi lucrurile pe care le face înainte de a pleca spre Le Havre. Plăteşte hotelul, îi contactează pe americani pentru confirmări, expediază o telegramă Juliei. Salută din zbor rudele din Paris, bea un ultim pahar cu prietenii. Îl îmbrăţişează pe Cartier-Bresson, care pare un bronz al lui Giacometti modelat din plastilină când se apleacă spre Capa, asudat şi puţind a spaimă şi alcool. Recomandarea fraternă către Chim („*Mon vieux*, urmează-mi exemplul, şi repede!“), primul care semnase un contract cu un ziar comunist. O ultimă noapte cu o fată din Paris, de care se desparte cu pupături franceze pe obraji, amorul tradus în bancnote, prea multe, *c'est bien chérie*, distrează-te, vezi de tine.

Flori pentru Gerda – nu. Nici măcar o pietricică pe lespedea vegheată de un Horus sculptat de Alberto Giacometti la comanda Partidului. Père Lachaise e peste mână, morţii îşi văd singuri de grijă, rugăciunile evreieşti învăţate fără nici un chef la treisprezece ani de cel care e „*soltero*[1]“ şi

---

[1] Burlac (span., în orig.).

„religión no tiene“ amenință să-i întoarcă stomacul pe dos.

În schimb, fotografiile Gerdei le ia. Sunt în cameră, pe biroul răvășit sau în sertarul noptierei. Gata deja de doi ani, aduse din China, ieșite nevătămate dintre liniile republicane, rostogolite mereu mai sus, spre graniță, spre înfrângere. Gerda dormind, Gerda trăgându-și ciorapii, Gerda sprijinită de piatra de kilometraj iberică. Gerda alegând lăcrămioare pentru sărbătoarea de 1 Mai, îmbrăcată cu haina de piele-ntoarsă, aia pe care-o poartă el în fotografia de la Dôme, când era încă aproape nouă.

A luat doar fotografiile de la hotel. Dublul portret era oare printre ele? Sau tocmai să mai fi adăugat vreuna în vederea acelei traversări definitive, când i-a predat lui Csiki ultimele filme, conturile încă deschise, când i-a dat instrucțiuni pentru perioada în care urma să nu mai poată fi contactat? Instrucțiuni de doar câteva fraze bazate pe presupunerea că prietenul de furtișaguri și pescuit, prietenul cu care fugise de la Budapesta la Berlin și de la Berlin la Paris avea să aibă grijă de afaceri ca de fiecare dată când el era în călătorie.

Iar în timp ce se învârte prin singurul loc aflat în posesia lui, unde totul răspunde la numele său (Atélier Robert Capa, 37 Rue Froidevaux, Paris

(XIV), Tél: DANTON 75-21), și timpul până la plecarea spre Le Havre se dilată, poate că i-a trecut prin minte și întrebarea clasică: „Ce-am uitat?“ Și, îndreptată către Csiki, poate că întrebarea aia s-a tradus în alta: „Îmi cauți fotografia aia cu mine și cu Gerda?“ Și gata, câteva cuvinte eliptice – pentru că nu e nevoie de mai mult („Ai grijă.“ „Și tu.“) – urmate de ușurarea, odată urcat în taxi, că a terminat, în sfârșit, tot ce avea de făcut.

Iar dac-a uitat ceva, rămâne oricum Csiki, asistentul pe care se poate baza. Nu e văzut ca simpatizant comunist și încă nu e cetățean al unei țări dușmane, chiar dacă Hitler și Horthy sunt aliați *de facto* pe fronturile orientale. Cu banii trimiși de la New York de Cornell, cu contactele pe care le are, chiar și fără prietenii internați, împrăștiați sau plecați, ca Ruth, într-o țară mai sigură, Csiki Weisz nu trăiește tocmai rău.

Odată cu războiul fulger, însă, totul se schimbă. Nemții ajung la Paris și anulează deosebirile dintre evreii de proveniențe diferite. Lilo Stein nici nu mai încearcă altă strămutare. La lumina lanternei, examinează din nou negativele, în timp ce Marion se răsucește-n somn, lovind-o-n spate cu piciorușele. Trebuie să fie pregătită pentru orice, așa că poate încredințează ascunzătoarea fotografică

unei persoane de încredere. În orice caz –îți imaginezi – începe să-și facă valiza cu mult înainte de-a o închide pentru ultima dată.

În timp ce naziștii înaintează, Csiki sortează și el materialul care cu nici un preț nu trebuie să cadă în ghearele lor. Pregătește trei cutii dreptunghiulare, le învelește în culori diferite (roșu, verde, ocru), le umple cu despărțitoare din carton. Arată ca niște cutii de *maître chocolatier*, atât de mari încât cineva cu un salariu atât de mic, trimis din Statele Unite nici nu și le poate permite. Dar în loc de praline artizanale, pune în despărțituri dovezile cele mai zdrobitoare ale lucrurilor petrecute în Spania – o selecție a negativelor lui Capa, Chim și Taro –, contrasemnând cadrele pe capac, cu o grafie foarte clară, în creion. Când termină, bagă cutiile într-un rucsac, ia rucsacu-n spate și bicicleta de coarne. Obiectele sale personale sunt atât de puține, încât povara e ușoară și el pedalează prin mulțimea de parizieni care se înghesuie pe *routes nationales* până la Bordeaux sau Marsilia. Poate că pedalează până la Bordeaux și apoi continuă fără bicicletă până la Marsilia, dar e cert că pedalează pentru însăși viața lui, viața unui evreu din Budapesta, apăsat de un bagaj care l-ar trăda drept complice al cui s-a opus prin fotografie primului război nazifascist de pe continent.

*

De ce-a plecat Csiki atât de târziu? Ca să nu-i dea bătăi de cap prietenului care începea să se teamă de o extrădare la Budapesta, când la Paris totul era calm încă? Capa hălăduia prin tărâmul american al făgăduinței, dar fără viză, așa că-n martie 1940 s-a văzut condamnat la șase luni de expulzare. *Life* putea să-l trimită departe de patria-pușcărie, dar ca să revină în SUA a fost nevoit să se descurce singur. Prima newyorkeză disponibilă (*Can you do me a big favour, honey?*[1]), o călătorie de nuntă împreună cu o pereche de prieteni fotografi aflați în aceeași situație. Medicul atestă două sarcini imaginare, reprezentantul lui Dumnezeu celebrează obligația creștină a căsătoriei, plătit de mirese. Întoarcerea la Elkton, Maryland, pe ploaie, zăpăciți de un mutism nervos. A doua zi, pe bărbați i-ar fi expediat în America Latină.

În timp ce nemții mărșăluiesc către Atelierul Robert Capa, titularul atelierului numără cele șase luni de surghiun în Mexico City. Urmărește campania prezidențială a doi generali, unul mustăcios, celălalt fălcos, care-și umflă în fața mulțimilor burțile și faptele de arme alături de Zapata. A vrut să devină fotograf american, așa că intră-n rolul lui Robert Capa. Iese cu colegii la *drinks and*

[1] Poți să-mi faci o mare favoare, dragă? (engl., în orig.).

chicks, înghite cu sorbituri mari de whisky prost scârboşeniile pe care le scrie *Life* sub imaginile lui (*Nazi Fifth Column and Communist Allies Active in Mexico*), fotografii obţinute graţie veteranilor din Războiul din Spania, care l-au primit cu braţele deschise. Uneori dispare, iese din rol, vizitează o prietenă care se simte bine în ţara aia absurdă. Kati, care deja în Spania îl considera vândut, îşi reprimă dezgustul, dar nu-l crede când face crize şi zice c-ar vrea să lase totul baltă. Acei prieteni unguri erau însă de nedespărţit şi, în timp ce Kati şi André îşi rememorează tinereţea lor budapestană, ultimul membru al trioului pedalează încercând să se salveze, cu tot cu fotografii.

A fost şi Csiki în Spania, ca fotograf, chiar dacă pentru o perioadă mai scurtă decât prietenii lui. De aceea, imediat ce ajunge la Bordeaux, caută vreun spaniol care pleacă în Mexic, acolo unde refugiaţii republicani sunt primiţi cu o generozitate superioară oricărei alte ţări din lume. În fine, cum nu poate să întârzie prea mult pentru că nemţii înaintează, se mulţumeşte cu un tovarăş chilian căruia îi încredinţează cele trei cutii ca să le ducă într-un loc sigur, la consulat. Din acel moment, urmele lui Csiki Weisz se pierd până când, la Marsilia, e arestat de nişte *gendarmes* colaboraţionişti şi deportat în Maroc.

Cam în aceeaşi perioadă trebuie să fi primit prietenul său fratern o scrisoare dintr-un lagăr de concentrare plin de foşti combatanţi republicani, înrolaţi în Legiunea Străină şi un număr consistent de evrei care se adăpostiseră la Casablanca. Viză, acte, loc pe vapor: pentru obţinerea lor e nevoie de antenele lui Robert Capa. Dezamăgit că, în timp ce aştepta viza, a pierdut Bătălia pentru Anglia, Capa stă la Dorchester, Londra, pe post de anticameră (cu vedere spre Hyde Park), sperând să aibă cineva curajul să-l expedieze în războiul pe care vrea să-l documenteze cu orice preţ. De când a intrat şi Ungaria în conflict, a devenit *enemy alien* şi el, *The Greatest War Photographer in the World*. Aşa că se duce la ambasada mexicană, unde apelează la faptul că se cunoaşte cu fostul preşedinte Lázaro Cárdenas, care e binevoitor faţă de oricine a contribuit la lupta republicană. Odată obţinută viza, mai rămâne problema vaporului.

Ambarcaţiunea disponibilă, Serpa Pinto, a fost achiziţionată de Companhia Colonial de Navigaçao ca să crească numărul traversărilor transoceanice pe care doar neutralitatea Portugaliei le mai putea garanta în anii patruzeci. La întoarcerea din Rio de Janeiro, îmbarca şi câţiva colonişti germani înverşunaţi să lupte pentru Führer, dar cererile care nu se mai sfârşeau erau pentru dus. În măruntaiele

sale greu încercate, Serpa Pinto i-a dus pe Marcel Duchamp, pe Simone Weil, un copil berlinez rahitic care a devenit impresarul Grateful Dead[1], ba chiar și pe *Lubavitcher Rebbe*, care, odată ajuns în Brooklyn, ar fi trebuit să se dovedească mesia – o amestecătură de sfinți și iconoclaști căreia i s-a adăugat un soi de sperietoare de ciori care a urcat la bord în septembrie 1942.

Csiki Weisz urcă pe Serpa Pinto fără măcar o valiză. Are doar un palton, o periuță de dinți și pașaportul fals (pe unguri nu-i primește nici măcar Mexicul) de care i-a făcut rost Capa, împreună cu banii necesari. Când debarcă la Veracruz nu mai are nici bani de tren, dar unul dintre spaniolii cu care a fraternizat pe vapor îi face biletul cadou. Ajunge în Mexico City, Kati Horna îi deschide ușa casei sale și-l hrănește până se mai întremează și nu mai cad hainele de pe el, apoi îl ajută să-și găsească de lucru. Csiki Weisz fotografiază pentru presă, frecventează circumspect prietenii artiști ai lui Kati, chiar dacă pe mulți îi întâlnise deja. Nazifascismul a creat un nemărginit lagăr de refugiați pe care o rafală imensă de aer îl mută de pe un continent pe altul. În Mexic, totuși, acea comunitate de exilați se transformă. Neputința, care e opusul salvării,

[1] E vorba despre Bill Graham (1931-1991) (n. tr.).

măsoară mii de kilometri, discuţiile se împotmolesc în anticele mituri ale lumii noi. Acum și Kati produce fotografii suprarealiste care, la drept vorbind, sunt mai veridice decât ale lui Csiki.

Înainte ca sfârşitul războiului să-i aducă vestea că mama şi fraţii lui s-au transformat în fum, orfanului din Budapesta i se întâmplă un lucru fantastic, pe măsura locului în care și-a găsit azil. Cunoaște o femeie: măritată, învăluită într-o faimă legendară (era prietena lui Max Ernst), frumoasă ca o eroină de basm evadată dintr-un lugubru *mansion* englez în lumea nesfârşită pe care o pictează. Csiki n-are nimic de oferit şi nu ştie să se poarte cu femeile; asta-i spune lui Kati, dar ea clatină din cap: Leonora Carrington ştie ce vede și ce-a văzut în Csiki nu e un capriciu. Poate i-a spus şi că, atunci când se vor căsători („Ai să vezi c-o să vă căsătoriţi"), n-o să mai fie nevoie să caute fotograf de nuntă. Într-adevăr, Kati Horna îi prinde în ziua nunţii ca o pereche ieșită din timp şi spaţiu. Csiki – cu bascul ăla enorm care pare un omagiu adus artei Leonorei şi, în acelaşi timp, un expedient ca să ascundă proeminenţa nasului. Dar tot se vede cât e de fericit în clipa aceea.

Vor avea doi copii care vor creşte împreună cu fata lui Kati și José Horna, în case foarte apropiate, pline de pisici şi de mobile create de mamele lor artiste. Nu vor fi veşnic fericiţi şi mulţumiţi, dar

vor muri foarte bătrâni. Csiki, la nouăzeci şi cinci de ani, în 2007, Leonora cam la aceeaşi vârstă, în 2011, după ce şi-a petrecut ultimii ani alături de un bărbat care-şi pierdea pe rând vederea, mobilitatea şi, în fine, glasul.

În schimb, Leonora Carrington a întâmpinat cu o perfectă luciditate, dat fiind simţul umorului caracteristic acelei *upper-class* rebele din care făcea parte, o lovitură de teatru la înălţimea fanteziei ei suprarealiste. Reapariţia celor trei cutii cu negative în podul unui general, într-o vreme ambasador al Mexicului la Vichy, la care soţul ei ar fi putut ajunge pe jos când, ca s-o lase pe ea să picteze netulburată, ducea copiii în Parque México. Sau când, la moartea generalului şi, în 1995, a moştenitoarei sale, cutiile ajung la un nepot care, în sfârşit, pricepe ce-a moştenit, dar lasă cutiile să zacă într-un dulap ale cărui uşi nu se deschid încă doisprezece ani. Ani de pertractări cu International Center of Photography al lui Cornell Capa, care, nerăbdător să ducă la New York „valiza mexicană", obţine, naiba ştie cum, exact opusul.

În documentarul *The Mexican Suitcase* al lui Trisha Ziff, Leonora Carrington şade alături de fiul ei ca o divinitate maternă care trebuie îmbunată cu ceşti de ceai şi cu ţigări, scotoceşte prin poşetă şi nu scoate nici o vorbă. Agitaţia pentru cele patru mii

cinci sute de negative aduse la lumină după plecarea lui Csiki n-o privește. Povestea ei și-a spus-o deja: o balenă-Zeppelin care scapă dintr-o tornadă și poartă-n pântece câțiva aleși, printre care un omuleț cu bască – aplecat deasupra unui ziar, singur.

Tiburón e un desen vândut de Sotheby's în 2008. Comparând data atribuită de casa de licitații (circa 1942) cu datele care apar într-un necrolog al soțului artistei (*En 1944, en una reunión en casa de José y Kati Horna, Chiki conoció a Leonora Carrington*), imaginația se izbește de ordinea cronologică. Dar apoi se încredințează Leonorei și încearcă să-și inventeze un salt fantastic.

În 1944, Leonora avea senzația că-l văzuse deja pe prietenul cel timid al lui Kati care începea s-o intereseze. În Montparnasse, probabil, pe când locuia cu Max Ernst, dar câte persoane nu întâlnim care nu merită ținute minte? Doar ea-l văzuse, numai ea. Acel *Hasard objectif* despre care vorbea André Breton o inspirase pe când desena un cadou pentru o prietenă („Remedios, ți-am spus că ți-am fabricat un descântec – ieri seară aveam 38 de grade, poate era autosugestie...") căreia moartea-i intrase-n oase. Remedios Varo, spanioloaică republicană și pictoriță suprarealistă, fugise din Barcelona la Paris și de la Paris la Marsilia pentru a ridica ancora din Casablanca la sfârșitul lui 1941, cu Serpa Pinto. Altfel

spus, în timp ce-l introducea în burta balenei apotropaice, viitorul soţ al Leonorei aştepta să se îmbarce pe nava care o adusese nevătămată şi pe prietena ei – ca dovadă că realitatea cea mai adevărată călătoreşte prin salturi, spirale, anticipări, poticniri invizibile pentru ochiul empiric. Dar şi Csiki, care nu ieşea niciodată fără basc sub soarele mexican, pusese un dar în cutiile lui.

Când e deschisă oficial „valiza mexicană", se găsesc în ea şaptezeci şi patru de negative care n-au nici o legătură cu Războiul din Spania, printre care cel al fotografiei de la Café du Dôme şi seria cu Gerda la maşina de scris, care dezvăluie un alt joc de oglinzi. Modelul se distra purtându-se ca o divă disputată de doi fotografi. Fred Stein l-a prins pe celălalt fotograf din spate, cu un pantof pe masă, şi din profil, în timp ce fotografia. Are părul scurt pieptănat la spate, un nas impunător. Csiki a salvat fotogramele lui Fred Stein, Fred – imaginea lui Csiki Weisz în timp ce-o fotografia pe Gerda. Forţa motrice a acelei operaţiuni de salvare a fost Gerda – ca balena cu elice rozalie care străpunge turbina morţii, pentru că dragostea e o propulsie venită din trecut, care te împinge încotro vrea ea.

Rămâne să ne închipuim momentul în care Fred Stein s-a decis să renunţe la negativele tuturor

imaginilor – făcute special sau întâmplătoare, chiar mişcate sau nefocalizate – în care apare Gerda.

Soţii Stein îl întâlniseră pe André în zilele marşului funebru: golit de puterea de a se ține pe picioare, spectral, de nerecunoscut. Se întorseseră acasă, își turnaseră apă („Îmi dai și mie un pahar?"), se descălțaseră, se întinseseră-n pat, poate s-au și îmbrățișat, poate nu. Nu atunci le-a venit ideea acelui cadou, ci mai înainte, când se întâmplase să întrebe „Ce mai face Capa?", iar cunoştinţa întâlnită la cafenea nu ştiuse ce să le răspundă. Fred amintește de discuția asta, Lilo îl privește: „Și noi ce putem face?" Ridică din umeri.

Îți închipui că după înmormântare se oferiseră să-l ajute pe André și faci această ipoteză tot cu gândul la cele întâmplate anterior, plecând de la negativele regăsite. Dar nu mai existau între ei relaţiile de altădată, iar faptul de a fi fost prieteni ai Gerdei, apoi prieteni ai unei perechi desfăcute în acel mod indescriptibil transforma oferta lor sinceră într-un şir de cuvinte fără consecinţe.

Fred nu se lasă. Fotografia de la Dôme și cele mai bune fotografii ale Gerdei i le dăruise deja, dar acum aveau o altă valoare. Iar ăsta era momentul ca Robert Capa să le aibă, să le aibă pe toate.

Așa că Fred și Lilo se pun pe lucru în laborator. Dar ușa închisă aduce din nou aproape timpul

în care André și Gerda își făceau de lucru în baia lor, iar așteptarea ca fotografiile să apară imprimate dublează senzația de prăbușire, o alchimie bună doar cât să scoată la lumină trecutul care revine, dar nu mai e viu.

— Ajunge, Fred, nu cred că lui o să-i facă bine, dacă până și pe noi ne impresionează atât.

Se lasă o tăcere în care – poate – ochii lui Fred se umezesc mai mult decât ai soției lui, dar în întunericul laboratorului nu se observă. Nu se mișcă, nu se ating, preț de o clipă așteaptă un semnal care vine ca un suspin încetișor de pe buzele nu se știe cui.

— Să-i dăm toate negativele. Trebuie doar să le găsim pe cele pe care scrie „Gerda". Nu-i nevoie să se uite la ele acum.

— Ești sigur?

— Ce contează dacă stau aici sau în Rue Froidevaux?

— Nu prea contează, zice Lilo. Csiki Weisz e băiat de încredere.

Și termină în câteva minute.

Nu e o invenție că Stein îi dăduse lui Capa și un anumit număr de fotografii imprimate, pentru că unele ies la iveală în 1979, imediat după moartea lui Franco. Noul ministru de externe spaniol primește de la ambasadorul suedez un cufăr Louis Vuitton care

conține documente și scrisori ale lui Juan Negrín, șeful guvernului spaniol din exil, laolaltă cu o sută de fotografii ale lui Capa, Chim și Taro, plus câteva portrete ale acesteia din urmă la mașina de scris. Un ziarist îi telefonează lui Csiki, care confirmă că i le dăduse lui Negrín cu rugămintea de a le preda arhivelor republicane din Mexic. Unde i le dăduse? La Bordeaux, cu puțin înainte ca omul politic să se îmbarce pe o navă cu destinația Londra.

Bordeaux a fost refugiul ultimului guvern francez ales, loc de negocieri și întâlniri diplomatice, și asta aruncă o lumină nouă asupra traiectoriei bicicletei lui Csiki Weisz. Nu căuta un tovarăș spaniol oarecare, ci țintea către unul atât de sus-pus încât să fie sigur că va pleca imediat.

Ajuns în centru, Csiki pornește imediat să caute persoanele importante. I se spune că la Hôtel Splendid, holul și Grand Café sunt atât de ticsite cu oameni politici și alți mahări, că figura lui prăfuită n-o să sară-n ochi. Dar când, în mulțimea aia, dă chiar peste prim-ministrul Republicii spaniole, de ce îi lasă doar fotografiile și nu cutiile cu negative? I-o fi spus Negrín că n-are loc? Sau Csiki se temea că urma să fie printre primii arestați dacă se întâmpla ceva neprevăzut și n-a vrut să-i încredințeze negativele?

Așa că s-a pus din nou pe pedalat, alte drumuri: în port, la casa de bilete a companiilor de navigație,

cutreierând toate parcurile înțesate cu refugiați, din ce în ce mai epuizat. Între timp, într-un palat prin fața căruia trecuse de o mulțime de ori, Franța semnase armistițiul. Se anunța la radiourile date la maximum, care saturau atmosfera atlantică cu un miros greu, de sfârșit de lume. Nu avea timp să mai caute pe cineva cu un loc pe navă, trebuia să se mulțumească cu chilianul acela și să pornească glonț către Marsilia.

E cu adevărat suprarealist unde au ajuns documentele cărate-n spate de Csiki Weisz, cu toată prudența lui încăpățânată. În Suedia au ajuns fotografiile care trebuiau să sfârșească în Mexic, iar negativele care trebuiau duse la consulatul chilian – în burta unui bagaj diplomatic expediat către Mexico City, descoperiri care confirmă a posteriori imposibilitatea de a le regăsi luându-le urma.

Dar mai e ceva care încă suscită întrebări și, din nou, e vorba despre Csiki.

În fotografia din 1998 care-l înfățișează cu Leonora, la optzeci și șapte de ani, e îmbrăcat ca și cum ar sta să iasă din casă. Iar dacă memoria, nu și corpul, ar fi început să-l trădeze, aproape sigur ar fi șters anumite amintiri mai recente, dar nu pe acelea legate de negativele care reapăruseră în orașul în care-și petrecuse cea mai mare parte a vieții. Cum de nu s-a gândit nimeni să-l contacteze? De ce nu l-a

dus nimeni să-și revadă cutiile, ceea ce, poate, i-ar fi fost de folos cui le-a moștenit? Sau poate Csiki însuși nu mai voia să aibă nimic de-a face cu toată tărășenia? Cine știe, poate era obosit.

Trecuseră peste douăzeci de ani de când cea mai faimoasă fotografie a prietenului său – *Moartea unui soldat spaniol loialist* – fusese acuzată de a nu fi autentică. Atunci Csiki n-a întârziat să-i trimită lui Cornell Capa o mărturie în engleză, pregătită ca să fie folosită în dezbatere.

In 1939, when the Germans approached Paris, I put all Bob's negatives in a rucksack and bicycled it to Bordeaux to try to get it on a ship to Mexico. I met a Chilean in the street and asked him to take my film packages to his consulate for safe-keeping. He agreed.[1]

Scrisoarea din 1975 are ecou într-un anunț pe care Cornell îl trimite revistei franceze *Photo,* când cufărul Louis Vuitton reaprinde speranțele de a regăsi negativele, devenite acum cruciale pentru el ca dovadă a nevinovăției fratelui.

---

[1] În 1939, când nemții se apropiau de Paris, am pus toate negativele lui Bob într-un rucsac și le-am dus pe bicicletă până la Bordeaux, ca să încerc să le îmbarc pe un vapor către Mexic. Pe stradă am întâlnit un chilian și l-am rugat să ducă pachetele cu negative la consulatul lui, ca să fie păstrate în siguranță. A fost de acord (engl., în orig.).

În 1940, înainte de intrarea nemților, fratele meu i-a dat unui prieten o valiză plină cu negative și documente. Pe când se îndrepta către Marsilia, acesta încredință valiza unui fost soldat din Războiul civil spaniol care urma s-o ascundă în pivnița unui consulat latino-american. Asta-i tot. În ciuda tuturor căutărilor, valiza n-a mai fost găsită. Sigur că miracolele există. Oricine are informații în legătură cu asta e rugat să mă contacteze și va fi dinainte binecuvântat.

Îl contactează cineva. De la International Center of Photography pleacă o echipă care sapă prin satele Franței meridionale și se întoarce cu mâinile goale la New York. După tot ce știm acum, nici nu se putea altfel – totuși, anunțul, chiar dacă corectează eroarea în privința anului din scrisoarea lui Csiki, se desparte de aceasta prin detalii care-l fac mai imprecis. Nu contează că fratele Cornell l-a plasat pe Capa la Paris când el era blocat în Mexico City – o altă ironie a sorții, care, apoi, s-a dovedit salvatoare pentru cel care și-a luat povara negativelor. Dar de ce se transformă un *rucksack* în valiză și Bordeaux dispare în beneficiul Marsiliei? Și, mai ales, de ce consulatul chilian devine un generic „consulat latino-american"? De ce n-a luat în seamă Cornell faptul că, dacă se voia restabilirea

adevărului sau găsirea unei comori, atunci exactitatea reperelor era esențială?

Brusc ai impresia că ai înțeles. Izbucnești într-un râs subțire care distruge orice elucubrație, un râs despre care îți imaginezi că ajunge și la urechea interioară a lui Cornell Capa când, încă înainte de a insera anunțul din *Photo*, începea să proiecteze o expediție în Chile.

— Hai, las-o baltă, auzi? Nu trezi câinele care doarme.

Poate că negativele erau în Chile, dar nimeni nu voia s-o spună. Deveniseră din nou un pericol, ca atunci când Csiki pedala ca să nu fie prins de nemți. Dacă avuseseră noroc, sfârșiseră în cu totul altă parte, luând încă o dată calea exilului: în Mexic sau la Paris, în orice alt loc care i-ar fi acceptat pe chilienii fugari din țara care fusese atât de primitoare cu refugiații spanioli.

— Moare un pucist și imediat răsare un altul. În Spania se-ntoarce libertatea, minunat, în Chile încă n-au terminat treaba murdară. Ai vrea poate ca vreunul s-o pățească din cauza bănuielii că are ceva de-a face cu niște fotografii vechi? *And what's the difference, anyway*, pentru mine și Chim și Gerda?

Cornell îl pomenește pe Robert de multe ori pe zi, îl și visează adesea și, uneori, visele acelea atât de

intense îl trezesc în mijlocul nopții. Bandi îl pune pe gânduri, gânduri care-i umplu viața iar, dacă acum aproape are senzația că-l aude, nu e nimic neobișnuit când îi cere și sfaturi. Cine ar putea să-i dea sfaturi mai bine decât fratele mai mare trecut prin războaie și refugiu, amenințări cu expulzarea și regimuri de tot felul? Marele Robert Capa n-ar înțelege, totuși, că în ziua de azi nu doar politica îl poate distruge, și-atunci îi spune:

— Bob, tu nu-mi spui mie *what's the difference, anyway*. Nu când eu sunt ăla care nu mai doarme de grija negativelor tale și care-o să continue să le caute cât mai trăiește...

În graba de a alunga ingratitudinea, vocea fratelui dispare. Cornell Capa își spune „Văd eu mâine ce fac", își aranjează pătura și adoarme la loc.

Avându-și originea în același verb, expresia „a reveni în memorie" și cuvântul „a inventa" ne atrag atenția că, pentru a regăsi ceva, trebuie să ne folosim de memorie, care e o formă de imaginație. Și totuși, când ne punem pe căutat, se poate întâmpla să regăsim lucruri neprevăzute. Astfel, dialogul nocturn imaginar dintre Cornell și Robert Capa a scos la iveală un indiciu nou. Era deja acolo, negru pe alb, dar nu-l observaseși. Cornell Capa nu știa că negativul *Moartea unui soldat spaniol loialist* nu era în nici

una dintre cele trei cutii, ceea ce nici chiar cel care le pregătise nu-și mai putea aminti. Dar de Bandi, care-i procurase acte false ca să-l scape de-un lagăr de concentrare, Csiki nu uitase. Acum era momentul să se revanșeze, chiar dacă n-o putea face altfel decât adăugând un adjectiv minuscul: *all*, totul. Da, era totul.

Totuși, poate că *I put all Bob's negatives in a rucksack* nu-l mulțumea până la capăt pe Cornell Capa. Atunci, poate că i-a telefonat lui Csiki ca să-i trântească întrebarea asta: în bagajul lăsat la Marsilia era și negativul acela?

— La Bordeaux.

— Cui îi pasă: era sau nu?

— Cred că da...

— Dar din moment ce-ai scris că le-ai luat pe toate, înseamnă că era.

Receptorul rămâne tăcut, se mai aude poate doar miorlăitul unei pisici care profită de nemișcarea bărbatului de la telefon ca să atragă atenția asupra ei.

— Fotografia era printre cele pe care i le-am dat lui Juan Negrín, trebuie să fi fost și negativul.

Cornell înțelege că n-o poate scoate la capăt. Enervat, răspunde că Csiki ar fi putut măcar să-i dea în scris că *Moartea unui soldat spaniol loialist* era autentic, dat fiind că la Paris el fusese cel care developase filmele.

— Ce vrei de la mine: un certificat de deces? N-ai avut destule? Ți-am scris că am încercat să salvez *toate* fotografiile fratelui tău, mai mult nu pot face: te rog, Cornell, lasă-mă-n pace.

Cornell, resemnat, transmite salutări Leonorei şi, ca să încheie cumva convorbirea asta inutilă, îi predă secretarei scrisoarea.

Csiki, totuși, un pic agitat și fără tragere de inimă, se străduieşte să-şi amintească. În cutia verde erau lucrările lui Chim, în cea ocru tăieturile. Poate acolo, între ele? Sau în cutia roșie, lângă bătăliile de la Madrid, Brunete, Teruel...

Apoi își amintește că a făcut o pauză ca să aranjeze negativele lui Fred Stein și să vadă cât loc mai rămâne. Își amintește de filmele cu Gerda la maşina de scris, de faptul că nici portretele ei nu erau rele – ce fotogenică era! – și puțin contează că fusese nevoit să le lase la Paris dimpreună cu mare parte din lucrările lui. Imaginile pe care și le dorea Bandi, pe acelea le luase toate, începând cu singurul instantaneu în care sunt împreună, el în culmea fericirii că stă alături de Gerda.

Poate că Csiki, după ce imprimase fotografia aceea de mai multe ori în anii petrecuți la Atelier Robert Capa, se întrebase cum naiba, tocmai în instantaneul acela preţios, Gerda avea un zâmbet atât de neasemănător celor care iluminează orice alt

portret al ei. Și-atunci, îndrăznești tu să-ți închipui, poate că a cedat curiozității și a privit întreaga serie la aparatul de mărit.

Uite-o, aceeași poveste, aceeași scenă. Gerda la măsuță cu un băiat drăguț care râde, glumește, flirtează. Pe neașteptate, când băiatul se ridică și pleacă după *garçon* sau cine știe unde, își face apariția Bandi și se plasează pe scaunul care tocmai s-a eliberat. Surâde, îi surâde Gerdei, după ce-a făcut vreo glumă de-a lor, de-a băieților din Budapesta („Nici o clipă nu pot să te las singură!"), care lui îi iese pe gură instinctiv, din dragostea lui absolută pentru ea, chiar dacă ei îi place să glumească și să flirteze și cu alții. Fata râde mânzește și în poză iese cu un zâmbet contrafăcut; dar ea în nici un caz nu e contrafăcută, și într-adevăr îl pune la punct: „Încetează, pricepi?"

Bandi pleacă imediat ochii, e iar ca la șaisprezece ani când se răstea la el Julia, doar că atunci juca teatru; în schimb, cu Gerda chiar se simte prost. Apoi Fred a fotografiat un perete cu propagandă electorală și, în sfârșit, s-a întors la Dôme, unde Gerda și-a reluat conversația cu celălalt, după ce Bandi plecase probabil cu coada-ntre picioare.

Spectatorii celui de-al doilea act sunt tot cei dinainte: Fred care fotografiază (dar apoi are grijă

ca nu cumva să le ducă prietenilor vreo fotografie) și domnul de la măsuța din spate, care nu mai zâmbește, ci, dimpotrivă, pare mai degrabă consternat. Poate că era și el un *emigré* capabil să prindă din zbor înțelesul mârâitului Gerdei, sau poate i-au fost de-ajuns tonul, mișcarea capului: *Mon dieu*, ce temperament! Fetele astea moderne, ca să vezi...

În sfârșit, te întrebi dacă acea fotogramă scoasă la iveală de „valiza mexicană" modifică în vreun fel ceea ce ți-ai imaginat, sau contrazice doar efectul fotogramei precedente, în care amanții își surâd pe fondul unuia dintre locurile de întâlnire legendare din Paris. Îți dai atunci seama că falsificarea unei fotografii se produce mult mai adesea dinspre partea privitorului decât dinspre subiect: ceea ce în privința instantaneului de la Dôme e dovedit și de șirul de negative regăsite, care dezvăluie intruziunea lui André în flirtul Gerdei. Acele *clichés*, cum se numesc ele în franceză, spun o poveste diferită de clișeul romantic proiectat pe faimosul portret al perechii, dar viziunea aceea nu se naște odată cu răspândirea imaginilor pe care nici Walter Benjamin n-ar fi putut-o prevedea. Poate că începe atunci când Capa duce fotografia la New York sau chiar în momentul în care Fred îi face lui Capa acel cadou sortit să arunce în uitare tot ce nu surprinde în fotografie: pentru că fotografia-amintire, și înseși amintirile, servesc uitării.

Uitării a ce? Că ea nu era atât de îndrăgostită de el pe cât se vede din instantaneul acela că era el de ea? Că certurile erau la ordinea zilei, pentru că Gerda nu suporta ca el să fie gelos pe băieții care erau în continuare atrași de ea? Că dacă n-ar fi strivit-o un tanc, el n-ar fi rămas pentru ea decât un episod între altele, iar ea ar fi fost marea lui iubire de tinereţe care, până la urmă, ar fi prins culorile unei vechi și iubite fotografii?

Capa n-a putut s-o revadă cu distanțarea prilejuită de un timp care, odată cu sfârșitul Gerdei, pare să fi accelerat scurgerea nisipului în clepsidră. Așa că încerci tu s-o revezi astfel, acum că poţi interpreta ceea ce povestesc împreună cele două imagini. E evident că, deși exultă, radiind că i-a luat locul rivalului, el se căiește imediat, parcă admițând că nu trebuia să se poarte ca și cum Gerda ar fi fost a lui. Și e limpede, în sfârșit, de ce, în clipa aceea, ea nu pare foarte fericită și îndrăgostită. Râde totuși de toate tâmpeniile pe care le spune André, întâi râde și-apoi se-nfurie.

Perechile se despart sau rămân împreună din motive greu de înțeles, poate și pentru că același bărbat care te scoate din minţi te poate face deopotrivă să râzi. Și dacă n-ar fi fost de ajuns – pentru că, până la urmă, totul ajunge să te plictisească, sau pentru că nu prea vor mai fi motive de haz în

anii care vin – poate că ar fi prevalat exigența, sau comoditatea de a înfrunta împreună anii aceia, dacă Gerda s-ar fi întors la Paris. Ar fi fugit amândoi cu o viză chiliană, ar fi luat-o de la zero cu ajutorul revistei *Life*, ar fi reluat la scară mai mare experimentul agenției, botezând-o Magnum...

Multe perechi formate înainte sau în timpul, sau puțin după catastrofa care distrugea lumea tinereții lor (frații și părinții Gerdei care se refugiaseră în Iugoslavia au fost împușcați; tatăl și fratele mai mare al lui Capa au scăpat doar murind în Budapesta interbelică) au rămas împreună întreaga lor viață: unite în amintirea și în uitarea pe care le încarnau, bucurându-se ca de un dar al ursitoarei celei bune de toate afinitățile preexistente acelui gol pustiitor. Lilo și Fred, Leonora și Csiki și, în sfârșit, o pereche care o obligă pe povestitoare să folosească persoana întâi. Părinții mei s-au logodit în ghetou, s-au regăsit după război, s-au iubit și urât, distrat și suportat până când moartea i-a despărțit. Mama, care avea acea *coquetterie* încăpățânată a Gerdei, ar fi putut fi verișoara ei. Tata, care le vrăjea pe fete precum Capa, un frate mai mic de-al lui. Nu, nu mi-e greu să mi-i imaginez pe Robert Capa și pe Gerda Taro pe o bancă din Central Park, ea spunându-i să-și aranjeze cămașa, el izbucnind într-un *mein General, jawohl*, luând peste picior accentul ei indelebil, iar

ea pe lângă el enervându-se că iar face pe clovnul și se dă mare. Și cât se ciondănesc, trece un băiat pe skateboard cu nădragi și tricou atât de largi, încât, strivite și apoi umflate din nou de vânt, îl fac să pară un liliac uriaș travestit în culori de neon; pentru că a trecut în viteză, la mustață pe lângă cei doi bătrâni, ei îl privesc cu atenție.

— Ăla ar merita fotografiat.

— *Ach!* Cine știe unde-o fi deja...

Mulțumiri și note

Prima persoană căreia trebuie să-i mulțumesc e Irme Schaber.

Am cunoscut-o pe *Fata cu Leica* datorită unei expoziții pe care ea a curatoriat-o, așa cum m-am bazat și pe biografiile pe care i le-a dedicat Gerdei (cea mai la zi, din 2013, totuși, e disponibilă doar în germană). Cu generozitate, mi-a pus la dispoziție materialele adunate de ea în timp ce s-a străduit să scoată din uitare viața și corpusul fotografic al Gerdei Taro.

Îi mulțumesc cordial lui Mario Bernardo pentru răspunsurile lui, și lui Zenone Zovilla pentru că a făcut accesibil podcastul în care Bernardo își povestește parcursul în Rezistență.

Mulțumesc profesorului Giovanni Battimelli de la Universitatea La Sapienza și doamnei doctor Nicoletta Valente, care au deschis pentru mine arhiva Vittorio Somenzi – niciodată examinată

până atunci – şi m-au ajutat să găsesc volumele trebuincioase.

Mulţumesc profesorului Peter Huber de la Universitatea din Basel şi lui Harald Wittstock, preşedintele asociaţiei Kämpfer und Freunde der Spanischen Republik 1936-1939[1], pentru veştile despre Georg Kuritzkes. Mulţumesc profesorului Paul Mendes-Flohr pentru informaţiile despre Ina Britschgi-Schimmer.

Mulţumesc lui Robert Gado, care m-a condus prin Leipzig şi m-a ajutat să consult Staatsarchiv Sachsen.

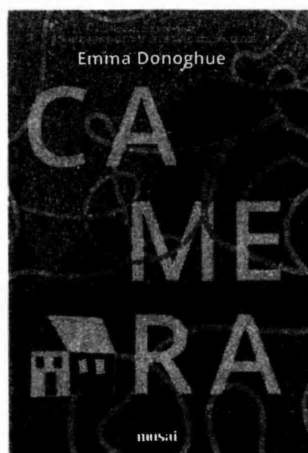
Mulţumesc cui a încercat să frâneze cumva mania mea documentară, amintindu-mi că scriu un roman. E adevărat: chiar dacă m-am bazat pe izvoare, sufletul cărţii e, prin forţa lucrurilor, rodul imaginaţiei mele.

Mi-am permis licenţa de a-mi numi tot timpul protagonista „Gerda", chiar dacă numele ei era Gerta Pohorylle, pentru că ea însăşi prefera varianta mai dulce şi mai răspândită a numelui ei.

Mulţumesc prietenelor şi prietenilor care m-au ascultat, încurajat, suportat. Ştiu ei la cine mă refer.

[1] Luptători şi prieteni ai Republicii Spaniole (1936-1939) (n. r).

CUPRINS

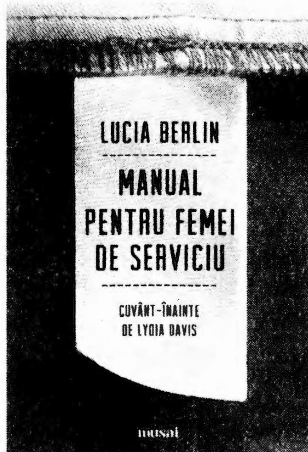

Camera, Emma Donoghue

Traducere din limba engleză de Ruxandra Ana

Pentru Jack, un băiețel de cinci ani, Camera reprezintă întregul lui univers: aici s-a născut, aici a crescut şi aici continuă să trăiască alături de mama lui şi, uneori, de o prezență masculină apăsătoare pe nume Bătrânul Nick. În timp ce pentru Jack acesta este spațiul în care se simte în siguranță, pentru mama lui, Camera reprezintă o închisoare. Cu o răbdare şi un curaj demne de admirat, ea încearcă toate soluțiile posibile pentru a se elibera, iar singura şansă reală să reuşească este chiar fiul ei.

Pornind de la un caz real întâmplat în Austria şi ieşit la iveală în 2008, romanul Emmei Donoghue este povestea cutremurătoare a două personaje ce supraviețuiesc imposibilului.

Manual pentru femei de serviciu, Lucia Berlin
Traducere din limba engleză și note de Ioana Miruna Voiculescu

Această autoare extraordinară s-a inspirat pentru multe dintre povestirile ei din propria viață. Unul dintre fiii ei spunea, după moartea ei: „Mama a scris povești adevărate, nu neapărat autobiografice, dar pe-aproape." Cele patruzeci și trei de povestiri reunite în acest volum-eveniment stau mărturie. Traumele copilului abuzat, experiențele greu de imaginat ale unei tinere femei dependende de alcool, efortul de a-și crește și educa cei patru fii, relația dezastruoasă cu o mamă și ea alcoolică, clinicile de dezintoxicare, amorurile eșuate, muncile insolite pe care le prestează sunt toate ecouri ale unei vieți adevărate.

Grupul Editorial ART
Comenzi – Cartea prin poştă
C.P. 4, O.P. 83, cod 062650, sector 6, Bucureşti
tel.: 021.224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;
fax: 021.369.31.99
Comenzi – online
comenzi@editura-art.ro
www.editura-art.ro

**Există cărţi care trebuie citite
pentru că-s importante.**

**Există cărţi care trebuie citite
pentru că-s bune.**

**Şi există cărţi care trebuie citite pentru că
vorbeşte toată lumea despre ele — de la criticii literari
la colegii de birou ieşiţi la ţigară.**

Cărţile alea care fac vâlvă.

**Cărţile care-s şi bune, şi importante, şi care devin
referinţe în discuţiile de zi cu zi.**

**Şi pentru că, lăsând modestia la o parte,
ne pricepem destul de bine la cărţi,
de acum încolo vă aducem tot ce este hype
şi bun în literatură în cărţile musai.**

PREMIUL STREGA 2018

1 august 1937. Parisul e plin de steaguri roșii. Este ziua de naștere și, totodată, procesiunea de înmormântare a Gerdei Taro, prima femeie fotograf ucisă pe front. Robert Capa – cel care o învățase să folosească un aparat Leica și alături de care plecase în Spania să documenteze Războiul Civil – este în fruntea procesiunii.

Gerta Pohorylle – sub numele său adevărat – fusese arestată în 1933 pentru activitățile antinaziste și se exilase la Paris, unde întâlnise alți tineri „înstrăinați" care, asemenea ei, luptau pentru a-și găsi locul într-o lume a cărei atitudine ostilă împotriva evreilor era din ce în ce mai pregnantă. Naționalitatea germană a Gerdei, desigur, nu-i spăla păcatul de a avea origini israelite. Tot la Paris l-a întâlnit pe André Friedmann, pentru care avea să inventeze pseudonimul Robert Capa. Fotografiile realizate de aceștia în Spania devastată de război constituie materialul celebrei „valize mexicane" – peste 4000 de negative dispărute în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și redescoperite abia în 2007.

În *Fata cu Leica*, Helena Janeczek a ales să spună povestea personajului său prin prisma a trei martori, care au împărțit cu Taro aceeași viață și aceleași pasiuni: Willy Chardack, student la medicină, Ruth Cerf, prietena ei cea mai apropiată și jurnalistă, și Georg Kuritzkes, activist zelos, înscris în Brigăzile Internaționale din Spania.

Gerda Taro și-a găsit sfârșitul tragic la doar 26 de ani, dar prin subtilitatea și măiestria literară a Helenei Janeczek rămâne până în ziua de azi un model feminin surprinzător prin eleganță și nonconformism.

www.editura-art.ro
ISBN 978-606-710-654-1

